

Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány

Postamúzeumi Évkönyv

Szakmailag ellenőrizte:
Krizsákné Farkas Piroska
dr. Mészáros Vince
Sebestyén Kálmán
Szabó Miklós
Szili József
Torvaji László

Szerkesztette:
Sebestyén Kálmán

A kézirat lezárva 1990. IV. negyedévben

Postamúzeumi évkönyv

Budapest 1991
Távközlési Könyvkiadó

Kiadja a Magyar Távközlési Vállalat
A kiadásért felelős: Kovács Gergelyné ügyvezető igazgató
A kiadvány gondozását a Távközlési Könyvkiadó végezte
Kiadóvezető: dr. Steinmann Henrik
Olvasószerkesztő: Zsovár Katalin
A kötetet tervezte: Nótárius József
Alak: B/5   Terjedelem: 16; 1A/5 ív   Példányszám: 800
Készült a TYPOREX KFT nyomdájában
Felelős vezető: Szilágyi Béla László
Budapest, 1991.
ISSN 0237-2851

Előszó

Az emberiség történetét, életét a szakadatlan változás jelenti. Napjainkban gyorsuló változásoknak vagyunk cselekvő részesei, tanúi. A kelet-európai országok — köztük hazánk — társadalmi, gazdasági rendszerváltozásának hatásai felgyorsultak szűkebb környezetünkben is. A korábban egységes szervezetű Magyar Posta 1990. január 1-jétől három önálló vállalattá — Magyar Posta Vállalat, Magyar Távközlési Vállalat, Magyar Műsorszóró Vállalat — alakult át, hogy a kor diktálta nagyobb követelményeknek és kihívásoknak jobban eleget tudjon tenni.

A Magyar Posta közel fél évezredes története összefonódik a magyar történelemmel és közel 100 esztendeje gondoskodik már a különböző szolgáltatási ágak emlékeinek megőrzésével, a posta, távközlési és bélyegtörténeti múzeumi gyűjtemények gyarapításáról, gondozásáról, feldolgozásáról.

A korábban egy, de most már három önálló vállalat kötelességének érezte, hogy e fontos tevékenység folytatását a szervezetben bekövetkezett változások körülményei között is biztosítsa.

Ezt az 1990. január 1-vel életre hívott *Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvánnyal* nyilvánították ki. Kötelezettséget vállaltak a Postamúzeum, Bélyegmúzeum mindenkori éves működési költségeinek biztosítására és arra, hogy a továbbiakban is részt vesznek a postai, távközlési és bélyegtörténeti tárgyak és dokumentumok védelmének munkájában.

Az Alapítvány legfőbb döntést hozó, illetve képviselő szerve a KURATÓRIUM, amelynek 5 tagja — az alapítók által megbízott képviselők, valamint a Postamúzeum és a Bélyegmúzeum igazgatói. Az Alapítvány céljaiból jól megfogalmazhatók azok a feladatok, amelyeket az alapítók — a működési lehetőségek biztosításával — múzeumaink kötelességévé tettek.:

- a múzeumok — a múzeológia sajátos eszközeivel — járuljanak hozzá az alapító vállalatok, intézmények közös örökségének ápolásához és a múlt tudományos igényű feltárásával a jövő hírközlési fejlesztésének elősegítéséhez,
- a múzeumok úgy is mint az országos múzeumi hálózat tagjai a múzeumi jogszabályoknak megfelelően végezzék az alapítók és intézményeik működésének tárgyi és dokumentációs emlékeinek gyűjtését, megőrzését, állagvédelmét, tanulmányozását, tudományos feldolgozását és bemutatását a közművelődés és a postai, távközlési hagyományok ápolásának szolgálatában.

Az Alapítvány létrejöttével bekövetkezett változások nagyobb önállóságot adnak múzeumainknak, de ugyanakkor nagyobb felelősséget is rónak rájuk.

Bízom benne, hogy ez a múzeumok valamennyi munkatársát még eredményesebb tevékenységre fogja ösztönözni.

Meggyőződésem, hogy elődeink munkájának, eredményeinek jobb megismertetése a megújult, illetve az átalakulás alatt lévő vállalataink dolgozóit serkenti a pozitív értékű hagyományaink követésére.

Örülnék, ha ezen évkönyv tanulmányai — amelyek a mainál semmivel sem könnyebb időszak küzdelmeit, eredményeit mutatják be — hozzájárulnának az alapítványi célok megvalósításához.

Kurucz István
a kuratórium elnöke

Alapító okirat

A Magyar Posta Vállalat (Budapest, XII. Krisztina krt. 6-8.)

a Magyar Távközlési Vállalat (Budapest, XII. Krisztina krt. 6-8.)

a Magyar Műsorszóró Vállalat (Budapest, VIII. Trefort u. 2.)

(a továbbiakban: Alapítók) tekintettel arra, hogy a Magyar Posta közel félévezredes története összefonódik a magyar történelemmel,

- abban a meggyőződésben, hogy szolgáltatási ágainak fejlődését őrző postai, távközlési és bélyegtörténeti múzeumi gyűjteményünk nemcsak a magyar, de az egyetemes kulturális örökség része,
- szem előtt tartva, hogy megőrzésükről, gyarapításukról a Magyar Posta közel 100 esztendeje gondoskodik,
- attól a szándéktól vezérelve, hogy ezt az értékmegőrző műszaki és történelmi emlékvédelmet a felgyorsult műszaki szerkezetváltás, a postai szolgáltatások minőségi változása és a Magyar Posta szervezetében bekövetkezett változások körülményei között is folytassa és biztosítsa,

jogi személyiséggel rendelkező Alapítvány létesítését határozták el 1990. január elsejével a következők szerint:

1.) Az Alapítvány neve: PT Múzeumi Alapítvány

2.) Az Alapítvány székhelye: Budapest VI. Népköztársaság útja 3.

3.) Az alapítvány célja:

- a) múzeumi útján - a muzeológia sajátos eszközeivel - hozzájárul az alapító vállalatok, intézmények közös örökségének ápolásához és a múlt tudományos igényű feldolgozásával a jövő hírközlési fejlesztésének elősegítéséhez,
- b) kiállítási tevékenységével és publicisztikáival, a postás és távközlési dolgozók összetartozásának erősítése, a postai és távközlési szolgáltatások megismertetése és népszerűsítése a múzeumlátogató közönség körében,
- c) múzeumi - mint országos gyűjtőkörű intézmények, az országos múzeumi háálózat tagjai - útján, a hatályos magyar múzeumi jogszabályoknak megfelelően az alapítók és intézményeik működésének és dokumentációs emlékeinek gyűjtése, megőrzése, állagvédelme, tanulmányozása, tudományos feldolgozása, nyilvántartása és bemutatása közművelődés és a postai, távközlési hagyományok ápolása szolgálatában,
- d) a múzeumok működésének finanszírozása.

4.) Az Alapítvány induló vagyona 1 millió forint lekötött törzstőke. Az induló vagyon összegét, továbbá az 1990. évi 27 millió forint működési költségből 7 millió forintot

az Alapítók az alapítás jóváhagyását követő 15 napon belül, a további arányosan minden negyedév első hónapjának végéig az Alapítvány rendelkezésére bocsájtják. A mindenkori éves működési költségre javaslatot az Alapítvány kuratórium tesz.

- 5.) Az Alapítók az előző pontban meghatározott törzstőkét és működési költséget az alábbi arányban biztosítják az Alapítvány részére:

Magyar Posta Vállalat	30 %-ban
Magyar Távközlési Vállalat	50 %-ban
Magyar Műsorszóró Vállalat	20 %-ban.

- 6.) Az Alapítók az Alapítvány tulajdonába adják a Postamúzeum és Bélyegmúzeum által az alapításkor használt eszközöket, berendezési és felszerelési tárgyakat, az átadás-átvételi eljárás befejezését követően. A leltári kimutatás az Alapító Okirat mellékét képezi.

- 7.) Alapítók vállalják, hogy az általuk jelenleg fenntartott és múzeumi használatban levő, az alapító okirat mellékletében felsorolt ingatlanokat, helyiségeket az Alapítvány használatába adják, továbbá biztosítják a Budapest VI. Népköztársaság útja 3.szám alatti helyiségek bérleti jogát.

Az ingatlanok használati jogának átadására, illetve bérbeadására az Alapítvány csak az Alapítók egyhangú hozzájárulása esetén jogosult.

Az Alapítók - 5. pontban meghatározott arányoknak megfelelően - biztosítják:

- a beruházási okmányokban foglalt összeg erejéig, a folyamatban lévő beruházások és felújítások befejezéséhez,
- a kuratórium által javasolt és általuk elfogadott jövőbeni eszközberuházásokhoz, felújításokhoz és fenntartási munkákhoz szükséges pénzeszközöket.

- 8.) Az Alapítók az Alapítvány által működtetett múzeumok nemzetközi kötelezettségeinek teljesítéséhez szükséges valuta összeget (IATM-PTT, nemzetközi konferenciák, kiállítások), a kuratórium előterjesztése alapján évenként és esetileg biztosítják.

- 9.) Az Alapítvány az alapítványi vagyont - a lekötött törzstőke kivételével - olyan vállalkozási tevékenységre is fordíthatja, mely az Alapítvány céljának megvalósítását nem veszélyezteti. A vállalkozási tevékenységből származó tiszta eredmények az Alapítvány vagyont növelik.

- 10.) Az Alapítvány nyitott. Az Alapítványhoz csatlakozhat minden hazai és külföldi magán és jogi személy, hazai vagy külföldi fizetőeszközben vagy természetben tett (örökség, hagyaték, stb.) felajánlásokkal. A csatlakozás elfogadására a kuratórium jogosult. Az említett magán és jogi személyek által tett felajánlások az Alapítvány vagyonrészévé válnak. Az Alapítvány vagyont növelő, devizában befizetett összeg devizaszámlán és devizában használható fel.

- 11.) Az Alapítvány vagyonának felhasználásáról - az Alapító Okirat rendelkezései, továbbá az Alapítványhoz csatlakozó adományozók által meghatározott és a kuratórium által elfogadott feltételek keretei között - kuratórium dönt.

- 12.) Az Alapítók kötelezettséget vállalnak arra, hogy felelőséggel részt vesznek a postai, távközlési és bélyegtörténeti tárgyak és dokumentumok védelmének munkájában,

azokat bejelentik és átadják a múzeumoknak, az Alapítvány céljainak megvalósítása érdekében.

- 13.) Az Alapítvány legfőbb döntést hozó, illetve képviselő szerve az 5 tagú kuratórium, melynek élén a Magyar Távközlési Vállalat vezérigazgatója által határozatlan időre megbízott Kurucz István elnök áll.

Tagjai:

- 1.) A kuratórium elnöke
Kurucz István
- 2.) A Magyar Posta Vállalat vezérigazgatója által határozatlan időre megbízott képviselő:
Jakab Györgyné
- 3.) A Magyar Műsorszóró Vállalat vezérigazgatója által határozatlan időre megbízott képviselő:
Szigligeti Erzsébet
- 4.) Postamúzeum igazgatója:
Kovács Gergelyné
- 5.) A Bélyegmúzeum igazgatója:
Csegezi Tamásné

Az Alapítvány ügyvezető igazgatója *Kovács Gergelyné*.

A kuratórium tisztségviselőiről, működéséről, a munkáltatói jogok gyakorlásáról az Alapítók által közösen jóváhagyott Működési Szabályzat rendelkezik.

- 14.) Az Alapítók az Alapítvány kezelésére gazdasági csoportot hoznak létre.

Az Alapítvány szervezete: a kuratóriumból,
a Postamúzeumból,
a Bélyegmúzeumból és
a gazdasági csoportból áll.

- 15.) Az Alapítók az Alapítvány számlájának vezetésével a Postabank és Takarékpénztár Rt-t bízzák meg.

- 16.) Az Alapítvány határozatlan időre jön létre. Megszűnése esetén az Alapítvány vagyonának felhasználásáról az Alapítók döntenek, költségviselésük és bevitt adományaik arányában.

Budapest, 1990.

Alapítók

Dr. Kertész Pál s.k.,

Magyar Posta Vállalat
vezérigazgatója

Dr. Valter Ferenc s.k.,

Magyar Távközlési Vállalat
vezérigazgatója

Bugyi József s.k.,

Magyar Műsorszóró Vállalat
vezérigazgatója

1. számú melléklet a PT Múzeumi Alapítvány 7. pontjához

Az Alapítvány ingyenes használatába adott ingatlanok, helyiségek:

1. Nagyvázsonyi Postamúzeum
Nagyvázsony, Temető u. 3.
2. Delizsánsz Kiállítóterem
Debrecen, Bethlen u. 1.
3. Telefónia Múzeum
Budapest, I. ker. Úri u. 49.
4. Hollókői Postamúzeum
Hollókő, Kossuth Lajos u. 80.
5. Lakihegy rádió antennatorony és csatolóház,
Lakihegy
6. Múzeumi raktárak:
Csepel 1. Ph. pince
Budapest 5. Ph. pince
7. Bélyegmúzeum
Budapest, VII. Hársfa u. 47.

Foundation document

The Hungarian Post Company (Budapest, XII.Krisztina krt.6-8) the Hungarian Telecommunication Company (Budapest, XII. Krisztina krt. 6-8.) and the Hungarian Broadcasting Company (Budapest, VIII. Trefort u.2.) (hereinafter called as the Founders) considering that the approximately half a thousand year history of the Hungarian Post is interwoven with the Hungarian History,

- in the firm belief that our postal, communication and stamp historical collections of museum constitute not only part of the Hungarian, but also the part of the universal cultural heritage,
- taking into account that the Hungarian Post provides their preservation and augmentation for about 100 years,
- with the intention that this value preserving technical and historical relics protection e continued by the Hungarian Post within the conditions of ecelerated technical construction changes, the quality changes of the postal services, and the changes occuring in the organization of the Post,

decided to establish a Foundation having legal entity by the 1.st of January 1990. according to the following points:

- 1.) The name of the Foundation: PT Museum Foundation
- 2.) The headquartes of the Foundation:
Budapest, VI. Népköztársaság útja 3.
- 3.) The purpose of the Foundation:
  - a) it contributes by the help of its museums - with the specific means of the museology - to the promotion of the common heritage of the Founder Companies and Institutions, and it also contributes to the encouragement of the development of the communication of the future by the scientific elaboration of the past,
  - b) strengthening the inherence of the employees of the post and communication branch with its exhibition activities and publicism, and intducing and propa-gating the services of the post and communication for the visitors of the mu-seums,
  - c) according to the effective Hungarian laws related to museology, by the help of its museums - as intstitution, having country-wide collecting authority, with its country wide museum network - it collects, preserves, protects, studies and scientifically elaborates, records and exhibits the material and documentation relics of the Founders and their institutions in the service of the treatment of the public educational, postal and communicational tradions,
  - d) financing of the operation of the museums.

4.) The starting property of the Foundation is 1 million Forint of fixed deposit capital. The sum of the starting property, and furthermore 7 million Forint from the 27 million Forint operational expenses for 1990 should be made available by the Founders within 15 days following the approval of the Foundation, the remaining part should be made available proportionally by the end of the first month of every quarter year for the disposal of the Foundation.

The Advisory Board of the Foundation shall make proposal for the prevailing yearly expenses of work.

5.) The Founders shall assure the basic capital and the operational expenses discussed previously in the following ratio:

Hungarian Post Company:	30 %
Hungarian Telecommunication Company:	50 %
Hungarian Broadcasting Company:	20 %

6.) The Founders give the Post Museum and the Stamp Museum into the property of the Foundation with the means, equipment and accessories in use following the finishing of the handing over - taking over procedure. The inventory list is attached to the Foundation Document.

7.) The Founders undertake to hand over the real assets; premises for the Foundation that are managed by them, used by the museums and are listed in the attachment of the Foundation Document, and furthermore they shall assure the rental rights of the offices at the address of Budapest, VI. Népköztársaság útja 3.

The Foundation is entitled to hand over the utilization rights of the real assets only if the Founders unanimously approve it.

The Founders assure - in the ratio determined under point No 5 - the necessary financial means:

- for finishing the investments and renewals in progress up to a sum involved in the investment documents,
- for the future investments, equipment procurements, and the activities of renewals and maintenance proposed and approved by the Advisory Board of the Foundation.

8.) The Founders shall provide the currency necessary for fulfilling the international obligations of the museums operated by the Foundations (IATM-PTT membership dues, international conferences, exhibitions) according to the proposal of the Advisory Board of the Foundation yearly and individually.

9.) The Foundation may convert the property of the Foundation - except the basic capital - for such undertaking activities which do not endanger the realization of the purposes of the Foundation. The net profit, originating from these undertakings, shall increase the property of the Foundation.

10.) The Foundation is open. Any Hungarian, foreigner, private and legal entities may join to the Foundation With any offerings accomplished in Hungarian or foreigner financial means or in kind (inheritance, legacy, etc.). The Advisory Board of the Foundation is entitled to accept the joining to the Foundation.

The foreign currency payments, increasing the property of the Foundation, are to be kept on foreign currency account, and are to be utilized as foreign currency.

- 11.) The Advisory Board of the Foundation decides on the utilization of the property of the Foundation - according to the directions of the Foundation Document, and furthermore according to the conditions set by the endowers and approved by the Advisory Board of the Foundation.
- 12.) The Founders undertake, with responsibility, for the work of the protection of the objects of post -, telecommunication -, and stamp history, they report and hand over them to the museums, for the implementation of the interest of the Foundation.
- 13.) The main decision making and representative organ of the Foundation is the Advisory Board of the Foundation having 5 members, headed by István KURUCZ, President, authorized for a non-definite period of time by the General Manager of the Hungarian Telecommunication Company.

The Members:

- 1.) The President of the Advisory Board:

Mrs. István KURUCZ

- 2.) Representative, authorized by the General Manager of the Hungarian Post Company for a non-definite period of time:

Mrs. György JAKAB

- 3.) Representative, authorized by the General Manager of the Hungarian Broadcasting Company for a non-definite period of time:

Miss Erzsébet SZIGLIGETI

- 4.) The Manager of the POST MUSEUM:

Mrs. Gergely KOVÁCS

- 5.) The Manager of the STAMP MUSEUM:

Mrs. Tamás CSEGEZI

The General Manager of the Foundation is *Mrs. Gergely KOVÁCS*

The Rules of Association shall stipulate on the operation, the office holders and the exercise of the employer's rights approved jointly by the Founders.

- 14.) The Founders shall bring into existence an Economy Group for handling the Foundation.

The organization of the Foundation is as follows:

the Advisory Board of the Foundation
the Post Museum
the Stamp Museum
the Economy Group

- 15.) The Founders authorize the Post Bank and Savings Bank Share Company to handle the account of the Foundation.
- 16.) The Foundation is created for a non-definite period of time. In case of its ter-

mination the Founders shall decide on the utilization of the property of the Foundation in the ratio of their contributions.

Budapest, 1990.

The Founders

Dr. Kertész Pál

General Manager
of the
Hungarian Post Company

Dr. Valter Ferenc

General Manager
of the
Hungarian Telecommunication
Company

Bugyi József

General Manager
of the
Hungarian Broadcasting Company

Appendix No.1 to point 7. of the Foundation document

The fixed assets and premises given free for the use of the Foundation

1. Nagyvázsony Post Museum
Nagyvázsony, Temető u. 3.
2. Stage-coach Exhibition Hall
Debrecen, Bethlen u. 1.
3. Telephony Museum
Budapest, I. Úri u. 49.
4. Hollókő, Post Museum
Hollókő, Kossuth Lajos u. 80.
5. Lakihegy Radio Aerial Tower and Coupling House
Lakihegy
6. Museum warehouses
Csepel 1. Ph. pince
Budapest, 5. Ph. pince
7. Stamp Museum
Budapest, VII. Hársfa u. 47.

Stiftungsurkunde

Die Ungarische Post (Magyar Posta Vállalat), Budapest, XII.Bezirk, Krisztina krt. 6-8, das Ungarische Fernmeldeunternehmen (Magyar Távközlési Vállalat), Budapest, XII.Bezirk, Krisztina krt. 6-8 und das Ungarische programmseendeunternehmen (Magyar Műsorszóró Vállalat), Budapest, VIII. Bezirk, Trefort u.2, im weiteren: Stifter, gründen unter Berücksichtigung dessen, dass die nahezu 500-jährige Geschichte der Ungarischen Post mit der ungarischen Geschichte eng verbunden ist,

- in der Überzeugung, dass unsere Post-, Fernmelde- und briefmarkengeschichtliche Museumssammlungen, die Entwicklung der Dienstleistungsbereiche bewahren, nicht nur Erbe der ungarischen, sondern der allgemeinen Kultur sind,
- unter Berücksichtigung dessen, dass die Ungarische Post seit nahezu 100 Jahren für deren Bewahrung und Vermehrung sorgt,
- geleitet von der Absicht, diesen werterhaltenden technischen und historischen Denkmalschutz auch unter den veränderten Bedingungen der beschleunigten Änderung der technischen Struktur, der qualitativen Änderung der Postdienstleistungen und der Änderungen in der Struktur der Ungarischen Post fortzusetzen und zu sichern,

eine Stiftung mit Status einer juristischen Person zum ersten Januar 1990 wie folgt:

- 1.) Name der Stiftung: PT Museum-Stiftung
- 2.) Sitz der Stiftung: Budapest, VI.Bezirk,
Népköztársaság útja 3.

3.) Ziel der Stiftung:

- a) Über den Weg des Museums, mit Hilfe der besonderen Mittel der Museologie, beizutragen zur Pflege des gemeinsamen Erbes der Stifterunternehmen und -institutionen und mit der wissenschaftlichen Aufarbeitung der Vergangenheit zur Unterstützung der Entwicklung des Fernmeldewesens in der Zukunft.
- b) Mit seinen Ausstellungen und Publikationen das Zusammengehörigkeitsgefühl der Post- und Fernmeldemitarbeiter verstärken, die Post und Fernmeldedienstleistungen unter den Museumsbesuchern vorzustellen und zu publizieren.
- c) Über seine Museen, als Mitglieder der Sammelinstitutionen auf Landesebene und des landesweiten Museumnetzes, entsprechen der geltenden ungarischen Rechtsvorschriften für Museen, Sammlung, Bewahrung, Schutz, Studium, wissenschaftliche Aufarbeitung sowie Registrierung der gegenständlichen und Dokumentationsdenkmäler aus Tätigkeit der Stifter und ihrer Institutionen sowie Ausstellung im Dienste von Kultur und Pflege der Post- und Fernmeldetradiationen.

d) Finanzierung der Tätigkeit der Museen.

- 4.) Das Ausgangsvermögen der Stiftung umfasst ein gebundenes Stammkapital von 1 Mill. Forint. Den Betrag des Ausgangsvermögens, weiterhin 7 Mill. Forint der Betriebskosten in Höhe von 27 Mill. Forint des Jahres 1990 stellen die Stifter innerhalb von 15 Tagen nach Genehmigung der Stiftung, die weiteren proportional bis Ende des ersten Monats eines jeden Quartals der Stiftung zur Verfügung. Für die jeweiligen jährlichen Betriebskosten unterbreitet das Kuratorium der Stiftung eine Vorlage.
- 5.) Die Stiftungsgründer beteiligen sich am im vorhergehenden Punkt festgelegten Stammkapital und den Betriebskosten in folgendem Verhältnis:

Ungarische Post:	30 %
Ungarisches Fernmeldeunternehmen:	50 %
Ungarisches Programmsendeunternehmen:	20 %

- 6.) Die Stifter übergeben im Anschluss an das Übergabe-Übernahmeverfahren in das Eigentum der Stiftung die vom Post- und vom Briefmarkenmuseum bei der Stiftung benutzten Mittel, Einrichtungs- und Ausrüstungsgegenstände. Das Inventarverzeichnis ist eine Anlage der Stiftungsurkunde.
- 7.) Die Stifter verpflichten sich, die von ihnen gegenwärtig unterhaltenen und vom Museum genutzten und in der Anlage zur Stiftungsurkunde aufgeführten Immobilien und Räumlichkeiten der Stiftung zur Nutzung zu übergeben. Weiterhin sichern sie das Mietrecht der Räumlichkeiten, Budapest, VI. Bezirk, Népköztársaság út 3.
Die Stiftung darf das Nutzungsrecht der Immobilien nur nach einstimmiger Zustimmung der Stifter übertragen bzw. vermieten.
Die Stifter sichern entsprechend der im Punkt 5. aufgeführten Proportionen die erforderlichen Geldmittel:
- zur Beendigung der laufenden Investitionen und Erneuerungen bis zur Höhe der in der Investitionsurkunde angegebenen Summe,
  - zu den vom Kuratorium vorgeschlagenen und von ihm akzeptierten zukünftigen Investitionen, Erwerbungen, Erneuerungen und Instandhaltungsarbeiten.
- 8.) Die Stifter sichern zur Erfüllung der internationalen Verpflichtungen (IATM-PTT Mitgliedsbeitrag, internationale Konferenzen und Ausstellungen) der von der Stiftung betriebenen Museen nach Vorlage durch das Kuratorium jährlich und fallweise die erforderliche Devisensumme.
- 9.) Die Stiftung kann das Vermögen der Stiftung, mit Ausnahme des gebundenen Stammkapitals, auch für eine solche unternehmerische Tätigkeit einsetzen, die die Verwirklichung des Ziels der Stiftung nicht gefährdet. Der Reingewinn aus der unternehmerischen Tätigkeit erhöht das Vermögen der Stiftung.
- 10.) Die Stiftung ist offen. Der Stiftung können alle in- und ausländischen Privat- und juristische Personen mit in- und ausländischen Zahlungsmittel- oder natürlichen Spenden (Erbchaft, Nachlass usw.) beitreten. Das Kuratorium ist berechtigt, dem Beitritt zuzustimmen.

Die Spenden der erwähnten Privat- und juristischen Personen werden zum Vermögen der Stiftung.

Das Vermögen der Stiftung erhöhende, in Devisen getätigte Einzahlungen, können auf dem Devisenkonto und in Devisen verwendet werden.

- 11.) Über die Verwendung des Vermögens der Stiftung entscheidet das Kuratorium gemäss der Bestimmungen der Stiftungsurkunde, weiterhin im Rahmen der Bedingungen, die der der Stiftung beigetretene Stifter bestimmte und denen das Kuratorium zustimmte.
- 12.) Die Stifter verpflichten sich, beim Schutz der Post-, Fernmelde- und briefmarkengeschichtlichen Gegenstände und Dokumentationen verantwortungsvoll mitzuarbeiten. Diese werden angemeldet und den Museen im Interesse der Verwirklichung der Ziele der Stiftung übergeben.
- 13.) Höchstes Entscheidungs- bzw. Vertretungsorgan der Stiftung ist das aus 5 Mitgliedern bestehende Kuratorium. An seiner Spitze steht der vom Generaldirektor des Ungarischen Fernmeldeunternehmens für unbefristete Zeit beauftragte Präsident István Kurucz.

Seine Mitglieder sind:

1. Präsident des Kuratoriums:

István Kurucz

2. Der vom Generaldirektor der Ungarischen Post für unbefristete Zeit beauftragte Vertreter:

Frau Jakab

3. Der vom Generaldirektor des Ungarischen Programmsendeunternehmens für unbefristete Zeit beauftragte Vertreter:

Frau Szigligeti

4. Der Direktor des Postmuseums:

Frau Kovács

5. Der Direktor des Briefmarkenmuseums:

Frau Csegezi

Amtierender Direktor der Stiftung ist *Frau Kovács*.

Über die Beamten, die Arbeit und die Ausübung der Arbeitgeberrechte des Kuratoriums verfügt das von den Stiftern gemeinsam angenommene Betriebsstatut.

- 14.) Zur Verwaltung der Stiftung bilden die Stifter eine Wirtschaftsgruppe.

Die Organisation der Stiftung besteht aus:

- Kuratorium
- Postmuseum
- Briefmarkenmuseum
- Wirtschaftsgruppe.

- 15.) Die Stifter beauftragen die Postabank és Takarékpénztár Rt Postbank und Sparkassen AG/ mit der Führung des Kontos der Stiftung.

- 16.) Die Stiftung wird für unbefristete Zeit gegründet. Bei ihrer Auflösung entscheiden die Stifter über die Aufteilung des Vermögens der Stiftung im Verhältnis der von ihnen getragenen Kosten und der von ihnen eingebrachten Beiträge.

Budapest, 1990.

Gründer

Dr. Kertész Pál

gez. Unterschrift
Generaldirektor der
Ungarischen Post

Dr. Valter Ferenc

gez. Unterschrift
Generaldirektor des Ungarischen
Fernmeldeunternehmens

Bugyi József

gez. Unterschrift
Generaldirektor des Ungarischen
Programmsendeunternehmens

Anlage 1. zum Punkt 7. der PT Museum-Stiftung

Der Stiftung kostenlos zur Nutzung übergebene Immobilien und Räumlichkeiten

1. Nagyvázsonyer Postmuseum
Nagyvázsony, Temető u. 3.
2. Delizsánsz Ausstellungsraum
Debrecen, Bethlen u. 1.
3. Telefonmuseum
Budapest, I. Bezirk, Uri u. 49.
4. Hollókőer Postmuseum
Hollókő, Kossuth Lajos u. 80.
5. Lakihegyer Radio-Sendeturm und
Kopplerhaus, Lakihegy
6. Museumlager
Csepel I. Ph.pince
Budapest 5. Ph. pince
7. Briefmarkenmuseum
Budapest, VII. Hársfa u. 47.

Acte de constitution

Magyar Posta Vállalat (Enterprise Hongroise des P.T.T.),

(Budapest, XII.Krisztina krt.6-8.),

Magyar Távközlési Vállalat (Enterprise Hongroise de la Télécommunication)

(Budapest, XII.Krisztina krt.6-8.) et

Magyar Műsorszóró Vállalat (Enterprise Hongroise de la Diffusion de Programmes)

(Budapest, VIII.Terfort u.2.(ci-après: les Fondateurs)

Considérant que l'histoire de presque un demi-millénaire de la Poste Hongroise s'enchaîne avec l'histoire hongroise,

- convaincues que les collections de nos musées de la Poste, de la Télécommunication et de l'histoire des Timbres exposant le développement de nos branches de prestation, ne constituent pas uniquement la partie du patrimoine culturel hongrois, mais aussi celle du patrimoine culturel universel,
- vu qu'il y a depuis presque 100 ans, la Poste Hongroise veille à la préservation et l'enrichissement de ces collections,
- guidées par l'intention que cette protection préservatrice des monuments techniques et historiques soit continuée et assurée même dans les conditions du changement de structure technique accéléré, du changement qualitatif des services postaux et des changements produits dans l'organisation des P.T.T. Hongrois

ont décidé de constituer une Fondation disposant d'une personnalité morale, à la date du 1er janvier 1990, selon les suivants:

- 1.) Dénomination de la Fondation: PT Muzeumi Alapítvány
Fondation de Musée des P.T.T.
et de la Télécommunication
- 2.) Siège social de la Fondation: Budapest, VI.Andrássy út 3.
- 3.) Buts de la Fondation:
  - a) par l'intermédiaire de ses musées et par les moyens spécifiques et propres à la muséologie, elle contribue à la conservation du patrimoine commun des entreprises et institutions fondatrices, et - par le traitement scientifique du passé - à la promotion du développement de la communication de l'avenir,
  - b) par l'intermédiaire de ses activités d'organisation des expositions et de publiciste, elle contribue au renforcement de la solidarité des commis des P.T.T. et des travailleurs du domaine de la télécommunication, à la présentation des services des P.T.T. et de la télécommunication, ainsi qu'à leur popularisation devant un public de visiteurs de musée,

- c) par la voie de ses musées - en tant qu'institutions ayant un domaine collecteur national et membres du réseau national de musées - et conformément aux règles juridiques hongroises applicables et relatives aux musées, elle a pour but la collection des souvenirs matériels et documentaires du fonctionnement des fondateurs et de leurs institutions, leurs préservation, maintien en bon état, étude, traitement scientifique, enregistrement et présentation -au service de la politique de culture générale et de la préservation des traditions de la poste et de la télécommunication,
- d) le financement du fonctionnement des musées.
- 4.) L'actif initial de la Fondation est un capital social immobilisé d'1 million de forints. Quant au montant de l'actif initial, ainsi que sept millions de forints à partir des frais de fonctionnement de 27 millions de forints pour l'année 1990, les Fondateurs mettent à la disposition de la Fondation dans un délai de 15 jours à compter à partir de l'approbation de la fondation, et le restant proportionnellement, jusqu'à la fin du premier mois de chaque trimestre.
La proposition relative aux frais de fonctionnement annuel sera faite par la curatelle de la Fondation.
- 5.) Quant au capital social et frais de fonctionnement mentionnés sous le point précédent, les Fondateurs les assurent pour la Fondation selon la répartition suivante:

Magyar Posta Vállalat (Entreprise Hongroise des P.T.T.)	30 %
Magyar Távközlési Vállalat (Entreprise Hongroise de la Télécommunication)	50 %
Magyar Műsorszóró Vállalat (Entreprise Hongroise de la Diffusion de programme)	20 %

- 6.) Les Fondateurs transmettent à la propriété de la Fondation les moyens, équipements et objets de mobilier utilisés par le Musée de la Poste et le Musée des Timbres, à l'époque de la fondation, une fois la procédure de remise et de réception terminée. L'inventaire fait l'annexe de l'Acte de Constitution.
- 7.) Les Fondateurs se chargent de mettre à l'usage de la Fondation les immeubles et locaux énumérés à l'annexe de l'Acte de Constitution, maintenus actuellement par eux et utilisés par les musées, et d'assurer le droit au bail des locaux se trouvant à Budapest, VI. Népköztársaság (Andrássy) út 3.
La Fondation n'est habilitée à transférer le droit d'usage des immeubles et des locaux qu'en cas du consentement unanime des Fondateurs.
Conformément aux propositions déterminées sous le point 5, les Fondateurs assurent les sommes nécessaires:
- à l'achèvement des investissements et reconstructions en cours, jusqu'à la limite du montant contenu dans les documents d'investissement,
  - aux investissements, investissements d'équipements, rénovations et travaux de maintenance futurs, proposés par la curatelle et acceptés par eux.
- 8.) Quant aux devises nécessaires à l'accomplissement des obligations internationales des musées gérés par la Fondation (cotisation d'IATM-PTT, conférences inter-

nationales, expositions), les Fondateurs les assurent par an et cas pour cas, à la base de la proposition faite par la curatelle.

- 9.) La Fondation peut affecter le fonds de la Fondation - à l'exception du capital social immobilisé - à des activités d'entreprise qui ne risquent pas la réalisation du but de la Fondation. Les résultats nets provenant de ces activités d'entreprise augmentent le fonds de la Fondation.
- 10.) La Fondation est ouverte. A la Fondation peuvent adhérer toutes personnes privées et morales hongroises et étrangères, avec des offres faites en numéraire ou en nature (héritage, succession, etc.). La curatelle est habilitée à accepter ces offres. Les offres faites par les personnes privées et morales ci-dessus citées deviennent la partie de fonds de la Fondation.
Les sommes versées en devises et augmentant le fonds de la Fondation peuvent être gardés à un compte de devises et utilisées en devises.
- 11.) La décision sur l'utilisation du fonds de la Fondation est prise - à la base des dispositions de l'Acte de Constitution, ainsi que des conditions déterminées par les donateurs adhérant à la Fondation et acceptées par la curatelle - par la curatelle.
- 12.) Les Fondateurs s'engagent à participer avec responsabilité au travail de la protection des objets et des documents de la poste, de la télécommunication et de l'histoire des timbres, à les déclarer et transmettre aux musées, en vue de la réalisation des buts de la Fondation.
- 13.) L'organe suprême de délibération et de représentation de la Fondation est la curatelle de 5 membres avec, à la tête, M. István Kurucz, Président, chargé pour une durée indéterminée par le Directeur Général de Magyar Távközlési Vállalat (Entreprise Hongroise de la Télécommunication).

Les membres de la curatelle sont:

1. Président de la curatelle

M. István Kurucz

2. Représentante chargée pour une durée indéterminée par le Directeur Général de Magyar Posta Vállalat (Entreprise Hongroise des P.T.T.)

Mme György Jakab

3. Représentante chargée pour une durée indéterminée par le Directeur Général de Magyar Műsorszóró Vállalat (Entreprise Hongroise de la Diffusion de programme)

Mlle Erzsébet Sziglió

4. Directeur du Musée de la Poste

Mme Gergely Kovács

5. Directeur du Musée des Timbres

Mme Tamás Csegezi

La gérante de la Fondation est *Mme Gergely Kovács*.

Le régleme nt de fonctionnement approuvé en commun par les Fondateurs dispose des fonctionnaires, du fonctionnement, et de l'exercice des droits d'employeur de la curatelle.

14.) Pour la gestion de la Fondation, les Fondateurs constituent un groupe économique.

Organisation de la Fondation:

Elle est composée des suivantes:

curatelle
Musée de la Poste
Musée des Timbres
groupe économique

15.) Quant à la tenue du compte de la Fondation, les Fondateurs en chargent Postabank és Takarékpénztár Rt. (Banque de la Poste et Caisse d'Epargne, S.A.).

16.) La Fondation est constituée pour une durée indéterminée. En cas de sa cessation, l'utilisation du fonds de la Fondation sera décidée par les Fondateurs, à proportion de leurs charges des frais et dons offerts.

Fait à Budapest, le 1990.

Les Fondateurs

Dr. Kertész Pál

Directeur Général
de
Magyar Posta Vállalat
(Entreprise Hongroise des P.T.T.)

Dr. Valter Ferenc

Directeur Général
de
Magyar Távközlési Vállalat
(Entreprise Hongroise de la
Télécommunication)

Bugyi József

Directeur Général
de
Magyar Műsorszóró Vállalat
(Entreprise Hongroise de la Diffusion de programme)

Annexe No.1 au point 7 de la Fondation de Musée des P.T.T. et de la Télécommunication

Immeubles et locaux mis à l'usage gratuit de la Fondation

- 1.) Musée de la Poste à Nagyvázsony
Nagyvázsony, Temető u. 3.
- 2.) Salle d'exposition "Delizsánsz"
Debrecen, Bethlen u. 1.
- 3.) Musée de la Téléphonie
Budapest, I. Uri u. 49.

- 4.) Musée de la Poste á Hollókő
Hollókő, Kossuth Lajos u. 80.

- 5.) Tour d'antenne et bâtiment de couplage de radio á
Lakihegy
Lakihegy

- 6.) Magasins de musée:
Csepel 1., cave
Budapest, 5., cave

- 7.) Musée des Timbres
Budapest, VII. Hársfa u. 47.

Az ajánlás (Rekommandáció) mint postai szolgáltatás múltja

A postai szolgáltatások között fontos helyet foglal el az ajánlott küldemények forgalma. Nemcsak az üzleti, hivatalos, hanem a magánlevelezés is szívesen igénybe veszi e népszerű küldeményfajta.

Az ajánlás-kezelés lényege, hogy a postára adott küldemények feladásának megtörténtéről a feladó akár külön feladóvevényen, akár (csoportos feladás esetén) feladókönyvben elismerést kap, milyen ragszámmal vették a küldeményt postai kezelésbe. A küldemény kézbesítésének megtörténte, annak időpontja, a postai üzletszabályzatban előírt módon (személyes, helyettes, alkalmi vagy meghatalmazott átvevő) való igazolása a kézbesítő postaszervnél kimutatható. Amennyiben a kézbesítés igazolását a feladó előre kéri, úgy a Posta e kívánságát tértivevény útján teljesíti. Utólagos igazolás tudakozvány alapján adható az igazolt feladónak.

Ezen kezelési eljárás ellenében a tarifális díj feladásakor bélyegben vagy más engedélyezett módon történő leróvásán kívül a Posta feltételül tüzte: a lezárt, ajánlandó levélre a címzésen kívül írja fel a feladó pontos címadatait, a küldemény nem tartalmazhat pénzt vagy más értéket, végül nem szabad a küldemény tartalmát feltüntetni.

Az ajánlott küldeményt a Posta egyéb más küldeménytől külön kezeli, a szállítás során figyelemmel kíséri, és amennyiben elveszne, úgy egy éven belül a lefolytatott eljárás alapján a mindenkor előírt összeggel a feladót vagy címzettet kártalanítja.

Az ajánlott kezelés eljárását az Egyetemes Postaegyezmény vonatkozó megállapodásai biztosítják.

E tanulmány célja az ajánlás múltjának feltárása, teljességre való törekvés igénye nélkül, helyet adva a kiegészítésnek és helyesbítésnek.

Ezúton mondok hálás köszönetet a Dániában élő Orbán Ferenc neves filatelista barátomnak, akinek segítségével hozzájutottam a munka során felhasznált osztrák, német és holland szakirodalomhoz.

1. Az ajánlás előtörténete

Az ajánlás, mint postai szolgáltatás több száz éves múltta vezethető vissza, a gazdasági, társadalmi fejlődés terméke.

Legelőször is a szolgáltatás elnevezéséről néhány szót. Az ajánlást, mint szolgáltatást a *recommandatio* szóból származtatják, mely a zömmel latin nyelvterületű Európában általánosan elfogadott. A szó latin alaptöve: *mando* -are -avi, jelentése valakinek átadni, valakire rábízni valamit. Összetétellel *com-mando* = rábíz, ajánl. (Ezt használják a kom-

mandó, vagy kommandó= különleges feladattal megbízott katonai egység jelzésére is.) A *commandatio a re* előtaggal gyakoriságot, folyamatosságot fejez ki, jelentése valaminek ajánlatos volta, kedvessége, kedvezése. ¹ Franciás változata a *Recommandé* lett a nemzetközi posta szakkifejezése. Német nyelvterületen a *Recommandiert*, vagy *Einschreibebrief* kifejezést használják.

A kommandálás szó a magyar szókincsben ugyancsak ajánlást, javaslatot jelent; falun az (eladó) lányt kommandálták a (ve)vőlegénynek. Évszázadokon át használt udvariassági kifejezés volt társalgás, levélváltás során az: "*ajánlom magamat*", vagy "*magamat szíves figyelmébe ajánlom*" kifejezés. Felöltlik a gondolat, hogyan és mikor került ez a kifejezés a posta működésébe. E kérdést 350 év távlatából megkísérlem levezetni.

A Habsburg postahálózat magyarországi megjelenésével hazánkra is érvényes 1535. évi *Postarend*-del a török által meg nem hódított területen szabályozást nyert a postaközlekedés és kezelés. A pozsonyi postamester irányította a Pozsony-Kassa, valamint Bécs-Komárom közti rövid vonalat; a bécsi főpostamesterhez tartozott a Bécs-Nagykanizsa, Bécs-Körmeny, és Marburg-Szigetvár vonal.

A posta, az ordinária lovasfutára hetente kétszer csak a fővonalon közlekedett, a mellék útvonalakon a postamester saját lován vagy gyalog, küldöncével továbbította a leveleket. A hivatalos levelek szállítása az évi fizetés ellenében ingyenes volt, a postamestert terhelte. Magánlevelekért a fővonalon állomásonként fél latig (8.75 gr) 6, egész latig 8 krajcárt kellett fizetni. A fővonalról távoleső címzettig továbbított levél költsége külön gyalogpostáért (*estaffeta*) mérföldenként 4 vagy 5 krajcárt tett ki aszerint, hogy a rövidebb német (7.5 km), vagy a hosszabb magyar (8.4 km) mérföld után számították az utat. Lovaspostásért egy napi járóföldre 26 krajcár volt a díj. A saját futárok (posta lován) és a lóháton utazó személyek állomásonként egy tallért fizettek (90 kr). ²

E korban a magánlevél, melynek viteldíja megoszlott a felvevő és kézbesítő postamester között, igen kevés volt, mert drágának tartották. Az utasszállítás vagy lókölcsonzés sokkal jövedelmezőbb volt. Általánossá vált az a szokás, hogy a levelezés díját nem esetenként, hanem évenként egy összegben fizették. Ez kényelmes volt az uraságnak is, meg a postamesternek is. Az előbbinek nem kellett krajcáros tételekkel bibelődni, az utóbbiak pedig egyszerre kaptak nagy összeget, olykor még természetbeni juttatást is egész évi szolgálatukért.

A 16. század második és a 17. század első felében zajló hatalmi harcok, a török elleni küzdelmek, a 15 éves (1591-1606), majd a 30 éves (1618-1648) háború kimerítette a császári, királyi kincstár bevételi forrásait, a postamesterek fizetése sok esetben elmaradt. Emiatt a postamesterek az uralkodónál gyakran panaszkodtak, de azért a körülményeknek megfelelően a postaszolgálatot ellátták, mert rendszerint a postamesterek egyben a jövedelmező adószedői állást is betöltötték.

A Habsburgok alkotmányellenes önkényeskedő uralkodása, a magyar hatóságok mellőzése kiváltotta a nemesi rend, a vármegyék ellenállását. Az idegen zsoldosvezérek garázdálkodása, az ellenreformáció kiélezte felekezeti elnyomás párosulva a gazdasági okok miatti elégedetlenséggel, megérlelték a *Bocskai-Beihlen-féle* mozgalmak politikai és katonai feltételeit. E mozgalmak a postára is kárt és szenvedést hoztak, de azt követő 1606-os bécsi, majd az 1622-es nikolsburgi békekötés később elősegítette a postaszolgálat ügyét.

Bocskai István - bár hajdúi ellenségei voltak a német postamestereknek - a postahálózat és a postások védelmét hadiszabályzatába is belefoglaltatta. A katonaság zaklatása és hatalmaskodása címet viselő szabályhely szerint: "*Bárki futárokat vagy veredáriusokat, 3 akik akár őfelsége akár az ország, a haza közügyében közlekednek, visszafelé és ide küldtek, feltartóztat vagy késleltet, kegyelem reménye nélkül halállal bünhődik, mivel hogy azokat a haza ügyében küldőneket mindenkitől fontosabb se-güeni mint feltartóztatni.*"⁴

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1614-1629) széleskörű levelezést folytatott mind külfölddel, mind idehaza. Saját kezűleg írt levelei továbbítására nagy gondot fordított. A királyi posta működését nem gátolta, azt maga is igénybe vette, de nem volt vele megelégedve. Pozsonyból Kassára hat nap alatt érkezett levele miatt megírta generálisának *Rákóczi Györgynek*, hogy "*a kassai Kamara tanácsosai riasszák meg a postásokat.*" A kassai királyi postamestert *Christel Györgyöt* csak szükség esetén vette igénybe, annál gyakrabban foglalkoztatta saját postását *Csakó Mihályt*. Levelei címzésénél gyorsaságra, megkülönböztetett kezelésre utaló külön jelzést nem használt, mivel a levelek vívői egyszersmind választ is hoztak.

A levél átvételéről való igazolás igényének már korábban megtalálni a nyomát. 1613. július 1-én *Taufel György* kassai postamester *Lorántffy Mihálynak* Sárospatakra továbbította az uralkodó levelét. A levél átvételének igazolását egy magyar nyelven írt külön levélben így kérte: "*menedéket várok róla*", azaz elismervényt.

A középkortól kezdve - vagy még előbb - kialakult rend volt, hogy az uralkodók, fejedelmek, államférfiak a hozzájuk érkezett, vagy tőlük indított leveleket, írásokat levelezési könyvbe ún. missilis könyvbe a fontosabbakat szó szerint, a kevésbé fontosakat kivonatosan bejegyeztették. Így alakultak ki az utókor számára igen fontos dokumentumnak számító irattárak.

Előírás volt az is, hogy katonai parancsnokok a kiadott, vagy kapott rendelkezéseket hadinaplóba, diáriumba, vagy Abfertigungsbuchba feljegyeztették. Hazai és külföldi irattárak sok ilyen célú, nagy fontosságú hadinaplót őriznek. A 16-18. század katonai eseményeinek iratanyagát a bécsi Hofkammer Archiv és a budapesti Országos Levéltár őrizte meg. A előbbiben őrzik a többi hasonló irattal együtt *Wolzogen Pál* bécsi főpostamester idejéből származó továbbítási könyvet (Abfertigungsbuch), melynek egyik bejegyzése: "*A postamester úr kiállított a Római Császár őfelsége stb. parancsára a rendes postán Őfelsége írásával Georg Ilssing Úrhoz egy külön futárt Augsburgba, aki ugyanott válaszra vár és azzal hasonló módon ide visszatér. Kelt Győr melletti sáortáborban 1566. augusztus 24.én éjjel 12 órakor*". Tudvalevő, hogy I. Miksa király a törökök ellen gyülekező 50.000 főt kitevő hadsereg élén ekkor Győrben tartózkodott, miközben Szigetvárt Szulejmán szultán nagy erővel támadta, majd a várvédő Zrínyi és társai hőies eleste után el is foglalta.

A tél közeledtével, mikor a szultáni hadak elhagyták az országot, Miksa parancsnoksága alatt tétlenül várakozó csapatok kardcsapás nélkül feloszlottak.

2. Megjelenik az "ajánlás" kifejezés

A posták működtetése a 17. század második felének súlyos politikai viszonyai; a *Wes-selényi-féle* összeesküvést követő megtorlások, a császári zsoldosoknak a postát érintő

túlkapásai miatt bizonytalanná vált. A levelek továbbítása sokszor függött a postamester jóindulatától.

I. Lipót (1657-1705) *Pataky Benedek* pozsonyi postamester kérésére 1670-ben utasítást adott ki, mely a posták működésének érdekében megismétli az 1626 és 1630-ban kiadott postapátensben foglaltakat külön kihangsúlyozva a tilalmakat; a postajárat viszsztatartását, levélkötegek felbontását. Valamennyi királyi, megyei katonai és polgári hatóságnak elrendeli a posták védelmét.

A surlódások a postaszemélyzet és a katonaság között azonban néhány évi javulás után továbbra is előfordultak. A kiadott pátensnek érvényt kívánt szerezni a *Szepesi Kamara* a maga területén a megyékhez küldött megkeresésével: "Nagyságtokat és kegyelmeteket kelleték becsülettel requirálnunk (megkeresnünk) lévén nem kívánt panaszok az Ő felsége és Felső-Magyarországba levő postamesterek és alatta való veredáriusainak, avagy filialistáknak, hogy midőn az Felső-Magyarországban lévő úri vagy fő valamely rendektől küldetnek kurok, azon kurok igen éktelenül szoktak az postákon prédálni, elsőben is nem gondolván a postáknak kárával erőszakkal szokták a postalovakat úzni, azon szágulda sietvén sebesen valamint nyargalhat, úgy, hogy sokszor a postilióknak lovai nem kicsiny károkkal elálva ottan el is vesznek, kiknek lovak ha nem mehetnek, ottan a postiliókat rútol szidalmazták verik és nagy fenyegetéssel vadnak hozzájuk, azon kívül ha kérdetnek ki szolgálai, hova szándékoznak, mi dologban fáradoznak vállukról beszélgetvén ingyen csak jó szót sem adnak, az melyből sok egyéb inconvenientiak (zavarok) is származhatnak, melyek hogy eltávoztathassanak nagyságtokat és kegyelmeteket nagy becsülettel kérjük, nagyságtok és kegyelmetek az tekintetes vármegyében ne neheztelyle publikáltatni; hogy ha valamely úr, vagy főrend maga dolgába curirt bocsát, ottan pátens levelet adgyon és abban expressáltassák ad minus (legalább jelöljék), honnan, kitől és hova megyen curirja és a mellett meg is hagyják elbocsátandó curiroknak, hogy premitittalt excessusokról supersedeálljanak (elkövetett zaklatástól tartózkodjanak) azt kívánván a közönséges jóéri (közjóért) melyről nagyságtok és kegyelmetek válaszáat el fogjuk várni. Kassa 1670. január 22."⁵

A kuruc felkelés közepette még a legmagasabb szintű levelezés is kétségessé vált, ezért a községi, mezővárosi vezetőséget bízták meg fontos levelek, körlevelek gyors és megbízható továbbításával. Thököly Imre kuruc fejedelem nyílt hadparancsban figyelmezteti várai parancsnokait és a hegyaljai mezővárosok bírúit arról a kiadott rendeletéről, hogy a fegyvertől magukat elvonó nemességet paraszti állapotban degradálja. A parancs hátoldalán rendelkezés van arra, hogyan jusson el a futólevél (kurrens) az érintett mezővárosok bírúihoz, és előírja, hogy a tudomásvételt, láttamozást (vizát) mindenki írja alá: "*Hogy kegyelmes urunk őnagysága parancsolatját mindenek és mindenütt hamarébb érthessék, olasz bíró uram száz forint birság alatt sietve külgye Liszkára, azon büntetés alatt Liszkáról, Kereszturba, Tokajba, Tarcalra és Mádra késedelem nélkül megolvasván és publicáfván a helyek hadnagyai és bírúai folytasanak (folyamatosan végezzék) úgy kegyelmes urunk parancsolatját, hogy visát iraván ki ki red, harmad nap alatt jöhessen kezemhez. Patak 1684. november 6. Miskolczy Z Péter hegyaljai járás szolgabírúja.*"⁶

A hódoltság utolsó évtizedeiben török szolgálatban álló hivatásos postások megszüntek működni. A török hatóságok leveleiket válogatott fenyegetések mellett küldik a hódolt falvak bírúí útján. A budai basa 1662. augusztus 22-én Gyöngyös és Berény bírúítól bekéri a szultánoktól, basáktól, bégektől származó minden korábbi "*címeres arany pecsétös*" leveleiket egy héten belül, különben a bírúí lába a földet nem éri

(lőgni fognak), A levél címzése: "Adassék ez úri parancsolatunk a gyöngyösi főbírónak és a többinek mind fejenként mindön nagy hamarsággal" Cito, Citius...-ez két oszlopban tizenegyszer leírva. Az összehajtott levél hátoldalán ez olvasható: "Te cinkotai bíró két bizonyos embertől elküldöd a két levelet a gyöngyösi bírónak. Te gyöngyösi bíró ezt a berényi levelet elküldöd Berénybe és a két cinkotai emberek bizonyos választot (választ) hozzanak mind a két városból."⁷

Posta Ordinaria

ido.
ido
citius
citissime
citissime

Calloriam

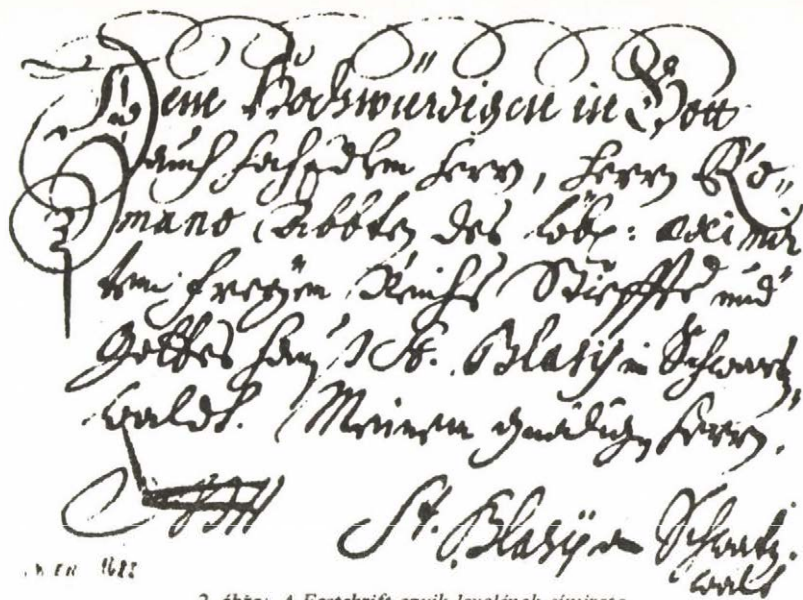
1. ábra: Paleták sürgősségre utaló jelzése 1708-ból

A levél fontosságának és sürgősségének a "cito, citius, citissime" feljegyzéssel való jelölése e korban még gyakori volt, de újabb jelzések, jelek, szöveges utalások tűnnek fel. Az 1680-as években az osztrák örökös tartományok postáinak kezelésében mind gyakrabban találni figyelemfelkeltő jelzéseket.

Az 1975. évi Bécsben rendezett bélyegkiállításra megjelent Festschrift-ben Prof. Richard Zimmerl (Wien) egy cikket közöl, "90 Jahre Recocettel in Österreich" címmel. Ebben ezt írja:

"90 éves az ajánlási ragszám Ausztriában. Az ajánlási eljárás maga már 300 éves. Az első említése az ajánlott küldeménynek II. János György szász választófejedelem 1677. szeptember 24.-én kiadott Postarendjében történt. Ausztriában először I. Lipót 1695. április 16.-án kelt Postarendje említette: a különös gondoskodás az ajánlott küldemények felől", - tehát mintegy 20 évvel később.

Foglalkozik az ajánlás kérdésével a grázi Hermann Schirler úr is a WIPA 1981. évi kiállításának a Festschrift-jében. Ein Blick in die Altpphilatelie c. tanulmánya illusztrációjaként bemutatott három levelet a Schwarzwald-i Szt. Blazien kolostor főnökének küldték különböző időben. Az 1667. március 9-én feladott levélen a címzés alatt "Wurde dem Herrn Postverwalter zu Lindau recommendirt" (a lindai postai-gazgatónak ajánlva) a szerző által legkorábbi időből származó jelölés olvasható. A második levél címmásolatán a NB (Nota Bene = jól jegyezd meg) jelzés olvasható,

Dnem Rodowidigae in Post
Pmno (Bablos Job. 66: 20) mih
Ami fozim. Rmiffi. Drogffo mnd
Goffod fny. 10. Blasiy in Defawdy
wulst. Minimem ymaly, fny.
St. Blasij in Defawdy
1687

2. ábra: A Festschrift egyik levelének címirata

mely a különleges kezelésre hívja fel a posta figyelmét. A levelet 1685-ben Bécsben adták fel. A harmadik levél Lipót császártól ered ún. császárlevél 1687. augusztus 20-i feladással. Érdekessége a továbbításra illetve a kézbesítés utáni teendőkre utalás: "geg. Recepisse" felirat.

Az országnak a hosszú török uralom alóli felszabadulása (1686-1699) elindította a posta újjászervezését is. Egyelőre csak a legfontosabb fővonalak épültek ki Pozsony-Buda-Eger-Debrecen útvonalon Erdély felé. A régi vonalakon (Pozsony-Kassa, Kassa-Szatmár) felé is megélénkült a forgalom. A működésüket akadályozó gazdasági nehézségek leküzdésére a postamesterek a vármegyék vezetőihez fordultak. Ennek megnyilvánulása Észak - Magyarország területén a kassai és egri postamesterek levelezése, melynek témája a jó kapcsolat fenntartásán kívül anyagi segítség kérése is. Különösen érdekesek az egri posta vezetőjének Hütter Péter postamesternek Borsod vármegyéhez latin nyelven írott levelei. Ez időben ugyanis Eger közigazgatásilag Borsod vármegyéhez tartozott.

1694. szeptember 9-én kelt levele a korabeli cikornyás megszólítások után: "Noha nem szívesen, mégis kénytelen vagyok fent címzett...uraságtoknak ezzel a méltatlan levéllel alkalmatlankodni, egyszersmind udvariasan megkeresni, hogy postalovaim fenntartására legelőben és szénában egy kis segítséget nyújtani méltóztassanak. Én a nekem nyújtott támogatást az itteni postára érkező és uraságtoknak szóló leveleknek idejében való kézbesítésével viszonzni nemes vármegyének soha semmiképpen el nem mulasztom ahogy eddig is történt. Ezzel magamat fentcímzett uraságtok további kedvezésébe és jóindulatába, uraságtokat pedig Isten oltalmába ajánlván maradok..."⁸

Hütter Péter a remélt támogatás ellenében az Egerbe érkező levelek további gyors kézbesítését ígéri. (Egerből Miskolcra, illetve ahol a vármegye -állandó székhely hiányában - történetesen közgyűlését tartja.) Ez esetben a borítékon Ónod per Miskolcz - Szendrőviam megjelölése volt.

1695. január 17-én *Hütter Péter* megköszöni a kapott 12 köből zabot, ugyanakkor felajánlja a vármegye megbízásának készséges teljesítését: "...*Köteles szolgálatom ajánlásának előrebocsátásával kívánok fentnevezett uraságtoknak az eljövendő új évre minden szerencsét. Adja Isten, hogy számtalan évet a legjobb egészségben tudják megélni. Nem - csak alázatos üdvözetemet nyilvánítom Önök iránt, hanem megköszönöm Önöknek Fodor János úr útján jóindulattal kapott 12 köből zabot. Ezért én felajánlom fentnevezett uraságtoknak alázatos szolgálatára megbízásuk legkészségesebb megtartását.*"⁹

A legfontosabb dokumentum az 1695. augusztus 15-én írt levele, melyben a szolgálat felajánlásán már túlmegegy, nemcsak udvariassági formulában kifejezett készség, hanem konkrétan magyarázatot ad a felajánlása mibenlétének: "...*szolgálataimnak legalázatosabb ajánlását küldöm! A mostani leveleket a legalázatosabban elküldtem és egyszersmind indítványozom, hogy a jövőben minden más továbbítandó levelet mindig hozzám irányítani rendelje el, mivel ezen a módon nemcsak az általam ajánlott feladottak küldetnek gyorsan, hanem gyorsabban is érkezik válasz...*" Az eredeti latin szöveg szerint: "Servitiorum meorum humillimorum obligatissimam comendationem! Praesentes litteras humillime transmittendas ac simul rogandum esse duxi, ut imposterim omnes alio transmittendas litteras semper ad me dirigere placeant, siquidem hoc modo, non solum a me recommendata cito pervenient, verum et celerius responsum sequitur, ..." ¹⁰ Az idézett levélben kiemeli a maga, mint egri postamester szerepét, a töle ajánlott levelek gyorsan nyerne a továbbítást, tehát a válasz is gyorsabban érkezik a feladóhoz. Ezt *Hütter* nem feltételesen írja, hanem tényszerűen, mintegy tudva ez lesz az általa recommendált feladásnak az eredménye. Mire alapozta ezen racionális javaslatát? Véleményem szerint számított a vele kapcsolatban levő, postamester kollégái együttműködésére, amit a maga módján (jó egri borral) viszonzott. Ilyen együttműködés volt tapasztalható az újságcédulák küldözgetése terén is, amiből aztán kialakultak az újságlevelek, a vásári relációk, melyek már a török elleni harcokról hoztak híreket.

A másik feltevés, hogy *Hütter* egri postamester ismerhette, vagy ismerte *I. Lipót* 1695. április 16-án kiadott *Postarend-jét*, melynek 17. pontjában ez áll: "Weil den auf dem Land, und sonst den Obrigkeiten in Städten, Märkten und Flecken, auch kaiserlichen und anderen Beamten und Bedienten an der richtigen Bestellung ihrer Briefe viel gelegen, Wird den Postbeförderern ernstlich befohlen auf die der Ordinari oder den Stafetten beigegebenen Unterwegsbrieft, besonders wenn dabei etwas specialiter rekommandiert wird, fleisig und genau Obsicht zu haben, und alle Briefe entweder durch die hiezu bestellten Herrschafts - und dergleichen Boten, oder sonst durch, schleunige Gelegenheit ohne verzug richtig bestellen zu lassen..." ¹¹

"Mintogy az országban és egyéb városi hatóságok, falvak és helységek császári és más hivatalnokok és szolgák által a kellő (helyes) kézbesítésre adott levelek sokáig elfekszenek, a postaszállítók szigorúan parancsoltatik, a rendszeres vagy különpostához útközben csatolt levelekre különösen ha *a mellett valami különleges ajánlás van*, szorgalmas és pontos figyelem legyen, és minden levél akár uradalmi vagy ilyesféle kézbesítő útján, akár egyéb biztos, gyors lehetőséggel késedelem nélkül kézbesítve legyen..."

Ez a császári-királyi rendelkezés a recommendirt-ajánlott szót mint már gyakorlatban előfordult, elfogadott különleges megjelölést említi, ahogyan azt *Dr. R. Wurth*

úr állítja: ez lenne az ajánlás első hivatalos megjelölése.¹² A megjelölést csak később vezették be. Az ajánlás lehet felirat, jelzés, rajz stb. Amennyiben *I. Lipót* a szolgáltatást határozott szándékkal, mint fizetett postai munkát kívánta volna bevezetni, úgy annak pontos jelzéséről, de még inkább külön díjazásról is gondoskodott volna.

Az ajánlott szolgáltatás rendszeressé tétele csak *Mária Terézia* uralkodása alatt, került előtérbe. Az uralkodónő 1748. évi Postarendje a kialakult gyakorlatnak megfelelően az 1695. április 16-i postamesteri utasításra hivatkozott és a gyakorlatot hivatalosan is bevezette.

Meg kívánom jegyezni, hogy *I. Lipót* (1657-1705) az 1698. július 12-én kiadott postapátensében a portómentességgel való visszaélést, valamint az újságcedulák posták közötti küldözgetését megtiltja, de az ajánlott kezelésről nem tesz említést. Ugyancsak nincs említés téve az 1699. november 24-i Sziléziára vonatkozó rendelkezésben sem, pedig az a fenti 1695-i pátens részbeni megismétlése volt.¹³

3. Jelölések a küldeményeken *II. Rákóczi Ferenc* idejében

A 17. század viharos időszakából tömegesen őriznek irattáraink leveleket, melyeknek gyors továbbításához, biztonságos célbaérkezéséhez fontos érdek fűződött. A levelek küldői sokszor nem elégedtek meg a levélvivőnek a gyors visszaérkezésére adott szóbeli utasítással, a levelet másolatban más személlyel is elküldték. A levél sürgős, gyors voltát a már említett latin "cito" jelzéssel jutatták kifejezésre.

I. Ferdinánd által 1535. augusztus 20-án kiadott első hazai Postarend-jében előírtak szerint magánszemélynek tilos volt a "cito" valamint az "instiitia" felírás alkalmazása, mert ez a jelölés a hivatalos levelek részére volt fenntartva.

Illustration of a handwritten letter in cursive script, likely from the 17th century. The text is written in Latin and includes the name "Nicolaus Besenyi" and mentions "Comiti" and "Supremo". The handwriting is highly decorative and somewhat illegible due to its cursive style. There are large, ornate flourishes at the beginning and end of the text.

3. ábra: *II. Rákóczi Ferenc*től származó levél fontosságot jelentő jelzéssel

A Rákóczi-szabadságharc (1703-1711) postájának jellegzetes útiokmányán az ún. *paletán* az úticél pontos megadásán kívül a sürgösségre, fontosságra való figyelmeztetést mindig feljegyezték. Nagy János tábori postamester *Sréter Jánosnak* a tüzérség főfelügyelőjének *paletájára* ezt írta:

"Méltóságos Főgenerális s Locumtenens kegyelmes uram ö exelentiaja kegyelmes parancsolatja, minthogy úgy kívánja országunk szoros szüksége, ezen franciául írt *Sréter uramnak* szóló levelet sietséggel éjjel és nappal küldjék *staffetaliter* Egerbe, ez ezen *paletamot* megadván főpostamester *Kosovics Márton Úrnak* ö kegyelmének.

Kelt Füzesgyarmatnál levő táborban die 24. Septembris 1708. hora. sexta matutina (reggel hat óraker) Emüített méltóságos Locumtenens kegyelmes úr tábori postamestere Nagy János."¹⁴

Külön érdekesség e posztaszervezet működésében *Bercsényi Miklós* főgenerális-helytartó néhány katonás rövidséggel írt "Postapecsét"-je. Ebből az egyiket 1708. szeptember 28-án küldte Egerbe:

"POSTAPECSÉT, melynek erivel parancsolatik városi, falusi bírának s lakosoknak közönségesen, ezen karabilyos katoná alá, az ki sierve küldtetetik Hatvan, s Eger felé, siető friss lovu szekerezéssel oda menet, s vissza jövet tartozzanak. Különben cselekedni ne müriszellyék.

Füzesgyarmati táborbul 26. Septembris 1708. G.B. Miklós mp."¹⁵

Külön érdekessége a küldeménynek, hogy annak bal sarkában megnevezi a levélvivő *Johan Bognár* "karabilyos" katonát. A postapecsét elnevezés onnan származik, hogy még e korban is a pecsét nagy becsben állt, igazolta a levélvivő hitelességét, felmutatójának az olvasni nem tudó személy (ilyen pedig bőven akadt) is köteles engedelmességgel tartozott. E levél végén is szépen kiolvasható *Bercsényi Miklós* grófi címere és rangjának felsorolása. Ebben volt a pecsét ereje.

A kuruc államszervezet a "cito, citius, citissimus" feliratot, mint sürgösségre utaló jelzést gyakran használta, még a postamesterek is alkalmazták az egymás közti levelezésben.

A Rákóczi-szabadságharc történetéből ismeretes, hogy a fejedelem levelezései igen gyakran használt titkos írást, számkódot, rejtjelzést és e tekintetben lényegesen felülmúlta a császári parancsnokságok levelezési technikáját. A Rákóczi-posta kutatása során megismert, a fejedelemtől származó, különböző időben keltezett leveleken nem a szokásos „cito" megjelölés van, hanem a címzés alatt, attól különálló két különleges tollrajzolat található. A fejedelmi leveleket különböző személyeknek írták és címezték, a fejedelem azokat csupán aláírta. A két ismétlődő jelzés szinte teljes azonossága megfigyelhető, mindegyiken egy nagyméretű körben rajzolt többhurkos virágminta, mellette közvetlenül egy fentről lefelé haladó spirálkarikából képzett oszlop látható. A rajzok elhelyezése, sorrendje állandó. A bemutatottak közül:

Az első címzés egy Tokajban 1703. november 10-én kelt levélre került, melyben *Rákóczi* tudatja *Szepesi János* főpostamesteri megbízatását, utasítja a címzett vármegyét lóváltó helyek felállítására, biztosíttatja a posták járását és ellátásukat a vármegye köteleességévé teszi.¹⁶

A második levelet Miskolcon adták fel 1704. február 3-án *Szepesi Mártonnak* címezve.¹⁷

A harmadik levél Munkácson kelt 1709. augusztus 25-én a *rimaszombati postamester* *dolgában*.¹⁸

Nem kétséges, hogy azok megkülönböztető, fontosságot jelentő jelzések.

4. Postai reformok a 18. század közepén

A 18. század első felében *III. Károly* (1711-1740) - miután 1722-ben a *Paar család*nak a magyar postaintézmény felett 1690-ben felújított hűbérjogát jövedelem tekintetében megváltotta, a postát gyakorlatilag állami kezelésbe vette, több postai bevételt szaporító rendelkezést adott ki, két alkalommal is szabályozta a díjszabást (1722.VII.1.,1722.X.16.). A tarifális rendelkezések a leveleken a levél súlyát, bérmentesítés módját, portódíjat jelölték a küldemény elő vagy hátoldalán. E jelölések között az ajánlásra vonatkozó jelölés még nem volt található.

Mária Terézia a század közepén rendezetben szabályozta a hatóságok működését. Ezek közül érdekesebb a *Haugwitz-féle reform*; 1749. május 2-án szabályozza a Habsburg Monarchia központi hatóságainak szervezetét és ügyvitelét. A rendelet különválasztja a közigazgatást és az igazságszolgáltatást. *Mária Terézia* több postai vonatkozású rendelkezését is hozott; 1755-ben létrehozta Bécsben a központi postahatóságot az ún. udvari postabizottságot *Paar Vencel* generális postamester elnöklete alatt. (Ezt a rendelkezést *II.József* 1783-ban az ügyintézés egyszerűsítése érdekében módosította, megszüntette az udvari postaigazgatóságot és a magyarországi posták igazgatását a Magyar Helytartótanácsra bízta, annak székhelyét egyidejűleg Bécsből Budára helyezte át.) Az uralkodónő 1748. december 14-én kiadott pátensének záradékában megerősítette *I.Lipót* 1695. április 16-án kiadott, a postamestereknek szóló szolgálati utasítást tartalmazó *második postapátens*t, mely elsőként tett említést a "*különleges ajánlással*" feladott küldeményről. A megerősítő rendelet utolsó, 10. pontja: "*Schisslich ist auch die Postordnung vom 16. ápril 1695. von Uns teils nach Beschaffenheit der umstände abgeändert worden, dem in alle Punkten und Klausulen maniglich gehorsamst nachzukommen und sich vor Schaden zu hüten Wissen wird*" vagyis: "*Végezetül az 1695. április 16-i Postarend minden pontja és kikötése Részünkre, részben a körülmények állapotának megváltozása után is emberi engedelmességet von maga után, hogy a károktól meg tudják magukat védeni.*"

A bécsi udvari postamester *Sebastian Wolfgang Crefft* 1750. január 14-én kiadott ideiglenes Instrucójának 11. pontja bár helyi jellegű szabályozás, de alapja a fenti 1748. december 14-i pátens, már az ajánlott küldemény átvételéről intézkedik; minden levélhordónak legyen egy könyve, melyben a leveleket kiadó hivatalnok az ajánlott levelek címeit bevezeti és az üresen hagyott helyen az átvevő a nevét aláírja.

Az uralkodó jóváhagyásával jelent meg 1749-ben *Hecht József* pozsonyi postaelenőrnek az *Európai postajog...c.* könyve, mely a postaszolgálat elvi és gyakorlati vonatkozásain és a postai kezelés módján túl képet nyújt a magyarországi postahálózatban működő 165 postaállomás nevééről. Könyvében az ajánlásról, annak díjazásáról nem tesz említést.¹⁹

Fontos rendelkezés volt a *menetrendszerű kocsiposta* (delizsánsz) közlekedés bevezetése 1749-ben az osztrák állam területén, mely a levélposta és a kocsiposta szállítást különválasztotta. Az 1750. március 21-én megjelenő első *kocsiposta díjszabás* szabályozta a pénzeslevél, a csomagok és az utasok szállítási díját. A díjszabás figyelembe vette a küldemény súlyát, a távolságát és a küldemény terjedelmét. Az értékekért a szállítási díjat 50 forintonként számították. Az említett küldeményekre - ahol a kocsiposta közlekedett -szállítási kényszert mondott ki. 1750. október 15-én Bécsben kocsiposta főexpedíciót, a tartományi székhelyeken pedig kocsiposta expedíciót szerveznek, melyek a legfőbb udvari postaszervtől függetlenül irányították a delizsánsz szolgálatot.

Magyarországi vonatkozásban 1752. szeptember 18-tól vezették be Bécs-Pozsony közt naponta és Bécs-Buda között hetenként közlekedő kocsipostát, melyre ugyancsak kiterjesztették a *szállítási kényszert*, azonban a körülmények miatt a pénz levélbeli szállítását még elnézték.²⁰

Az 1751. szeptember 20-án megjelent császári pátens változást hozott; november 1-től visszaállította a feladó és a címzett közt felesben történő bérmentesítést, a küldemény viteldíját, annak súlyát és szállítási távolsága szabta meg. A feladási és kézbesítési hely pontos megállapítása érdekében 1750. március 21-től kötelezően előírták a feladási postahely feltüntetését. E rendelkezést a levelezők nem tartották be, mert elterjedt a lakosság körében, hogy a rendelet célja a levelezés megfigyeltetése. A hiányzó feliratot a postamester, hivatalok beosztottjai kézírással pótolták.

A felirat feltüntetésére 1769. július 1-én, 1788. január 29-én ismételten felhívták a lakosság figyelmét, de feltehetően a helyi közigazgatás sem fektetett arra kellő figyelmet.

A postások megúnhatták a sok kézírásos feljegyzést, ezért a maguk módján és lehetőségeikhez mérten bélyegzőt készítettek, aminek segítségével a postahely nevét a levél felső részére *"betűzték"*. Az első ilyen névbélyegző lenyomat Magyarországon Kassán 1749., Debrecenben 1752. április 13-i levélen, Tokaj 1752. július 23-i, Tyrnau (Nagyszombat) 1752. novemberi feladású leveleken található.²¹ Ezen előfutár levelek egyikén sem található az ajánlott kezelésre utaló jelzés, naplósám, súly, - vagy díjfeljegyzés.

A megfigyelés gyanújának alaposága I. Ferenc (1792-1835) alatt a francia forradalom hatásaként kialakult általános bizalmatlanság hatására be is bizonyosodott. Az uralkodó utasítására a Helytartótanács 1792. február 27-én és december 9-én kiadott rendelkezésével megtiltotta azon levelek felvételét, melyeken a *feladási hely* nincs feltüntetve.²²

Az ajánlás kezelés részletesebb szabályozására utal a bécsi főpostahivatal részére 1757. december 31-én kiadott szolgálati utasítás. Ennek 7. pontja: *"... a további küldendő ajánlott darabok az e célra berendezett raktárban őriztetnek"*. A 18. pont: *"... a levélhordóknak ügyelni kell arra, hogy az ajánlott levelek a helyes címzettnék legyenek kézbesítve az e célból használt könyvecskében történő árvételi igazolással."*²³

A postaforgalom biztonságát az 1770-es években előforduló postarablások veszélyeztették. Köztudottá vált, hogy nemcsak a kocsiposta, hanem a levélposta járat is szállít pénzküldeményt tartalmazó ajánlott leveleket. Az uralkodó szükségesnek tartotta a posta felelősségét 1776. március 9-én kiadott postapátenssel meghatározni. A pátens szerint az örökös tartományban feladott pénzekért, bankjegyekért, államkötvényekért, vagy magán adóslevelekért csak akkor vállal felelősséget a kincstár, ha a levelek értéktartalmát a feladás előtt bemutatják és *Recepiss-t* (feladóvevényt) állítanak ki az összes értékek megnevezésével (1.) Az ilyen *Recepiss-el* feladott küldeményekben bekövetkező kár okozóit fel kell deríteni és ellenük kártérítési eljárást indítani. (2.) A kincstár a felelősségre vonást csak a német és magyar örökös tartományban működő hivatalnokokkal, postalegényekkel szemben alkalmazza, e területen kívül előfordulókkal szemben nem. (3.) Nem követelhető a kárpótlás az előre nem látható esetekben, mint az ellenséges hatalom, útirablás, tüzvész, vagy árvíz okozta ká-

rokért. (4.) Ha a feladó ilyen módon nem kívánja feladni a küldeményét, a kincstártól kártérítést nem igényelhet. A feladásról a Recepissen kívül semmiféle más bizonyíték nem fogadható el. (5.) A kincstár súlyt helyez arra, hogy a Recepissel feladott küldemény kárának térítése iránti eljárás azonnal megkezdődjön. Elévülési határidőnként az örökös tartományokban a feladástól számított három, azokon kívül hat hónapot jelöl meg a rendelet. (6.)²⁴

A császári-királyi pátens az egyes postákhoz kurrens-körösvény formájában került ki 1776. április 26-án:

"Hogy a közönséges postapénzen kívül mimódon szolgálhatják az postamesterek azon leveleket, melyekben vagy pénz, vagy contractus, vagy akár mely drága portékák úgy záratatnak, hogy azoknak kézhez viteléről a postamesterek bizonyos leveleket (:mely Recepisse-nek mondatik:) adni kötelezetnek minden ilyeténi recognitioért (elismerésért) 3 krajcár, melyekben törvényes expeditiók záratatnak 20 krajcárt, contractussal terhelt levelekért, melyek Nemes Magyarországra vagy innét eö felségének más birodalmába dirigáltak 50 forintért 6 krajcár, 100-ért 10 krajcár. Az országon kívül pedig egy forintul százig 12 krajcár, ezt ellenben felülhaladó summáért az helynek minden meghatározása nélkül minden száztul 6 krajcárt a postamesterek vehetnek. Az mely levelekben az bankális .... folyamattya vagyon az postamesterek nem egyébként tartoznak acceptálni (elfogadni), hanem ha az ilyetén helyekre az posta vagy nem gyakran, vagy ippen soha sem excurrál (halad át), melyhez képest duplikáltatik az recognitiionak (szolgálatásnak) a taxája (viteldijja):50 forint, 12 krajcár, 100-ig 20 krajcár, ha külső országba megyen 100-ig 24 krajcár." 25

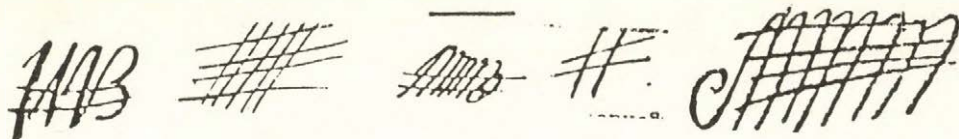
E kurrensből arra lehet következtetni, hogy az 1776. március 9-i pátens alapján a Recepiss mellett feladott értéket tartalmazó küldeményekért a rendes díjon felül az érték nagyságának megfelelő különdíjat szedtek a feladótól, ami belföldön 3, külföldre menők esetében 6 krajcár volt minimálisan. Ami aztán a kurrensben írt módon az összeg emelkedésétől függően emelkedett. Véleményem szerint ez lehetett az első ajánlási díj, amit aztán később, a legközelebbi 1789-es új díjszabásnál egységesen 3 krajcárban állapítottak meg.

Az ajánlás mint postai szolgáltatás a 18. században egyidejűleg gyökerezett meg a Habsburg-Birodalom egész területén, ahol a Paar, vagy Thurn-Taxis család postairányító tevékenysége érvényesült.

Az ajánlás múltjával több külföldi neves filatelista is foglalkozott és gazdag gyűjtemények őrzik a szolgáltatással kapcsolatos emlékeket. A kutatók egyike J. Palmans úr a V.B.P. tanulmányi kör vezetője, a belga Filatélia Akadémia tagja, aki "A postai jelzés - NB - Nota Bene jelölés az ajánlott levelekhez" c. munkájában megjegyzi, hogy a feladók a 17. századtól kezdve igénybe vették az ajánlási szolgálatot, mely a magánfeladó és a postamester (postaszolga) között megállapodáson alapult. Már a 17. századot megelőzően is használtak különböző jelzéseket a leveleken -írja-, hogy ezzel is felhívják a postamesterek figyelmét. A jelzéseken kívül szöveges felhívás is előfordult: "Recommandé á la courtoisie de... Maitre des Postes" vagy: "Recommandation diligente á sieur Maitre des Postes."

J. Palmans úr szerint az ilyen levelekre nem volt külön hivatalos tarifa. Később jelzéseket alkalmaztak a figyelembe részesítendő leveleken, amelyeket maga a feladó rajzolt, de jelezhetett volna ily módon a postai hivatalnok is. Ez a jel - írja a szerző - megtalálható a Német Államokban, Svájcban, Belgiumban és Hollandiában. (Hozzá-

4. ábra: Figyelemfelkeltő ajánlási jelzések holland, belga és magyar leveleken a 18. századból

teszem az osztrák örökös tartományokban, Magyarországon és csatolt részein. Belgium és Hollandia területe az 1770-1790-es évekig osztrák uralom alatt állt.)

A tanulmányában illusztrálásként közölt levelek 1790-1795 közötti keletezésűek, a *Van Gasten*, *Van der Linden* és a *Herlant* gyűjteményéből valók. Az NB jelzést szerinte a 18. század második felében kezdték használni. Ez még nem volt hivatalos postai jelzés, mégis sejthető, hogy az ilyen jelzésű levelekkel a felvevő és a kézbesítő - a nagyobb figyelem viszonzásául - mellékjövedelemre tehetett szert. Ilyen díjazás jut kifejezésre a korábban alkalmazott feliratokon: "Kérjük fogadja a postai kihordót barátként", vagy "Fizessen a kihordónak fáradságáért egy jó sört," - közli *Palmans*.

5. Az ajánlott küldemények kezelése a 18. században

A levél- és kocsiposta különválásával a levélpostai küldemények kezelését és díjazását a mindenkor érvényben levő előírások szabták meg. A leveleket a közönséggel ismertett módon, lezárva kellett feladni, ajánlották a levél egyedi módon jó minőségű pecsétviasszal történő lezárását. A kisebb helyekre szóló leveleken a legközelebbi útbaeső várost, vagy postaállomást kellett a címben megjelölni.

A postamester, vagy beosztottja (expeditor–kiadó) minden egyes levelet lemért. Ha a feladó fizette a teljes viteldíjat, akkor a levél címdoldalát két átlós keresztvonallal áthúzták. Ha a feladó a címzetre hagyta a viteldíj fizetését, a fizetendő teljes díjat a levél címdoldalára írták. Ha a feladó a viteldíj felét fizette, akkor a címdoldalra egy átlós vonalat húztak, mind a címdoldalra, mind a pecsétoldalra, ráírták a viteldíj felét.

A viteldíjak (taxa) leróvásának módja többször változott. 1722. október 16-tól 1750. május 31-ig az ún. *feles portózás* volt előírva, ami szerint a viteldíj felét a feladó, másik felét kézbesítéskor a címzett fizette. 1750. július 1-től 1751. október 31-ig a teljes viteldíjat vagy a feladó, vagy a címzett fizette, ez volt a *vagylagos díjazás*. Majd 1751. november 1-től 1817. május 31-ig ismét a félportó volt előírva. Innentől kezdve vagy a feladó vagy a címzett fizette a teljes portót.

A feladáskor fizetett díjakat a felvevőnaplóba, a címzettől beszédetteket a kézbesítőnaplóba vezették be. A levelekért beszédett díjakat továbbításkor a Kartá-ba (levéljegyzékbe, rovatlapba) írták be.

Az 1790-es évek postakezelése (manipulációja) igen nehézkes volt, ami a közönségnek nemigen tetszhetett. Eger postamestere *Sötér Antal*, aki a kisebb környező hivatalok oktatásával, ellenőrzésével is meg volt bízva és hivatalától többször volt távol, helyette a felesége a "postameisterin" vette át és adta ki a közönség levelét. A kiadott helyi közleményből fény derül a korabeli postai teendőkre:

"....Szükséges, hogy ki-ki a maga leveleit elkészítvén mindenkor legalább is egy órával az ordináriának eljövetele előtt be adgya, hogy az akkori expedició számába jöhessen, mert ha később adgya be a levelet minék utánna a kartáció és protokolatió megesett

azon ordináriátul el fog maradni. ....Amidőn expedició van, minthogy annak nagy vigyázzal kellek végbemenni és senkiének akkor jelenlenni nem szabad, azon egy óra alatt senki levelet fel ne adjon ki ne kérjen, mert az főképpen tiltva vagy on azért, hogy az által a levelek elosztásában valamilyen hiba beszuhanjon és így a sürgős leveleket váró könnyen megkárosodhatnék levelének hibásan tett elosztása végett. *Agria die 4. Novembris 1796.*" 26

A feladott küldeményről - főleg ha hivatalos volt, vagy ha a postaköltség elszámolás tárgyát képezte - hivatalos igazolást adtak. Ilyen volt Szilvay Albert ónodi veredáriusnak magyar nyelven kézzel írt nyugtája:

"Hogy nemzetes és vitéz Sallai Mihály úrtól méltóságos gróf Eszterházy Ferenc ő excellentiájának Pozsonyba szálló 1 csomagból álló stafetát egy óraker délután-kezembe vettem elismerem, és azont innét 2 óraker ökegyelme jelenlétében expedáltam is. Ónod 1742. január 3. Szilvay Albert." 27

Az adott elismervényt Szilvay nem nevezi feladóvevénynek, de a megyeházán levő iktató az ügydarabot, mit levéltári iratot latinul jegyzi be: "1742. 3 Jan.eminat.

Recepisse Albert Szilvay Postae Onodiens. expeditoris super una litera hora secunda per D. Michaellem Sallai adlata Excellsimo C. Franco Eszterházy... et per se cursore extraordinario expedita datum ao." 28

Jelentős változást hozott a levélposta kezelésében az 1768. november 21-én kiadott uralkodói utasítás. Ebben a főispánok szigorú felhívást kaptak, ügyeljenek megyéjükben a közigazgatás valamennyi területére, a tisztújításra, a hivatali és bírósági ügyintézésre, a központi rendelkezések gondos végrehajtására, az adókivetésre stb. E rendelkezés alapján rendszeresíthették a törvényszéki idézések használatát, mely abból állt, hogy a beidéző levél mellé a bíróságok nyomtatott szövegű átvételi elismervényt csatoltak, akkori nevén "Térítvényt", amit a címzett a kézbesítés alkalmával aláírt és a posta azt a törvényszéknek díjmentesen visszaküldte.

A térítvévénynek mint átvételi elismervénynek az elnevezése igen sokára alakult ki. Kazinczy Ferenc 1789-ben Kassán még "rekeszték" aláírása és visszaküldése mellett vett át hivatalos levelet. 29

A postára adott levelek ezen jól szabályozott kezelését használták fel hivatalos szervek, sőt magánosok is. A 18. század utolsó harmadában az abszolutisztikus törekvések hatásaként kedvezőtlen jelenségek mutatkoztak, ami a levelezés, utazás folyamatosságát, megbízhatóságát veszélyeztették. Ehhez a fokozódó cenzurával, levelek visszatartásával figyelésével a kormányzati szervek is hozzájárultak. A postával szemben megingott bizalmat a levéltitok látszólagos védelmével, a rendbontók szigorú megbüntetésével kívánták ellensúlyozni. A postát igénybevevők biztonságosabb, gyorsabb szolgáltatást igényeltek. Gyakoribbá vált elismervény, receptisse, vagy "Erga receptisse" mellett történő levélküldés, amit a levél címzésén a feladó maga jelzett, vagy kérdésére a hivatalnok írt fel a levélre.

A receptisse szó a latin recipio = átvész, elfogad, kezekedik valamiért kifejezés meghonosodásaként került a magyar szókincsbe, ami a reformkor végén vény, vevény néven honosodott meg. Így lett az Aufgabs-Recepiss-ből Feladó, az Abgabs-Recepissből átadó vagy Kézbesítési vevény. A Retur Recepissből az 1840-es években Dillesz István verebélyi postamester Viszány elnevezést kezdett magyarosítani az általa előnyomatott nyomtatványon. Ennek egyik példánya a Pesti Hírlap akkori szerkesz-

N^{ro}. 270. RECEPISSE.

Über ein *Receppiss* geschrieben an *Herrn Sebrides Buchhain* in *Naisstadt*. welches unter heutigen Dato bey allhiefigem Kaiserl. Königl. Postamt richtig aufgegeben worden. Miskoltz, den *28. Martij.* 1801

Schreienach

MISKOLCI
POSTAMT.

Pr. Kaiserl. Königl. Postamt allhier.

5. ábra: Feladóvény

tőjéhez *Kossuth Lajos*hoz került, aki a buzgó nyelvújítót meglehangú levélben megdicsérte, de a *Viszány* szó helyett a *Tértivevény-t* javasolta. Egy időben használatos volt még a *Téritmény* elnevezés is, de idővel feledésbe merült.

A másik figyelemfelkeltő jelzés az ajánlott küldeményen a NB, az említett *Nota Bene*, jelentése: megjegyzésem, jól jegyezd meg. E jelzést a magánlevelezésből vették át, amikor a levélíró a levélből kimaradt fontosabb dologra hívta fel a címzett figyelmét. E jelzésnek Európa-szerte több változata volt, mígnem a *Recommandirt*, vagy *Recommandé* (Rec., vagy R) jelölés kiszorította.

A budai postaprefektusától *Horányi Antal* 1775. március 14-én hivatalosan megkereste Borsod vármegye alispánját *vizeki Talián Pál Andrást*, tájékoztassa a Miskolcot érinteni tervezett postaút leendő állomásairól. Az Ex officio küldött levél címdalán kétszer is szerepel az ajánlott kezelésre utaló NB jelzés, az egyiket kisebb betűvel a levél címzője írta, a másikat háromszoros nagyságban a budai postatiszt írhatta színes ironnal. Mindkét jelzésen két vízszintes áthúzás látható.³⁰

A *Receppiss-t*, legyen az feladási, kézbesítési vagy *tértivevény*, kezdetben a felvevő kézírással, latinul, vagy magyarul írta. Később a forgalom megnövekedésével házi eljárással másolták, vagy nyomdai úton állították elő a postamester kívánságának megfelelően úgy, hogy a sablonos szöveget az aktuális adatokkal csak kiegészítették.

A miskolci veredárius, mint az ónodi posta beosztottja *Órássy József* 1784. május 8-án latin nyelven kézírásos *Receppiss-el* igazolta a nála feladott küldemények továbbítását: "*Feladóvény Borsod vármegye közgyűlése által a magyar királyi helytartótanácsnak címzett folyó 1784. év április 2-án, valamint február 28-án és a hozzácsatolt december 21-én írt három levélről, melyeket további szállításra nekem tekintetes és nagyságos Fáy Barnabás úr ugyanazon Borsod vármegye jegyzője kezelésére és a mai postai szolgálattal való továbbításra átadott, aláírással tanúsítom.*

Miskolc 784. május 8-án Órássy József sk." 31

Speculabili. re Liberi Domini
 Paulo Andrea Pálgyián de Nijel.
 Honorable a Borsodieraj Borsod
 Honora y. Dio uniki Ang. Colma.
 1775
 Cs. Kir.
 Miskolc.

6. ábra: Szolgálati ajánlott levél kétszeres NB jelzéssel 1775. március 14.

II. József mindenre kiterjedő figyelmét tanúsítja az 1786. február 20-án kiadott postahivatali ellenőrzésre vonatkozó rendelet, mely az ellenőrzőkkel a 12. pont szerint megnezezi: Mi az észrevétel az ajánlott levelek kezelésével? E tárgykörben vizsgálni kellett, hogy az ajánlott leveleket nyugtával adják-e ki, vizsgáltatta, hogy az ajánlottak a címzett kezébe jutnak-e, az értéket tartalmazó küldeményeket a postamester és a címzett jelenlétében bontják-e fel. Az ellenőrzésről jelentést kért.³²

Borsod vármegye levéltári anyagában az 1790-1792 évekből gyakran találni olyan kézzel írt feladási Recepiss-eket, melyeken ép piros viaszpecsét lenyomat található. A pecsét lenyomata három cm magas és két és fél cm széles ovális alakú, keret szegélyű véset. A szép kivitelű pecsétnyomó felső részén az osztrák címer, középpüth a hivatal neve (magyarul) alatta pedig szépen ívelt postakürt látható. Véleményem szerint e pecsétnyomót alkalmazták pénzküldemények felvétele során a bizottsági lezárásnál, amint azt az ónodi posta latin nyelvű átvételi elismervénye is igazolja:

"Feladóvevény egy Haagen Vincze úrnak Miskolc várostól Belgrádba küldött 50 Rft bankjeggyel terhelt, az ónodi cs. kir. postahivatalnál jól felszerelve rendelkezésre bocsátott, szabályszerűen átadott és hivatalosan továbbított levélről. Pecsét(elve) Ónod május 1. 1790.

(Pecsét helye)

34 X postai viteldij
szabályszerűen fizetve
val" 33

Cs.kir.postahi-

Az ilyen pecsétnyomatok megjelenését az 1789-évi tarifaváltozással hozom összefüggésbe, bár más jellegű postai pecsétlenyomat már a 16. századból is ismeretes.

A vevénnyel való kézbesítés igénye még a postaszolgálati levelezésben is megtalálható. A kassai postaigazgató 1784. augusztus 21-én *Almássy József* Borsod megyei alispánhoz küldött levélnek címiratán az *"Erga Recepisse"* felirat olvasható. 34

6. Díjazás melletti ajánlott kezelés

Az a díjmentesség, ami iránt az 1741. évi XXXI. tcz. úgy rendelkezett, hogy a jövőben bármily törvényszékhez, kormányshoz, vármegyéhez és városokhoz küldött, és viszont azoktól nyilvános pecsétek alatt szintén hivatalból bármiféle kérvényezésekre írott levelek a hivatalnál bérmentesen adassanak ki és fogadtassanak el, a politikai és gazdasági helyzet változásával bevétel növelés céljából korlátozást nyert. A század végén a hivatalos levelezésért is szedtek díjat. A helytartótanácstól a megyéhez érkező hivatalos leveleken az *"Ex offo"* jelzés mellett az ajánlási napló száma Nr...., azonkívül a levél súlya latban, a portó díja is feltüntetést nyert.

A hatóságoktól magánfeleknek küldött levelek viteldíját a címzett fizette. A magánfelek által a hatóságoknak írt küldeményekért 1818-tól kezdve fél viteldíjat kellett fizetni.

Az országban működő levélposta hálózat mind több ajánlott, illetve *Recepissel* feladott küldeményt szállított és a kialakult gyakorlat szerint pénzt is küldött. Ezt a módszert biztonságosnak tartotta, mert - amint azt korábban említettem - az 1776. március 9-én kiadott rendeletben a küldeményekért anyagi felelősséget is vállalt. Mivel azonban ez a megkülönböztetett kezelés többletmunkát is jelentett a postának, indokolt volt azt az igénybevevőkkel megfizettetni. Az ilyen leveleket ekkor már hivatalosan is *Recommandirt*, *Ajánlott leveleknek* nevezték.

A postai szakirodalom az ajánlás szolgáltatás hivatalos megindulását 1789. november 1-től eredezteti. Ekkor tarifaváltozás volt ugyan, melyben már a 6 krajcáros ajánlási díj is szerepelt, de már ezt megelőzően is találunk hivatalos okmányokon utalást az ajánlottak díjazására, külön kezelésére.³⁵

A miskolci *Hermann Ottó Múzeum* történeti osztályának iratanyagában két német nyelvű Karte-t találtam; az egyik Ónod-Tokaj levélposta járat 1783. december 17-i, a másik Tállya-Tokaj közt közlekedő járat 1783. október 19-i útiokmánya, járatjegyzéke. A nyomtatványok a feladott, helyben maradó, továbbított közönséges és ajánlott levelek jegyzékelésére szolgáltak.

A jegyzékek központi beszerzésből származnak, mert az első S 34^a, a második S 37 nyomtatványszámot visel, az elsőt Ónod, a másodikat Tállya hivatal számára nyitották. A bemutatott Tállya-Tokaj jegyzékbe beírt ajánlottak számadataival kapcsolatosan a jegyzék hátoldalán lévő latin nyelvű feljegyzés közelebbit mond:

"NB. 6 Atra úrnak szóló levél 24 x-al bérmentesítve NB. Egy Pestre szóló ajánlott levél egy nehéz aranyórával Máll úrnak."

Az 1789. november 1-én életbe léptetett új díj szabás félportós rendszerű volt. Figyelmen kívül hagyta a korábbi háromfokozatú belföldi távolságot és a levelek szállítási díját fél latonkénti emelkedéssel két fokozatban szabta meg: "A" fokozatban: Magyarország, Ausztria, Erdély, Csehország, Galícia és Tirol területén fél latonként 4 krajcárban, "B" fokozatban: Német-Római Birodalom, Németalföld, Toscana és az olasz államok területére 6 krajcár értékben latonként. A tértvény díját 3 krajcárban álla-

Az 1838-ban életbe lépett *osztrák postatörvényt* Magyarországra és Erdélyre csak 1851-ben, a szabadságharc leverését követő *önkényuralom során* terjesztették ki, gyakorlatilag azonban a hazai posta korábban is kénytelen volt figyelembe venni az 1838 és 1839-ben megjelent osztrák kocsi- és levélposta rendtartást. Ez a rendtartás részletesen szabályozta a postaregálé jogát: levelek, újságok, személyek vízen és szárazon történő szállítását. Az 1840-beli állapotok szerint hazánkban a hat igazgatósági (budai, pozsonyi, kassai, temesvári, eszéki, varasdi) és három kambiatúra (temesvári és eszéki együtt a postaigazgatósággal, valamint a károlyvárosi) kerületben 404 postaállomás és 19 levélgyűjtőhely (collektúra) működött. Az 1800-as évek elején 365 volt a posták száma.

Az 1838-évi postatörvény a postajáratokat két nagy csoportba osztották: *rendes posták* (nevezték ordináriának), mivel rendszeresen közlekedtek és *rendkívüli posták* (staféták) mivel menetrendhez nem voltak kötve. Az utóbbival nem kívánok foglalkozni

Gyorsposta kettő járt az országban: az egyik Budáról Bécsbe és vissza, naponta közlekedett, útvonal hossza 37 és 1/4 mérföld, menetideje 30 óra, viteldíja 14 frt 54 kr volt, az utas 50 font súlynyi poggyászt vihetett magával. A másik gyorsposta járat Pozsonyból Bécsbe és vissza közlekedett a 10 mérföldes úton, 6 óra alatt 2 frt-ért. Az ingyenes poggyász 25 font lehetett.

Csomagpostaként a postakocsi, vagy delizsánsz utasokat, pénzt, árut, irományokat szállított. Tarifája alacsonyabb volt, mint a levélpostáé. A delizsánsz 1840-ben e 8 vonalon közlekedett:

1. Bécsből Sopronon, Zágrábon keresztül Záraig-hetenként,
2. Budáról Egeren, Miskolcon keresztül Kassáig-kéthetenként,
3. Budáról Eszéken Péterváradon keresztül Zimonyba-kéthetenként,
4. Budáról Szegeden, Temesváron át Nagyszebenbe-kéthetenként,
5. Nagyszebenből Brassóba-minden 14 nap alatt egyszer,
6. Szászsebesről Kolozsvárra-kéthetenként egyszer,
7. Varasdról Markburgba-minden héten egy alkalommal,
8. Fiuméből Triesztbe minden héten kétszer közlekedett.

E járatok a kisebb távolságra két mérföldet három óra alatt (5.8 km óránként), nagyobb távolságra három mérföldet öt óra alatt (4 km óránként) tettek meg.

A *poggyászkocsi* (vagy tárkocsi), nevezték Brankárd kocsinak is, lényegében a Buda-Bécs és a Pozsony-Bécs útvonalon közlekedett, mégpedig az első esetben hetenként kétszer 57 óra alatt, a második esetben mindennap 9 óra alatt. Utasok kivételével mindent szállított.

Az ordináriák harmadik fajta járata a *levélposta* járat. A levél vagy lovasposta is a delizsánsz útvonala mentén közlekedett, olykor taligán, szekéren, vagy lóháton, amint

azt a teher és az útviszony megkívánta. Leveleken kívül szállított nyomtatványokat, könyv-füzeteket, réz- és könyvmatokat, kottát és árumintát. Pénzt és értékpapírt nem lehetett levélpostán küldeni, mert nem volt biztonságos és kártérítést sem fizettek érte. 1838-ban a levélpostát szállító járatok száma fő és mellékvonalon 60 volt. *Közlekedésük gyakoriságát* mutatja, hogy Buda-Pestről és Bécsből számítva:

- Esztergomba és Nagyszombatba mindennap,
- Temesvárra, Szebenbe, Kolozsvárra Lembergbe heti négyszer,
- Kassára, Eperjesre (Egeren, Miskolcon át) hetenként kétszer,
- Kassára Gácson, Rozsnyón át hetenként kétszer,
- Temesvárra Szegeden át, és ugyancsak Aradon át heti kétszer,
- Szebenbe Temesváron át, vagy Kolozsváron át hetenként kétszer,
- Kolozsvárra Orosházán, Nagyváradon át hetenként kétszer,
- Kolozsvárra Debrecenen, Somlyón át hetenként kétszer,
- Lembergbe Budapestről, ill. Kassáról hetenként kétszer,
- Lembergbe Eperjesen, Duklán át hetenként kétszer,
- Lembergbe Munkácson, Stryn keresztül hetenként kétszer közlekedett.

A levélpostai viteldíjak lerovási módjai:

Ha a feladó nem akart, vagy nem volt köteles viteldíjat fizetni, levelét a postaállomáson kifüggesztett levélgyjűjtő ládába dobta. Ha nem volt gyűjtőláda, a postatisztviselőnek, vagy a kezelőnek adta át.

A feladó fizethette a viteldíjat:

- a) ha bérmentesíteni akarta a levelet (Frankó)
- b) ha ajánlottan kívánta feladni (Recommandé)
- c) ha térítvevényt kért a küldeményről (Erga recepisse)

A feladó köteles volt a viteldíjat feladáskor fizetni:

- a) ha postabér alól mentesített hivatalhoz, vagy személyhez küldte (ilyenkor fél vitelbért fizetett)
- b) ha a küldemény külföldre volt címezve.

A levelek díjszabása a feladó és a címzett közti távolság és súly (bécsi fontban számítva 1 font = 32 lat, 1 lat = 17.5 gr) alapján történt.

Az ország hét távolsági fokozatba volt osztva. I-VII-ig egy-egy fokozat 3-3 egymást követő postaállomást jelentett. A VI. fokozatban (6x3=18) a 18 állomáson áthaladók, a VII. fokozatba a 18 állomáson felül nyilvántartott posták tartoztak. A súlydíj: 1 fontig súlyos levélig fél latonként számították, azon felül egy latonként azzal, hogy a 16. laton túl a 32. latig minden következő fél latért a levélbér felét kellett az előbbi díjhoz számítani. A bonyolult díjszámítást táblázattal segítették elő, mely a postaállomásokon a közönség rendelkezésére állt. ³⁷

Az ajánlott levél küldésének módját így írja elő a kezelési kézikönyv: A jól kondicionált (felszerelt állapotú) levelet mindenki ajánlás mellett teheti postára, miáltal ilyen levél annyira biztosítatik, hogy jegyzőkönyvbe iratik, nem csak nyomában akadhatni mindenkor, sőt valóságos kézhez szolgáltatásáról nyugtatványt is szerezhet magának a feladó.

b) Levélbérek' lajstroma (tariffa).

Súlyosmértékű levelek és csomókért	I. Fok, 1-től-3	II. Fok, 3-6	III. Fok, 6-9	IV. Fok, 9-12	V. Fok, 12-15	VI. Fok, 15-18	VII. Fok, 18-tól							
	Posta-állomásig													
	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
— 1/2 latig bezárólag	.	2	.	4	.	6	.	8	.	10	.	12	.	14
1/2 lat. feljül 1 latig	.	4	.	8	.	12	.	16	.	20	.	24	.	28
1 — — 1 1/2 —	.	6	.	12	.	18	.	24	.	30	.	36	.	42
1 1/2 — — 2 —	.	8	.	16	.	24	.	32	.	40	.	48	.	56
2 — — — 2 1/2 —	.	10	.	20	.	30	.	40	.	50	1	.	1	10
2 1/2 — — — 3 —	.	12	.	24	.	36	.	48	1	.	1	12	1	24
3 — — — — 16 —	1	4	2	8	3	12	4	16	5	20	6	24	7	28
16 — — — — 16 1/2 —	1	5	2	10	3	15	4	20	5	25	6	30	7	35
16 1/2 — — — — 17 —	1	6	2	12	3	18	4	24	5	30	6	36	7	42
17 — — — — — 32 —	1	36	3	12	4	48	6	24	8	.	9	36	11	12
17 — — — — — 1 1/2 lat	1	38	3	16	4	54	6	32	8	10	9	48	11	26
1 — 1 lat — 1 — 2 —	1	40	3	20	5	.	6	40	8	20	10	.	12	40
1 — 16 — — 1 — 17 —	2	9	4	18	6	27	8	36	10	45	12	54	15	3
1 — 17 — — 1 — 18 —	2	10	4	20	6	30	8	40	10	50	13	.	15	10
1 — 18 — — 1 — 19 —	2	11	4	22	6	33	8	44	10	55	13	6	15	17
----- 5 fontig	4	48	9	36	14	24	19	12	24	.	28	48	33	36

8. ábra: Levéldíjszabás 1840-ből

A tértivevényt a felvevő hivatalnál készítették el, kézírással, vagy sablon nyomtatványon. A tértivevényen az ajánlott számát, a feladó nevét, a feladás időpontját is feljegyezték, majd a küldeményhez csatolták. A tértivevény alján feljegyezték azt a hivatalt, ahová azt vissza kellett küldeni.

Az ajánlási és "nyugtatóványi" (feladási vevényi) díjakat a feladás alkalmával meg kellett fizetni. Az 1840-ben érvényben levő díjszabás szerint:

- az ajánlási díj 4 krajcár (továbbiakban kr), feladási vevény 2 kr, leadási vevény 2 kr
- a tértivevény díja 12 kr volt, a pénzt ezüstben számították.

Mennyit kellett fizetni a *feladónak* egy 14 kr-os vitelbérű ajánlott levélért, ha:

- a) csak ajánlva adja fel bérmentesítés nélkül 4+2= 6 kr
  - b) ajánlva, bérmentesítve 4+14+2= 20 kr
  - c) ajánlva, bérmentesítés nélkül, tértivevénnyel 4+2+12= 18 kr
  - d) ajánlva, bérmentesítve, tértivevénnyel
- Rec. Frankó + Recepisse 4+2+14+12= 32 kr

Mennyit fizetett a *címzett* ugyanezekért az ajánlottakért:

- a) bérmentesítési díjat és vevény díjat 14+2 = 16 kr
- b) csak kézbesítési vevény díjat = 2 kr
- c) bérmentesítési és vevény díjat 14+2 = 16 kr
- d) csak kézbesítési vevény díjat = 2 kr

A visszaérkezett tértivevényt a feladóvevény egyidejű bevonásával a feladónak kiadták.

Az elveszett ajánlott levélért 1840 körül a hibát feltehetően elkövető postatisztviselő 20 forint kártérítést fizetett a feladónak, amennyiben erre igényét a feladástól számított három hónapon belül nyújtotta be.

Az ajánlás és a tértivevény díja 1789-1815-ig nem változott. 1815-ben bevezették az ún. *Conventionális pénzt* (jele CM volt), ezzel együtt a postadíjakat megemelték, az ajánlás díja is 12 kr lett. 1817-ben ugyan leszállították 4 kr-ra, 1840-ben újra 6 kr-ra emelték. 1850-től kezdve az ajánlási díj helyi forgalomban 3, a távolságiban 6 kr lett. 1858-tól kezdve már az ún. osztrák értékben (o.e.) a helyiért 5, a távolsági ajánlottért 10 kr-t kértek.

A tértivevény díja 1789-1840-ig 3 kr, 1850-ben 12, 1842-ben fél latos levél díjával, 1850-től egy egyszerű levél díjával volt azonos. 38

A feladási és kézbesítési vevényért fizetett összeg - a 2-2 kr - változatlanul terhelte a feladót illetve a címzettet, mikor is e díjtételeket megszüntették.

A levelek kézbesítését, köztük az ajánlottakét is, a múlt század 40-es éveiben a címzett részére annak lakásán kézbesítették, ezek után a postamester fél krajcár CM-t kapott, 1858 után 1 krajcár (o.e.), kivéve ha "Poste restante" kikötésű volt, vagy a címzett írásbeli kérelmére az átvételt a postán kívánta.

A Poste restante fekbére 1 kr (CM, konvencionális pénz) illetve 2 kr (o.e.) volt. A postahivatal külső kézbesítő területére (posta nélküli helyekre, uradalmakba), ha az előjáróság, vagy az uradalom a levelek rendszeres elviteléről nem gondoskodott, úgy a posta alkalmi vállalkozóval, küldönccel küldte ki az át nem vett küldeményeket, és ezúton szedte be a tarifális díjat, iratta alá a vevényt.

A feladó- és kézbesítési vevények, Receptissék úrlapjának előállítására, szövegezése hűen tükrözte a korabeli politikai állapotokat. Előfordult, hogy a reformkor hazafiai a német nyelvű tértivevényen nem volt hajlandó az ajánlott levél átvételét aláírni, hanem saját magyar szövegezése szerint ismerte el.

Az átvevőnek kötelessége volt a ráeső tarifális díjat - a levélhordónak járó egy ezüst

Recept *Wien d. 14. Maj 1826.*
Einladung des Herrn.

*Ulrich von C. v. R. Reccomendatario di Pavia nel mio posto
ac Diavolotti Domino Ignazio Peruzzi di Bellinzone
zu feben für den Briefträger Sig. Bellinzone d. April
A följebb címzett úrnak kérem kérem, melyet
önön önön fog felvenni. - Búcsú April 23-
1826.
Pécsi János*

*Die für den Recepten Untertanig dem mit dem Posten
auf Papa in Ungarn vom Posten genommen.*

9. ábra: Németnyelvű tértivevény magyar átvételi elismeréssel (1826)

krajcárt - minden egyes levélért a befizetni, a rekommandált levélhez készített leadási nyugtát, valamint ha volt tértivevény, azt is aláírni (a kelt pontos megjelölésével), végül a leadási vevényért járó két ezüst krajcárt is a kézbesítőnek kifizetni.

A levelek elfogadása, vagy átvételük megtagadása mindenkinek "szabad akaratjára" volt bízva. Az utóbbi esetben a címzett a ki nem váltás okát sajátkezűleg, a kézbesítő vagy a hivatalnok előtt a levélre felírta és a postának visszaadta. Az így visszajött, ki nem váltott, ismeretlen című kézbesíthetetlen, vagy három hónapig nem keresett postán heverő leveleket a feladási helyükre visszaküldték, ahol azokat lajstromba foglalták és kifüggesztették, hogy a feladók, miután tulajdonos voltukat kellően igazolták, átvehessék.

Amennyiben a leveleket a feladási helyen egy hónapon belül nem váltották ki, előjegyezték a *Tértilevelek jegyzékébe* (Retour-brief Protokoll) és az igazgatóságon keresztül Bécsbe került elégetés céljából.

Visszatérve az ajánlott küldemények csomagpostán, annak legnépszerűbb formáján a *postakocsin* (delizsánszon) történő szállítására; előírás volt, hogy e szállítási eszközön szállított minden tárgy, vagyis áru, egyéb jószág - kivéve élő állat és robbanószer - pénz és értékpapír ajánlasi kezelésben részesült.

Külön előírások szabályozták a pénzküldemények csomagolását, címzését, feladási módját: nyitva feladás, postán történő bizottsági lezárás stb. A feladó feladási vevényt kapott, melyre a küldemény tárgyát, súlyát értékét is feljegyezték a címadatokon kívül, amiért három ezüst krajcárt kellett fizetni.

Itt is kérhetett a feladó tértivevényt 12 ezüst krajcárért.

A vitelbér fizetése a kocsi posta esetén is vaglyagos volt. Mindenképpen a feladót terhelte az azonnali bérmentesítés ha:

- a küldemény átvéője postadíj fizetésétől mentesítve volt,
- ha Lengyel- és Olaszországba ment,
- ha a küldemény értéke a viteldíj ötszörösét meghaladta,
- ha a felveő postaszerv törekeny vagy romlóként felvette,
- ha a küldemény értéklevelet, váltót, kötelezvényt tartalmazott.

Ha a küldemény kézbesítése felől kétség támadt, nyomozó iraton indították meg a tudakozványt, amiért a feladónak fizetni akkor kellett, ha nem a posta okozta a tudakozódást.

A kocsi posta küldeményeket három fontig és amennyiben a címzett helyben lakott, háznál kézbesítették, egyéb esetben a küldemény átvételéhez a hivatalba hívták.

Az a közfelfogás, hogy az ajánlott levél és tértivevényes kezelés tulajdonképpen magyarországi eredetű, amint az a bemutatott külföldi és hazai dokumentumok bizonyítják, nem állja meg a helyét. Az első hivatkozás, mely *Hennyey Vilmostól* ered (A Magyar Posta története c. műve 130. oldal), kutatásom során helytelennek bizonyult, tévedésének, vagy elírásának, melyre további kutatás derít majd fényt.

A tértivevényt, majd az ajánlást, mint bevezetett elismert postai szolgáltatást az 1660-1680 közti időszak *levelezési viszonyai* szülték, mely a köztudatba jutva *Mária Terézia korában* szabályozást nyert és tarifális szolgáltatássá vált.

Az 1838. december 26-i postatörvény a kihirdetési pátens szerint *Magyarország és Erdély kivételével* az osztrák örökös tartományokban bírt érvénnyel. A posta birodalmon belüli együttműködése azonban megkívánta a postai üzletszabályzat és díj-szabás egyöntetűségét. A reformtörekvések a postánál a magyar nyelv használatának

hivatalossá tételében, a helynév bélyegzők magyarosításában (1847), a postai alkalmazás megkönnyítésében mutatkoztak meg.

Az 1848/49-es polgári forradalom és szabadságharc alatt is - bár némi változás történt a posta nemzetivé tétele érdekében - a postakezelés az osztrák postával azonos szabályok szerint történt.

A szabadságharc leverése után az *osztrák postatörvényt* 1851. február 1-től Magyarországra, Erdélyre, Horvátországra, Szlavoniára, a temesi bánságra és a Katonai határőrvidékre is kiterjesztették, ami a német nyelv hivatalos használatát, a kezelés és díjszabás teljes egységesítését eredményezte.

A magyar posta önállóságához az *első nagy lépést* az 1867. évi kiegyezési törvény tette meg. Bár a posta kezelése - tekintettel az említett törvény alapján 10 évre kötött osztrák-magyar postaszerződésre, majd ennek 1878. évi további 10 évre szóló változatlan meghosszabítása folyamán - továbbra is az osztrák uralom alatt kialakult szabályozás szerint történt, majd a század utolsó két évtizedében öltött hazai jelleget, és változott az ajánlási szolgáltatás is.

Az ajánlva feladott küldemények könyvelésére "*igtató jegyzőkönyvet*" és szelvényes naplót vezettek be. Az előbbibe folyamatos sorszám alapján, az utóbbiba előnyomott számok után adtak ajánlási számot a feladás elismervényére és a küldeményre, melynek helyét az "*R...sz.*" feirat, vagy bélyegzőlenyomat jelölte meg.³⁹ 1874-ben az ajánlási számot színes ironnal huzatták alá a láthatóság érdekében. Érdekes, hogy az igtató jegyzőkönyvbe és a szelvényes naplóba a feladó nevének feltüntetése - mely ma lényeges feltétele az ajánlott küldemény felvételének - csak "*váltó óvás ügyben*" feliratú és expressz ajánlott levél esetében volt kötelező.

A közvélemény kívánságára a magyar-német szövegű vevények helyett Magyarországon magyar, Horvátországban magyar-horvát, Fiumében magyar-olasz nyelvű vevényeket nyomtattak.⁴⁰

A postai kezelés egyszerűsítése érdekében 1874-ben megszüntették az értéknylvánítás nélkül feladott csomagokra vonatkozó bérmentesítési kényszert, az ajánlott levelek pecséttel történő kötelező lezárását.⁴¹

1875. február 20-tól kezdve minden postahivatal a hely, kelet, valamint az Ajánlott, Bérmentve, Indítás után, Expressz bélyegzőt és a rendeletben még felsorolt irodaszereket és eszközöket csak az országos gazdasági hivatalnál szerezhette be.⁴²

Az ajánlás jelzésére egyöntetűen rendelkezett az 1874. október 9-én Bernben létrehozott *Általános Postegyesület* (UPU). A tagországok között történt megállapodás folytán az ajánlott levelezéseket ezentúl R (rekommandé) bélyegzőlenyomattal kellett ellátni: "*Új ajánlási bélyegző alkalmazása .... Egyöntetűség céljából ugyanezen lenyomat belföldi forgalmunkban is fog az eddigi "ajánlott" horvátul "preporucveno" helyett alkalmazatni. A postahivatalok ez új bélyegzőt "R...sz" (horvátul: Rb.br....) felirattal hivatalból kapják és az eddigi bélyegző helyett 1882. november 20-tól használatba venni.*"⁴³

1879. május 12-én a kereskedelmi miniszter elrendelte, hogy az ajánlott anyagot indításnál a levelezési rovatlapba írják be, burkolják be és azzal együtt kötegbe kössék össze, a köteget *közvetlenül* a levélsomag vagy levélzsák lezárása előtt a zsákba kell elhelyezni, majd a zsákot lezárni. E pontos előírást a küldemények fokozott védelme-kívánta meg.

R...SZ

AJÁNLOTT
SZ.

SÜRGÖNYLEVÉL
EXPRESS

ALLITOLAG

10. ábra:
Fémbélyegzők lenyomata
1880-as évekből

Az ajánlottak kezelését később is fokozott figyelemmel kísérték. A *mozgópostai kezelésben* 1888. április 18-án jelentős változás volt a pénzeslevél és ajánlott küldemények mozgóposta egyenlegbe való felvétele és e küldemények kezelése, mely abból áll, hogy azokat külön tiszta göngyölő papírba burkolják, zsineggel kössék át és a kötegre "Pénzeslevél és ajánlás" nyomtatott feliratú *vörösszínű cédulával* lássák el.

E rendelkezés az ún. *amerikai lakat* alkalmazásának kiterjesztésével úgy módosították, hogy a mozgóposták e fontos küldeményeket ne közönséges csomagolópapírba, hanem e célra külön készletben tartott *vörösszínű csomagolópapírba* burkolják és kössék össze, a vörös cédula alkalmazását megszüntették.⁴⁴

A 20. század első feléig az ajánlott kezelés a felvételtől a kézbesítésig tételesen történt, sok beírással, egyeztetéssel. Az ajánlott forgalom nagyfokú elterjedésével e század közepén *sommás kezelésre* tértek át; egyszerűsítették a rovatolást, megszüntették a tértivevényes küldemények és tértivevények darabszám és mérlegszerű nyilvántartását stb.

Az ajánlási rajjegyek használatának általánossá tétele 1890-ben kezdődött, egyidejűleg megszüntették az "R" feliratos jelzőbélyegzőket, ezzel új fejezet nyílt az ajánlás történetében, melynek megírására hazánkban is lelkes filatelisták vállalkoztak.⁴⁵

A technika hozta bérmentesítési és kezelési előírások, a fejlődés nyomon kísérése legyen a váltó nemzedék feladata.

J E G Y Z E T E K

1. Magyar Értelmező Kéziszótár Akadémia Kiadó 1978. 13. és 1155.p.
2. Hencz Lajos dr.: A Posta Táviró és Távbeszélő története Budapest, 1931 118.p.
3. segédpostamestereket
4. Kerekes György: Kassa város gazdálkodásának viszonyai a XVII. században. Kassa, 1912.
5. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár (BAZmLt.), BmLt. Act. Pol. Mat. XVII. fs. I. fr. 144.
6. BAZmLt. ZmLt. XXI.
7. Heves m. Lt. Török hódoltsági iratok XXIX. csg.

8. BAZmLt., BmLt. Act. Mat XVII. fs. I. fr. 145.
9. BAZmLt. BmLt. Act. Pol. Mat. XVII. fs. I. fr. 146.
10. BAZmLt. BmLt. Act. Pol. Mat. XVII. fs. I. fr. 148.
11. Geschichte der österreichischen Post nach amtlichen Quellen bearbeitet und verfasst von Eduard Effenberger k.k. Hofrat d.R. Wien 1913. Verlag der "Zeitschrift für Post und Telegraphie" R.. Spiess & Co. Wien (továbbiakban Effenberger 1913.)
12. Rudiger Wurth dr.: Österreichsches Jahrbuch 1981. für Postgeschichte und Philatelie 133.p.
13. Orbán Ferenc neves filatelista Silkeborg (Dánia), akinek ezúton is köszönetet mondok a szíves segítségéért.
14. O.L.G. 28. Rszh. lt. V.2 K
15. Ugyanott
16. BAZmLt. BmLt. Act. Pol. Mat. XVII. fs 2. fr. 262.
17. OSZKt Fol. Hung. 1389. III. 6. p.
18. O.L.G. 24. Rszh. lt. II/6. 9. p.
19. Hecht: Einleitung zum Universal Europäischen Post-Recht Presburg, 1749.
20. Budapest Fővárosi Levéltár IV. 1002/e 2072. p.
21. Solnayné Orbán Ildikó: Térfi Béla előfutár levélgyűjteménye a Bélyegmúzeumban. Bélyegmúzeumi Évköny 1985. 89. p.
22. BAZmLt Miskolc Város iratai IV. 1501/e1972. 3266.sz.
23. Die österreichische Post und ihre Reformen unter Kaiserin Maria Terézia und Kaiser Josef II. Nach amtlich Quellen bearbeitet und verfasst Eduard Effenberger k.k. Hofrat et R. Wien der "Zeitschrift für Post und Telegraphie" von R. Spiess 8 Co. Wien (továbbiakban Effenberger 1916.)
24. Effenberger 1913. 53. p.
25. Gecsei Lajos- Lipták István: Postatörténeti emlékek Békés vármegyéből. MABÉOSZ MÁV Forg. Bélyeggyűjtő Kör Békéscsaba, 1970. 13. o.
26. Tudósítás a postán küldendő és veendő levelek iránt 1796. november 16. Eger, Uránia 1912.
27. BAZmLt, BmLt, Act. Pol. Mat. XVII. fs. I. fr. 177.
28. ugyanott fr. 177.
29. Kazinczy Ferenc: Pályám emlékezete. Kazinczy Művek I. 322. p.
30. BAZmLt, BmLt. Act. Pol. Mat XVII. fs. fr. 184.
31. ugyanott fr. 188.
32. Effenberger 1916, 61. p.
33. BAZmLt. Spec. XVIII. 1791. augusztus 23.
34. BAZmLt, BmLt. Act. Pol. Mat. XVII. fs. fr. 189.
35. Effenberger 1916. 46. p.
36. Bér Andor: A bélyegelőtti levelek postajelzései és viteldíj rendszere, Philatelica 1971. 2. sz.
37. Benczedy Zsigmond: Magyarország és Erdély Nagy-Fejedelemség Postaintézete Kassa, 1840. 39. p.
38. Henney Vilmos dr.: A Magyar Posta Története Budapest, 1926. 150-152 p.
39. Posta Rendeletek Tára (PRT) 1877. I. 29. 23. p.
40. PRT 1873. augusztus 1.
41. Hencz Lajos dr.: A Posta Táviró és Távbeszélő története 1931. 322. p.
42. PRT 1875. február 20. 51. p.
43. PRT 1882. október 21. 171. p.
44. PRT 1888. augusztus 1. 41. sz.
45. Flóderer István dr.: Magyarország ajánlási rajjegyei 1890-1977. MABÉOSZ Budapest, 1981.

The registered letter (Recommendation) as the past of the service

The delivery of the registered goods occupied an important place among the postal services in the XVIII-XIX centuries.

The concise, thoroughly documented study of Miklós KAMODY postal historian undertook to survey the past of the registration-recommendation.

In the Hungary of the XVI-th. century - in the part of it that was not occupied by the Turkish army - the Austrian postal system regulated the traffic and handling of the post. The author refers to the fact that the urgency of the letter was marked with 'cito, citius, citissime' notices, but the letters frequently had different notices to call attention. In Austria the postal order of Leopold I. issued at Apr. 16, 1695 mentioned

at the first time letters with 'with special recommendation' ('rekommandiert') notices on them. One of the letters of Peter HÜTTER post master of Eger also mentioned the letters with recommendation.

A typical travel document of the post of Ferenc RÁKÓCZI II. was the so called 'paletán' that contained notices, beside the exact definition of the destination, on the urgency and the importance of the consignement. (For example on the letters of the Prince two special pen-and-ink drawing may be seen under the addressing line!)

According to the author's opinion the recommendation was born by the conditions of correspondence in the second half of the XVII-th. century, which, getting into the common knowledge was regulated and became a tarified service in the age of Maria Theresia.

In Mar. 9, 1776 an imperial patent mentioned the recommendation fee, which was 3 kr within the country and in case on consignment sent abroad it was 6 kr. (This patent is the first mentioning of the recommendation fees!)

The postal literature originates the official start of the recommendation at Nov. 1, 1789, when the half postal charge system appeared. The NB (Note Bene= to be noted well) notices were used to call attention on the recommended consignements.

KAMODY introduces in the postal routes started on the basis of the postal law of 1838, the letter fees, and the way of sending recommended letters. The recommendation fee was 4 Krajcár (appr. 4 pennies) according to the schedule of charges of 1840, and the guilty official had to pay 2 forints for the lost recommended (registered) letter.

After defeating the war of independence of 1848-49, the Austrian post law was extended to Hungary and Transylvania as well from Feb. 1, 1851, which resulted the use of the official German language, and the total unification of the handling and the schedule of charges.

The author deals in details with the recommendation services of the independent Hungarian Post after the Compromise of 1867.

The General Post Association (UPU) founded in Oct. 9, 1874 in Bern introduced the marking of the recommended letter with R (Recommandé), based on an international agreement.

The general use of the recommendation marks was started in 1890, when the stamps with R mark were cancelled, and this opened a new section in the history of recommendations.

A magyarországi távbeszélő-hálózat kiépítése és fejlődése a századfordulón

HELYI TÁVBESZÉLŐKÖZPONTOK

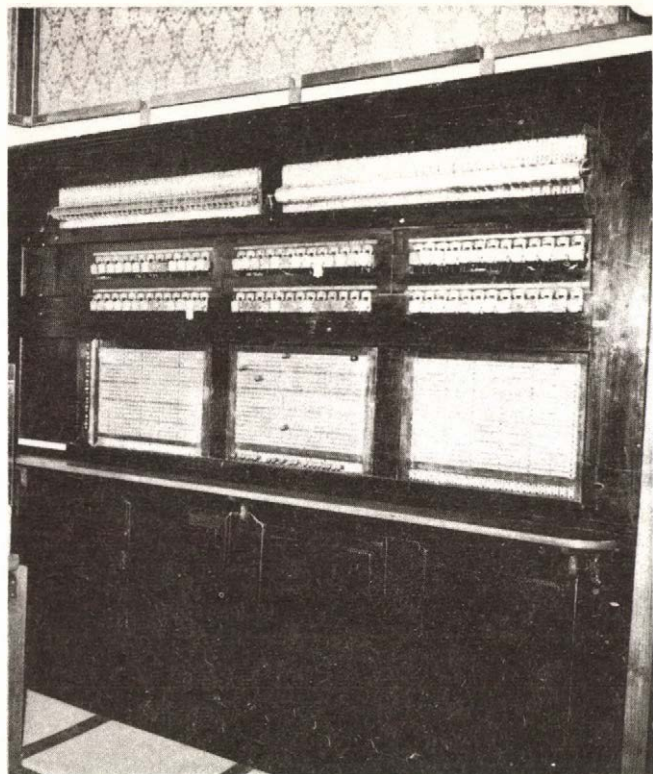
Az emberi beszéd elektromos úton való továbbítására vonatkozó kísérletek a múlt század közepén kezdődtek.

Graham Bell 1876. március 7-én szabadalmazott találmánya eleinte csak egyedi, közvetlen összeköttetés létrehozására volt alkalmas. Az első távbeszélő összeköttetés 1877-ben Bostonban épült. A távbeszélő terjedését Puskás Tivadar központterve lendítette fel. Puskás Tivadar Edison munkatársa volt, a központ elgondolását is először neki mondta el. Edison úgy vélte, hogy a távbeszélő amolyan táviróösszeköttetés, így nem is foglalkozott vele. Puskás Tivadar Edison engedélyével Párizs távbeszélő-hálózatát kezdte el építeni. Magyarországon testvére, Puskás Ferenc kért engedélyt a hálózat létrehozására. Az engedélyt 1880-ban kapta meg és kizárólagos jogot biztosítottak számára, hogy Budapesten és Újpest község területén távbeszélő-hálózatot létrehozzon. Az első központ 1881. május elsején nyílt meg a Fürdő utca 10. számú házban (ma József Attila u.). Megnőtt az érdeklődés a távbeszélő iránt, így Pesten hamarosan újabb távbeszélőközpont létesült a Lövész utca 11-ben és Budán a Pálffy tér 4-ben.

Az első központok két részből, egy jelzőtáblás jelentszekrényből és egy keresztlemezes váltóból álltak. A központ kezeléséhez két, állva dolgozó személy kellett. A távbeszélőközpontok egyvezetékes rendszerűek voltak, visszavezetésre a földet használták. Később egybeépítették a jelzőt a váltóval, majd rézsutos pultnak képezték ki, így már a kapcsolást ülte lehetett végezni. 1885-től egyvezetékes 10, 25, 50 és 100 vonalas központokat készítettek, de az 50-est 1896 után már nem alkalmazták.

Az előfizetők számának növekedése miatt szükség volt létrehozni további központokat is. A Baross utcában, a Kerepesi úton és a Széna téren működő központokkal számuk hatra emelkedett. Mivel a központok közötti átkérés bonyolult és lassú volt, kénytelenek voltak a központok számát csökkenteni. 1892-ben csak a Fürdő utcai, a Baross utcai és a Széna téri központok működtek, de 1893-ban ideiglenesen a Teréz körút 3. szám alatt is létrehoztak egy központot.

Az egyvezetékes rendszerrel sok probléma volt, a nagy áthallás miatt helyközi hálózatban nem lehetett alkalmazni. A kétvezetékes rendszerre már a távbeszélő állami kezelésbe vétele (1897. május 21.) után tértek át. Az új, 3000 előfizetőt kiszolgáló központ a Szerecsen u. 7-9. számú ház harmadik emeletén épült meg. A postai szabványosítás szerinti LB központok 10, 25, és 100 vonalkapacitásúak voltak; 400-nál több előfizető esetén kétvezetékes multiplifikációs központokat alkalmaztak, ilyen típusú a Szerecsen utcai is. A kezelők itt használtak először mellbeszélőt, és ez működött először akkumulátorral, a központok és készülékek addig csak Leclanché-elemmel működtek. 1899-ben a Teréz körúti, 1901-ben a Széna téri és Fürdő utcai központok

1. ábra: Keresztlemezes váltó

megszűntek, tovább csak a Baross utcai és az új Szerecsen utcai központok üzemeltek.

Az első távbeszélő kezelő Matkovics Júlia volt, aki Puskás Ferenc-től tanulta a kezelést. Az első központ vezetője lévén kötelessége volt az újonnan felvett kezelők betanítása. A kezelőknek ekkor az előfizetők nevét és telefonszámát fejből kellett tudni. Ha más központba kapcsolt előfizetőt kértek, a kezelőnek tudnia kellett, hogy melyik központot kapcsolja, s attól milyen számot kérjen. Az egyes központok megszüntetése, illetve összevonása után a kezelőknek újra kellett tanulni az előfizetőket. A kezelők számára iszonyatos megterhelést jelentett az állandóan változó nevek megtanulása. Sok gondot jelentett az azonos nevű emberek kiválasztása, amihez az előfizetők foglalkozását és lakcímét is ismerniük kellett. Amikor az előfizetők száma meghaladta a 5000-et, a kezelők már képtelenek voltak betanulásukra. 1901-ben a kereskedelemügyi miniszter elrendelte, hogy az előfizetőket csak a kapcsolási szám bemondása után kapcsolják a kezelők. Ekkor jelent meg a budapesti m. kir. Távbeszélő Igazgatóság által kiadott távbeszélő névsor. 1884. novemberében a kormány engedélyezte a nyilvános távbeszélő-állomások felállítását. Megvalósítása csak 1901. május 31-én történt, amikor a Keleti pályaudvaron felszerelték az első pénzbedobós készüléket.

A külföldön már jól bevált közös teleprendszerű (CB) távbeszélőközpont első megjelenése hazánkban a Teréz volt: 1904-ben nyílt meg a Nagymező utcában. Ekkor szűnt meg a Baross utcai és a Szerecsen utcai LB központ. A második CB távbeszélőköz-

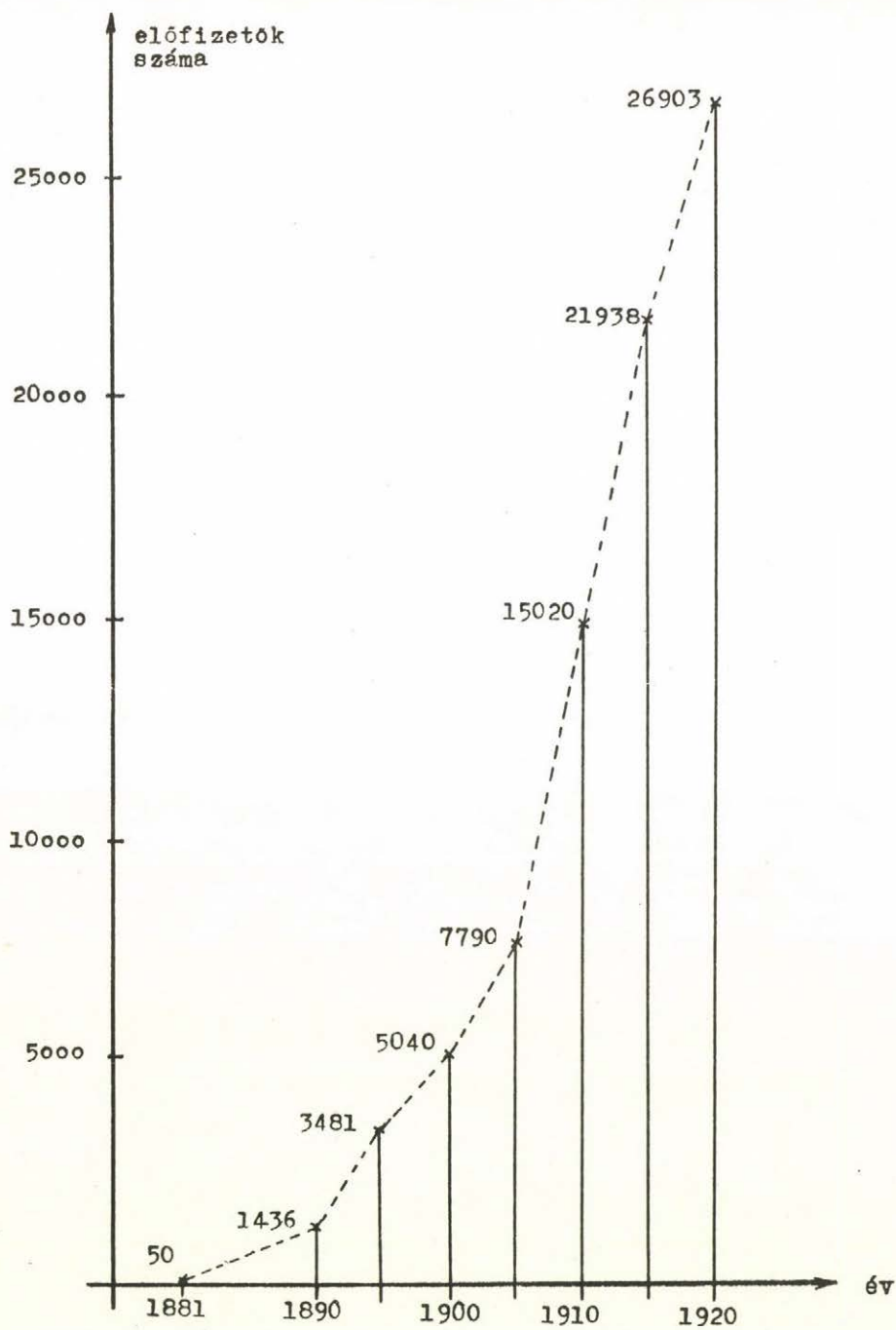

2. ábra: Matkovic Júlía, az első távbeszélőkezelő

3. ábra: Teréz központ

4. ábra: Az előfizetők számának növekedése Budapesten 1881–1920-ig

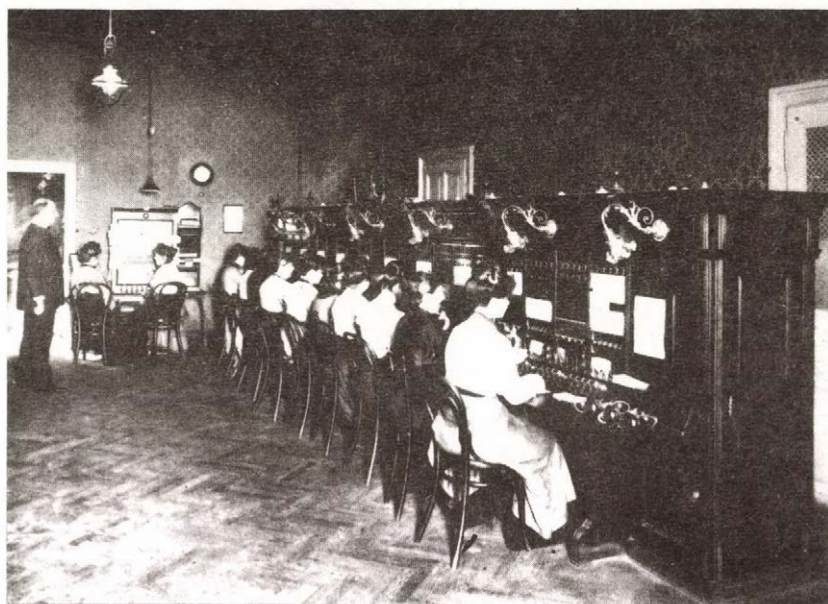

pont igénye már 1908-ban felmerült. Épülete a Mária Terézia téren 1901 és 1912 között készült el. Szerelését az I. világháború lelassította és a József központot csak 1917. július 15-én tudták megnyitni. A telefonszámok elé írt T vagy J betű azt a központot jelezte, ahová tartozott az előfizető.

Változott a központok kivitele is, az esőlemezes jelző helyett a kisméretű jelzőlámpák alkalmazásával méretei nagymértékben lecsökkentek. Az alkalmazott központokat az Egyesült Izzólámpa és Villamossági RT. készítette, melyhez a Western Electric Co. az összes szabadalmi leírást átengedte. A CB rendszer előnyeit felismerve a vidéki városok is ilyen típusú központokkal alakították ki helyi hálózataikat. 1905-ben Zágráb, 1906-ban Szabadka, Pécs, 1908-ban Győr, Szeged, 1910-ben Brassó, 1911-ben Nagyvárád, Pozsony, Sopron, 1913-ban Miskolc, 1915-ben Temesvár központját avatták fel.

HELYKÖZI TÁVBESZÉLŐKÖZPONTOK

1890. január elsején kezdte el működését az első 3 db kétvezetékes helyközi vonal Budapest és Bécs között. A központ keresztlemezes váltó volt, melyet a Főposta és a Táviráda épületének harmadik emeletén helyeztek el. 1893-tól a helyközi hálózatban már az LB 25 és LB 100-as típusú központokat alkalmazták, és a forgalom megindult a vidéki városok között is. A helyközi központot 1901-ben áthelyezték a Szerecsen utcai helyi központba, ahol 10 helyközi munkahelyen dolgoztak. A helyközi beszélgetések előjegyzéseit a bejelentő munkahely vette fel. A helyközi munkahely azonos volt a helyi központokéval. A helyközi központot 1904-ben a Teréz központba helyezték

5. ábra: Szerecsen utcai helyközi központ

át és ott 1919. július 15-ig üzemelt, amikor áttelepítették az újonnan megépült József központba. A központ első felét 1917-ben, a másik felét 1919. július 15-én adták át a forgalomnak.

ALKÖZPONTOK

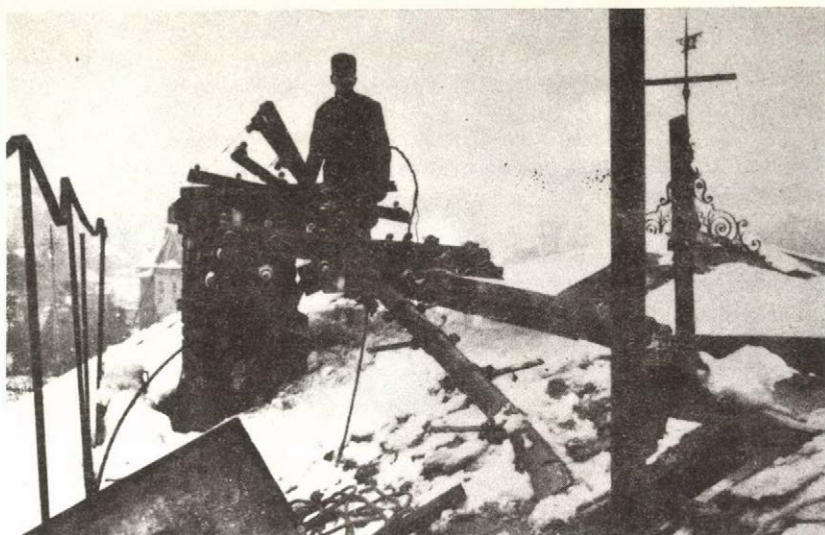
A főközpontok létrehozása után hamarosan felmerült az alközpontok kiépítésének igénye. Az első 1882-ben már működött a Pénzügyminisztériumban. Az elsők a Jones-féle 3, 12, 18 és 50 vonalas egyvezetékes rendszerű váltók voltak. Az 1890-es években már a 3, 5 és 10 vonalas kétvezetékes váltókat, vagy az LB 10, az LB 25 és az LB 100 típusú központokat alkalmazták. A Teréz központ megnyitása után egymásután készültek a CB rendszerű alközpontok. Az alközpontokat az Egyesült Izzólámpa és Villamossági RT. gyártotta. Ismertebb típusai: CB I/1, CB II/5, CB IV/10, CB V/25, CB V/25, CB X/50-100, CB XX/50-100 a CB XX/200-as kétmunkahelyes központ. A római számok a fő-, az arab számok a mellékvonalak számát jelentik. A kiskapacitású alközpontok esőlemezre kijelzésűek voltak, a CB V/25-ös és az ennél nagyobb vonal-számú alközpontokat izzólámpás kijelzővel látták el. A központok két részből álltak: a kapcsolószekrényből és a jelfogószekrényből.

TÁVBESZÉLŐHÁLÓZATOK

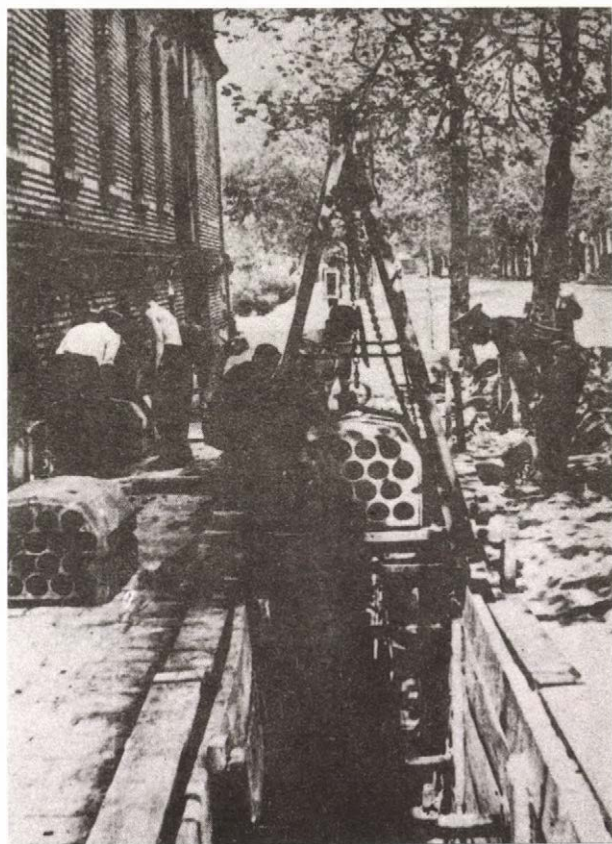
Helyi hálózat

Valamely község vagy város határain belül az előfizetői állomásokat a távbeszélőközpontokkal összekötő kábeleket és légvezetéseket, valamint ezek támszerkezeteinek (oszlop, tartósavak) és egyéb szerelvényeinek összességét helyi hálózatnak nevezzük. Az első központokat 1,8 mm vastag vashuzallal kötötték az előfizetők készülékéhez, amit porcelán szigetelőkkel és tartóvasakkal erősítettek a házak falára. Később a vashuzal helyett az 1,5 mm átmérőjű bronzvezetéseket alkalmazták. Biztonság céljából 1882-ben a Margit híd alatt öteres kábelt is lefektettek, mellyel a budai központhoz (Pálffy tér) csatlakoztak. Az előfizetők számának növekedésével arányosan nőtt a vezetékek száma. A falitartók már nem bírták el a sok vezetéket, 1887 és 1897 között a tartókat a háztetőkre szerelték fel. A súlyos tetőtartók nagyon megviselték a házak tetőszerkezeteit, ami a háztulajdonosok tiltakozását váltotta ki, a szélviharok is erősen megrongálták a vezetéseket. Megoldást kezdetben az ún. vegyes hálózat létrehozása jelentett, melynek lényege az, hogy a sűrűn lakott területeken tömbcsatornába kábelt fektettek le, a ritkábban lakott helyeken viszont továbbra is légvezetéseket alkalmaztak, de a vezeték anyaga már vörösréz volt. A kábelek érpáranyaga 0,8 mm-es vörösréz, az érpárokat impregnált papírral szigetelték, a külső burkolat ólom volt. 1899. március 10-én húzták be az első kábelt a tömbcsatornába. 1900-tól páncélos kábeleket is alkalmaztak, ezeket tömbcsatorna nélkül fektették a földbe. A tömbcsatornába húzható kábel olcsóbb volt és főként a városokban alkalmazták. A Magyar Posta 1924-ben határozta el, hogy a földalatti kábelrendszert fejleszti és a légvezetéseket fokozatosan megszünteti.

6. ábra: Szélvihar okozta károk

7. ábra: Tömbcsatorna fektetés

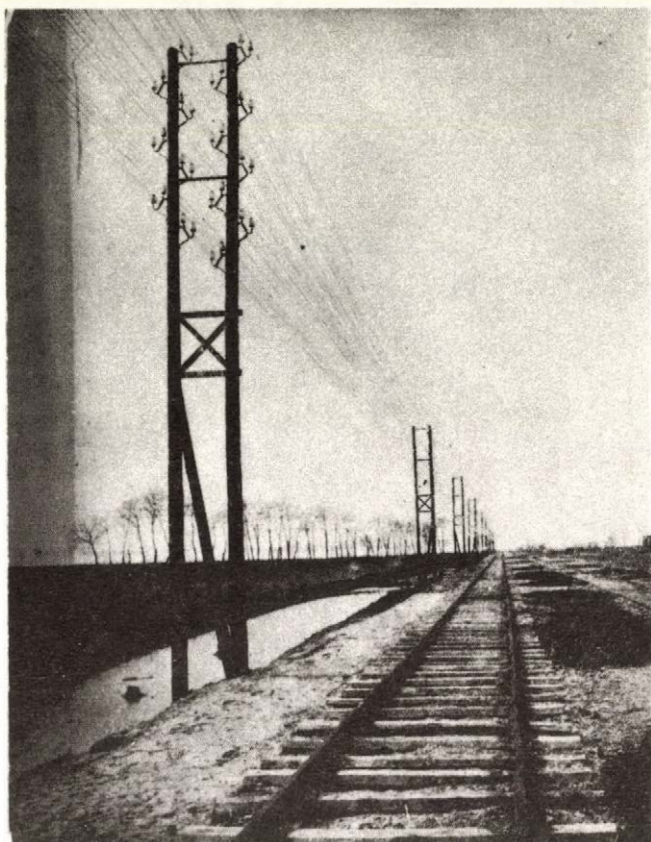
Helyközi hálózat

A városok és községek távbeszélő központjait egymással összekötő kábeleket és légvezetéket, valamint ezek egyéb szerelvényeinek összességét helyközi hálózatnak nevezzük. Az első helyközi távbeszélő vonal Budapest és Bécs között épült ki. A vezetékeket egyes oszlopokon vezették, horganyzott csavaros tartóvasakra erősített kettős burájú szigetelőkre szerelték. A vezeték 3 mm-es sziciliumbronz ötvözet volt, melynek kis ellenállása és jó mechanikai szilárdsága volt. A magyar városokat összekötő helyközi vonalak 1893-ban épültek Budapest-Pozsony, Budapest-Győr, Budapest-Szeged-Temesvár-Arad között. Az egyes oszlopokra maximum 12 vezetéket, azaz 6 áramkört lehetett szerelni. Az áramkörök szaporodása miatt a vezetékek szerelésén változtatni kellett. Az egyes oszlopsor lírás szereléssel 16-20 vezetéket tudott tartani. Az indukcióból adódó áthallás ellen kettős távbeszélőtartóra szerelték a vezetéket. A beszédátvitel javítására és a távolság növelésére pupin-csővéket alkalmaztak. Pupin Mihály magyar származású amerikai egyetemi tanár volt, róla nevezték el az általa kitalált módszert. A pupinozás lényege az, hogy a vezeték mindkét ágába 1830 méterenként indukciós tekercset iktattak be, ezáltal a hatótávolság 3-5 -szörösére nőtt meg. A távolság növekedésének másik módját, az erősítést az I. világháború alatt kezdték

8. ábra:
Egyes oszlop lírás szereléssel

9. ábra:
Párhuzamos oszlopsor
kettős csavaros tartóvasakkal

alkalmazni. Ezek Lieben-lámpával működtek, ami a gyenge beszédáramokat felerősítette és a felerősített jel ment a következő erősítőig. Egy vonalon több erősítő állomást hoztak létre.

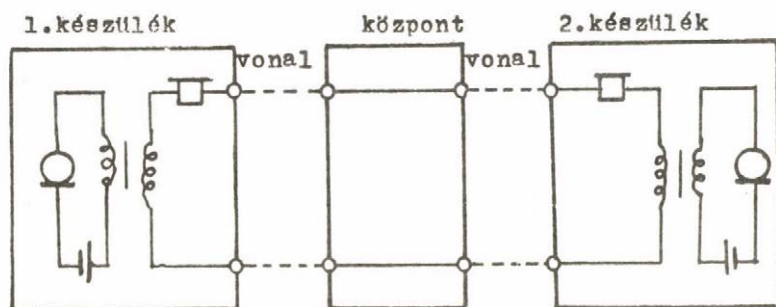
A helyközi áramkörök igen költségesek voltak, ezért igyekeztek az áramköröket többszörösen kihasználni. A vivőáramú (nagyfrekvenciás) rendszer a háborút követő években terjedt el. Ennek működési elve szerint, megfelelő berendezésekkel a hangfrekvenciás tartomány felett elhelyezkedő vivőfrekvenciákat hoznak létre, amiket az egyedi összeköttetések (csatornák) hanganyagával változtatnak, modulálnak. Az így adódó nagyobb frekvencia-tartományt továbbítja a fizikai összeköttetés (pl.kábel). Az összeköttetés másik végén az egyes csatornáknak megfelelő vivőket szűrőkkel szétválasztják, majd minden egyes vivőről leválasztják az eredeti hangfrekvenciás tartalmat (demoduláció), így az egyes csatornák ott is mint egyedi összeköttetések kezelhetők. A Magyar Posta 1920-ban alkalmazott nagyfrekvenciás rendszert Budapest-Veszprém és Szombathely-Győr között.

A légvezetéket tartó támszerkezetekre 28 áramkörnél többet nem lehetett szerelni. A légköri változások, viharok, zúzmarás lerakódások tönkretették a légvezetékeket, napokig tartó üzemzavart okozva. A megnövekedett igényeket a légvezetékek már nem

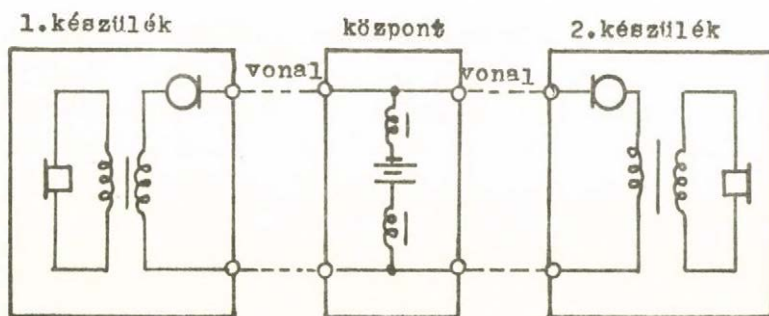
tudták kielégíteni. A helyközi hálózatban is a kábelek alkalmazását kezdte el a posta. Hazánkban az első távkábel 1927-ben Budapest-Bécs között épült, ezt követte 1929-ben a Budapest-Szeged távkábel.

TÁVBESZÉLŐ-KÉSZÜLÉKEK

A távbeszélő-készülékeket kezdetben külföldről hozták be. Hazai gyártású készülék csak 1896-tól került forgalomba. A készülékek attól függően, hogy milyen rendszerű központhoz csatlakoznak, lehetnek LB vagy CB típusúak.

LB táplálás

CB táplálás

10. ábra: Mikrofon-táplálás módjai

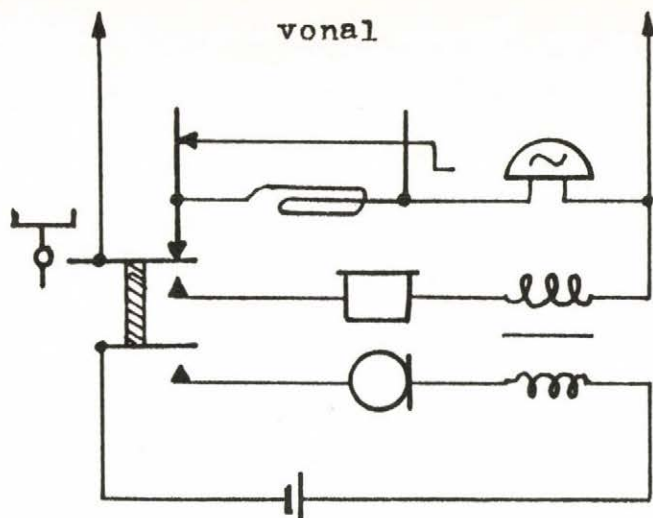

A távbeszélő-készülékek főbb alkatrészei:

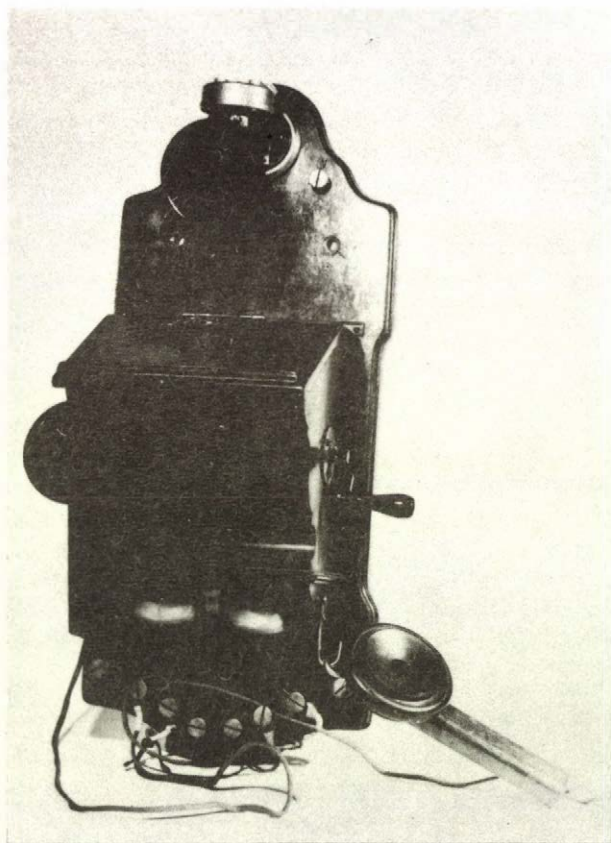
- *mikrofon*: A hangot alakítja át elektromos jellé. Az egyenfeszültség-forrást tartalmazó áramkörbe kapcsolódik. Ez a táplálás lehet helyi (LB) és központi (CB). Amikor a mikrofonra rábeszélünk, a hanghullámok rezgésbe hozzák a membránt, és a membrán váltakozó erővel nyomja össze a szénszemcséket. Az összenyomástól függően a mikrofon ellenállása változik. Az ellenállásváltozás állandó feszültség mellett áramingadozást hoz létre.
- *hallgató*: A távbeszélővonalról érkezett elektromos jelet alakítja vissza hanggá. A tekercseit átjáró hangfrekvenciás áram a frekvencia ütemében erősíti-gyengíti az állandó mágnes terét, azaz erősíti-gyengíti a membránba ható húzóerőt. A membrán ettől rezgésbe jön és rezgésbe hozza a körülötte lévő levegőt, ami fülünkben hangként jelenik meg.
- *váltakozóáramú csengő*: A beérkező hívást jelzi.
- *induktor*: Az LB központhoz csatlakozó készülék hívóműve. Az induktor kis-kézzel forgatható - váltakozóáramú áramfejlesztő (generátor). Megforgatása után a termelt váltakozó áram az LB központban az előfizető hívójelfogójának mágnesetekercseit átjárja, mire a hívójelfogó jelzőtáblája (esőlemez) leesik. A központkezelő a jelzőtábla leesését észleli.
- *automatikus átkapcsoló*: A kézi kezelésű CB központhoz csatlakozó készülék hívóműve. A kézibeszélő felemelésekor érintkező rugóival fémesen zárja a vonal két ágát. A központban ezáltal az előfizető hívójelfogója meghúz, zárja a hívólámpa áramkörét és az világít. Az égő lámpát észleli a központ kezelője. Az LB készülékeknél nyugalmi állapotban az induktort és a csengőt kapcsolja a vonalra, beszédállásban a mikrofon és a hallgató áramkörét zárja.
- *indukciós tekercs (árvivő tekercs)*: A hallgatót leválasztja a mikrofont tápláló egyenáramú körről.
- *villámhárító* : A régi LB készülékeknél alkalmazták.
- *kondenzátor*: A CB készülékeknél a csengő áramkörét leválasztja az egyenáramú forrásról, mivel az egyenáramot nem engedi át.

LB készülékek

Az első magyar gyártmányú szabványos készüléket az Egger és Társa cég készítette. A készüléket Berliner-féle mikrofonnal és fanyelű hallgatóval látták el. Az ezt követő készülékek Deckert-Homolka-féle mikrofonja és fanyelű hallgatója volt. Később kerültek forgalomba az Egyesült Villamossági Rt. gyártotta írópultos készülékek. A szabványos asztali készülék induktor-mágneseit úgy képezték ki, hogy azok egyben a készülék lábait alkották. Az önműködő átkapcsoló villaalakú volt, amin a kézibeszélőt helyezték el. A készülék zsúfoltságát 1910-ben úgy szüntették meg, hogy a váltakozóáramú csengőt, az árvivő tekercset és a szorítókat külön dobozba tették.

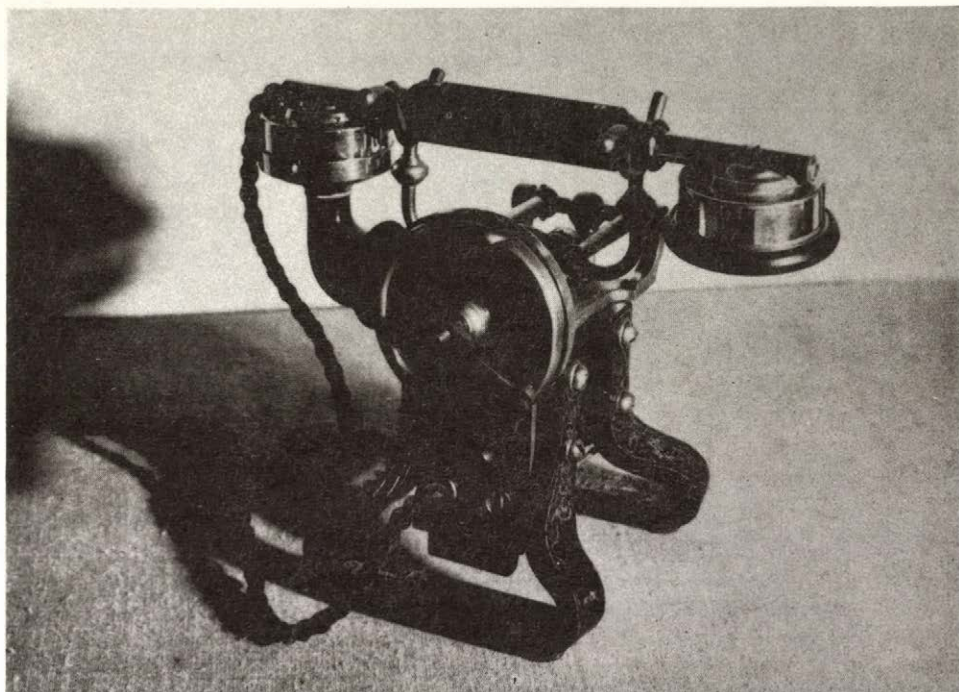

11. ábra: LB készülék elvi rajza

12. ábra: LB fali készülék

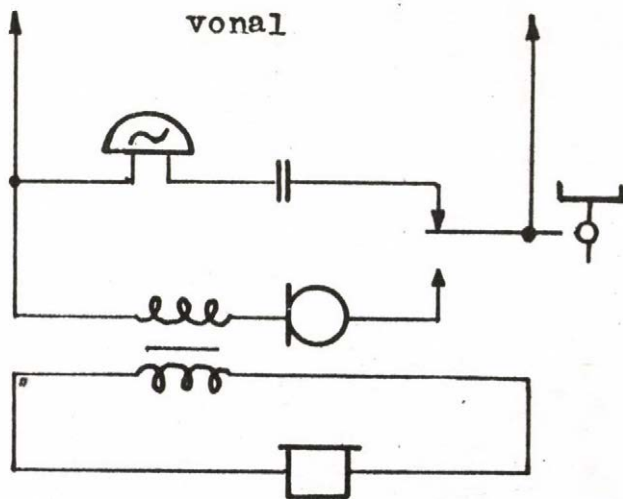

13. ábra: „Mágnestálpas” asztali készülék

CB készülékek

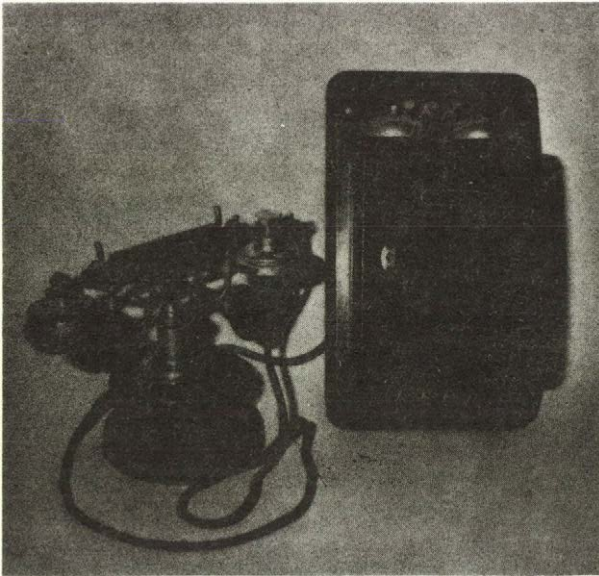
A CB készülékeket is szabványosította a posta. Általában az Egyesült Villamossági Rt. gyártotta, de a Telefongyár Rt. is készített CB készülékeket. A CB I. típus egybeépített falikészülék volt, míg a CB II. asztali készülék két részből állt.

14. ábra: CB készülék elvi rajza

15. ábra: CB I. teljes készülék

16. ábra:
CB III. készülék mellék-
szekrényel

Egyik része az önműködő átkapcsoló, a mikrofon és hallgató volt, a másik része az ún. mellékszekrény, ami a csengőt, a kondenzátort és az átvivőtekerccset tartalmazta. Az asztali készülék használata nehézkes volt, ezért az új CB III. asztali készüléknél már egybe építették a mikrofont és a hallgatót, vagyis kézibeszélőt alkalmaztak. Különleges kivitelű volt a CB IV. típusú készülék: egyaránt alkalmas volt fali vagy asztali használatra. Az automatikus átkapcsolót falra vagy asztalra erősíthető kis dobozba szerelték, a többi alkatrész a mellékszekrényben foglalt helyet. Az ismertetett CB készülékek formáját csak a központok automatizálása változtatta meg.

IRODALOM

1. Magyar Posta V. évfolyam, 5. szám, Budapest, 1931. május A magyar távbeszélő 50 éves évfordulójára kiadott ünnepi szám
2. Posta mérnöki szolgálat 50 éve, Bp.,én.szerk.: Rimótzay Mihály

The building and the development of the Hungarian telephone network at the turn of the century

The postal history up to now hardly ever dealt with the building and development of the telephone network of Hungary that is why the summarizing study of Mrs. KRIZSÁK, Piroska Farkas supplies a great want.

The author introduces the short story and technical characteristics of the first LB type telephone exchange of Fürdő street, established in 1881 by Ferenc PUSKÁS, and that of those following ones (at the Lövész street in Pest, and at the Pálffy square in Buda, etc.).

After May 21, 1887 - when the telephone network was nationalized - the network's development was boosted. The sudden increase of the number of the subscribers made necessary to publish the first subscriber's register - the 'telephone book'.

The study deals, in details, with the appearance of the CB type common battery system telephone exchanges in Hungary, that followed the LB type ones. The first CB type exchange was the Teréz exchange that was put into operation in 1904, which was followed by the exchanges of the country: in 1903 in Fiume, in 1905 in Zabreb, in 1906 in Szabadka and Pécs, in 1908 in Győr and Szeged and in 1910 in Brassó, etc. The first trunk telephone exchange started its operation between Budapest and Vienna in Jan. 1, 1890. that was followed gradually by the building up of the national trunk telephone exchanges.

The study is closed by the introduction and technical description of the LB and CB types of telephone sets.

A Postatakarékpénztár helye és szerepe a magyar bankéletben, speciális szolgáltatásai (1886-1948)

A Magyar Királyi Postatakarékpénztár az 1885. évi IX. törvénycikk alapján létesült. Működését 1886 február hó 1-én kezdte takaré- és értékpapírüzletággal, melyet az 1889. évi XXXIV. törvénycikk csekküzletággal bővített. Az intézmény az állami takarékpénztári jelleg mellett állami csekk- és giróintézmény is volt.

Az I. világháborút követő súlyos gazdasági helyzetben a királyi zálogházak tökehiányát a kormány oly módon szüntette meg, hogy az 1925. évi IX. tc.23.§ -val a királyi zálogházakat a magyar királyi postatakarékpénztárakba beolvasztotta. Ezzel az intézkedéssel lehetővé vált a királyi zálogházak tőkével való zavartalan ellátása és az olcsó zálogkölesönök folyósítása által a szociális szempontok érvényesítése.

1926-ig az intézet feletti felügyeletet és a főellenőrzést a magyar királyi kereskedelemügyi miniszter gyakorolta, ettől az időponttól kezdve pedig a magyar királyi pénzügyminiszter. A magyar királyi pénzügyminiszter a postatakarékpénztár mellé javasoló, felügyelő és ellenőrző hatáskörrel bizottságot létesített. Nevezett bizottság tagjai a kereskedelemi, ipari, mezőgazdasági és pénzügyi szakértők köréből kerültek ki.

A magyar királyi postatakarékpénztár vezetőjét az államfő nevezte ki. 1886-ban Lassnig Károly kir. tanácsos kapott megbízást az igazgatói teendők ideiglenes ellátására, aki a vezetés tényleges átvétele előtt meghalt. Így az intézet tulajdonképpeni első igazgatója Kislódi Hollán Sándor miniszteri tanácsos -később államtitkár- lett, aki 1907-ben történt nyugdíjazásáig vezette az intézetet.

E rövid ismertetés után szeretnék egy tömör történeti áttekintést adni az elmúlt századvég bank és takarékpénztári helyzetéről, valamint ismertetni a Postatakarékpénztár létesítéséről szóló törvényjavaslatot.

Milyen volt a XIX. sz. második felének bank- és takarékpénztári helyzete ?

A pesti hazai első Takarékpénztár 1840-ben létesült, mely 1845-ben Kossuth Lajos javaslatára részvénytársasággá alakult. Az első takarékpénztárat továbbiak létesítése követte Aradon, Nagyszebenben, Sopronban, Győrben, Kassán, Kőszegen, melyek 1847-re már igen szép hálózattá bővültek.

1842-ben létesült Magyarország első bankja, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, 1886. végén már négy bank működött az országban, 1873-ban pedig 123.

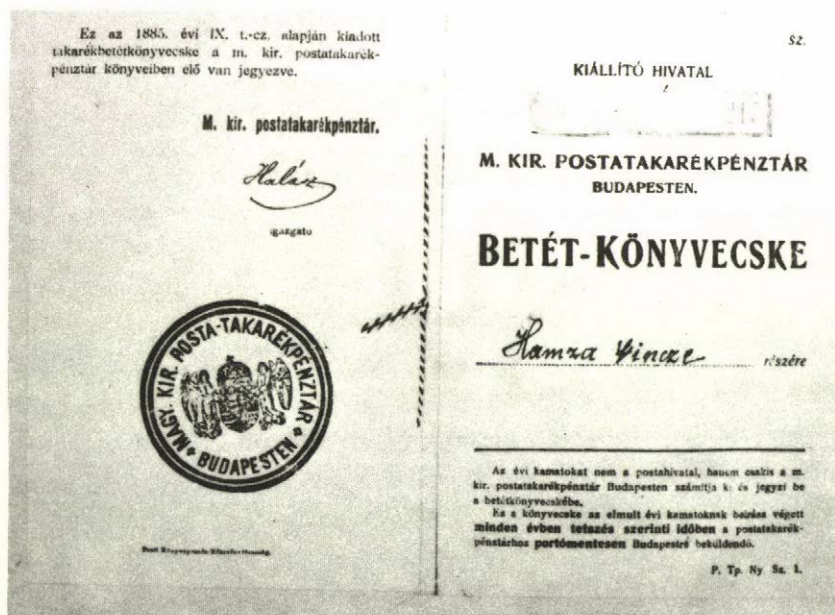
A kevés pénzzel rendelkezők a lakhelyüktől távolos takarékpénztárakat nem keresték fel, szükség volt tehát az országban arányosan szétoszló postahivatalokra támaszkodó postatakarékpénztár felállítására. Baross Gábor közmunka- és közlekedésügyi államtitkár 1883-ban két magasrangú postatisztviselőt küldött az osztrák postatakarékpénztár helyszínen történő tanulmányozására. A Postatakarékpénztár ügyében beterjesztett törvényjavaslat a létesítendő intézmény feladatát a következők-

ben foglalta össze: "Célja és rendeltetése a postatakarékpénztárnak úttörőként működni a takarékosági hajlam általános felélesztésére és ezáltal a közjó előmozdítására, mert az egyszer felkeltett takarékoság a szorgalmat, becsületességet és józanságot is maga után vonja és az önállóság érzetét fejleszti. A postatakarékpénztár a magántakarékpénztáraknak nem vetélytársa, hanem azoknak inkább kiegészítését fogja képezni s velük egyetemben a néptakarékpénztárak célját és rendeltetését fogja betölteni." Az 1885. évi IX. törvénycikk a következő intézkedéseket hozta:

"1. §. A magyar korona területén m. kir. postatakarékpénztár czég alatt a közmunka és közlekedési m. kir. miniszternek alárendelt állami kezelés és jótállás alatt álló takarékpénztár állíttatik fel, melynek székhelye: Budapest. A m. kir. postatakarékpénztár a betevők által befizetett betétösszegeket gyümölcsözőleg kezeli, visszafizetéseket teljesít és általában végzi mindazt, amit a jelen törvény és annak alapján kibocsátandó miniszteri rendeletek feladatává kitűznek....."

"12. §. Minden egyes betevő részére az első betét alkalmával a közvetítő hivatal által betétkönyvecske állíttatik ki, melybe az egyes betétek és visszafizetések, valamint a tőkésített kamatok alkalmilag bejegyeztetnek....."

A további betétek, úgyszintén a visszafizetések a betétkönyvecske alapján közvetítő hivatalnál eszközölhetők..... Postatakarékpénztár alatt oly állami központi intézet értendő, mely feladata az ország postahivatalainak közreműködésével az egyes gazdasági körök azon megtakarításait, melyek részben csekélységüknél, részben pedig szétszortságuknál fogva termékeny kihasználására alkalmatlannak, összegyűjteni, biztosan és gyümölcsözőleg kezelni és a betevőnek kívánságukra ismét visszafizetni....

1. ábra: Betétkönyvecske 1918-ból

A túlnyomóan kis tőkék, az úgynevezett takarékpénztárak elfogadása és kezelése által a takarékpénztári intézetek első sorban a szegényebb társadalmi elemek érdekeit vannak hivatva szolgálni. Módot nyújtanak nevezetesen számunkra, hogy megtakarításaik révén idővel gazdasági önállóságra jussanak; az által, hogy elvonják az embert a megtakarított összegek okszerűtlen kiadásától, fejlesztik a takarékosági hajlamot s végre a szükség beálltával haladék nélkül a betevő rendelkezésére bocsátván a felmondott összeget, a gyors segélynyújtás üdvös tényezői gyanánt is jelentkeznek. De nem csekélyebb a haszon általános gazdasági szempontból. Az eddigi kihasználatlan apró tőkék egyesítve nagy erőt képviselnek, mely a termelés rendelkezésére és fokozására fordítható; a betétek gyümölcsöző befektetése útján különösen a hitelélet szükségletei nyerhetnek jogos kielégítést. A takarékpénztárak hatásosan befolyhatnak a tőkepiac szabályozására, amennyiben legalkalmasabb közvetítőkül kínálkoznak a hitelkereslet és hitelkínálat közt. "

A Postatakarékpénztár takarékforglami üzletágon túlmenően, már megalakulásakor értékpapírüzletággal is rendelkezett. Az értékpapírüzletág kétféle lehetett: pénz- és áru-papírok üzletága. Az előbbieket lehetnek kamatozók és nem kamatozók. A Postatakarékpénztár kizárólag a pénzpapírokban volt érdekelt, ezek közül is az ún. fixkamatozásukban.

A pezsgő gazdasági élet szükségessé tette egy készpénz kímélő fizetési mód, a csekk és kliring forgalom bevezetését.

Az 1885. évi IX. törvénycikk és az 1889. évi XXXIV. törvénycikk a csekk és kliring forgalomról a következőket írta: " A folyó szükséglet fedezésére igényelt készpénzkészlet kivételével, a cheque és clearing-forgalomban befolyó betétösszegek, a postatakarékpénztár által gyümölcsözőleg helyezendők el, éspedig:

1. nyilvános számadásra kötelezett pénz- és hitelintézeteknél folyószámlára rövid felmondás mellett;
2. kamatozó kincstári utalványokban;
3. kamatozó magyar állampapírokban;
4. kamatozó magyar államsorsjegyekben;
5. a minisztérium által kijelölendő magyar záloglevelekben, vagy az osztrák- magyar bank zálogleveleiben.... "

A magyar királyi postatakarékpénztárnak és közvetítő hivatalainak a takarékforgalomból eredő teendőire és ügykörére " Szabályzó rendelet " született, mely rendelkezett a takarékbetétek gyümölcsöző elhelyezéséről - természetesen csak a folyó kiadásokat meghaladó betétpénzek esetében - azok jövedelméből fedezte a betétek kamatait, s az összes igazgatási és egyéb költségeket. A Postatakarékpénztár jövedelme adómentességet élvezett.

Rendelkezett továbbá a közvetítő hivatalok tevékenységéről, melyek körébe mindazon kir. postahivatalok beletartoztak, amelyeket a kereskedelmi miniszter e feladattal megbízott. Szabályozta a hivatalok ügykörét, felelősségét, kiterjedt a titoktartásra és részletesen taglalta az egyes nyomtatványok alkalmazását, vezetését és a számadástételi szolgálatot. A betétösszegek 1 Ft-tól kezdve 1000 Ft erejéig 3 %-al kamatoztak. (A 3 %-os kamat 38 éven át változatlan volt!) Az 1000 Ft-ot meghaladó összeg után már értékpapír vásárlás következett, amely történhetett hivatalból, de a betétes rendelkezéseinek megfelelően is.

Az értékpapírokról járadékkönyvecskét állítottak ki, ami a tulajdonos - betétes - nevére szolt.

Igen érdekes a rendelet VIII. fejezete a betétek visszafizetésére vonatkozóan: " A könyvecskét kiállító közvetítő hivatalnál rövid úton írásbelileg felmondott, 25 Ft-ig terjedő betétösszeg visszafizetése általában legott, minden további ilyenmű visszafizetés azonban csak az előző visszafizetés napjától számított tizenöt nap múlva teljesíttetik. "

A postatakarékpénztárnál felmondott takarékbetétösszegek visszafizetése a következő formában történt:

- 25 Ft erejéig még a felmondás megérkezése napján;
- 25 Ft-on felül bezárólag 100 Ft-ig, annak beérkezésétől számított legkésőbb 8 nap;
- 100 Ft-on felül bazárólag 500 Ft-ig, legkésőbb 15 nap és 500 Ft-on felül legkésőbb 30 nap alatt visszafizetés végett utalványoztatnak.

A postatakarékpénztár életbeléptetése olyan területeket nyitott meg a takarékoság gyakorlására, amelynek mint tőkegyűjtésnek a lehetősége nem volt meg. Az intézmény gyors, eredményes fejlődését két körülménynek köszönhetette:

- egész kis összeg betétként történő elfogadása,
- széleskörű, egyenletesen elosztott közvetítő hálózata révén bárki részére könnyen hozzáférhető volt.

Már az első évben a 85 000 betétes közel 3,3 millió korona értékű betétállománnyal rendelkezett, ez fokozatosan 1918. év végére 149 millió pengőre emelkedett.

A trianoni békeszerződés után az ország lakossága 7,9 millióra csökkent, ezt követte a pénz értékének folytonos romlása, melynek következtében 1923-ban a betétállomány alig volt több 400 ezer pengőnél. A pénzügyi viszonyok megszilárdulása után évről-évre újra nőtt a takarékbetétállomány, 1935-ben a csonka ország minden 22. lakosa postatakarékbetét tulajdonos volt.

A Magyar Királyi Posta a csekk- és kliringforgalomból eredő teendőit is szabályozta. Általános rendelkezése szól arról, miként értendő e két forgalom, és mi a Postatakarékpénztár ezzel kapcsolatos feladata:

- A Postatakarékpénztár saját pénztáránál, valamint közvetítő hivatali útján betétösszegeket elfogad és azokat minden egyes számtulajdonos javára külön könyvel.
- A számtulajdonosok által kibocsátott cheques alapján az általuk befizetett összegeket vagy saját pénztáránál kifizeti, vagy a megjelölt személy, cég részére kiutalványozza, illetőleg az utóbbiak követeléséhez számlájukon hozzáírja;
- A számtulajdonosok kívánságára - az 1885. évi IX. tc. 5. § alapján - a kamatozó értékpapírok számlájukra való vásárlását és letétként való megőrzését, nemkülönben az így vásárolt értékpapírok esetleges eladását is minden kezelési díj felszámolása nélkül eszközli;
- A közvetítő hivataloknál befolyt cheque-betétösszegeket a kifizetések levonása után a takarékbetétekkel együtt a posta- és távirdapénztártól sommás napi leszámolás alapján átveszi, és a saját pénztáránál befolyt tiszta betétösszegekkel együtt az 1889. XXXIV. tc. 4. §-ában körülírt módon gyümölcsözőleg kezeli.
- A naptári év végén a fennmaradt tiszta számlakövetelésekre a törvényszerű kamatot megállapítja és ezt a számlákon új betétösszeg gyanánt előírja.

- A cheque- és clearing - forgalomról, úgyszintén annak költségeiről és jövedelméről külön számadást vezet, és arról külön mérleget, valamint nyereség- és veszteségszámlát vezet. "

Mit is jelentettek az egyes forgalmak, amelyekre a Postatakarékpénztár ügköre kiterjedt.

a) Takarékforgalom

A postatakarékpénztárak kettős hivatást töltöttek be, az egyik arra irányult, hogy a postahivatalok révén a lakosság szélesebb rétegeit is bevonják a takarékoság szolgálatába, a másik pedig, hogy a legapróbb tőkék összegyűjtésével szolgálják a közhitelet, illetve ezzel kapcsolatosan az ország ipari és kereskedelmi érdekeit.

A magyar postatakarékpénztár betevője mindenki lehetett, aki akár maga, akár egy harmadik személy útján a szabályok értelmében, valamely közvetítő hivatalnál tetszés szerinti, de legalább egy pengőt kitevő összeg befizetése által betétkönyvet szerzett.

b) Értékpapírforgalom

Az értékpapírt az 1875. XXXVII. tc., - amely a magyar kereskedelmi jogot szabályozta - a következőkben határozta meg: "Értékpapírok alatt oly papírokat értünk, melyekbe valamely követelés, illetve tartozás olyképpen van megtestesítve (inkorporálva), hogy az a követelés, illetve tartozás elvileg csak papírban van meg, és a papír létezése által jut kifejezésre. Minthogy pedig minden követelés bizonyos pénznemben, vagy pénzzel helyettesíthető értékben kifejező más - esetleg áruértéket képvisel, maga a papír is, amely a követelést magába foglalja, értékesnek mondható: innen származik a forgalom elnevezése: értékpapír. "

c) Csekkforgalom

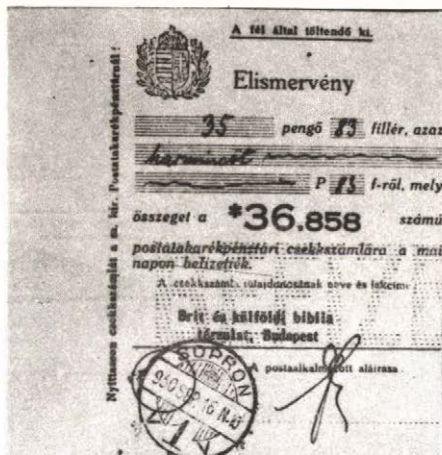
A csekk alatt oly okiratot értünk, amely utalvány alakjában a kibocsátónak arra szolgál, hogy akár maga, akár egy harmadik személy részére az intézményezettől vezetett számláján rendelkezésre álló tőkéjét egészben, vagy részben visszavonhassa. A csekknél tehát három személy érdekelt: a kibocsátó vagy intézményező, az intézményezett, akinél a csekkszámlát kezelik és a kedvezményezett fél, akinek a javára a csekk szól.

d) Zálogüzleti forgalom

A magyar királyi zálogházak az 1925. IX. tc. 23. §-a alapján a m. kir. postatakarékpénztárba olvadtak be, s így a postatakarékpénztár üzletköre a zálogüzletággal bővült. Az első magyar zálogházak 1773-ban Pozsonyban, 1787-ben Budán létesültek. A XIX. sz. 20-as éveiben kapták a "királyi" elnevezést. A vesztt háború utáni a tör-ténelmi és gazdasági helyzet eredményeként a magánzálogházak egymás után csukták be üzleteiket, de szolgáltatásuk iránt az igény - részben a megszállt területekről érkező menekültek miatt - fokozódott. 1925-ben az említett törvénycikk a magyar királyi zálogházat a magyar királyi postatakarékpénztárba olvasztotta. Így vált a zálogüzleti forgalom annak negyedik üzletágává.

Milyen szerepet töltött be a magyar királyi takarékpénztár a csekkforgalomban?

A csekküzletág célja nem a tőkegyűjtés és annak gyümölcsöztetése, hanem az volt, hogy a csekkszámla a gazdasági egyedek folyótőkéjének gyűjtőhelye legyen. Biztosította a gyors kiegyenlítést, a pénzforgalmat a minimumra csökkentette és a készpénz használatát a legszükségesebbre korlátozta. A sorozatos, láncolatlan átutalásokkal a készpénz igénybevételét csökkentve, bankjegypolitikai szempontból tett e forgalom

2. ábra: Postatakarékpénztári elismervények (1898, 1930)

nagy szolgálatot a jegybankoknak, mert fejlett csekkforgalom mellett a forgalomban lévő bankjegymennyiség redukciója vált lehetségessé.

A csekk gazdasági jelentősége kibővült, a csekkforgalom átutalási rendszerrel párosult. Az átutalási forgalom a készpénz használatát a kiegyenlítések láncolatánál feleslegessé tette.

Az átutalási forgalom lehetett giró- és kliringforgalom. Az előbbinél mindkét számlatulajdonos ugyanazon pénzügyintézetnél helyezte el pénzét, tehát az átutalt összeg továbbra is az illető pénzügyintézetnél maradt.

Az utóbbinál az adósnak és a hitelezőnek különböző pénzügyintézetnél van számlája, tehát a két pénzügyintézet között történő forgalom a kliring.

A Postatakarékpénztár jelentőségét és szerepét e tekintetben egy számadattal tudnám igazolni: 1893. végén a bankoknál 2155, a takarékpénztáraknál 449, a postatakarékpénztáraknál 2568 volt a csekkszámlatulajdonosok száma, tehát az összes hazai csekkszámllák 49,65 %-át vezették a postatakarékpénztáraknál, amelyet tulajdonképpen az intézet indított meg. A Postatakarékpénztár csekkforgalmának 71,6 %-át bonyolította készpénz fizetés nélkül, 1935-ben már 80 %-át.

A Postatakarékpénztár állami kezelés és jótállás alatt álló intézmény volt, a közpénzek kezelésére hivatott szervek a pénztár forgalmába szívesen bekapcsolódtak, mert az állami jótállás pénzkezelésükben a legteljesebb biztonságot nyújtotta. Később a kezelés gyors és pontos mivolta mindinkább közismert lett a pénzügyben.

A Postatakarékpénztár pénzforgalmába később több jelentékeny pénzforgalmat lebonyolító állami intézmény is bekapcsolódott: 1900-ban a MÁV és a Magyar Királyi Posta, mely az állam második legnagyobb üzeme volt. (Ettől kezdve a postatakarékpénztár a posta intézete olyanképpen, hogy a két intézmény között a közvetítő forgalomból eredő elszámolás egy része a posta csekkszámlláin bonyolódik le.)

A m.kir.postatakarékpénztár céltudatos és kitartó munkájával, valamint a m. kir. postavezérigazgatóságának és összes szerveinek megértő és hathatós támogatásával, a magyar közzgazdasági élet jelentős tényezőjévé vált. Alig volt állami intézmény, amely

üzletágainak lebonyolítása révén széles néprétegek körében ismertebb és népszerűbb lett volna.

A Postatakarékpénztár szervezeti felépítése (4 csoport, 14 osztály) a következő volt:

I. Vezérigazgatóság

elnöki osztály, jogi osztály

II. Takarékpénztári csoport

takaréküzleti-, csekküzleti-, értékpapírüzleti osztályok, főpénztár

III. Zálogüzleti csoport

zálogkölcson-, raktári-, árverési- és berakodási osztály

IV. Ellenőrzési csoport

központi levelezési-, ellenőrzési-, nemzetközi- és számvevőségi osztály.

A személyzet alkalmazását különböző iskolai végzettséghez kötötték:

- a) A főiskolai végzettséghez kötött állásokra kinevezett tiszviselők: vezérigazgató, helyettes vezérigazgató, ügyvezető igazgató, igazgató, főtitkár, titkár, segédtitkár, fogalmazó.
- b) A középiskolai érettségi vizsga letételéhez kötött állásokra kinevezett tiszviselők: ügyvezető igazgató, I. oszt. főszámtanácsos, II. oszt. főszámtanácsos, számtanácsos, számvizsgáló, I. oszt. tisz, II. oszt. tisz.
- c) A középiskola IV. osztályának elvégzéséhez kötött állásokra kinevezett alkalmazottak: irodafőellenőr, irodaellenőr, irodatiszt, irodasegéd-tiszt.
- d) Műszaki altisztek, szakaltisztek, I. oszt. altisztek és II. oszt. altisztek.
- e) Napidíjasok és napibéresek.

Létszámát tekintve:

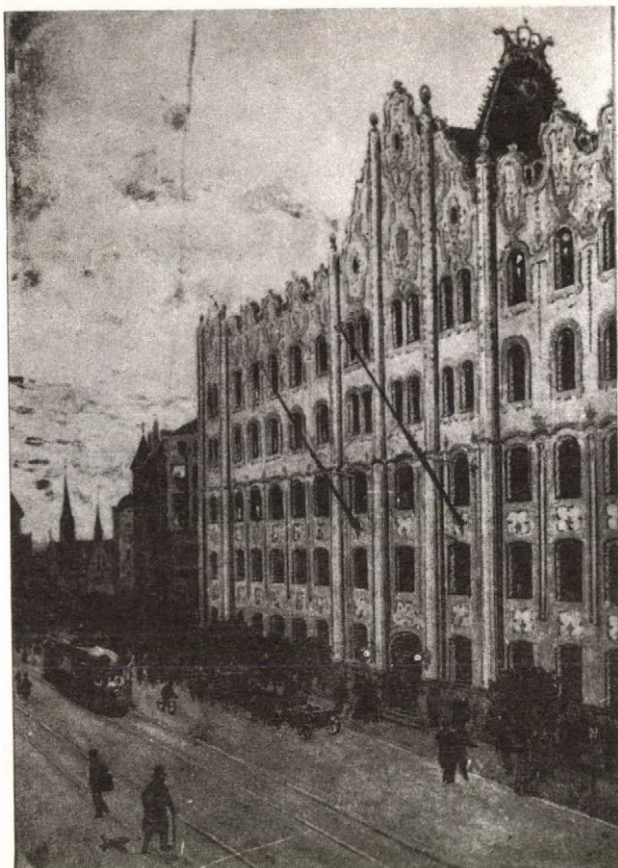
1886. február 1. 38 fő - 1927. január-ekkor már zálogüzletággal is bővülve - 1070 főt foglalkoztatott, sőt 1918-ban az alkalmazottak száma az 1800 főt is meghaladta.

A technikai berendezések közül több mint 250 db író- számlairó-, összeadó-, szorzó- és osztógép állt az intézmény rendelkezésére, amelyek teljes pontossággal működve szolgálták a napi munkák ellátását. A napi átlag: 40 000 db mintegy 10 millió pengőre rugó csekkbefizetési anyag, 9 000 db. kimenő csekkszámklivonat volt.

Az intézet üzleti működését a Mária Valéria u. 11. szám alatti házban kezdte meg, innen a Széchenyi utca 2. szám alá, majd ennek szomszédságába a Rudolf rakpart 6. számú bérházba költözött. A növekvő forgalom és a személyzet állandó szaporodása miatt az épület rendeltetésének nem felelt meg, ekkor a tartalékalap terhére felépítették az intézet Hold utcai palotáját. Lechner Ödön műépítész tervei alapján készült épületet 1900-ban kezdték építeni és 1901-ben fejezték be. (3. ábra) Az építető takarékoságra intette a tervezőket, ami a tömör alaprajzképzésben, a nyugodt, viszonylag egyszerű homlokzatkialakításban egyaránt kifejeződik.

A földszint majdnem teljesen beépített, a szegélyző négyszög közepén a pénztár-csarnok helyezkedik el. Ez a megoldás az épület funkciójából és a korabeli felfogásból egyaránt természetesen következik. Még takarékosabb az emelet kiképzése: az oldal-szárnyakon nincs középfolyosó, az utcai épületszárny irodái egymásra vannak "fel-fűzve", külön nem közelíthetők meg, az udvar oldalán lévő irodákhoz függőfolyosók vezetnek.

A korabeli felfogás szerint a pénzüintézet épületének is reprezentálnia kell az ügyfelek előtt, ezért a postatakarékpénztár bejáratát szegélyező, enyhén előugró középrizalit, beldig a pénztár-csarnok - később elbontott - és a hozzá vezető feljáró kialakítása

3. ábra:
A Postatakarékpénztár
épülete 1910-ben

díszes. A pénztárcsarnok bútorait is Lechner Ödön tervezte, összhangban a többi berendezéssel.

Az épület külső díszítésében virág és galambmotívum jelenik meg, sőt kerámia méhecskék, melyek felfelé másznak a párkányvonalba helyezett stilizált kerámia kaptárak felé. A méhek szorgos sora és a kaptárak az épület rendeltetésére utalnak. Szerkezetileg is átgondolt logikus dekoráció. A postatakarékpénztár székházának megalkotásáért a képzőművészek egyesülete aranyéremmel tüntette ki Lechner Ödönt.

A későbbiekben ez az épület is szűknek bizonyult, emiatt 1912-ben a Postatakarékpénztár a Szabadság tér 10. 11. és 12. számú épületeit is megvásárolta.

A m. kir. postatakarékpénztár közvetítő szolgálatát a m. kir. postahivatalok és postaügynökség látták el. E szolgálattal a miniszter fokozatosan bízta meg a postahivatalokat. Először 700, majd 2000 postahivatal látta el a feladatot.

A postatakarékpénztárra vonatkozó 1886. IX. és 1889. XXXIX. törvénycikkek rendelkezései az évek során több módosításon mentek át, illetőleg kiegészítésre szorultak, amely módosító intézkedéseket a változó viszonyokhoz való alkalmazkodás indokolta.

Említésre méltóak a háborús és azt követő időszak rendeletei, például: a második világháború éveiben a zsidóknak történő takarékvisszafizetés korlátozásáról rendelkeztek, 1945. júniusában a német tulajdonban lévő takarékbetéteket zárolták.

A háború után 1945. november hó 16-án született rendelet arról, hogy az április 4-e előtt váltott betétkönyvekre is fogadjanak el be- és visszafizetéseket.

1946-ban a forint megjelenésével az adópengőről kiállított régi takaré- és csekk-visszafizetési utalványok összegét a hivatalok 200 millió adópengő = 1 Ft arányban forint értékre átszámították.

A Magyar Postatakarékpénztár 1946. évi február hó 1-én töltötte be működésének 60. évét. A Magyar Posta vezérigazgatója meleg szavakkal köszöntötte a jubiláló intézményt és egyben felhívta a magyar posta szerveit és minden alkalmazottját, hogy a Magyar Postatakarékpénztárt felelősségteljes működésében a jövőben is hasonló buzgalommal és eredményes munkával támogassák. A politikai változások azonban más irányban haladtak:

1948. április 22-én a Postatakarékpénztár a Magyar Nemzeti Bank csekkosztálya lett, a vidéki fiókok pedig beolvadtak az OTP hálózatba.

IRODALOM

1. Dr. Körmeny József: A Magyar Postatakarékpénztár Budapest, 1939
2. EMLÉKIRAT - A Magyar Királyi Postatakarékpénztár fennállásának ötvenedik évfordulója alkalmából. A Magyar Királyi Postatakarékpénztár kiadása, Budapest, 1936
3. Dr. Halász Sándor: A Postatakarékpénztárról, Budapest, 1895
4. Dr. Denz Ákos - Körmeny József: A Postatakarékpénztári szolgálat vezérfonala, Budapest, 1927
5. Rendeletek Tára a Magyar Királyi Posta részére, 1939 - 1946
6. Szabályzatok
F.1. Postahivatalok pénztárszolgálati utasítása, Budapest, 1942
A.1. Postautileti szabályzat, II. Kiadás, Budapest, 1938
7. Budapesti Építőmesterek Ipartestülete. Évkönyv V. Budapest, 1934

The place and role of the Postal Savings Bank in the Hungarian bank system and its special services (1886-1948).

The study introduces the economic and financial situation of the second half of the XIX-th. century, and those circumstances that made possible and necessary the establishment of the Postal Savings Bank.

The purpose of the new establishment, according to the law, No 1885/IX: 'the general development of the inclination for saving, and by this way the support of the public welfare, because the already woken saving results in diligence, honesty and soundness'. The study deals, in details, with the business branches of the Savings Bank: with the savings turnover, the turnover of bonds, as well as with the turnover of the cheques, the clearings, the pledges, and it introduces the terminology related to the spheres of activities.

The establishment's rapid development was due to the acceptance of the small deposits and the widespread, uniformly distributed mediatory network. The deposits between 1-1000 ft had a 3 % interest at the Savings Bank, and it was not changed during its 38 years of its operation.

In 1896 the Postal Savings Bank had a deposit with a value of 33 million crowns, which increased to 149 million pengő by the end of 1918.

The following data refer to its significance in the financial world: in 1893 the account owners was 2155 at the banks, 449 at the savings banks and 2568 was at the Postal

Savings bank, that is 49.65 % of the national total accounts was kept at the Postal Savings Banks.

The author introduces the organizational structure of the Postal Savings Bank (its 4 groups and 14 departments), its personnel, the conditions of their employment and the technical means necessary for the activity. (The number of the employees was 38 in 1886, 1070 in 1927 and 1800 in 1918.)

The arbitrary termination of the Postal Savings Bank in 1948 meant the elimination of a useful and practical establishment from the Hungarian financial world.

Csonka János, a magyar postaautó megteremtője

A rajztoll ötven esztendeje hullott ki kezéből - 1939. október 27-én. Ötven esztendeje pihen a Farkasréti temetőben a magyar postaautó megteremtője, a postaszolgálat motorizálásának úttörője.

Az elmúlt évtizedben már-már úgy tűnt, hogy a feledés fátyla hull alkotó életére, amikor az utóbbi hónapokban feltörő tisztelethullám elemi erővel idézte fel emlékét, mintegy elégtételül az elhallgatás évtizedeiért. Ipari szakiskolát neveztek el róla, szobrokat állítottak neki, budapesti közteret neveztek el róla. Méltán, hiszen a magyar műszaki élet, a hazai ipartörténet - európai mércével mérve is - számottevő alakja, úttörő egyénisége volt.

1. ábra: Csonka János
(1852-1939)

A rehabilitációk korát éljük. De Csonka Jánosnak nincsen szüksége rehabilitációra. Az elhallgatással nem lett kevesebb, a tiszteletadással nem lesz több.

Nem neki van szüksége az ünneplésre, hanem nekünk az emlékezésre, követésre serkentő emlékeztetésre az ő példaadó egyéniségére, emberségére, alkotó életére, munkásságára.

Ki volt hát Csonka János?!

Szegeden született 1852. január 22-én, "Tsonka" Vince aranykezű kovácmester hetedik gyermekeként. Tsonka Vince Szeged Alsóvárosban, a Földműves utca 8. szám alatt tartott fenn patriarchális ezermester kovácműhelyt, melyben csupán családtagjaival, fiaival, vejeivel dolgozott. Valóban ezermester volt, mindenhez értett. Műhelyében a hagyományos kovácmunkákon túl hajómalmok, vízimalmok, szélmalmok, olajfűtők gépi berendezéseitől a tűzoltófecskendőkig mindent készítettek, sőt műszerész munkákat is végeztek. Ő készítette például a szegedi kórház orvosi és fogorvosi műszereit is.

Ebben a találékony, műszaki szellemtől átítatott környezetben cseperedett fel Csonka János. Itt töltötte inas éveit, itt tanulta meg az igényes, pontos munkát, a szorgalmat, a megbízhatóságot, a szótartást, a becsületességet mindenek felett való értékelését, a munkatársakról családtagként való gondoskodás szellemét, a műszaki problémák iránti odaadó érdeklődést, amely tulajdonságok a későbbiek során annyira jellemezték egyéniségét.

Az alsóvárosi műhelytől sok száj várt kenyeret. Ki kellett röppenie - mint a mesébéli hetediknek - világot látni, szerencsét próbálni. Erre ösztönözte tanulni vágyása is. Különösen vonzották az apai műhelyben megismert saját készítésű faállványos esztergánál, cigányfúrónál, kézi hajtású köszörűnél fejlettebb gépi berendezések, a gőzgépek, és főleg a gőzmozdonyok. Alig múlt 19 éves, amikor 1871-ben az Alföld-Fiumei Vasút szegedi főműhelyébe szegődött, majd két év múlva, 1873-ban a MÁV egyik budapesti fűtőházi műhelyébe. Új műszaki szervezetet, új gépeket, új technológiákat ismert meg, s különösen a precíziós szerkezetek, precíziós munkák iránti érdeklődése fejlődött benne sorsformálónak. A tudásvágy, de talán a családjában még elevenen élő céhes hagyomány - a mesterlegény vándorlásának patriarchális hagyománya is - tovább ösztökélte.

Ezekben az években nem csak gépekkel ismerkedett. Németül tanult, a Technológián iparrajz tanfolyamra járt, roppant takarékosan élt, s amikor összegyűjtögte az útiköltséget, külföldi tanulmányútra indult.

Első állomása Bécs volt, ahol a K.K.Österreich. Staatseisenbahn Gesellschaft műhelyében vállalt munkát, majd innen Korneuburgba, St.Pöltenbe, Zürichbe került, s hosszabb-rövidebb ideig különböző precíziós műhelyekben dolgozott. Közben szabad idejében múzeumokat, ipari kiállításokat, műhelyeket látogatott, jegyzetelt, vázlatokat készített, franciául tanult, majd Párizsba ment.

A porosz-francia háború után rohamos fejlődésnek induló francia főváros iparának legnagyobb problémája az ipari energiaellátás megoldatlansága volt. A nagy tégigényű, költséges gőzgépek nem voltak alkalmasak a kis és közép-műhelyek energiaellátására. A legkülönfélébb megoldásokkal kísérleteztek. A vízvezeték kinetikus energiájával működtetett szerkezetekkel, hőlégmotorokkal, kompresszor telepekről csővezetékeken nyert sűrített levegővel hajtott szerkezetekkel próbálkoztak. Csonka, miközben egy precíziós gépműhelyben dolgozott, ezeket a szerkezeteket tanulmányozta. Közben alkalm

nyílt egy korszakot nyitó, világító gázzal működő, Lenoir-féle négyütemű gázmotor tanulmányozására. Felismerte a gázmotornak az energiaellátást forradalmasító jelentőségét. Mindent megtanult, ami megtanulható volt vele kapcsolatban. A gázmotor tanulmányozása érdeklődése eddigi fő tárgyáról a varrógépről, a belső égésű motorok felé fordította figyelmét.

Miután kiváló munkaerő volt, és munkaadóitól kitűnő bizonyítványokat kapott, az intelligens, minden iránt érdeklődő, jómegjelenésű fiatal szakmunkás könnyen tudott olyan új munkahelyeket találni, amelyekben tovább fejleszthette műszaki ismereteit. 1876-ban Londonban találjuk, onnan hamarosan visszatért Párizsba, s itt jutott el hozzá annak a híre, hogy a budapesti József Műegyetem pályázatot írt ki a "gépiparitari" tanszék tanműhelyének művezetői állására. A világlátott, sokat tanult fiatallembert vonzotta ez a lehetőség. Hazasiérett, és bár megkésett - 1876 októberében - határidő után benyújtotta pályázatát. A tanszék vezetője, Pilch Ágoston professzor elfogadta a pályázatot. Ezzel új szakasz kezdődött Csonka János életében.¹

A tanműhelyvezetői állást - bár többen elleneztek - 28 pályázó közül a legfiatalabb, az akkor 25 éves Csonka János nyerte el. Ezt bizonyítványainak, külföldi tapasztalatainak, nyelvismeretének köszönhette.²

A szóbanlévő műegyetemi műhely a Kétnyúl utca, később Ráday utca és a Csillag utca, ma Gönczy Pál utca sarkán álló ház hátsó udvari traktusában volt, nagyon szegényes felszereléssel. A műhely energiaellátását egy Schmidt-féle - a vízvezetékéről táplált - vízszlogpép, később egy Langen Otto-féle atmoszferikus gázgép, majd egy Swiderski-féle petróleummotor szolgáltatta, melyek nagyon megbízhatatlanul működtek. A műhelynek korszerű gépi berendezése alig volt. Nem voltak szakmunkásai sem, akik a mérnökhallgatók műhelygyakorlatain segídezhettek volna.

Ilyen körülmények között a tanműhely alig volt alkalmas feladatának - a gépész-mérnök hallgatók gyakorlati oktatásának - ellátására.

Csonka felajánlotta, hogy a szükséges, különféle képzettségű szakmunkásokat saját költségén munkába állítja, amennyiben az egyetem hozzájárul, hogy a műhelyt az oktatástól mentes időszakokban saját céljaira használhassa.

Javaslatát az egyetemi tanács elfogadta, s vele ilyen értelmű szerződést kötött.³

A gépműhelyt gondosan megválogatott 5-6 szakmunkással, rövidesen saját készítésű korszerű gépekkel szerelte fel.

A műhely energiaellátásának biztosítására gázmotort tervezett, s azt a rendelkezésre álló primitív eszközökkel el is készítette. Ez volt az első, Magyarországon készült és valóban megbízhatóan üzemelő gázmotor, mely nagyszerűen bevált és Csonkának a műegyetem tanárai körében is elismerést szerzett. Tervrajz, műszaki leírás nem maradt fenn erről a hazai viszonylatban úttörő jelentőségű gépről. Csonka János fia, dr. Csonka Pál - maga is műegyetemi professzor - édesapja elbeszélése alapján készült leírásából ismerhetjük meg ezt a gépet.⁴

A 19. század második felében, a kiegyezés után kibontakozó magyar ipar számára, jól képzett mérnökök nevelése kulcsfontosságú feladat volt. Versenyképes ipar megteremtéséhez nem volt elegendő a mérnökjelöltek elméleti felkészítése. Feltétlenül szükséges volt olyan gyakorlati ismeretek elsajátítása, amelyek alkalmassá tették a fiatal mérnököt arra, hogy a rábízott üzem műhelyében a gyakorlati munkában is tájékozodni tudjon, otthonosan mozogjon. Ennek a gyakorlati képzésnek megadása volt

a tanműhely feladata, amit Csonka kiválóan oldott meg, s csakhamar elnyerte a műegyetem vezetőinek bizalmát, elismerését. Az oktatás menete az volt, hogy a hallgatók kis csoportokban egy-egy szakmunkás vezetésével, Csonka irányítása mellett különböző munkafolyamatokat végeztek. Hogy milyen volumenű volt ez a munka, annak illusztrálására álljon itt a pontosan vezetett műhelykönyv 1899/1900. tanév végi bejegyzése, mely szerint a tanév második felében a műhelygyakorlatokon 291 gépészmérnök hallgató vett részt, 22 csoportban, fejenként 22 óra időtartammal.⁵

Csonka János csaknem ötven évig vezette a műegyetem tanműhelyét. A hazai ipar kibontakozásától a gépgyártás forradalmi átalakulásának kezdetétől az első világháborút követő pangásig.

Fél évszázad fiatal mérnökmenzedéke tőle tanulta meg, hogy a műhelyben végzett munkának, a munkaszervezésnek és a precízitásnak döntő jelentősége van a sikerben. Ezek a nemzedékek tőle tanulták meg a gyakorlati technológiai alapismereteket, a munkagépek használatának és teljesítményének lehetőségeit, a műszaki térlátást, a mérnöki tervező munkában a kiviteli technológia számításba vételének fontosságát, és a jó szakmunka megbecsülését.

A Magyar Posta első mérnökmenzedéke is Csonka tanműhelyében szerezte gyakorlati ismereteit, és később, a postai feladatok megoldásában ugyancsak igénybe vette, különösen a járművek gépesítésében páratlan tanácsait.

A tanműhely szakszemélyzetének fenntartásához a műegyetemmel kötött szerződés értelmében Csonkának kellett előteremtenie az anyagi fedezetet. Ez leleményességet kívánt. A különös precízitást kívánó munkák vállalásában találta meg azt a területet, amely tartós anyagi bázist biztosított műhelyének. Emellett ambíciói arra ösztönözték, hogy letérve a hagyományos útról, teljesen új, hazánkban még meg nem honosodott ipari területeken teremtsen magának lehetőségeket.

A történelmi Magyarországon az 1884 évi iparstatisztika adatai szerint csak 3414 iparvállalatnak volt erőgépe. Ezek 92 %-a gőzgép. Az ország teljes gőzgépállománya 64 ezer lóerő bruttó teljesítményt nyújtott. Ezt a Franciaországban hasznosított több mint félmillió, s Németországban több mint egymillió lóerő teljesítménnyel szembeállítva érzékletes képet kapunk akkori iparunk teljesítményének lehetőségéről, volumenéről is. A gőzgépeken felül 8% hidraulikus és hőlégmotor működött. Gázmotorról, benzinnel illetve petróleummotorról nem szól a statisztika.

Ha ezt a képet összevetjük a Csonka által jól ismert francia helyzetképpel - hiszen az 1878. évi párizsi világkiállításon 32 cég 75 különböző típusú gázmotort állított ki - megértjük, hogy miért a hazai körülmények között használható új típusú belsőégésű motorok tervezésében és készítésében találta meg azt az új munkaterületet, amely a magyar iparfejlődéshez nem csak nélkülözhetetlen, hanem annak szinte előfeltétele volt.

Nem feladatunk ennek az emlékezésnek során Csonka János alkotó és feltaláló tevékenységének szakszerű részletezésébe, leírásába bocsátkozni. Csupán vázolni kívánjuk az utat, amelyet bejárt.

Az általa készített első gázmotorról szerzett üzemi tapasztalatok rávezették arra, hogy a világítógáz szolgáltatás egyenetlen volta időnkénti kiesése következtében annak folyamatos üzemére nem lehet biztosan számítani.

Arra a gondolatra jutott, hogy kettős üzemanyagú, világítógázzal és petróleummal (benzinnel) egyaránt működtethető motorral biztosíthatná az üzemmenet zavartalan-ságát. Egy ilyen motor elkészítését tűzte ki célul.

A motor tervei 1882-ben készültek el. Első, 3LE-s példányát a rendelkezésére álló egyszerű eszközökkel 1883-ban készítette el és próbálta ki. Kitűnően működött. 1884. novemberben 26-án kért rá szabadalmat "gáz és petróleummotor" elnevezéssel. Ez volt első szabadalma.⁶

E kettős üzemanyagú motor megoldása minden részletében eredeti, úttörő újítás, a szívó és kipufogó szelepes vezérlés. A motor két csap egyszerű elfordításával, választás szerint világítógáz vagy petróleum üzemre volt állítható. Szakértők megítélése szerint európai viszonylatban is a kor legjobban sikerült kétütemű motorja volt.

Mind teljesen új utakon járó, egyéni elképzeléseket megvalósító rendkívül precíz tervezése, mind kezdetleges kisüzemi módszerekkel való megvalósítása nagy teljesítmény volt. Csonka tekintélyét a műegyetemen kívüli ipari körökben is megalapozta.

Ekkoriban történt, hogy a Ganz-gyár R.T. megvásárolta a tönkrement Leobersdorfer Maschinenfabrik A.G. leobersdorfi gyárát, s a gyárteleppel együtt jelentős mennyiségű, konstrukcios hibák miatt használhatatlan motor és motoröntvény került a birtokába.

Mechwart András, a Ganz-gyár akkori vezérigazgatója arra a gondolatra jutott, hogy a motorokat átterveztetve megkísérli használhatóvá tenni. Az áttervezés megkísérlését a gyár fiatal műszaki tisztviselőjére, Bánki Donátra bízta.

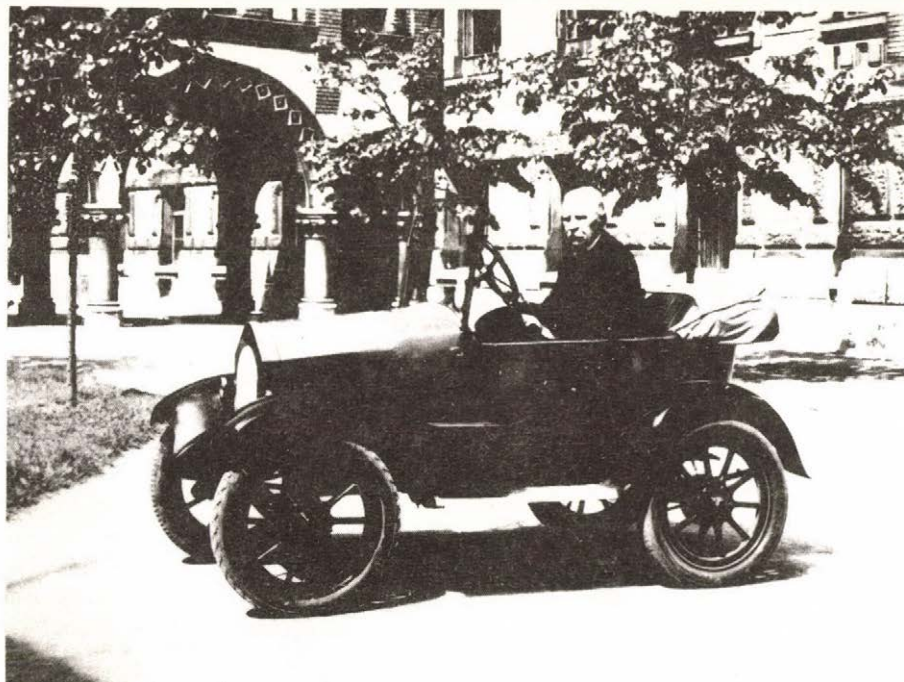
Bánki Donát - aki harmadéves korában abbahagyta műegyetemi tanulmányait - egy esztendei küszködés során nem boldogult a feladattal.

A sikertelenség láttán Mechwart felkérte Csonka Jánost a munkában való közreműködésre. A nyugodt munkakörülmények biztosítására, Csonka kívánságára két motoröntvényt átszállítottak a műegyetemi tanműhelybe, ahol aztán Bánki az ő irányítása mellett és tanácsai szerint dolgozta át a terveket, majd az új tervek szerint szerelték össze a motorokat. Csonka javaslatai sikert eredményeztek, üzemképes motorokat produkáltak.

A közös munka során több jelentős új megoldást dolgoztak ki, amelyeket aztán szabadalmaztattak is. Szabadalmi igényüket 1888 január 19-én "Újítások gázepeken", majd további újításait 1888. április 11-én "Újítások gáz- és petróleum-motorokon" és 1889. március 14-én "Vezérmű négyütemű motorok számára" címmel jelentették be.⁷

A Ganz-gyár ezeket a motorokat - amelyek az első iparszerűen gyártott magyarországi motorok voltak - "Ganz-motor" néven hozta forgalomba. A motorok felirati tábláin azonban feltüntették, hogy Bánki és Csonka szabadalmi felhasználásával készültek. Ezek a motorok 1-6 LE teljesítményig fekvő, a nagyobb teljesítményűek pedig álló elrendezésű négyütemű vízhűtéses, szelepes, Ottó-rendszerű motorok voltak. Évtizedeken át üzembiztosan működtek, és a hazai iparterületen, de a mezőgazdaságban is nagyon elterjedtek.

A szabadalmak saját kezelésében való hasznosítására Csonkának nem volt tőkeereje. Ezért elfogadta a Ganz-gyárnak a motorszabadalmak megvételére irányuló ajánlatát. A gyár a Csonka Jánossal 1889 december 16-án létrejött szerződésben jogot szerzett Bánki Donátnak és Csonka Jánosnak nem csak a már meglévő, de a jövőben szerzendő gáz- és petróleummotorokra vonatkozó szabadalmainak hasznosítására is. Vételárként a gyártott és értékesített motorok vételárának 8 %-át biztosította. A két feltaláló ezután egymás között állapodott meg a várható bevételek egyenlő arányban történő megosztásában.

2. ábra: Csonka János egyhengeres kocsjában (1909 TIP) a Műegyetem udvarán

E szerződés alapján a Ganz-gyár tulajdonába mentek át a későbbi Bánki-Csonka motorra, a karburátorra, és az akkoriban úttörő újdonságnak számító automatikus csőgyújtásra vonatkozó szabadalmak is, és a feltalálók elestek egy esetleg kedvezőbb értékesítési lehetőségtől.

A loebersdorfi motorok átszerkesztése során a két munkatárs kötve volt az adott öntvényekhez. A munka közben szerzett tapasztalatok hasznosításával, most már az öntvények megkötöttsége nélkül, egy új négyütemű petróleum (benzin) motort terveztek. Az első kísérleti példány 1890 -ben készült el, s a vele végzett próbák alapján a konstrukciót tovább javították, majd 1894 -ben Bánki-Csonka motor néven, mint Ganz gyártmány került forgalomba. Műszaki leírását Bánki Donát tollából ismerjük.⁸

Ezek a motorok kitűnően beváltak, és több mint fél évszázadon át voltak használatban a legkülönbözőbb ipari és mezőgazdasági üzemekben.

Időközben Csonka biztatására a vele együtt dolgozó Bánki Donát -akinek nevét csupán a betűrend miatt szokták a szabadalmak kapcsán Csonkéé előtt említeni –és aki ekkor már éppen a szabadalmak és a velük kapcsolatos publikációk révén ismertté vált, 1893 februárjában befejezte műegyetemi tanulmányait, és megszerezte a mérnöki diplomát. Ezzel megnyílt előtte a tudományos érvényesülés útja is. Csonka Jánosnak, aki nem rendelkezett diplomával, egyébként szintén bizonyos előnyt jelentett a tudományosan képzett fiatal mérnök munkatárs. Így kapcsolatuk elmélyült.

Az új motorral folytatott kísérletek kapcsán dolgozták ki a világviszonylatban is

forradalmi újítást jelentő, teljesen új elven működő üzemanyag adagolót, a karburátort.

A karburátor, azaz porlasztó, az "Újítások petróleum - motorokon" címen 1893. február 11 -én benyújtott szabadalmi igényüknek csupán egy pontja volt.⁹

Csonka János majd negyven évvel később, egy interjú során így mondja el találmányuk történetét:

"Akkor még csak a benzinmotor tökéletesítésével foglalkoztunk....Ugyan rosszul mondom, hiszen akkor nem lehetett még benzinmotorral beszélni sem, ezek a kísérletek petróleummal folytak. A benzin robbanásveszélyt jelentett, azt mindenki káros és felesleges melléktermékeknek tekintette.

- És hogy működött a petróleum-motor?

- Képzhető! Nem akart robbani, amíg a motor nem fejlődött valami gázosító szerkezetté, ami magába szívta a könnyebb alkatrészeket, a benzint. A petróleum nehezebb részei pedig leülepedtek, aztán egykettőre megállt az egész masina. Nem is működött, amíg alaposan ki nem tisztítottuk.....merészebbé váltunk és benzinnel is próbákoztunk, most már valamivel több sikerrel. De ez a motor sem volt az, amit mi képzeltünk és így tovább próbálkoztunk, míg a véletlen nem jött segítségünkre.....1893 -ban történt, amikor ki tudja , hányadik kísérlet után kijöttünk a műegyetem kapuján Bánki Donáttal. A kapu előtt virágárusok álltak, kis csövön vizet fújtak a virágokra, permeteztek. Mi kíváncsiságból odamentünk, néztük, hogy dolgoztak, aztán egymásra tekintettünk. Szó nélkül visszafordultunk a laboratóriumba.

Ez adta meg a karburátor alapelvét. A karburátorét, ami nélkül ma sincs robbanó motor. Csak a fűvás helyét a permetezővel szemben a karburátorokban a szívás foglalta el.... benyújtottuk a szabadalmi iratokat, aztán nem sokkal később levél érkezett Bánki Donáthoz. A levelet Maybach, a híres német konstruktor írta, panaszkodva, hogy megelőzték, ő később fedezte fel a karburátort."

A riporter kérdésére, hogy nagy vagyont hozott -e ez a találmány, Csonka mosolyogva válaszolt.

"Egy fillért sem. Elköveltük azt a hibát, hogy az egész motort szabadalmaztattuk és így a részleteket bárki nyugodtan alkalmazhatta. Ma is használja az egész világ, nekem csak az első darab maradt meg. Emlékelem...."¹⁰

Külföldön általában Wilhelm Maybachot tartják a porlasztó feltalálójának, holott Maybach csak 1893. augusztus 17 -én, tehát fél évvel későbbi elsőbbséggel kapott francia szabadalmat, hasonló szerkezetre. A német szabadalmat - német létére - éppen Bánki és Csonka elsőbbsége következtében nem kapta meg.

A Ganz - gyár vezetősége nem ismerte fel a porlasztó jelentőségét, nem óhajtott gyártásával foglalkozni, s hiába hívta fel rá a figyelmet a feltalálópár, nem kívánt a franciák szabadalmi jogsértése miatt költséges szabadalmi perbe keveredni. A feltalálók még egyszer megpróbálták a szabadalom érvényesítését. 1893. október 18 -án a porlasztóra ismét, s most már önálló szabadalmat kértek Lázár Pál műegyetemi tanár bevonásával, akinek összeköttetéseitől azt remélték, hogy sikerült felkelteni a hazai nagytőke érdeklődését a porlasztó gyártása iránt, s gyárvállalatot tudnak létrehozni. A létesítendő új gyár vezetője Csonka lett volna. Várakozásuk nem teljesült be. A rövidlátás és a tökeszegénység megakadályozta, Csonka János és Bánki Donát világra szóló találmányának gazdasági kiaknázását. Az erkölcsi elismerés azonban fenntartás nélkül az övék.¹¹

A maga korában kitűnő újítás volt a Bánki - Csonka motorokon az automatikus csögyűjtő. A korábbi megoldásnál, a "lánggyűjtésnél" nyílt láng égett a motor hengerfejénél, ami állandó tűzveszéllyel járt.

Az automatikus csögyűjtő zárt, szigetelt részcső volt, amelyet a motorüzembe helyezése előtt kellett felhevíteni. A továbbiak során már a robbanások melege tartotta izzásban. Csonka és Bánki -bár már a korábbi években is alkalmazta -csak 1896-ban szabadalmaztatta.¹²

A csögyűjtés a 19. század végére, az elektromos gyűjtés feltalálása következtében elvesztette jelentőségét. A századforduló után készített motorjainál Csonka is felhagyott a csögyűjtővel és áttért a Bosch-féle elektromos gyűjtés alkalmazására.

Még 1888-ban készített Csonka a műegyetemi gépműhely számára egy kétlőerős gázkalapácsot, mely 1910-ig volt használatban. Ez kettős célú gép volt. Egyrészt motorként szolgált, alkalmas volt a műhely transzmissziós tengelyének hajtására, másrészt kovácsolásra is használható volt, egy emeltyű átállítása után. Ez a gép volt kiindulási alapja a néhány évvel később Magyarországon, majd Németországban is szabadalmazott és széles körben elterjedt Bánki-Csonka-féle gáz- és petróleumkalapácsnak. Magyarországon a Ganz - gyár, Németországban a Berlin Anhaltische Maschinenbau A.G. gyártotta, 2 -10 LE -s kivitelben. A nemzetközi piacon forgalomba volt bonyolultabb szerkezetű és kevésbé megbízható hasonló berendezésekkel szemben évtizedeken át versenyképes maradt.¹³

Hazai viszonylatban úttörő munkát végzett Csonka János különféle anyagvizsgáló gépek tervezése és készítése terén is. A műegyetem tanszékeinek és különböző laboratóriumok, vállalatok részére (MÁV, Cementgyárak, Anyagvizsgáló Intézet, stb.) igényeiknek megfelelő anyagvizsgáló berendezéseket, gépeket gyártott, s ezeknek ellenőrző, kalibráló műszereit is maga készítette. Ezzel új iparágat honosított meg hazánkban. Papír - és textilvizsgáló (szakító) gépeinek külföldön is sikere volt.

A század végén a két feltaláló együttműködése meglazult. Mindkettejük figyelme másfelé fordult. Csonka érdeklődése egyre jobban a motoros járművekre irányult. Ebben jelentős szerepe volt a Magyar Posta műszaki fejlesztési törekvéseinek.

Amikor a posta elhatározta a postai fogatolt járműveknek a szállító vállalkozóktól saját kezelésbe vételét és 1895 -ben megszervezte első járműjavító műhelyét, a műhely és a járműpark megszervezésére létrehozott négytagú bizottságba Csonka Jánost is meghívták. Az ő közreműködésével állítottak üzembe egy kis négykerekű kocsira szerelt, könnyen mozgatható 2 LE -s benzinmotort, a műhelyi gépek transzmissziós tengelyeinek hajtására. Egyes vélemények szerint ez a kis kocsi lett volna az első Csonka gépkocsi. Ez vitatható.¹⁴ Kétségtelen azonban, hogy közvetlen és tevékeny részt vett a járműjavító műhelyben 1896 -1900 között folytatott gépjármű kísérletekben, amelyek során a postai levélgyűjtő és csomagszállító motoros járművek kialakításának lehetőségeit és a velük szemben támasztható követelményeket vizsgálták, az tény. Ezek a kísérletek teljesen lekötötték Csonka figyelmét, érdeklődését. Csonka Pál emlékezése szerint már ezekben az években kísérletezett levélgyűjtésre alkalmas segédmotoros kerékpár készítésével. A műegyetem gépműhelyében művezetőként dolgozó Van der Laar Frigyes kéziratos emlékiratában azt írja, hogy ő látta is a műegyetemi műhelyben ezt a segédmotoros kerékpárt.¹⁵ Mindenesetre kétségtelen, hogy Csonka ebben az időszakban kezdett járműtervezéssel foglalkozni, sőt lehetséges, hogy már épített is motoros járművet, de ennek tárgyi emléke nem maradt.

Biztos azonban, hogy a század végére már készen állt levelglyűjtő motoros triciklije. A Ganz - gyárhoz intézett 1900. évi június hó 9 -én kelt levelében ezt írja ; "...a hozzám beküldött két készlet pneumatikus abroncsot a múlt év július 13- án szállított motor triciklihez nem alkalmazhatom, mert a régi abroncsokban lévő acél drót kerülete 1905 mm, amíg az újonnan szállított abroncsban lévő drót kerülete 1860 mm, tehát 45mm -el kisebb, mint a mennyinek kellene lenni..." Ezek szerint 1899. júliusában már készen állott motoros triciklije.¹⁶

Amikor a postaigazgatóság 1900- ban érkezettnek látta az időt háromkerekű levelglyűjtő motoros járművek beállítására, és 20 db motoros tricikli beszerzésére pályázatot hirdetett, a Csonka által tervezett tricikkel a Ganz -gyár is a pályázók sorába lépett. Hogy miért, miért sem, nem tudjuk, a Postaigazgatóság a Csonka -féle tricikliből csak 2 darabot rendelt meg, míg a Velodrom Automobilgarage cégtől viszont 19 db részben De Dion Bouton gyártmányú, részben importált De Dion Bouton alkatrészekből itt összeszerelt triciklit és 1 db négykerekű motoros járművet vásárolt.

A gyakorlatban a Csonka triciklik bizonyultak egyszerűbb, áttekinthetőbb és üzembiztosabb szerkezetűnek, s a későbbiek során a posta át is tért ezek kizárólagos használatára.¹⁷

E levelglyűjtő tricikliket a posta 1900. november hó 19 -én állította üzembe. Bár javításukra a postai járműjavító műhely berendezkedett, az igényesebb javításokat és az alkatrész utánpótlást a Csonka -féle műegyetemi gépműhelynél rendelték meg, még a De Dion -Bouton rendszerű vagy más járművek meghibásodása esetén is.¹⁸

A Csonka -féle tricikli az 1920 -as évek közepéig látták el a budapesti levelglyűjtő szolgálatot. Egy példányukat az 1906. évi londoni világiállításon is sikerrel mutatták be.

Már ekkor foglalkoztatta Csonka Jánost a négykerekű gépkocsi tervezésének gondolata. Mélyrehatóan tanulmányozta a hazánkba lassan beszivárgó külföldi gyártmányú gépkocsik szerkezetét, felépítését. Nem egyet szétszedett, majd összerakott. Első tervei realizálásaként 1902 -ben készített is a jelek szerint két kéthengeres vízűtéses járművet, amelyekkel azonban nem volt megelégedve. A kocsikat néhány próbaút után összetörte, motorjaikat pedig a Köhler -féle tűzoltószer gyárnak adta el, melyeket aztán tűzoltó fecskendőkkel szereltek össze. Erre a kísérletre így emlékezik: „A motoros tricikli után két esztendővel később, 1902 -ben újabb megbízást kaptam a postától, egy pályázat révén, az első autó gyártására. Egyedül annak vezetői ismerték fel azt, hogy az autóban jövő, fantázia volt. Az autó elkészült, terveit Bánki Donáttal közösen készítettük..... Bánki mondta, hogy elsőkerék-meghajtást kell készíteni, az egyszerű, logikus és olcsó. El is készítettem azt az ő tervei szerint.... Ez az autó még nem volt tökéletes, bár gödöllői túrákat igen sokat csinált. De az akkor ismeretlen golyóscsapágy, krómnikkelacél, és más hasonló hiányok miatt nem volt állandóan üzemképes.”¹⁹ Csonka Jánost ekkor már gépjármű-szakértőnek tekintették. Amikor a gépjárművek szaporodása következtében a budapesti rendőrfőkapitány a gépjárművek forgalmának szabályozását szükségesnek találta, Csonka Jánost, mint szakértőt, "az automobilon felülvizsgálására és az automobil vezetőket vezetői képességének meghatározására hivatott bizottság"-ba is meghívta.²⁰

A budapesti postaigazgatóság 1904 -ben a gépjárműpark fejlesztését határozta el. 8 db 12 -14 LE -s négykerekű csomagszállító gépjármű szállítására nemzetközi pályázatot hirdetett. Nyolc pályázó között a Röck István budapesti gépgyár és a győri

Magyar Vagon és Gépgyár R.T.is benyújtotta pályázatát. Mindkét gyár Csonka János gépkocsi terveivel jelentkezett. A bíráló bizottság a pályatervek között Csonka terveit találta legjobbaknak, a posta céljaira legmefelelőbbeknek. A bírálat alapján a jelzett két magyar gyár kapott megrendelést 4 - 4 csomagszállító gépkocsi készítésére, azzal a kikötéssel, hogy mindkét gyár összehangolja a járművek kivitelezést, s a munka mindkét gyárban Csonka János ellenőrzésével, mintegy művezetésével folyjék. Az alvázakba a motorok elkészítését Csonka fenntartotta magának. Így a két gyár tulajdonképpen csak az alvázat, futóművet és részben a karosszériát gyártotta.

Csonka e járművek tervezése során önálló úton haladt. A járművön, különösen a motoron korát megelőző újításokat vezetett be, melyek a későbbi évtizedekben általánosan elterjedtek. Ezek az autókön egyébként eltért a saját korábbi gyújtószerekezetétől - a csögyújtástól - és az akkor új Bosch - féle nagyfeszültségű villamosgyújtást alkalmazta, ami ugyancsak forradalmi újítás volt.²¹

Az 1905. május 15 -én elkészült első postautót az akkor megnyílt budapesti autókiallításán is bemutatták. A kereskedelem és közlekedési miniszter is megsejmelte és az eredeti megrendelésben kikötött 500 km próbaút helyett 2000 km próbaút megtevelét kívánta. Csonka ennek az utólagos kívánságnak a teljesítésére is ráállt.

A kocsi 1905. május 31 -én indult 9 napig tartó, az ország legkülönbözőbb tájegyeit behálózó próbaújtára, melyre Csonkán kívül Haltenberger Samu, akkori postafőmérnök és Cimponeriu Dénes postamérnök, később temesvári postaigazgató kísérté.

A nehéz terepen, úttalan utakon megtett kilométereket a kocsi kifogástalanul teljesítette, hiba nélkül tette meg, olyannyira, hogy a magukkal vitt pótalkatrészeket érintetlenül hozták vissza. Az átlagos utazási sebesség 26 km, maximális sebessége 35 km/óra volt. A posta részéről a hivatalos átvétel 1905. június 14 -én, üzembe állítása pedig az utóbb szállított járművekkel együtt 1906. január 15 -én történt meg.²²

Az első nyolc postautó szállítását újabb és újabb megrendelés követte. Még 1906-ban újabb 16 db -t, 1908 -ban 38 db -ot, 1910 -ben 31 db -t, 1911 -ben 6 db zárlat- és csomagszállító autót rendelt a Postaigazgatóság, amelyeket Csonka közreműködésével a győri Magyar Vagon és Gépgyár R.T. készített el.²³

Az első világháború tábori postáját is ezek az üzembiztos és Csonka típusú postautók szolgálták ki.

Az újabb kocsik gyártása során Csonka egyre tökéletesítette a járművet. Az 1908. évi típus pl.már lényegesen gyorsabb járású s két vezértengellyel vezérelt szelepeléssel készült. Magyar ipartörténeti szempontból érdekessége a Csonka konstrukcióknak, hogy járművein kezdettől fogva alumínium öntvényeket is alkalmazott, először Magyarországon, s meghonosította hazánkban az alumíniumöntés technológiáját.²⁴

A posta számára 1908 -ban 25 LE -s kábelmérő és személyszállító gépkocsit is tervezett. Ezek alvázat és futóművét a Röck gyár készítette el, motorikus részeit Csonka vitelezte ki és karosszériájukat postai irányítással a Glattfelder kocsigyár építette. A kortársi vélemény szerint a Csonka - féle személyszállító autó volt akkor Budapest legszebb gépkocsija.²⁵

Csonka két, a posta megrendelésére a Röck gyárban készült 1908. évi személyautója részt vett az 1909. évi nemzetközi "Printz Heinrich Fahrt" elnevezésű versenyen. Az egyiket ifj. Röck István, a másikat Haltenberger Samu vezette. A Röck által vezetett kocsi hibapont nélkül futotta le a versenyt, s a világ akkori legnagyobb autógyárainak

járműveivel szemben helyezést ért el, ami akkor feltűnést keltő siker volt. A Haltenberger által vezetett kocsik néhány méterrel a cél előtt gyújtáshiba miatt leállt.²⁶

A vasúthálózat kiépítésének lassú előrehaladása miatt a horvátok küldöttségileg kérétek a kereskedelmi és közlekedési minisztert Horvátország közlekedésének javítására. A miniszter felszólította a postát arra, hogy Horvátországban személyszállító autóbusszjáratokat állítson be. A Postavezérgazgatóság megrendelésére a Röck gyár a Csonka - féle 16 LE -s alvázra Csonka tervei szerint kombinált személy -és csomagszállító autóbussz kocsiszekrényt épített. Ezekkel az első hazai gyártmányú autóbusszokkal a Magyar Posta 1910. augusztus 1 - én kezdte meg a rendszeres autóbusszjáratokat Károlyváros (ma Karclovác) és Plitvica között.²⁷

A Csonka -féle gépkocsik történetében jelentős esemény volt, hogy saját kezdeményezésből, 1909 -ben olyan 4 LE -s egyhengeres kiskocsit tervezett és épített, amely arra lett volna hivatva, hogy kisebb pénzü magánosok is könnyen hozzájuthassanak. Ebből a kocsi típusból hármat készített. Nemcsak motorikus részeit, de alvázukat, futóműveket és karosszériájukat is teljes egészében maga állította elő. Egyiküket a posta vette meg levélgyűjtő célra, a másik kettőt pedig a Budapesti Közúti Villamosárság. Az egyhengeres motor hengerfurata 90 mm, lökete 100 mm volt, egyébként thermostozifon hűtéssel, egy tömbbe szerelt motor-és sebességváltóval, kardán hajtással. Ez a kiskocsi típus nemzetközi viszonylatban is előremutató volt.

Az egyhengeres kiskocsin szerzett tapasztalatok felhasználásával, 1910 -ben 8 LE -s, 4 hengeres kiskocsit tervezett, melynek motorja, tengelykapcsolója, sebességváltója és fékje egy tömbbe volt összeszerelve, s a négy 60 mm furatú, 100 mm löketű henger egyetlen öntvényből állt.

Az 1910 -es kiskocsi típust továbbfejlesztve készült a világviszonylatban is korszerű, 1912 -es kiskocsi típusból 14 db, amelyből 12 -t a Posta, 1db -t a Magyar Általános Gépgyár (MÁG), és egyet Benárd Ágoston orvos vásárolt meg, aki az 1912. évi Nemzetközi Kiskocsi Versenyen általános feltűnést keltett vele, olyanannyira, hogy egy kanadai gyár fel is kereste a tervezőt, Csonka Jánost, és a kocsi rajzait megvásárolta.²⁸

A Postavezérgazgatóság a vidéki nagyobb városokban is át akart térni a fogatolt járművek használatáról a gépkocsi üzemre. Még 1912 -ben nagyszabású fejlesztési tervet dolgoztatott ki, melynek keretében 200 Csonka csomagszállító gépkocsit, s ezen belül 50 db 1912. típusú levélgyűjtő kiskocsi beszerzését irányozta elő. A meghirdetett versenytárgyaláson a rendelést a Magyar Általános Gépgyár R.T.kapta meg. A gyár megvásárolta Csonka terveit és a gyártást el is kezdte. A szállításra azonban az időközben kitört első világháború miatt nem került sor.²⁹

A Csonka -féle gépjárművek évtizedeken át üzemeltek megbízhatóan a Posta szolgálatában. Kivételükre jellemző, hogy a Magyar Autóklub által 1935 -ben megrendezett Budapest - Siófok útvonalon megtartott veterán autótúrán a starthoz állott 8 veterán kocsi közül 5 Csonka kocsi volt, melyeket félmillió km lefutása után a Magyar Posta elárverezett, s így kisuvarozók tulajdonába kerülve kisteherautóként szolgáltak tovább.³⁰

Csonka János érdeklődésének központi tárgya a motortervezés és -készítés volt. A gépjárművekkel párhuzamosan folyamatosan foglalkozott különféle teljesítményű stabil motorok tervezésével, készítésével, főleg a Ganz - gyár közreműködésével. Tervei szerint készült például 3 db 40 LE -s stabil motor a posta püspökladányi telítőtelepe részére. Az ő tervei szerint készült a fiumei, illetve adriai drótnélküli távíró kísérletek

energiaszolgáltató 28 LE -s benzínmotoros agregátuma, hogy a legkülönbözőbb célú gépek közül csupán a postai vonatkozásukat emeljük ki. Ezek a motorok, agregátumok évtizedek múltán is kitűnően üzemeltek.

Csonka Jánosnak az egyre bővülő műegyetemi műhelyben végzett többirányú ipari tevékenysége a gépészmérnöki oktatás javát szolgálta, hiszen lehetővé tette, hogy a hallgatóság közvetlen ismereteket szerezzen a precíziós gépgyártás eljárásairól, technológiájáról, és az ott előállított legkülönbözőbb szerkezeteket, anyagvizsgáló gépeket, mérőműszereket, modelleket, motorokat s egyéb gépeket készítés és szerelés közben is tanulmányozhassa. Csonka munkálkodását azonban egyes gépgyárak kifogásolták, konkurenst láttak benne. Ezért 1912 -ben a műegyetemmel kötött, a műhelyhasználatra vonatkozó szerződést felbontotta, és visszavonult a motor és autógyártástól. A műegyetemi tanműhelyben a továbbiakban csupán oktatás folyt.

Csonka, motorjának terveit és gyártási jogát a Röck István gépgyárnak, a Magyar Általános Gépgyárnak és a győri Magyar Vagon és Gépgyárnak adta át. A háborús esztendő alatt még közreműködött a posta levélgyűjtő, zárlat -és csomagszállító gépkocsijainak javításában, karbantartásában, de újabb munkákat nem vállalt, újabb terveket nem készített.

A tragikus kimenetelű világháború után előállott új körülmények között, amikor tanszékvezető tanára Rejtő Sándor professzor nyugalomba vonult, úgy érezte, eljött annak az ideje, hogy ő is távozzon eddigi munkaköréből. 1924. június 30 -án, az egyetem rektorának tartóztatása ellenére, 72 évesen ő is nyugdíjazását kérte, de munkakörét még 1925. év végéig ellátta. Búcsúzóul a tanműhelyben még öt kis szerszámgépet készített saját magának; egy esztergapadot, egy maró-, egy fűrész-, egy fűrő-és egy gyalugépet. Ezekkel a gépekkel 1925. elején, 73 éves korában a tulajdonát képező Budapest XI. kerület, Bartók Béla u.31.sz.ház alagsorában kis gépműhelyt rendezett be, s ott tőke nélkül, de óriási tapasztalattal és hozzáértéssel, fiatalos lendülettel – most már mint magánvállalkozó – újból dolgozni kezdett.³¹

A vesztes háború után lassan újjászerveződő hazai műszaki élet jelentős eseménye volt a mérnöki kar önvédelmi szervezetének, a mérnöki kamarának a megszervezése. A kamara Csonka Jánost tagjai közé fogadta, s most már mint mérnök kamarai tag kezdett új tervei megvalósításához.³²

Műhelyének indulása emlékeztet az édesapja műhelyében megélt patriarchális körülményekre. Első munkásai - jó ideig - János és Béla, állás nélküli gépészmérnök fiai voltak. Gépkocsi- és motorjavításokat vállaltak, majd motoralkatrész gyártásra álltak rá. Kitűnő munkájuk és megbízhatóságuk hamarosan ismertté és keresetté tette vállalkozásukat, mely ugrásszerűen fejlődött, s tőkeerőssé vált. Csonka hamarosan visszatérhetett kedves munkájához, a motorgyártáshoz. Újtípusú boxermotorokat tervezett és készített, melyeket nagyon különböző célokra alkalmaztak. Ilyen szembenfekvő hengerelrendezésű boxer motorokat készített a MÁV motoros hajtányai számára is.³³

Az új motorfajták tervezése, gyártása új meg új feladatokat teremtett, új megoldásokat kívánt, s ezek újabb találmányokhoz vezettek. Három utolsó szabadalma ennek a munkának folyamán keletkezett.³⁴

Az alagsori kis műhely hamarosan szűknek bizonyult. Új alkalmazottakat kellett munkába állítani, új helyiségeket kellett szerezni. Az üzem alkalmazottainak létszáma gyorsan növekedett.

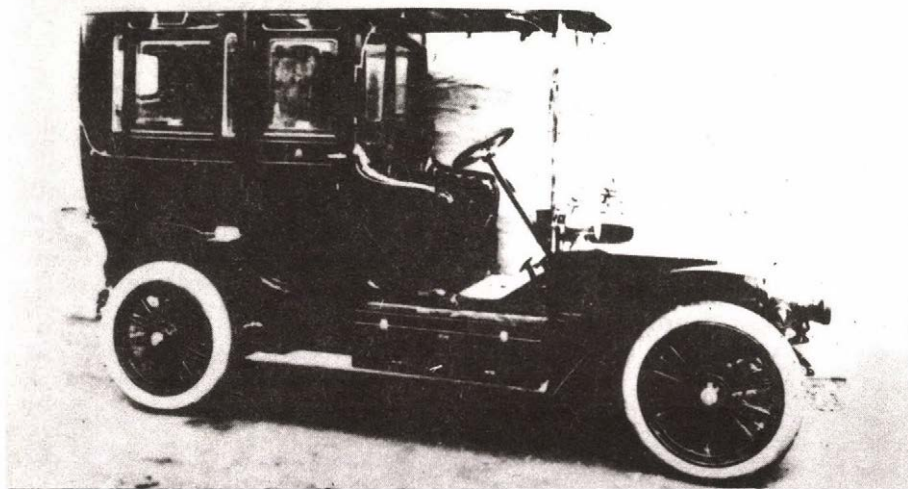
Szaktudásai megválasztásában Csonka János nagyon igényes volt. Csak pontos, megbízható, jól dolgozó és kifogástalan emberi magatartású, fejlődni akaró munkatársakat tűrt meg maga körül. Irántuk azonban messzemenően gondoskodó volt. A korban szokásosnál jobb munkabért fizetett, biztosította szabadságukat, továbbtanulásukat segítette, családtagként viselte gondjukat. Ipari tanulóit nemcsak szakmára tanította, hanem nevelte is, az arra alkalmasakat továbbtaníttatta, ruházta, üdültette, kulturális igényeket ébresztett bennük. Nem egy kitűnő mérnök került ki Csonka üzemének ipari tanulóinak közül.

Az üzem növekedése szükségessé tette a XI. kerületi Fehérvári úton, a vasúti töltés mellett egy nagyobb telek megszerzését. Fiai gyáralapításra gondoltak, amitől Csonka idegenkedett ugyan, de végül 1939-ben beleegyezett egy családi részvénytársaság létrehozásába, megalakult a Csonka János Kismotor és Gépgyár R.T.³⁵

Az új vállalkozás előkészítő munkáiban tevékenyen részt vett. Az üzem megszervezésében érvényesült tapasztalata, műszaki tudása, ítélőképessége, humanizmusa. Ő maga azonban megmaradt alagsori műhelyében, s ott dolgozott tovább. A második világháború kitörése előtt, 88 éves korában megbízást kapott a török kormánytól egy kicsi, hátizsákban hordozható, négyütemű benzinmotor készítésére. Ennek tervezése közben, 1939. október 27-én ragadta el a halál. A róla nevezett gyár 1941-ben történt beindulását már nem érthette meg. De fiai, az új gyárban az ő szellemét, az ő emberségét vitték tovább.

3. ábra: Budapest legszebb személygépkocsija (25 Le. Csonka 1908 TIP)

»Budapest legszebb személygépkocsija«
25 Le. Csonka 1908 típusú
kabelmérő és személyszállító gépkocsi. (V-200)

Csonka János hosszú, példás életének, munkásságának kiemelkedő jelentősége volt a magyar ipar, a hazai ipari technológia fejlődésében. Ő honosította meg hazánkban a belső égésű motorok gyártását, valamint az alumíniumöntést is. Nevéhez fűződik a magyar gépjárműgyártás megalapítása és kifejlesztése. Úttörő szerepe volt az ipari szabványosítás bevezetésében. Sokirányú társadalmi, műszaki szervező, oktató tevékenysége nemcsak neki, hanem az egész magyar iparnak megbecsülést szerzett.

Szempontunkból kiemelkedő érdeme volt a Magyar Posta fogatolt járműparkjának megszervezésében és szabványosításában, a posta járművek motorizálásában. Nyugodtan mondhatjuk, ő volt a magyar postautó megteremtője.

Illő, hogy a Magyar Posta és a postás dolgozók emlékezzenek rá, tanuljanak emberségéből, munkásságából és tisztelettel őrizzék emlékét.

JEGYZETEK

1. Csonka Pál : Csonka János élete és munkássága, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960.
2. Budapesti Műegyetemi Könyvtár és Levéltár, Tanácsulési Jegyzőkönyvek 1876. Gépészmérnöki Kar.
3. Csonka Pál i.m.4.p.
4. Csonka Pál i.m.5.p.
5. Budapesti Műegyetemi Könyvtár és Levéltár, Csonka János 11. sz. Műhelykönyve, 81. p.
6. "Gáz és petróleummotor" szabadalom : Vd XIX. 6560 1884. november 26 -i elsőbbséggel.
7. "Újítások gázgépeken" Szabadalom Vd. 3440 -XXII. 1889/9961 -38 -1285.sz. 1888. január 19-i elsőbbséggel
"Újítások gáz és petróleummotorokon" 19835 -XXII -2214 / 21606 -38 -1916 1888. április 11 -i elsőbbséggel
"Vezérmű négyütemű motorok számára" 1889.Ve.1 -XXIII -1581/ 14092/1889 -38282 sz. 1889. márc. 14 -i elsőbbséggel.
8. Bánki Donát : A Ganz és Társa Gépgyár gázmotorai Magyar Mérnök és Építészegylet Közlönye 1894. évi XXVII. k. IV. sz. és Technológiai lapok 1894. évi 11 és 12.sz. (Ez utóbbi leírás a részletesebb.)
9. "Újítások petróleummotorokon" Szabadalom ; Vd. XXVIII -2654.sz. 1893. évi február 11 -i elsőbbséggel (E szabadalom egy pontja a porlasztó. Elvi felépítését Bálint Sándor: Az üzemanyag párologtatótól a porlasztóig c. tanulmányában írja le részletesen Közlekedési Múzeum I. Évkönyve Bp. 1971. 281. p.)
10. UJSÁG, 1935. augusztus 27.
11. Lázár -Bánki -Csonka szabadalom " Tápkészülék petróleum motor számára" V. XXVIII -2821 sz.
12. "Automatikus csőgyújtás gáz és petróleummotorokhoz". Szabadalom: 7159 sz. 1896. április 25 -i elsőbbséggel
13. "Gáz és petróleumkalapács" Szabadalom: Vd.68044 -XXV -1505/1891.sz. 1890. augusztus 17 -i elsőbbséggel.
14. Haris Lajos és Ottó autótörténeti kutatók és gyűjtők megtalálták és megszerezték az előregedett Hóra Nándor rákosszentmihályi műhelyében azt a 2 LE -s Deutz motort, hiányos állapotban, melyet 1895 -ben a Posta Járműjavító Műhelyben használtak, annak a kis négykerekű kocsinak a maradványaival együtt, amelyre rá volt szerelve. Hóra N.1896 -ban a Járműjavító Műhely alkalmazottja volt,majd onnan kilépve önállóította magát, és megvásárolta az időközben selejtezett motort és kocsit, mint visszaemlékezésében leírja. A Haris testvérek időközben megtalálták a fenti Deutz motor ikerpárját, ugyancsak hiányos állapotban. A két motorból összeállítottak egy teljeset. Csonka János műegyetemi műhelyében művezető volt Van der Laar Frigyes, aki ekkoriban többször megfordult a Posta Járműjavító Műhelyében, s 70 év távolából visszaemlékezve leírja, hogy a szóbanlévő kis négykerekű kocsit őnjáró volt, sőt vázlatokat is készített róla. Hóra N.és Van der Laar emlékezése alapján a Haris testvérek rekonstruálták a szóbanlévő járműveket, mint az első magyar Csonka típusú postautót, s bemutatták az 1978. évi Budapesti Nemzetközi Vásáron, majd kiállították a Hamburgi Világkiállításon 1979 májusában. A rekonstrukció hitelességét többen kétségbe vonták. A járművet a "Haris Múzeum "-ban őrzik, Budapest Móricz Zsigmond körtér 12. sz. alatt.
15. Van der Laar Frigyes emlékiratát a Haris - gyűjtemény őrzi.

16. Budapesti Műgyetemi Könyvtár és Levéltárában Csonka János 11. sz. Műhelykönyve 73. p. 1900. június 3. -Csonka első triciklijét a Közlekedési Múzeum őrzi, egy példánya pedig levélgyűjtő táskával felszerelve a Kismotor és Gépgyár házi múzeumának birtokában van.
17. A tricikliről részletes ismertetést ad Bálint Sándor múzeológus: A legöregebb magyar gyártmányú gépjármű c. tanulmányában. Közlekedési Múzeum II. Évkönyve Budapest, 1974.
18. Budapesti Műgyetem Könyvtára és Levéltárában Csonka János 11. sz. Műhelykönyve 110. p. (1900. augusztus.11.), -207. p. (1901. március. 9.)-221 p. (1901. április 4.) stb...
19. UJSÁG 1935. évi augusztus 27 -i számában és Csonka Pál i. m. 25 -26. oldalain, valamint a Budapesti Műgyetemi Könyvtár és Levéltárában Csonka János 11. sz. műhelykönyve 399. oldalán Csonka 1902. április 28 -i a Ganz és Tsa R.T. -hez intézett levelének hektográf másolata, melyben a nála megrendelt postautóról, illetve annak 2 hengeres motoráról ír.
20. A budapesti M. Kir. Államrendőrség főkapitányi hivatala 17902 /1901. június 6-án kelt felkérő levele a Csonka család birtokában.
21. A motoröntvényeket Csonka számára a Röck - gyár készítette, mégpedig 2 darabból. A két, 2 -2 hengert befogadó fél motortestet csavarkötéssel erősítették össze. A négyütemű, négyhengeres motorok automatikus szívószelepekkel, 3+1 sebességváltóval, Bosch -féle villamos gyertyagyújtással készültek. A futómű két lánckerék meghajtással, differenciálművel, golyóscsapágyakkal volt felszerelve. Részletesen ismerteti a Magy. Kir. Posta és Táviró legújabb műszaki berendezései c. 1908. évi hivatalos kiadvány. Az első gépkocsi 14 -16 LE-s teljesítménye a későbbi típusokon 25 eff . LE -re növekedett, és max. sebessége 30km/óráról 60 km /órára emelkedett. A Röck - gyárban készült alvázakra a kocsiszekrényeket a Glattfelder kocsigyár, később a Posta Járműtelep készítette, míg a győri Vagon és Gépgyár a Csonka által adott terveknek megfelelően maga végezte a karosszéria munkáit.
22. Csonka Pál i.m.
23. 1910. tip. Csonka -féle csomagszállító postakocsi egy példányát a MOGÜRT egyik lelkes műszaki brigádja roncsaiból újjáépítette és székháza előcsarnokában folyamatosan kiállítja.
24. A M. Kir. Posta és Táviró legújabb műszaki berendezései c. kiadványban. Bpest 1908.
25. Csonka Pál i.m.
26. Vajda Pál és Csonka Pál i.m .munkáiban
27. Posta és Táviró Rendeletek Tára 1910. évi 55. sz. 389 és 404. p.
28. Posta levélgyűjtő kisautó egy példányát a Közlekedési Múzeum őrzi.
29. Bálint Sándor: Az első magyar autógyár Közlekedési Múzeum II. Évkönyve. Budapest, 1974.
30. "Helyet az öregeknek" -Magyar Autó Touring 1935. évi 9. sz.
31. Mérnöki Kamara 3113/923 sz. 1924. február 6 -án kelt irata Zielinszky Szilárd aláírásával, a Csonka család birtokában
32. A Csonka-féle boxermotorok dokumentációja és műszaki leírásai a Csonka család birtokában vannak.
33. "Szabályozó szerkezet belsőgésű motorokra" Magyar szabadalom : 100135. sz. 1929. május 3."Szerkezet belsőgésű motorok gyújtáspontjának önműködő kényszerállítására". Magyar szabadalom :103768. sz. 1929. nov. 29. - "Hordozható, szétszedhető láncfűrészbereendezés" Magyar szabadalom :114503. sz. 1935. október 10.
34. A Csonka János Gépgyár R.T. iratanyagát a Budapesti Fővárosi Levéltár őrzi, 106. fondszám alatt. A Csonka János által tervezett és készített gépjárművek időpontjában, mennyiségében a szakirodalomban még tisztázandó ellentmondások vannak. Nem ismert a Csonka család -Dr. Csonka Pálné által őrzött- iratanyaga, műszaki rajzanyaga, személyi okmányanyaga. Jelentős és csak részben ismert anyagot őriz a Haris -gyűjtemény, valamint a Kismotor és Gépgyár házi múzeuma. Lappang a Magyar Posta iratanyagának egy része is. Ebből következően Csonka János alkotó tevékenységének, különösen gépjárműépítő és tervező munkásságának teljes feltárása és részleteinek tisztázása még szívós kutatómunkát kíván.
35. Ifj.Csonka János: A Csonka gépgyár története Budapest, 1990. OMDK.

Irodalom

1. A gépkocsi a magyar kir.posta szolgálatában. Hivatalos közlemény. Budapest, 1905.
2. A magyar autógyártás története. Magyar Autó Touring 1935.12.sz.
3. A magyar királyi posta ...A Motor 1913.évi.52.sz.
4. A budapesti automobil kiállítás. Az automobil 1908. évi 15.sz.
5. A M. Kir. Posta és Táviró legújabb műszaki berendezései. Hivatalos kiadvány, Budapest, 1908.
6. Bálint Sándor: Autózásunk hőskora. Budapest, 1986.
7. Bálint Sándor: A legöregebb magyar gyártmányú gépjármű. A Közlekedési Múzeum Évkönyve II. kötet. Budapest, 1974.

8. Bálint Sándor: Az első magyar autógyár. A Közlekedési Múzeum Évkönyve II. kötet Budapest, 1974.
9. Bálint Sándor: Az üzemanyagpárolgatótól a porlasztóig. A Közlekedési Múzeum Évkönyve I. kötet Budapest, 1972.
10. Bánki Donát: A Ganz és Társa Gépgyár gázmotorai. Magyar Mérnök és Építészegylet Közlönye 1894. évi (28. évf.) 131. p.
11. Bánki Donát: Gáz és petróleumkalapács. Magyar Mérnök és Építészegylet Közlönye 1893. évi (27. évf.) 376 -379. p.
12. Csonka János nekrológ -Budapesti Mérnöki Kamara Közleményei 1939. évi 12. évf. dec. 15.
13. Csonka Pál dr.: Csonka János élete és munkássága -Budapest, 1960
14. Gaul Károly: Anyagvizsgálás. Pallas Nagylexikon, Budapest, 1893. 728 -731.p.
15. Gombás Tamás: Emlékezés a Bánki -Csonka motorokról. Ganz-Mávag Közlemények 30. sz. 1961. május 4 -12. p.
16. Harsányi Lajos: Csonka János munkássága és a szabványosítás. Szabványosítás 1972. évi 152 -153.p.
17. Helyet az őregeknek -Magyar Autó Touring 1935.évi.9.sz.
18. Károlyi Zsigmond: 60 éves a karburátor. Megemlékezés a magyar motorteknika úttörőinek, Bánki Donátnak és Csonka Jánosnak közös munkásságáról. Magyar Technika 1953. évi 8. évf. 547. p.
19. Kir. Magyar Automobil Club Jubiláris Aranykönyve 1900-1930. Szerkesztette Linder Béla- Illés István. Budapest, 1935.
20. Maertens György: A RÁBA gápkocsigyártás története -Közlekedési Múzeum Közleményei 5. sz. Budapest, 1980.
21. Ordódy János: Csonka János 1852 -1939. Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye 1939. évi. 73. évf. 327 -328. p.
22. Piroska István: Megemlékezés Csonka Jánosról az első magyar gyártmányú postai gépkocsi készítőjéről. Posta 1980. évi. 8. sz.
23. Postamérnöki Szolgálat 50 éve, 1887 -1937. -Budapest, 1937.
24. Terplán Sándor: Csonka János. Műszaki Nagyainak I. kötet Budapest, 1967. 93 -139.p.
25. Vajda Pál: Csonka János és a precíziós gépgyártás. Műszaki Tudomány 1978. évi 56. sz.
26. Zelovich Kornél: A tudományos technika magyar úttörői Budapest 1928.

János Csonka the creator of the Hungarian post car

The study of Vince Mészáros remembers János Csonka (1852 -1939) the creator of the Hungarian post car. The author summarizes the life work of János Csonka with great positive knowledge, rich literature based on independent research.

The study follows his life from the goldsmith workshop of the handy -man of Szeged through the factories of Vienna, Zurich, Paris and London -where he lived and worked -to the training shop of the Mechanical Engineering Department of the Budapest József Technical University.

Csonka as the foreman of the training shop, managed the practical training of the students for almost half a century, from 1876 to 1925.

But this natural genius was first of all an inventor: the first reliably operating gas motor, manufactured in Hungary, is related to his name. He manufactured gas motors in such a country, where, according to the statistical data of 1884, 92% of the power machines of the industrial companies were steam engines!

His first patent was on 'a gas and petrol motor' in 1884, then, together with Donát Bánki they manufactured the first Hungarian four -stroke Ottó system motor. Their sensational invention was the carburettor -the fuel feeder -that was born in 1893.

The technical development intentions of the Hungarian Post met the expertise and creativeness of János Csonka. Our inventor manufactured letter collecting and parcel delivering motor driven tricycles (1899) which were used in the letter collecting service of Budapest up to the 1920' s years. These tricycles were successful in the World Fair of London.

He manufactured the first parcel delivering post car in May 15, 1905, the maximal velocity of which was 35km /hour. The general management of the Hungarian Post

ordered 8 cars in 1905, 16 pieces in 1906, 38 pieces in 1908, 31 pieces in 1910, and 6 pieces in 1911.

The army post of the first world war served by these reliable CSONKA type post cars. He designed a passenger car in 1908 which -according to contemporary opinions -was the nicest car of Budapest.

Not much later then the first world war was tragically finished, he retired and worked in his own workshop as a private entrepreneur to his death.

The singifinance of János CSONKA was -according to the opinion of the author -that he started the manufacture of the internal combustion engines and in the same time the motor vehicle production in Hungary.

Kassa és Kolozsvár rádiós szemmel (1941-1944)

Előzmények

A trianoni békediktátumban elszakított területek egy részének visszacsatolása sajnos olyan politikai körülmények között történt, melyek már sejtetni engedték a tartós megoldás lehetőségének a hiányát. A legtöbb ember mégis örült ezeknek az eseményeknek, mert a trianoni kegyetlen békeszerződést (1920. június 4.) közel 20 év után először adódott lehetőség az elszakított magyarság visszatérésére.

A Párizs környéki "békék" nemcsak hazánkat sújtották, de szinte egész Európában olyan politikai és gazdasági helyzetet teremtettek, mely már akkor előrevetette a második világháború árnyékát.

A Osztrák-Monarchia felbomlása szétrombolta azt a gazdasági egységet, melyet a kapcsolt államok szervezettsége jelentett, mind az iparban, mind a mezőgazdaságban.

Ma már történelmileg is bizonyítható, hogy hazánk nem volt felelős a világháború kirobbanásáért, legfeljebb annak egyik áldozata volt.

Az igazságtalan békeszerződésben elvették tőlünk területünknek több mint kétharmadát, és idegen uralom alá került a magyarság egyharmada.

Az első világháború befejezése után a harcterekről hazatérő katonáink idehaza erős, koncepciózus vezetést nélkülöző országra találtak és később a Tanácsköztársaság is képtelen volt olyan fegyveres erőt szervezni, amely megakadályozhatta volna az idegen hadseregek térfoglalását. A környező országok miatt Románia, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság és Csehszlovákia kis katonai erőkkel nagy területeket szálltak meg.

Trianon hatása hazánk életének minden területén érezte káros következményeit. A gazdaság, a tudomány, a művészetek, az oktatás, a technikai fejlődés lehetősége, a zenei élet oly mélységekbe süllyedt, hogy a kilábalás alig látszott lehetségesnek. Az ország ezekkel a jelenségekkel szemben tehetetlennek látszott. De az élni akarás szinte csodákat művelt. A fejlődés természetesen lassú volt, és egy ilyen háttérbe kell beillesztenünk azokat az eseményeket, melyeket a fentebb említett területeken elértünk. A szívós, kitartó munka eredményeként, ha súlyos is volt hazánk elmaradása a világtól, mégis igyekeztünk felzárkózni hozzá.

Visszatérve a harmincas évek végének időszakához, megállapíthatjuk, hogy az első bécsi döntés (1938. november 2.) a Felvidékből mintegy 12000 km²-t érintett. 1939. március 15-én került vissza Kárpátalja.

A második bécsi döntés (1940. augusztus 30.) Kelet-Magyarország és Erdély egy részének visszatérését jelentette. 1941. áprilisában a déli vidékek egy részének visszacsatolása történt meg.

Az elmondottak azért kerültek ide, hogy folytatásaként elmondhassunk, indokoljunk néhány állítást és rádiós szemmel beszéljünk műszaki teljesítményeinkről, melyek követték a magyar területek visszacsatolását.

A trianoni Magyarország rádióhálózata a műsorsugárzásban az alábbi volt:

Lakihegy :				
Budapest I.	120	kW	546	kHz
Budapest II.	20	kW	1040	kHz
Magyaróvár	1,25	kW	1321	kHz
Miskolc	1,25	kW	1158	kHz
Pécs	1,25	kW	1465	kHz
Nyiregyháza	6,25	kW	1438	kHz

Műsorsugárzás történt még (külön műsorral) észak- és dél-amerikai irányítással Székesfehérvárról, a rövidhullámú sávban.

A műsorokat a Sándor utcai stúdióban készítették 1928 óta, itt voltak elhelyezve a hangfelvételi berendezések is, a Neumann gyártmányú viaszvágó, mely folyamatosan felvehető produkcióra is alkalmas volt. Később az ún. zselatin vágók is üzembe kerültek, melyekkel kevésbé jó minőségű felvételek voltak elkészíthetők.

A Posta Kísérleti Állomás és a stúdió erősítője is (amely ekkor még a postához tartozott), felkészült a megnövekedett igények szolgálására, melyek a területi visszacsatolások következtében álltak elő.

Adóberendezés vonatkozásában két berendezés állt rendelkezésre: A 3/0,75 kW-os Telefunken adó, mely még Csepelen volt üzemben (forgó gépeivel együtt), míg a Posta Kísérleti Állomás készített ugyancsak 3/0,75 kW-os ún. "MATOM" adó Lakihegyen tartalékként szerepelt, a Budapest II. adó tartalékolására.

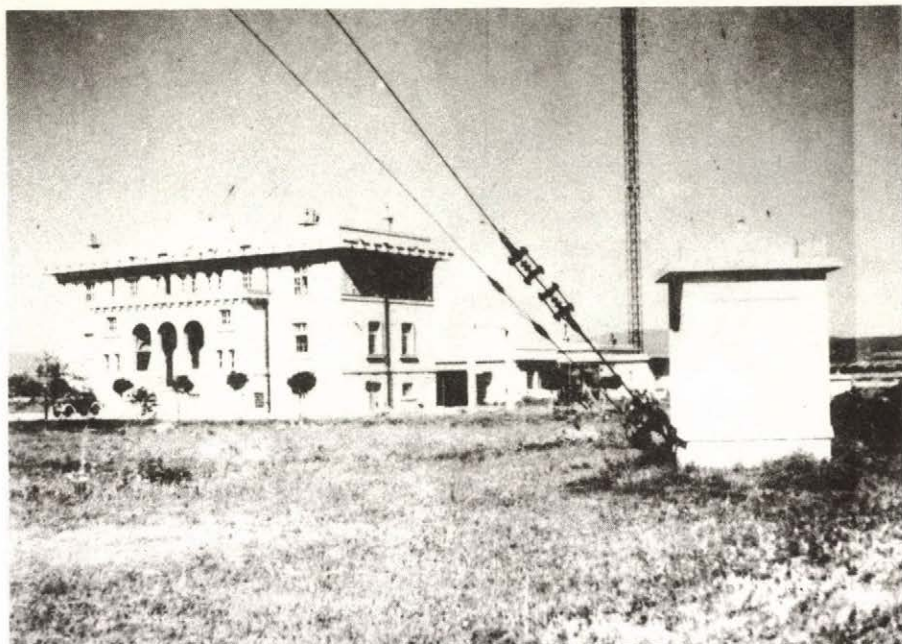
A Posta Kísérleti Állomásról 1938. november 8-án indult Kassára Zakariás János postamérnök vezetésével az a csoport, amely a Telefunken 3/0,75 kW-os adót vitte a Felvidékre. Ezt a berendezést az enyickei volt adóépületben felszerelték, üzembe helyezése 1938. november 14-én történt meg.

A régi berendezést a csehek mind a kassai postaépületben lévő stúdióból, mind az enyickei adóállomásról teljes egészében leszerelték és Eperjesre szállították, ahol azt üzembe helyezték. Az el nem mozdítható berendezési és felszerelési tárgyakat pedig részben tönkretették. Az adóállomáson a 100 m magas antennatartó tornyokat épségben hagyták, mert nem akadt vállalkozó, aki a rendelkezésre álló idő alatt a leszerelést megkísérelte volna. Az épületben azonban pusztítás nyomai maradtak.

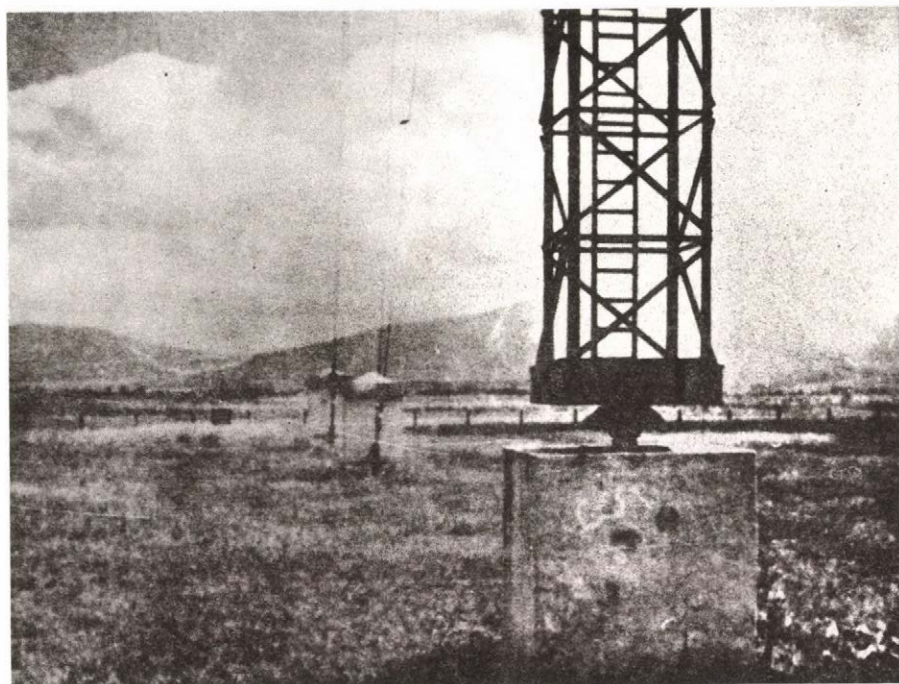
Az enyickei rádióállomás 12 holdnyi területe Kassától délre, attól mintegy 12 km távolságra volt a miskolci országút mellett, Enyicke község közelében. Még egyszer hangsúlyozzuk, hogy a postai különítmény odaérkezésekor sem a stúdióban, sem az adóállomáson semmiféle műszaki berendezés nem volt. A 3/0,75kW-os Telefunken adó akkor még forgógépekkel működött. Jellemző volt a 4000 voltot előállító "anód-gép", mely egy tengelyen 2 db 2000 voltos dinamóból állt.

Az állomás áramszolgáltatását a helyi hálózatot fenntartó vállalat biztosította Kassa városa felől 22 kV-os háromfázisú hálózatról. A katonaság és a postai részleg megérkezésekor a 100 m magas antennatartó tornyok egyikén piros-fehér-zöld zászló lengett.

1. ábra: Az enyickei adóállomás épülete

2. ábra: A 100 méter magas keleti antennatartótorony

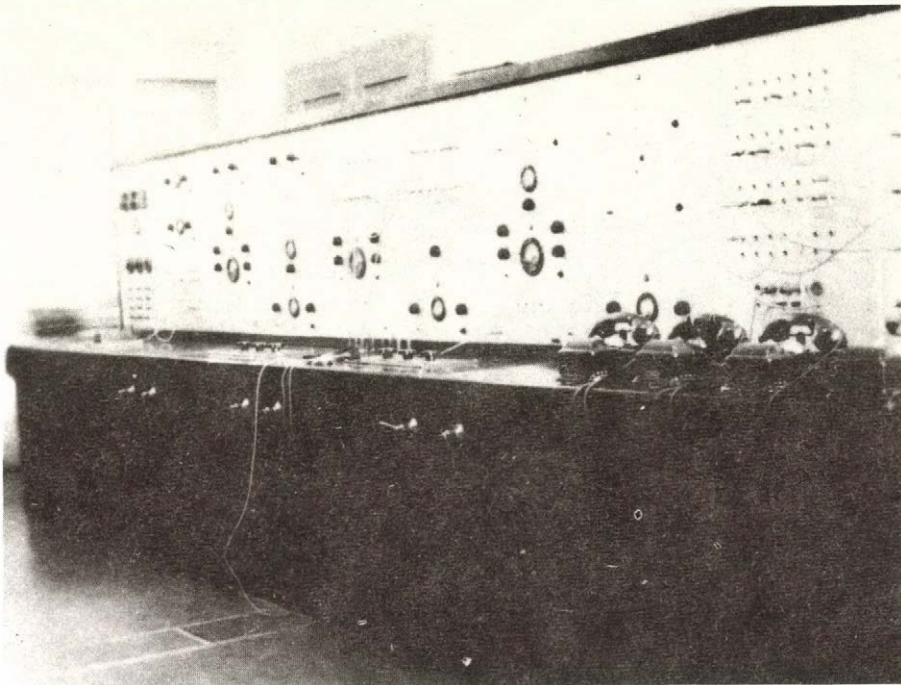
3. ábra: A kassai postapalota

A kassai rádió stúdió a városi postapalota épületszoportjában volt felépítve és azt a kivonuló ugyancsak kiürítették. A főépület mellett volt a földszintes épületben az ún. kisebbségi stúdió, mely valamikor felvonulási épület lehetett. A stúdió főépületében a volt erősítő helyiségben a pesti stúdióból hozott színházi erősítők szolgáltak, keverő egységgel együtt a műsor átvitelére, amely légvezetékes áramkörön került az enyickei adóállomásra. A stúdiótermek akusztikájának javítására a honvédségtől kért pokrócok szolgáltak a földre terítve és falra akasztva.

A kassai helyi műsor kezdetben csak rövid időtartamú lehetett, egyéb időben kb. 90 km hosszú légvezetékes áramkörön a miskolci erősítőtől került a műsor a kassai stúdióba és onnan az adóállomásra. A Budapestről érkező főműsor (Budapest I és Budapest II) a Sándor utcai stúdióból a posta interurbán központján át került a miskolci távkábel erősítőbe. A moduláló áramkör zavara esetén a modulálás rádió-vétel útján történt.

A műsor sugárzása először 1158 kHz frekvencián történt. A vétel ezen a frekvencián már a városban is interferenciás zavarokkal járt, minden bizonnyal az Eperjesen üzembehelyezett adó sugárzása miatt. E zavar kiküszöbölésére 1939. február havában a Posta Kísérleti Állomás üzembe helyezte a korábban Lakihegyen lévő 3/0,75 kW-os (MATOM) adót a kassai Mészáros utcában levő katonai épületben, ahol antennát és földhálózatot is kellett építeni. Ez a helyzet azonban csak átmeneti megoldás lehetett, hiszen adóberendezésnek városban való működtetése több szempontból nem kívánatos. Ezért röviden megkezdődtek a véglegesebb megoldás kialakítására irányuló tervezge-

4. ábra: A rádióstúdió műszaki központja, az erősítő állvány (1942)

tések. A Telefunken gyártmányú 3/0,75 kW-os rácsegyenáram rendszerű modulációs áramkörrel bíró adó Kassán befejezte pályafutását és azt tartozékaival együtt Kolozsvárra szállították, ahol az 1,25 kW-os adó üzembe helyezéseiig, 1942. február 18-ig működött.

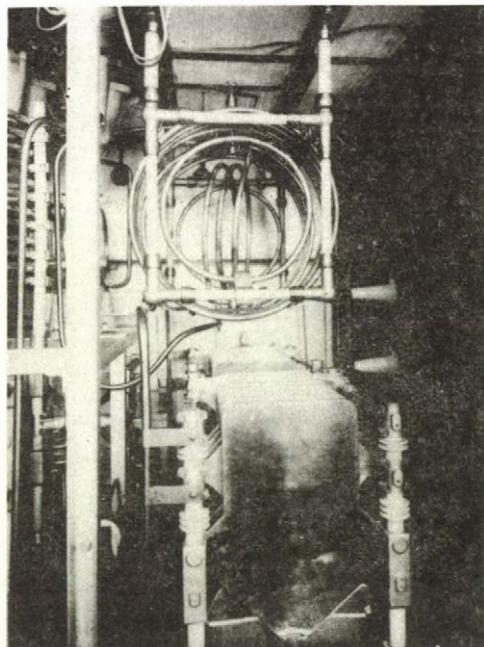
Közben az üzemi frekvencia változtatására is sor került, így az új kassai frekvencia 1438 kHz lett. A posta vezetése új rádióberendezés beszerzésére akkor nem gondolt. Az országos rádiósugárzás szempontjainak és a lakihegyi 120 kW-os adó térfelületelosztásának figyelembevételével, a nyíregyházi 6,25 kW teljesítményű és a Standard Vállalat által gyártott adóberendezés Kassára való áthelyezése mellett történt döntés. Ennek a berendezésnek leszerelése 1940. őszén kezdődött meg és már 1941. március 2-án Enyickén megtörtént az üzembe helyezése.

Az áthelyezés feladata nem volt egyszerű, sok körültekintést és előrelátást igényelt. A meglévő kábelekkel az új helyi adottságokat csak nagyon gondos munkával lehetett kielégíteni, különös tekintettel az esetleges bővítésre. Az enyickei épületben és lakóépületében sok átalakítást kellett végezni. Szükséges volt a transzformátorház bővítése is. A 100 m magas rácsos szerkezetű antennatartó tornyokat felül kellett vizsgálni a tartókötelekkel együtt és a javításáról is gondoskodni kellett. Megoldásra várt a szennyvízderítés kérdése, a kert rendezése és még kisebb munkák is.

Az adóberendezés ügye ezzel átmenetileg nyugvópontra jutott. A nyíregyházi adó leszerelési, szállítási és újrafelszerelési munkáját Kovács Ödön postamérnök irányította. A rádióállomás munkája ekkor még a kassai postaigazgatóság műszaki osz-

5. ábra:
A 6,25 kW-os és a 30 kW-os
fokozat az adóteremben

6. ábra:
A 30 kW-os fokozat
áramköri elemei

tályának irányítása alatt állt Rózsás István postaműszaki tanácsos vezetésével, egészen 1941 őszeig, amikor a Rádiófelügyelőség megalakult. A rádiós rész első vezetője Nagy György postamérnök volt, majd őt 1941 őszén már a Rádiófelügyelőség létszámában Susánszky László követte, aki a kassai stúdió műszaki berendezését tervezte és a szerelést is irányította. Ez a stúdióberendezés 1942. július 8-án került átadásra.

A kassai adó sugárzásának felszíni csillapítása miatt indokoltnak látszott az antenna-teljesítmény növelése. Így született meg egy 30 kW teljesítményű rádiófrekvenciás végerősítő fokozat építésének gondolata s ezt a helyi adottságoknál már a 6,25 kW-os adó áttelepítéskor figyelembe vették. A 30 kW-os fokozat építését a Magyar Philips Művek vállalták. Sok előre nem látott nehézség lépett fel a tervezés és építés során, hiszen csak hazai anyagokra lehetett számítani. A 1941. márciusában jóváhagyott tervek alapján a 30 kW teljesítményű fokozat ugyanazzal az adócsővel, melyet a Lakihegyi 120 kW-os adóban is alkalmaztak (TA 20/250) 1943. novemberére elkészült és a próbaüzem 1943. december 20-án sikerrel befejeződött.

Néhány műszaki adat a 30 kW-os fokozathoz:

- Anódegyenfeszültség: 17 000 Volt
- Egyenáramú felvétel: 110 kW.

1941. szeptemberében az enyickei adóállomáson 90 m magas, új Reuse sugárzó került építésre és erre dolgozhatott rá a 6,25 kW-os és a 30 kW fokozat is. A régi antenna kb. negyedhullámú rendszer volt, az új pedig kb. félhullámú lett, hogy a felületi sugárzást a térsugárzás rovására elősegítsük. Az elvégzett térerősségmérések a nyugati és délnyugati irány kivételével a várt eredményeket adták. A kivételes irányban a gyors térerősségsökkenés oka a hegyvidék geológiai alakulásában volt kereshető. Az antenna kb. 80 m hosszú Reuse rendszerű, 6 párhuzamos szállal, 50 cm átmérővel. A táppont a csatlakozási pontnál kb. 750 ohm volt induktív jelleggel. A cső hűtőrendszere zárt rendszerű, mert a rendelkezésre álló kút a kb. 500 l/perc vízmennyiséget nem tudta szállítani. A nyers víz visszahűtésére szórófejes hűtőt (kis medencével) alkalmaztak.

Természetesen az új végerősítő fokozat nélküli, tehát a 6,25 kW-os adó önálló üzembe is lehetséges volt megfelelő átkapcsolók alkalmazásával.

Az új erősáramú transzformátorházban 2 db 250 kW teljesítményű háromfázisú 22 000/400 ± 4% volt áttételi transzformátor szolgált az energiaellátásra.

A 6,25 kW-os adó Enyickén való üzembe helyezésével a Mészáros utcai telephely megszűnt és a 3/0,75 kW-os adó átkerült Enyickére, ahol mint a nagyidai iránymérő állomás adója működött tovább, áthangolva 1119 m hullámhosszra A1 üzemmódban. Az adó billentyűzése légvezeték útján, Nagyidáról történt. Az első adáskísérleteket ezzel a rendszerrel 1941. június 5-én kezdték meg.

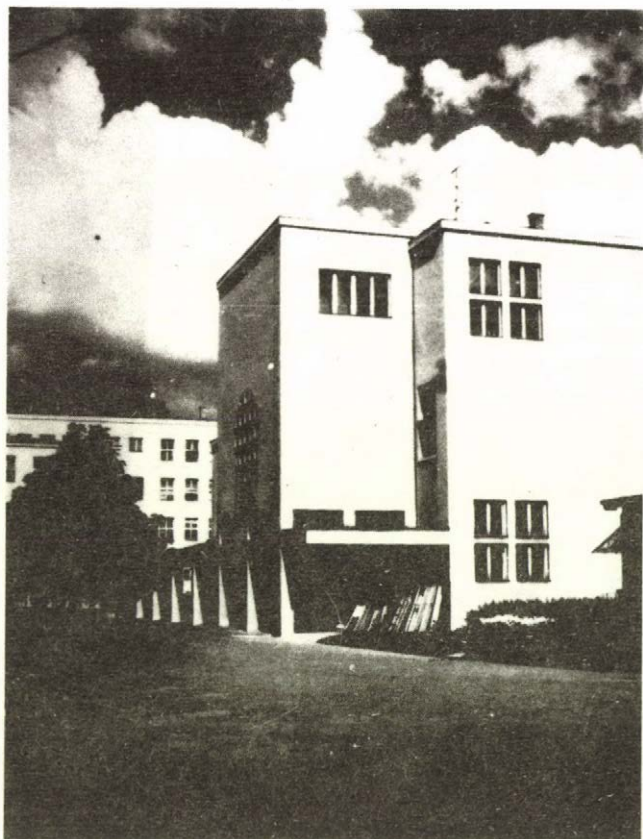
A kassai rádió-műsorsugárzással kapcsolatban megemlíthetjük, hogy a 6,25 kW-os adó zajszintje a végerősítő fokozat Scott transzformátoros, de lényegében váltakozóárammal való izzítása következtében elég magas volt. A géphang csökkentése érdekében végeztünk kísérletet is úgy, hogy az adóberendezés modulációs bemenetére a stúdióban mesterségesen előállított 50 és 300 periódusú (a hálózati áramból származó) változtatható amplitúdójú és fázisú jelet állítottuk elő és ez mint kompenzáló jel szerepelt, először 1943. június 19-én. Az elért zajcsökkentés a várakozáson felül jelentős volt, de a stabilitási viszonyok nem voltak kielégítőek.

A kassai rádió

A kassai rádió műsorát az a részleg készítette és bonyolította, mely a budapesti rádió felügyelete alá és létszámába tartozott és Kassán is ugyanaz a kapcsolat alakult ki, mint Budapesten, a Telefonhírmondó, a Magyar Rádió és a Posta között.

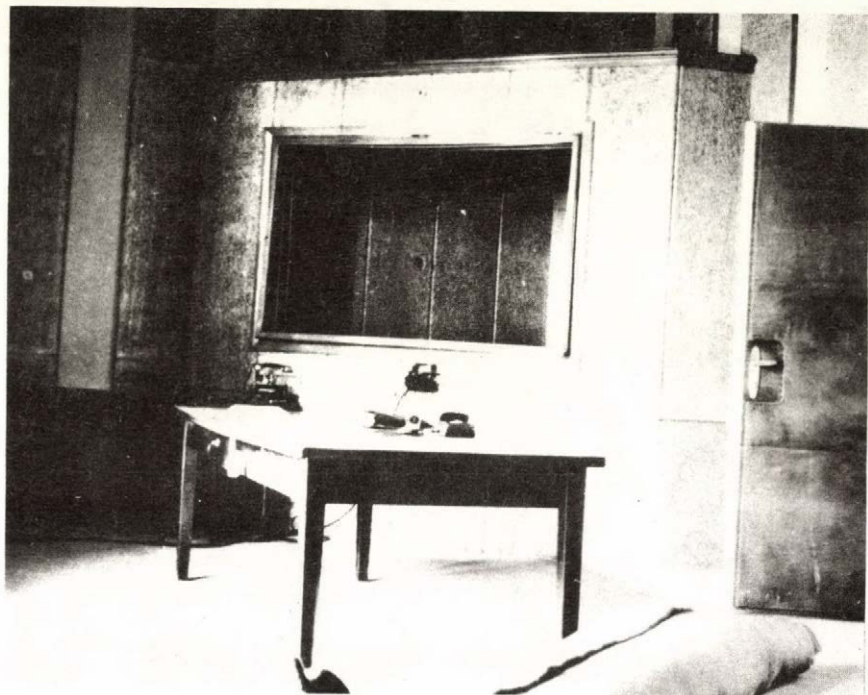
A kassai stúdió első vezetője Darkó István felvidéki író és hírlapíró volt (egyik regénye az 1928-ban megjelent "Szakadék" volt, szerkesztette a Magyar Írás c. irodalmi folyóiratot, stb.) Utóda 1942-től de Rivó Szarvas Zoltán lett, aki 1945 után a Szabad Európa rádiónál dolgozott. Rádióbemondóként szerepeltek Kassán: Kenéz Lilla, Belányi Ilona, és mások.

A posta saját beruházásában és tervezésében készítette el a kassai rádióstúdió berendezéseit, melyből néhány tételt a Magyar Telefonhírmondó és Rádió RT. is vállalt. A tervek a Kísérleti Állomáson készültek és a mechanikai kivitelezésben részt vettek a posta budapesti javító műhelye, a Kísérleti Állomás kísérleti műhelye és Kassán a

7. ábra: A stúdió épülete

8. ábra: A nagystúdió figyelőfülkéje (1941)

postai javítóműhely. Az erősítők terveit és az általános rendszertechnikai terveket még a kísérleti állomáson Susánszky László postamérnök készítette és azt a Postavezérgazgatóság Rádiószakosztálya hagyta jóvá. A helyszíni szerelésben a kassai stúdió műszaki szakemberei is részt vettek.

A stúdiók felületi és térfogati méretei, mint adottságok az alábbiak voltak:

Nagy stúdió 170 m^2 , 1700 m^3

Közép stúdió 50 m^2 , 750 m^3

Felolvasó stúdió 24 m^2 , 96 m^3

Gramofon adó 24 m^2 , 96 m^3

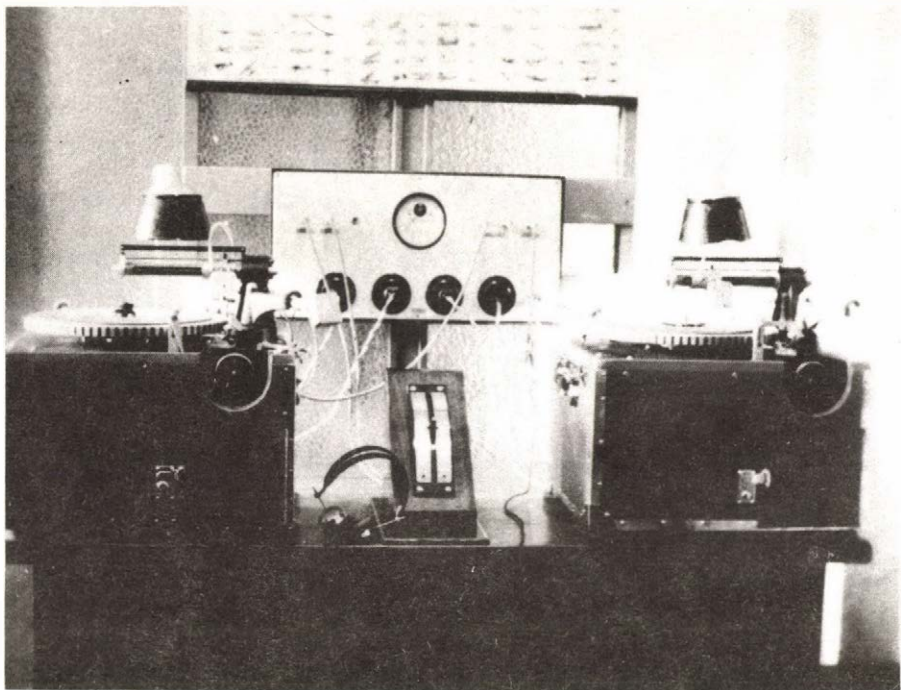
Erősítő helyiség 40 m^2 , 120 m^3 .

A nagyterem és a stúdiók padlózatát 8 mm vastag szürke filelemez borította, az oldalfalakat és a mennyezetet légrétegesen szerelt "MAGOR" lemez-csíkok fedték.

A rádióstúdió műszaki berendezéséről készült részletes dokumentáció egy egy példánya a Magyar Rádió múzeális gyűjteményében és a Postamúzeumban van. Ebből látható, hogy a mikrofon és a jelzőáramkörök ún. centrális elrendezésűek voltak, azaz a központi erősítőben történtek a szint-szabályozások és a szükséges kapcsolások.

Az új stúdió erősítő igen jó hangátvitelt biztosított nemcsak az élő adásoknál, de a gramofonadásoknál is. Természetesen átkeverések lehetségesek voltak.

A rendszer 1942. július 8-án került üzembe. Később 2 db lemeztároló is beszerzésre került a Magyar Rádió részéről, ezek is az erősítőbe kerültek felszerelésre és azokat is a posta kezelte.

9. ábra: Telefunken lakk-lemezvágó

A kassai önálló műsort Budapest II. gyakran átvette és ez a 7610-es áramkörön jutott Miskolcra és a vonalerősítők megfordításával Budapestre

A kassai műsorban helyi művészek, a színházhoz tartozó színészek, katonazenekar, Budapestről és más vidéki városból vendégszereplésen Kassán járt művészek szerepeltek.

A kassai műsor egy napja - 1942. december 21. (8):

5.40 - 9.00	Budapest I. műsora
9.00 - 10.00	Szórakoztató és tánc-számok
10.00 - 11.40	Budapest I. műsora
11.40 - 12.00	Hírek magyar és szlovák nyelven, műsorismertetés
12.00 - 12.10	Déli harangszó, Rákóczi fohásza és himnusz
12.10 - 15.20	Budapest I. műsora
15.20 - 16.20	Bohém tánczenekar műsora
Közben 15.45-kor:	Szlovák hallgatóinknak - A mi karácsonyunk
16.20 - 17.00	Hírek Budapest I-ről
17.00 - 18.00	A 21. honvéd gyalogezred zenekarának műsora
18.00 - 18.20	Halhatatlan költők, halhatatlan szerelmese A verseket elmondja Mester Tibor
18.20 - 18.50	Szimfónikus zene
18.50 - végig:	Budapest I. műsora

A déli harangszót a Dóm tornyából közvetítettük és román nyelvű hírszolgálatot is adtunk.

Kassa városának kulturális élete a háborús években nem sokat fejlődött, de voltak közvetítések templomokból, kiállításokról, a színházból valamint a környező városokból, mint Miskolc, Sárospatak, Tokaj, Ungvár, Jászó, Vizsoly, Beregszász, Borsi stb.

Emlékezetes helyszíni közvetítés volt 1943 nyarán a sárospataki kollégiumban rendezett népfőiskolai ünnepségről, ahol magyar népdalok közös éneklése volt a program. Ezen közreműködött Török Erzsébet énekművész, aki a székely népballádák ország-szerte kiváló tolmácsolója volt, és Raics István zongoraművész, aki nemcsak zenekritikus volt, de zeneművekhez szövegeket is írt. A közösségben sok falusi ember is részt vett.

Nevezetesebb művészek - akik Kassán jártak, vagy a színházban szerepeltek, s a helyi stúdióban is megfordultak:

Dohnányi Ernő zongoraművész, Zathureczky Ede hegedűművész, Szabó Ilonka operaénekes, Farkas Ilonka operaénekes, Mécs László papköltő, Hemerka Mária zongoraművész, Bajor Gizi színésznő, Ráday László énekes, Madarász Vilma énekesnő, Boros Margit magyar nótá szólóénekes, Danyi Pali cigányzenekara, László Imre magyarnóta énekes, D. Keresztessy Erzsébet színésznő, Barabás Sári énekesnő és még sokan mások.

Néhány epizód a szereplőkkel:

Dohnányi Ernő zeneszerző, zongoraművész kassai tartózkodásakor a rádióstúdióban is szerepelt zongorajátékkal. A hangverseny után köréje sereglett a helyi stúdió néhány vezetője. Beszélgetés közben egy kis ráadást kértek a szervezők, és ekkor Dohnányi könnyedén Lehár operett dalokat játszott. A jelenlévők egyike azt kérdezte, hogy miért

10. ábra: A stúdió mikrofonjánál Madarász Vilma énekesnő

ilyen melódiákat játszott, mire azt válaszolta, hogy neki is kell pihennie és szereti a szép muzsikát(1942).

Bajor Gizi neves színésznő is járt Kassán és ezen alkalommal a rádióstúdióban verseket mondott. Az egyik vers címe a "Varjak" volt, - felvidéki költő műve. A pesti stúdió kérte, hogy a szavalatot lakklemezre is rögzítsük, ami meg is történt. Az előadás után - egy kis szóhiba miatt - a művésznő kérte a visszajátszását, ami az erősítőhelyiségben megtörtént. A hibára felhívtuk a figyelmét és megkérdeztük, hogy kíván-e új felvételt. A válasz ez volt: Nézzék fiúk, ez egy nehéz vers, és ha még egyszer elmondom, még több hiba eshet (1942).

1943. március 19-én Kassára is bevonultak a német csapatok, Eperjes felől. Elcsigázva érkeztek Drezda térségéből, de nem mertek a városba bejönni, mert a város felől felvillanásokat észleltek. Azt hitték, hogy ágyúk torkolatúze a fényjelenség, de zaj nem hallatszott. Lassan rájöttek, hogy a közúti villamos áramszedőjének szikrázása volt a felvillanások oka. Azután bevonultak, de talán jobban féltek, mint a városi lakosság.

Természetesnek találták, hogy a stúdió épületébe fegyveres őröket állítsanak. Másnap a kassai rádióműsorban Szabó Ilonka operaénekesnő énekelt, zongorakísérettel. A fegyveres őr az emeleti megfigyelőből figyelte az adást. Az egyszerű katona állá szinte leesett a látványtól, ahogy a színvonalas produkcióban a csinos művésznő az ének dinamikájának megfelelően, előre-hátra mozgott a mikrofon előtt (1943).

Zathureczky Ede hegedűművész (valószínű kassai rokonsága miatt) gyakrabban szerepelt a kassai rádió műsorában. Magas, jól megtermett férfi volt és ezért úgy tűnt, mintha a megszokottnál kisebb hegedűn játszott volna. Néhányunknak az volt a benyomása, mintha szinte "préselte" volna a hangokat hegedűjéből.

Érdekes helyszíni közvetítést adtunk Vizsolyból, ahol a Károli Gáspár által fordított Bibliát nyomtatták (1590). Ebből annak idején a Sárospataki Könyvtárban 3 példány volt található.

Rádióközvetítést adott a kassai rádió Beregszászból is, a Malária Kutató Állomás munkájáról. Láttunk szűnyog-boncolást is.

Közvetítést adtunk a jászómindszenti antimon-bánya zászlóavatási ünnepségéről és az ott rendezett kulturális műsorról.

A kassai rádió gyakran fordult meg Sárospatakon, ahol a kollégium tanárai: Hegyi József, Palumbo Gyula, Képes Géza és mások, ismertették a pataki régmúlt történeti eseményeit, a pataki vár történetét, stb.

Érdekes volt a Tokajból adott közvetítés, melynek során megismerhettük a híres borvidék jelenét és múltját, a tokaji vár regéit s a tokaji sóhivatal történetét, mely kiindulópontja volt egykor a Tiszán szállított sónak.

Kassa városában is volt premontrei templom, de a rend központja Jászóváron volt, ahol megcsodálhattuk a művészi barokk templomot, könyvtárat, stb. A sok kisebb eseménnyel együtt ma már mindez csak emlék, melyet még néhány fénykép tanúsít.

Még egy érdekesség a stúdió műszaki eseményeiből. A háború még javában tartott és megfigyelhető volt, hogy a 7610 sz. légvezetékes áramkörön szinte rendszeresen 14 óra körül a Budapestről átvett hírszolgálat alatt kimaradások, ropogások, kontakthibára utaló vonalzavarok léptek fel, a legtöbb esetben ugyanazon időpontban. A vonalvizsgálat semmiféle eredményre nem vezetett, a 100 Voltos Megger sem engedett semmire kö-

vetkeztetni. 1945 után derült ki, hogy Garadnánál, a vasúti sorompóját a kezelő a légvezetékes áramkörök közé emelte (de nem minden esetben és nem teljesen pontosan egyidőben, hiszen a vonat is késztett).

És egy sztereó-kísérlet középhullámon

Egy alkalommal lehetőség nyílt kétcsatornás sztereó berendezést megvalósítani. Az adás két mikrofonnal élő adás volt (egy szalonzenekarral), egyik csatorna a kassai adóra, a második csatorna pedig a miskolci adóra került. A megfigyelés a kassai stúdió erősítőjében történt. A hatás a megfelelő technikai feltételek nélkül alig volt észlelhető.

A vidéki rádióállomásokkal való kapcsolat fenntartására rendszerint rádióösszeköttetést létesített a posta, rádiótávíró útján (A2 üzemmóddal). A központ rendszeresen, adott időpontban saját hívójelükön hívta külön-külön az egyes állomásokat, ahol a vételre egy lebegtetővel ellátott Orion szuper vevőkészülék szolgált és kézi Morse billentyű - sikeres vétel esetén - az adásra. Az adóállomás természetesen az illetékes műsorszóró adó volt, ugyancsak A2 üzemmódban. A Budapest - Kassa összeköttetés ebben a "biztonsági billentyűzési rendszerben" nem járt eredménnyel, mert a központi adó télerőssége nem volt elegendő a helyi zavarok miatt.

A kassai rádióhivatal

A postai rádiószolgálat decentralizált rendszer felé fejlődött. Így különálló szervként szerepelt Lakihegy és két relé állomás; a repülőtéri szolgálat Budaörs központtal, Szekesfehervár, ahová az Öreghegyi adóállomás és a tárnoki vevőállomás tartozott. Külön szerepelt a kolozsvári és kassai rádióhivatal is.

A Kassai Rádióhivatal irányítása alá tartoztak az alábbiak:

Kassai stúdió műszaki szolgálata

Enyicke adóállomás

Miskolc adóállomás

Nagyida iránymérő állomás

Ungvári iránymérő állomás

Rádió zavarvizsgálat a kassai postaigazgatóság területén.

A kassai stúdió 1942. évi beszámolójában az alábbi adatok szerepeltek:

Az enyickei adó évi összes műsorideje 6215 óra 31 perc volt, amiből a helyi stúdió önálló műsorának ideje 932 óra 7 perc volt, tehát kb. 15 %. Ugyanebben az évben az állandó jellegű helyszíni közvetítések száma a stúdió üzemében 117 db volt, az alkalmi helyszíni közvetítések száma 52 db volt. A fejlesztés során decelith lemez-anyagra 70 oldalon, 17 esetben történt hangfelvétel, összesen 3 óra 52 perc üzemidővel.

A miskolci adó kb. 90 km távolságra volt Kassától. Lehető volt, hogy a Miskolcon működő 1,25 kW-os adó sugárzását Kassán is ellenőrizzük, amire szükség is volt. Így pl. 1943-ban a Postavezéregazgatóság nemzetközi észrevételre közölte, hogy az adónak más adást zavaró harmónikus sugárzása van, és ennek felülvizsgálatát elrendelte. Az adás frekvenciája 1158 kHz volt és az első harmónikus szűrők beiktatásával 7 dB-vel sikerült csökkenteni, ami kielégítő volt.

A kassai és miskolci adóállomások a hangfrekvenciás moduláló jelet az üzembehelyezett tiszántúli kábelről kapták Miskolcig, onnan pedig a 7610 sz. légvezetékes rendszeren ért Kassáig. Igen jó együttműködés alakult ki a kassai vonalfelügyelettel, a moduláló áramkör mérés technikai vonatkozásában is.

A kassai adó a légvédelmi riasztásokat átvette. Központi rendelkezéseknek megfelelően az enyickei adó 1942. IX. 17. és IX. 18-án 20 óra után nem sugárzott, 1942. IX. 18. után pedig a kisugárzott teljesítmény csak 1,5 kW volt. Ezt a rendelkezést 1942. XII. 15. után feloldották.

A hivatalhoz tartozó zavarvizsgáló szolgálatot a stúdió személyzete végezte, általában a kassai postaigazgatóság területén. Az 1942 évben felülvizsgált zavarpanaszok száma Kassán 77 db, vidéken 96 db volt. Nem sikerült zavartalanítani az utolsó időben Kassa városában egy szikragyújtással ellátott hegesztőberendezést (Szabó - Mátéffy féle készüléket).

Itt említjük meg, hogy a budapesti székhelyű Rádiófelügyelőség rendszeresen végzett ellenőrzéseket a Kassai Rádióhivatalnál. Az ellenőrzés nemcsak a műszaki berendezések működésére terjed ki, de a hivatali adminisztrációs és gazdasági tevékenység (mint pl. a leltározás, stb.) is tárgya volt az ellenőrzésnek. Ebben részt vettek Hütter Gyula a Központi Rádiófelügyelőség vezetője, Tomcsányi István osztályvezető, Kovács Ödön főmérnök, dr. Horváth József postajogász, Tilkovszky Ervin ellenőr, a Kísérleti Állomásról dr. Magyar Endre osztályvezető, Erdős Gyula a Postavezérigazgatóságtól és a repülőtéri hivataltól Kodolányi Gyula. A Magyar Philips Művektől azok, akik a 30 kW-os végerősítő tervezésénél és kivitelezésénél közreműködtek. Így Frank Tibor mérnök, Sigmeth Alfréd műszaki igazgató, Tomaschek Zoltán az adócsövekkel kapcsolatban és Szeniczai Jenő gyárigazgató, stb.

A légiforgalmi iránymérő szolgálat

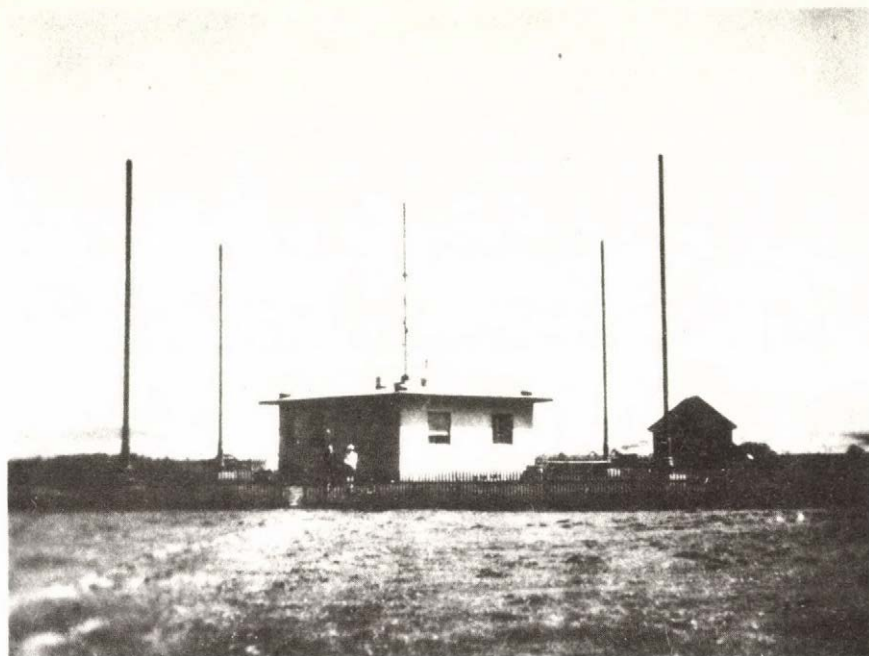
A légiforgalom biztonsága szempontjából a rádió iránymérő szolgálatnak nagy jelentősége van, különös tekintettel a repülési irányoknak a geológiai alakzatokkal való összefüggésére. Pápán már működött egy földi iránymérő, melyet a Lorenz cég készített. A jó keresztmérések a jármű helymeghatározásának fontos jelentőségét jelentik. A nagyidai iránymérő állomás ezt a célt jól szolgálta, már azért is, mert mint Adcock rendszer, mentes volt az antenna- és az éjszakai hatástól, de emellett sikerült azt zavarmentes helyen telepíteni.

A országos iránymérő szolgálat vezető állomása a budaörsi polgári repülőtéren volt, Kodolányi Gyula irányítása alatt.

Az iránymérő állomás helykijelölését gondos megfontolások alapján Kodolányi Gyula és Susánszky László (a Posta Kísérleti Állomás egykori mérnökei) végezték. A berendezést a Telefunken cég szállította és szerelte fel. 1941. június 19-én a Telefunken képviselőivel együtt ellenőriztük az állomás műszaki berendezéseit.

A goniométer ellenőrzése, illetve a hitelesítés úgy történt, hogy a jeladó repülőgép (JU52) a földi vevőállomást jobb és bal szárnyban kb. 10 km sugarú körön, térkép szerint körülrepülte, közben mérőjeleket sugárzott adójával. Ezt a mérőjelet a goniométer vette és a készülék pontos beállítása után a teodolit optikai mérőrendszernek jelzést adott az optikai szögérték rögzítésére. Az optikai és a goniométer szögértékei

11. ábra: A nagyidai iránymérő állomás

közötti esetleges eltérés a rendszer hibagörbéjét adta. A goniométer ellenőrzésére a repülőgép Mátyásföldről érkezett Kassára. Általában a goniométer mérési adatait az enyickei rádióállomáson működő max. 1,5 kW teljesítményű adóberendezés (a régi MATOM adó) adta morse Q-kód segítségével a repülőgépnek. A legnagyobb teljesítmény sugárzására sohasem volt szükség.

Talán katonai jelentőségű esemény volt 1943 tavaszán az alábbi. Ekkor erős robbanás zaja volt megfigyelhető Kassa városában is, a reggeli időben. A nagyidai iránymérő állomás telefonon jelentette, hogy az állomástól néhány km távolságra volt a robbanás, melynek következtében a vasútállomás ablakai is betörték. A robbanás utáni reggelen az éppen Kassán tartózkodó Kodolányi Gyulával együtt Susánszky László kiment a helyszínre és a vasútállomástól mintegy 800-1000 m távolságra, a felázott talajú mezőn a robbanásból származó kb. 3 m mély krátert találtak. A gödörben huzaldarabok, kondenzátor staniol papír maradványok és elázott sárga por volt látható. Valószínűleg szárnyas bomba robbanása történt, mely hibás irányítás következtében került a nagyidai mezőre. A repülőbomba valószínűleg egy lengyelországi gyártóműből került ide. Szerencsére különösebb kár nem keletkezett. Miután egyetlen lemezmaradvány sem volt található a helyszínen, minden bizonnyal a német katonaság ezeket már összeszedte és elszállította.

A nagyidai gonió állomás hívójele HAY volt, a goniométer helye

Greenwichtől:	21°	12'	28"	E
	48°	34'	29"	N

Az enyickei adóantenna földrajzi helye ugyancsak Greenwichől:

21°	16'	05"	E
48°	37'	50"	N

A gonió állomás adója 1119 m (268,2 kHz) hullámhosszon működött, melyre a "MATOM" adót átgondoltuk és alkalmassá vált A1 üzem morse adásra.

A nagyidai iránymérő állomás kiváló, lelkiismeretes vezetője Nagy Lajos rádiótávírársz volt, aki nagy szakmai felkészültséggel végezte munkáját az állomás megszűnése után is, segítette a Budapesttel való rádióösszeköttetést, amikor már nem volt vezetékes kapcsolat Kassáról. Munkatársai voltak Bilau Tibor, Koppány Dezső és Bálint János.

A gonióállomásra való kijutás nem volt könnyű, mert az út és a mező gyakran állt víz alatt és általában magas volt a talajvíz szintje. A helyzet javítására lovaskocsi beszerzésére került sor. A ló ápolását Idrányi József telepőr látta el, aki az állomáson lakott.

A nagyidai gonió állomás hívójele HAY 1944. október 27-én végleg eltűnt a hazai légiforgalmi szolgálatból. Műszaki berendezéseit a Repülőtéri Hivatalhoz elszállították. Az állomás más berendezései az antennákat is beleértve, 1944. december 6-ig sértetlenül a helyszínen maradtak.

A rádiótávírárszok nemcsak az elrendelt leszerelési és szállítási, valamint csomagolási munkában vettek részt, de rádiótávíró kapcsolatot tartottak fenn Budapest felé, már nem az enyickei 1,5 kW-os "MATOM" adóval, hanem egy 100 watt teljesítményű Lorenz adóval a kassai rádióstúdió épületéből.

Itt említjük meg, hogy már 1941-ben az ungvári repülőtéren is működött postai kezelésben egy keretes ún. tábori iránymérő állomás Nagy Sándor iránymérő távírársz vezetésével. Ennek az állomásnak a légiforgalom számára nem volt jelentősége, mert mérései nem voltak mentesek a hibáktól. Ezért működése 1942 őszén megszűnt. Nagy Sándor átkerült a nagyidai állomás létszámbába.

A miskolci rádióállomás elpusztítása, 1944. november 13.

A miskolci rádióállomás akkori vezetője Bubenkó József, 11 órakor telefonon jelentette, hogy az állomásra német fegyveres katonák jöttek be, robbantás elvégzésére. Később ismét jelentkezett és közölte, hogy a németek az adóépületben vannak, és ami megtetszik nekik, azt elviszik. A magyar személyzetet is eltávolították. Robbanóanyagot helyeztek az adószekrénybe, és a 60 m magas öntartó fatornyokra is. A fatornyokat egymásnak döntötték. Az épület is megsérült. Anyagot vagy értéket egyáltalán nem lehetett kimenteni. Katonák keresgéltek gazdátlanul a romok között. A járás-kelés és az ott tartózkodás is veszélyes volt. Tehát a miskolci állomás 1944. november 13-án az első rádiós áldozata lett a hosszú idő óta tartó "győzelmi" sorozatnak.

A kassai berendezések leszerelése és elszállítása

A központi Rádiófelügyelőség 1944. október 24-én kelt utasítására az enyickei állomás műszaki berendezéseinek leszerelését és szállításra való előkészítését megkezdtük, vasúti kocsiba rakva az egyes egységeket. 1944. október 25-én már nem volt vezetékes telefonkapcsolat Kassa és Budapest között. Az események gyorsan peregték.

12. ábra: A leszerelt kassai adó szállítása (1944. november-december)

A magyar katonaság robbantás céljából Enyickén is megjelent, és az antenntartó tornyokra is robbanóanyagot akartak felhelyezni. Lebeszéltük őket erről azzal, hogy a nagyfrekvenciás tér szikrázásokat okozhat és ellenőrizhetetlenül keletkezhet robbanás. Elhitték. Az enyickei állomás ilyen védelmét Harsányi Béla postatiszt látta el, aki a hivatal dolgozója volt.

1944. november 11-én már tudtuk, hogy jön a budapesti utasítás a 6,25 kW adóegység leszerelésére is. A nagyidaí iránymérő állomás megszűnése után Kassa hullámhosszára áthangoltuk a MATOM adót. Egyéb műszaki berendezést és anyagot Hernádcsány állomáson vasúti kocsiba raktuk és három zárt vagon elindult hazánkba, de Németországon keresztül, és Magyaróvárra több-kevesebb hiányossággal, hosszú idő után meg is érkezett.

1944. november 15-16-17. leszerelési munkákkal, csomagolással telt. Szomorú menet volt minden szállítmány, de mégsem a miskolci sors.

1944. november 22-23-24-én Kassáról egy szállítmánnyal Pápára indultunk. Az anyagok és leszerelt berendezések lerakóhelyei sorban: Tárnok, Székesfehérvár, Pápa majd Magyaróvár voltak. A Rádiófelügyelőségen szinte teljes tanácsstalanság uralkodik. A legtöbben élelmiszerek beszerzésével foglalkoznak, akárcsak Kassán. Kassán igen nagy a mozgás a zsidó vagyonok körül. Munkafegyelem már régen nincs.

Pápára Győrön át mehettünk. A szállított anyagot Borsosgyőrbe vittük, ahol már ott volt a Lakihegyről oda menekített 20/60 kW-os Telefunken adó, de egy pótkocsi (rakományával) még az országúton ázott. Ezt is bevontattuk a sártengeren át egy poros gazdasági faépületbe.

1944. november 30-án visszaindultunk Kassára a még ott lévő anyagokért, ahová 1944. december 2-án érkeztünk meg.

Miután Budapest I. relézése (vétel útján) már nem volt lehetséges, a műsoradás Kassán végleg megszűnt. Távollétem alatt a kassai személyzet az addig Enyickén működő 3/0.75 kW-os (MATOM) adót a magyar katonai haditudósítóknak felajánlotta. Miután a most ideérkező pótkocsis gépkocsival ezt az adót is vissza kellett volna szállítani Kassáról, a haditudósító dr. Hegedüs Ferenc főhadnagy letartóztatással fenyegetett, ha elszállíttatnánk az adót. Végül is az adó Enyickén maradt, majd mint II. Rákóczi Ferenc adó folytatta pályafutását katonai irányítással.

Eközben az enyickei rádióállomás épületét szovjet repülőgépről gé₁ puskatüz érte, de jelentős kár nem keletkezett. E napokon Margitfalvi Sándort, a kassai postaigazgatóság vezetőjét is bevonták a haditudósítók akciójába, aki azt tanácsolta, hogy a bajok megelőzése érdekében minél előbb hagyjam el Kassát.

Ez 1944. december 6-án az utolsó szállítmányozáskor történt, amikor elhagytuk Kassát. Útközben Szepsiben az I. hadsereg híradó parancsnokánál is jártam, ahol megtudtam, hogy a postai adó lefoglalásánál tevékenykedő Hegedüs Ferenc aláírás ismeretlen tisztet takar. A pótkocsis teherautónk Rozsnyón át jutott a párkányi hídhöz, amelynél ismételen légitámadásban volt részünk, de baj nem történt. 1944. december 9-én érkeztünk Budapestre és tárgyaltam a Rádiófelügyelőségen Zakariás Jánossal és Worschitz tanácsossal. Ők a szállítmányt Magyaróvárra irányították. Böhm Imre volt hűséges kísérőm Magyaróvárra, ahová a késő esti órákban érkeztünk meg. A kitelepült Rádiófelügyelőség vezetője Hütter Gyula másnap közölte, hogy Budapestre már nem térhetünk vissza, és beosztott abba a műszaki csoportba, melynek vezetője Tomcsányi István volt. Magyaróváron abban az időben nagy volt a nyilas mozgolódás, a rádióban (a rónafői stúdióból) egész nap szónokoltak. Végül Böhm Imrével együtt egy üzleti raktárhelyiségben szállásoltuk el magunkat, felügyelve az ott tárolt raktári anyagokra. Később számvetőségi és más kiutalási ügyekben Szombathelyen, Sopronban és Komáromban is jártam.

1944. december 18.

A magyaróvári Rádiófelügyelőségen megbeszélés folyt arról, hogy meg kell kezdeni a Borsosgyőrben tárolt 20/60 kW-os Telefunken adó új telepítésének tervezését. Ez a terv a rónafői nyilas vezetőségtől származhatott, de realitása kevés volt. A tervezést Virágh Mihály postamérnökkel megkezdjük, sőt helykeresést is végeztünk, de az eredmények a tervezést már illuzórikussá tették.

Még egy érdekes esemény!

Az időpont 1945. március hó első tíz napja. A rónafői kastélyban székelő nyilas és német irányítás alatt álló stúdióhoz megkeresés érkezett a Wehrmacht-tól egy rádióadó szakmérnök biztosítására. A németeknek volt egy mobil, kb. 20 kW teljesítményű adója, melynek neve Prinz Eugen volt. Ezt a berendezést Belgrádnál bombatalálat érte és elég súlyosan megsérült és szakszemélyzete sem volt. A németek ezt az adót újra felakarták állítani valahol Ausztriában és ehhez kellett volna a segítség.

A német légihaderő is részt vett egy hasonló akcióban. Az Óváron tartozkodó Luftwaffe parancsnokság Linz környékén kívánt felállítani egy rádióállomást stúdióval együtt, magyar nyelvű adások céljára.

A Rádiófelügyelőség szerint a Magyaróváron tárolt és másutt lévő anyagokkal együtt lett volna erre lehetőség. A németek a szállítást is vállalták, de csak a néhány szakember elszállítását tudták biztosítani a pandorfi repülőtérig, szállítóeszközök hiánya miatt. Így azután semmiféle rádiós anyag országunkból való kiszállítására nem került sor.

Befejező gondolatok

A fent leírt eseményekből megállapítható, hogy a Felvidék egy részének visszatérése alkalmával szerény eszközökkel kezdődött a kassai rádióállomás működése. A rendelkezésre álló lehetőségek kihasználásával néhány év alatt a Posta Kísérleti Állomásnak, a Rádiófelügyelőségnek és a Kassai Postaigazgatóságnak gondoskodása nyomán lényeges fejlesztések történtek. Elmondhatjuk, hogy a posta műszaki gárdája eredményes munkát végzett. Annál fájdalmasabb volt a berendezések leszerelése, mert akik korábban szorgalmasan, szakmailag jól építkeztek, most a leszerelésekkel foglalkoztak. Gyakran hitetlenül álltunk az erre vonatkozó utasítások után a még működő berendezések előtt, de úgy éreztük, hogy így még mindig jobb, mintha a robbantó katonaság veszi át a terepet.

A leszerelések során az épületeket károsodás nem érte, nem úgy mint ahogyan a csehek tették 1938-ban.

Így ért véget a M. Kir. Posta kassai rádióhivatalának története. A posta dolgozói mindenestre kiváló szakmai tevékenységet folytattak és az események igen sok tanulsággal jártak.

A kolozsvári rádió

Gyakorlati okok miatt a szerző Kassáról sokkal többet írt le, mint Kolozsvárról, ezért az olvasók elnézését és megértését kéri.

A Magyar Királyi postának Erdély egy részének visszatérése nagyobb feladatot jelentett, mint a Felvidék esetében. Postaigazgatóságokat szerveztek Nagyváradon és Kolozsvárott. A technikai feltételek is mások voltak, mint a Felvidéken és nem kis problémát okoztak a postaforgalmi feladatok megoldásai.

A posta Kísérleti Állomás kapta a feladatot a kolozsvári rádióadás létrehozására. Itt is mint Kassán, Zakariás János volt a 3/0,75 kW-os Telefunken adó üzembehelyezője. Ez a berendezés Kassáról került Kolozsvárra, miután Enyickén átmenetileg megszűnt a műsoradás. Ez a berendezés itt is még forgógépekkel működött, ugyanúgy mint valamikor Csepelen.

A Telefunken adó a Tordai út végén levő rádióállomásra került, ahol egy kb. 70 m magas alul szigetetlen és tartóköteleiben is szigetelők alaosztása nélküli rácsos szerkezetű vastorony állt. Az úgynevezett stúdió a Farkas utca 3. szám alatt működött, összesen két szobában.

A Tordai úti adóépületben találtak Zakariás Jánosék egy működőképes Marconi gyártmányú régi berendezést, mely a repülőtéri adásra szolgált. Rövid ideig e célra

13. ábra:
A kolozsvári rádióadó
a Tordai úton

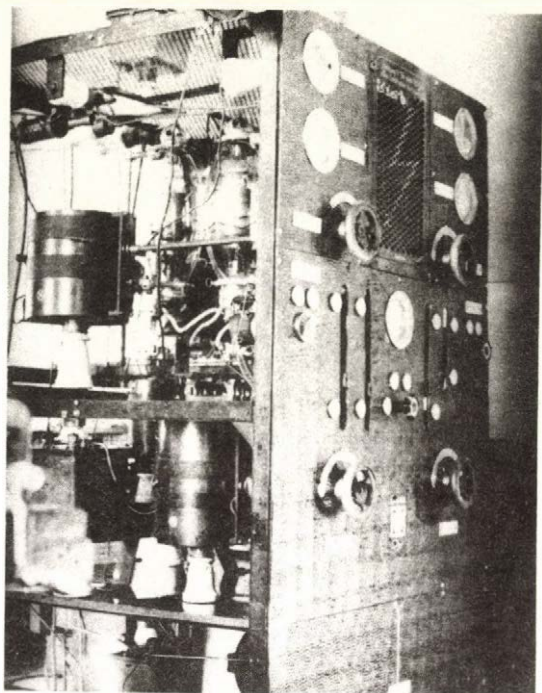
szolgált továbbra is, de ehhez sem elektroncsövek, sem alkatrészek nem álltak rendelkezésre és ezért ezt a berendezést egy Lorenz gyártmányú 100 wattos adó váltotta fel.

Megemlítjük, hogy az adóépület rendkívül elhanyagolt állapotban volt, és sürgős építészeti felújításra volt szükség.

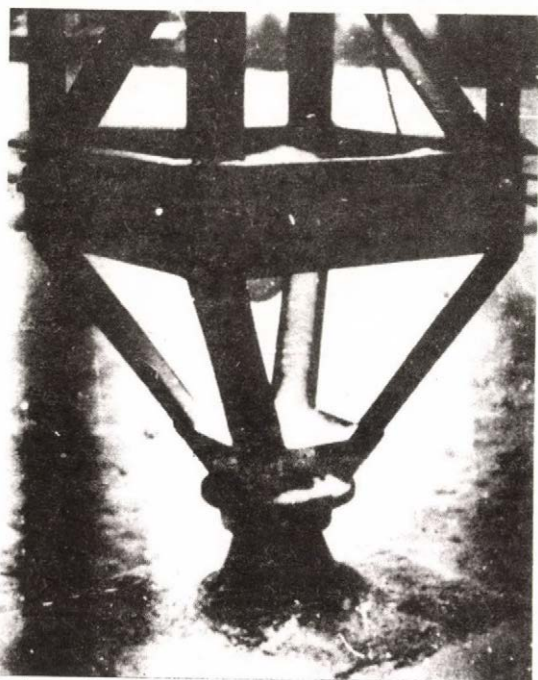
A Kolozsvári Rádióhivatal vezetésével Marczal János, volt csepeli beosztott adókezelőt bízták meg. Már az első kolozsvári hónapokban fennállt annak a szükségessége, hogy a teljes rendszert, amely a bevonulásnál működött, korszerűsíteni kell. A Posta Kísérleti Állomáson már 1941 végén megkezdődött egy 1,25 kW teljesítményű adóberendezés tervezése. A terveket Susánszky László postamérnök készítette, aki akkor a PKÁ-ban dolgozott. A terv olyan volt, hogy az adót a Kísérleti Állomás műhelyében lehessen megépíteni. A műhely munkáját Virágh Mihály mérnök irányította és a helyszíni szerelésnél is közreműködött.

Már szóltunk arról, hogy az adóállomáson volt egy 70 m magas rácsos szerkezetű vastorony. Ezt átalakítottuk egy a földön szigetelően álló negyedhullámú sugárzóvá. Az átalakítást a postai irányítás mellett egy Zsigmond nevű vállalkozó végezte, nagy szak-

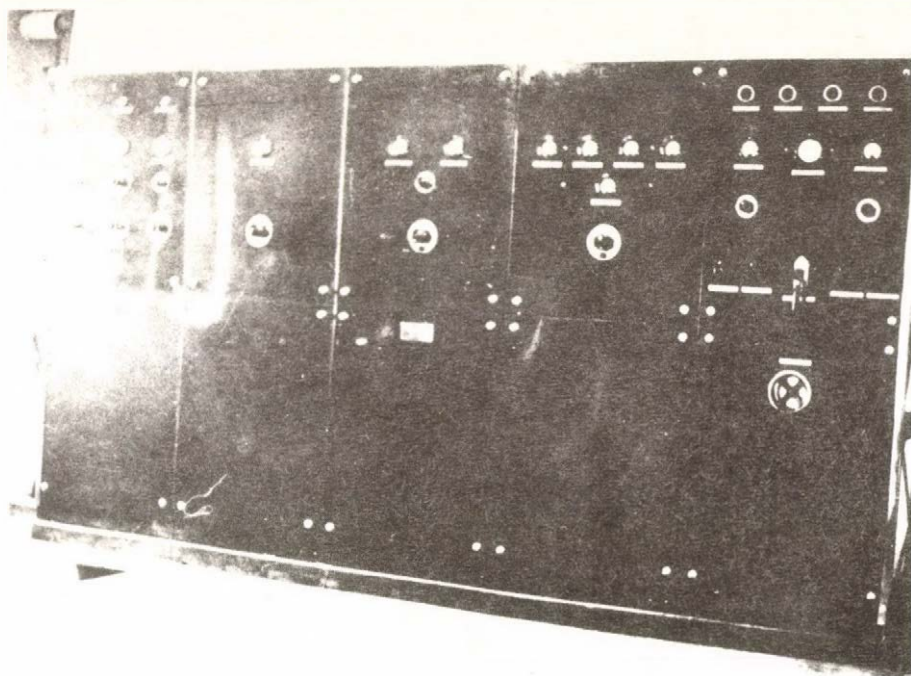

14. ábra: A Telefunken 3|0,75 kW-os
műsorszóró-adó Kolozsváron (1940)

15. ábra: A Feleki adó önsugárzó
antennájának alsó része

16. ábra: Az 1,25 kW vivőhullám teljesítményű műsorszoró adó (1942)

tudással és igen szorgalmasan. A torony vasszerkezetét alul elvágták és egy Lakihegyről származó harangalakú szigetelőre állították. A kihorgonyzó, összesen 9 kötélbe nagyméretű porcelán tojásszigetelők kerültek aláosztásul. Új földhálózattal a rendszer mint egy földön álló negyedhullámú, függőleges sugárzó működött.

Az állomáson dolgozott a repülőtéri rádiószolgálat adója is, és ehhez három 15 m magas csőoszlopon elhelyezett hosszúhullámú antenna készült.

A Posta Kisérleti Állomáson készült 1,25 kW-os adó helyszíni szerelése gyors ütemben folyt, üzembehelyezése 1942. február 18-án megtörtént.

Az adó energiája az adóépülettől a torony tővénel elhelyezett csatolóegységig 600 ohmos kettős szimmetrikus tápvezetéken került. A csatolóegység a leszerelt nyiregyházi adó egyik (árnyékolt) egysége volt, a másik egység a 6,25 kW-os adóval együtt a kassai adóállomásra, Enyickére került és 1945-ben ott is maradt.

Az 1,25 kW-os adó végerősítő fokozatában 4 db párhuzamosan, és ellenütemben kapcsolt TA4/1500 típusú sugárzó hűtésű hazai gyártású trióda működött. A végerősítő fokozat gerjesztésére az utolsóelőtti fokozatban 1 db PB3/800 típusú pentóda szolgált, a fékezőrácsban modulálva a fokozatot. Tehát a végerősítő, mint modulált erősítő működött.

Az 1,25 kW-os adó műszaki ellenőrzésére Susánszky László rendszeresen utazott Kassáról Kolozsvárra.

A hazai műsorszóró állomások 1940-ben az alábbiak voltak:

Állomás:	Frekvencia: kc / s	Hullámhossz: m	Teljesítmény: kW	Hívójel:
Budapest I	546	549.5	120	HAL
Budapest II.	1040	288.5	20	HAL2
Magyaróvár	1321	227.1	1.25	HAE2
Miskolc	1158	259.1	1.25	HAE3
Pécs	1465	204.8	1.25	HAE4
Kassa	1438	208.6	6.25/30	HAZ2
Kolozsvár	1122	267A	1.25	-

A hadiesemények következtében jóval az 1944. október 11-i kolozsvári szovjet bevonulás előtt az adóállomás működése már megszűnt és a műszaki berendezéseket Budapestre szállították. Egy ideig az 1,25 kW-os kolozsvári adót a kábelhivatal egyik raktárában helyezték el, és innen került a belvárosi központ épületébe, ahol 1945. június 24.-ig működött a 20 kW-os Telefunken adó üzembe helyezéséig. Az adó ezután Budapest II. műsorát sugározta.

Megemlítjük, hogy a Kolozsvári Rádióhivatalhoz tartozott a kolozsvári rádióállomás, a nagyváradi, a kolozsvári és a marosvásárhelyi repülőtéri állomás üzeme, de a hivatal a kolozsvári igazgatóság területén a rádió zavarvizsgálatot is végezte.

Mint érdekességet említjük meg, hogy 1944-es évben olyan, a Szovjetunióból származó magyar nyelvű rádióadásról is tudunk, amelynél csak oldalsávokat sugároztak és a lakihegyi vivőfrekvencia szolgált a vevőkészülékek szabályos demodulációjának előállítására. Ez ellen Lakihegyen úgy védekeztek, hogy a vivőfrekvenciát egy füffel már nem hallható frekvenciával lebegtették. Nagyobb távolságban ez a hatás úgy jelentkezett, hogy a vételt egy "huhogó" hang kísérte, de a moszkvai adás már nem volt érthető. A lakihegyi rádió adóállomás akkori vezetője a Kassáról Budapestre került Reitzner Antal mérnök volt, aki a háború befejezése után Kassára ment vissza, nyilván nem magyarnak vallva magát.

A légioltalmi riasztások sok feladatot jelentettek a rádióállomások számára. Ezért a berepülések miatt voltak adásszüneti órák, teljesítménycsökkentés időszakok, stb.

A Kolozsvárral foglalkozó fejezethez még megemlítjük, hogy a posta Csíkszeredán egy közepes teljesítményű rádióállomás létesítését tervezte és az adóépület már el is készült, sőt még további két állomás építése is szóba került. Minden bizonnyal Kolozsvárról - az erdélyi magyar Weimarban - új rádió műsor-stúdió is létesült volna.

IRODALOM

1. Magyarok a kultúráért
Szerkesztő: dr. Lukács György
Magyar-Francia Kultúrliga kiadása, Budapest, 1929.
2. Egy Ezredév
Szerkesztő: Hanák Péter
Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.

3. Susánszky László: Munkanaplók, feljegyzések 1936-1950.
(Kézírtatos anyag a szerző tulajdonában.)
4. B.L.Jacot-D.M.B .Collier:Marconi-Singer és Wolfner kiadása,Budapest, 1946.
(A magyar rádióval foglalkozó fejezetet Zakariás János postamérnök írta.)
5. Susánszky László: A Kassai rádióhivatal évi jelentése 1942-ről.
6. Susánszky László: "Kassai 30 kW-os adó" című előadás kézírata (a szerző tulajdonában.)
Vö.: Felvidéki Újság, 1944. február 14.
7. Susánszky László: A kassai rádióstúdió műszaki leírása, 1943.
Fényképes, rajzokkal ellátott dokumentum a Magyar Rádió gyűjteményéből.
Tanulmányok a magyar rádió történetéből 1925-1945.
Tömegkommunikációs Kutató Központ kiadása, Budapest, 1975.
Magyar Rádió és Televízió Kézikönyve.
Magyar Rádió és Televízió kiadása, Budapest, 1958.
8. A Magyar Rádió hetente megjelenő sokszorosított kiadványa, mely a hivatalos műsorismertetést tartalmazza 1948.
9. Sugár Gusztáv: A magyar rádiózás története a felszabadulásig.
A Posta Rádió és Televízió Műszaki Igazgatóság kiadása,
Budapest, 1985.

Kassa and Kolozsvár seen with the eyes of a radioman (1941-1944)

László SUSÁNSZKY postal engineer, the former leader of the Kassa Radio Office, introduces the four year history of the radios of Kassa and Kolozsvár with the description of the political and economical background.

The fellow workers of the Postal Experimental Station put into operation a Telefunken 3/0.75 kW capacity transmitter that was brought from Budapest in Nov. 14, 1938 to *Enyicke*. The studio of the Kassa Radio operated in the post office, the program was delivered to the Enyicke transmitter station by overhead wires.

In Mar, 2, 1941 a 6.25 kW capacity transmitter got to Enyicke, which was enlarged later with a 30 kW stage.

The author introduces - with the detailed description of a professional - the technical data of the equipment of the transmitter station and the studio, with the detailed presentation of their operation.

In connection with the work of the studio the author recalls the memorable running commentaries of the Kassa Radio, as well as the performances of the famous guest stars in Kassa, etc.

The total programme time of the Enyicke transmitter in 1942 was - according to the data of the author - 6215 hours and 31 minutes, out of which the independent programme of the local studio, was 932 hours and 7 minutes, that is appr. 15 %. (The larger part of the main programme was the programme of the Budapest I. and II. transmitters.)

The following units belonged to the management of the Kassa Radio Office: the technical service of the Kassa studio, the Enyicke transmitter station, the Miskolc transmitter station, the direction measuring stations at Nagyida and Ungvar, and the radio disturbance measuring unit.

At Kolozsvár the 3/0.75 kW capacity Telefunken transmitter station operated, that was brought over from Kassa. The studio was working at the address of Farkas street 3. The new transmitter station, manufactured by the Experimental Postal Station, was put into operation in Feb. 18, 1942 with of 1.25 kW.

Adatok az erdélyi posta XVIII-XIX. századi történetéhez

A Habsburg posta

A XVIII. század utolsó évtizedében, miután az Erdélyi Fejedelemség osztrák uralom alá került, megkezdődött a közteherviselésen alapuló futárintézmény helyett egy új, állami, a kincstár által fizetett postaszervezet létrehozása.

II. Lipót császár Erdély postaügyét, mint fejedelmi regálét, hűbérként a gróf Paar családnak adományozta és 1693-ban elrendelte: Nagyszebenben postaigazgatóságot létesítsenek és onnan három postajáratot indítsanak Brassóig, Kolozsváron át Szilágy-somlyóig, Déván át a Temesi Bánság felé.¹

Az erdélyi rendek szeretnék volna megőrizni postájuk önállóságát, de az Alvinczy-rezolutióban csak azt érték el, hogy a postaalkalmazottak háromnegyed része "nemzetbeli" ("ex nationalibus", azaz magyar!), egynegyed része Paar óhaja szerint idegen származású legyen.

A posta szervezetének kiépítésére az osztrákoknak ekkor kevés idejük maradt, ugyanis a Rákóczi szabadságharc (1703-1711) új hatalmi viszonyokat teremtett Erdélyben. II. Rákóczi Ferenc által létesített állami hadiposta azonban ebben az ország-részben is működött, az ún. "linea Transsylvaniae" a négy fővonal egyike volt.²

A kuruc-labanc háború sok kárt okozott az országnak, a hadi események és az azt követő pestis a lakosságot megtizedelték, a városok, falvak egyrésze romokban hever az utak, hidak tönkrementek.

A szabadságharc bukása után megkezdődött a lassú újjáépítés, 1714-ben császári parancs rendelkezett az utak, hidak rendbehozataláról. A rendelet a városok és falvak kötelességévé tette az útépitést, mely azonban központi támogatás hiányában rendkívül vontatottan haladt, és az erdélyi utak állapota még a század utolsó évtizedében is igen rossz volt. Jelentősebb útkorszerűsítési munkálatokat a Vöröstorony szorosban végeztek. 1717-1719 között III. Károly rendeletére - az osztrák katonai hatóságok felügyelete alatt - újjáépítették az egykori római utat. Schwans von Springfels a "Via Carolina" építője a régi utat kiszélesítette, a postaforgalom számára járhatóvá tette. Az Olt völgyében haladó út megkönnyítette Erdély kapcsolatát a Török Birodalommal és Havasfölddel.

1722-ben III. Károly a postát az egész Habsburg Birodalomban császári felségjogoknak, regálénak nyilvánította és az erdélyi postát a bécsi legfelső postahatóság a "császári és királyi postaigazgatóság" fennhatósága alá rendelte. Nagyszebenben postaprefektórást létesült, élén a prefektussal, aki az Erdélyben működő 32 postaállomást irányította és felügyelte.³

Az erdélyi posta ekkor háromféle szolgáltatást biztosított: a menetrendszerűen közlekedő levélposta (ordianara) és a rendkívüli levélposta (extraordinaria) mellett lóháton vagy kocsin utasokat is szállított.

A postamesterekről a korabeli források gyakran tudósítanak, 1735-ben a "nagyszzebeni úton...Krákkóig lévő postamesterek"-et említik.⁴ 1742-ben a postaprefektus intézkedését jegyezték fel: "Szebenben a Főpostamester uram meg is parancsolta sombori postamester Német András uramnak, hogy dolgait componálja" (vagyis: rendezze!)⁵

A postajáratok erdélyi országcímeres jelvényt viseltek, innen eredt a "címerposta" elnevezés. "Erdélyi címeres postáról" 1730-ból (Szabó János) és 1738-ból (Rácz Balázs) vannak adataink.⁶

A postamesterek a futárok, utasok részére váltás-lovakat ún."előfogatokat" biztosítottak. Minden postaállomás a postalovak ellátására a kincstártól 8 hold nagyságú legelőt, szántót kapott.⁷ A települések helynévanyagában még ma is élnek a "postanyilak", "postakertek" stb. elnevezések, az egykori postaföldek emléke.⁸

A feudális idején a jobbágyok és városi polgárok terhes kötelezettsége volt a forspont -adás, az előfogatállítás. Ez a szolgáltatás bizonyos hivatalos személyek, katonai küldemények gyors szállítását biztosította, de a gyakori visszaélések miatt igen sok panaszra adott okot. 1739-ben a hátszegiek elégedetlenkedtek: "mivel ezen nyomorult város utban vagyon ....szüntelen az alá s feljáró Ő Felsege vitézeinek szánokra forspont adással igen erősen köteleztetnek."⁹ A jobbágyfalvakban a lovak száma általában kevés volt, emiatt a méhesiek is nehezen teljesítették 1762-ben a hozzájuk érkezett parancsot: "a Méltóságos Püspöknek egy hintaja eleibe Méhesen legyen forspont (váltás-ló)¹⁰".¹⁰ Ritkán kaptak felmentést - személyek vagy községek - e súlyos kötelezettségek alól: 1747-ben a tordai András kovácsot mentesítették; "...kalauzolást, levélhordást, strásálást, maga lovával való forspontozást...ne praestáljon" szöveget a rendelkezés.¹¹

A sorozatos visszaélések, állandó panaszok miatt 1790-ben Bánffy György Erdély kormányzója szigorúan megparancsolta, hogy forspontot csak meghatározott személyek és azok is csak készpénz ellenében igényelhetnek.¹²

A XVIII. század közepén jelentős esemény történt a posta életében: megindult a delizsánsz-forgalom.1754. június 28-án Mária Terézia elrendelte a Bécs-Nagyszzeben delizsánszjárat megindítását, a Temesi Bánságon vezető országút rendbetételét.¹³ A császárvárosból menetrendszerűen havonta egyszer érkezett Nagyszzebenben a delizsánsz, utasokat, kisebb csomagokat, pénzt és értéktárgyakat szállított. A delizsánsz-forgalom új korszakot jelentett a közlekedés, a posta történetében, megnyitotta a menetrendszerű tömegszállítás korszakát.

1790-ben II. Lipót rendeletére az erdélyi postát átszervezték. A nagyszzebeni Erdélyi Postaigazgatóság (Postdirektion für Siebenbürgen) irányítását a Gubernium (Főkörmányszék) és a Thesauriátus (Kincstár) vette át. A változtatás csak a postaforgalomra vonatkozott, az utasszállítás továbbra is a Bécsi Postaigazgatóság (Hauptpostdirektion) kezében maradt.

1813-ban a Paar család végleg lemond a postaügyek intézéséről, a posta teljes egészében állami intézmény lett.

A XIX. század első fele újabb változást hozott az utasszállításban. A delizsánsz már lassúnak bizonyult, helyét a korszerűbb gyorskocsi vette át. 1823-tól kezdve a Habsburg Birodalomban megindultak a gyorskocsi-járatok, melyek éjjel-nappal közlekedtek és öt utast szállítottak. Az 1840-es évek végén Kolozsváron Biasini létesített

III.

VIENNA per Pofonium.

*Eperj. Szabó, Cs. Ber-
am, Tokaj, Deb-
recen, Nagyszeben, Győr,
Győr, Sopron, Zala,
Lécs, Munkács, S.*

Cibinium in Transylva- niam.

Distantia
feu
Post. Mill.

1	Fischament	11	3
2	Ovarium, germ.	11	3
3	Pofonium, germ.	11	3
4	Fregoury	1	2
4	Ceklesé	1	2
5	Sariba	1	2
6	Tyrnavia, germ.	1	2
7	Sernan	1	2
7	Gagpozium, ger- man, Kémbál	1	3
8	Rippin	1	2
9	Nagy-Tapolcsány	1	2
10	Nitra-Sambok-rech	1	2
11	Venteuz	1	2
12	Baymiz	1	2
13	Rudno	1	2
14	Turucz-Sambok- rech	1	2
15	Holleföva	1	2
16	Rofenberg	1	3
17	Peterföld	1	2
18	Okoficna	1	2
19	Vibocna	1	2
20	Lentchburg	1	2
21	Horá	1	2
22	Lentvix, germ.	1	2
	Yaribau	1	2

23	Haczovez	1	2
24	Berthot	1	2
25	Eperiesium	1	2
26	Lentebau	1	2
27	Calovia, german.	1	2
	Cajbau	1	2
28	Sina	1	2
29	Villmann	1	2
30	Talya	1	2
31	Tokaj	1	2
32	Nafai	2	4
33	Bécsormény	1	3
34	Debreczinum	1	2
35	Hoszsú-Paly	1	2
36	Nagy-Letha	1	2
37	Szekelhid	1	2
38	Margita	1	2
39	Deda	1	2
40	Kemer	1	2
41	Szilyó	1	2
42	Zilai	1	2
43	Bred	1	2
44	Nagyar-Egrecy	1	2
45	Zombor	1	2
46	Berend	1	2
47	Korod	1	2
48	Claudopolis, ger- man, Claufenburg	2	4
49	Torda	1	2
50	Felvincz	1	2
51	Enyed	1	2
52	Alba - Carolina, germ. Carlburg	1	3

Latus - 59/118

		Distantia feu Post. Mill.
Latus translatum -		59/118
53	Müllenbach	1
54	Reismark	1
55	Nag	1
56	Cibinium, germ. Spermannsbath	1
Summa -		63/126

1. ábra:
Nagyszeben-Bécs posta-
menetrend 1775-ben

az egész országban ismert gyorskocsi intézetet. A városok, tájak közelebb kerültek egymáshoz, az utazási idő lerövidült, a Bécs-Prága közti utat a delizsánsz öt nap alatt, a gyorskocsi 36 óra alatt tette meg.

Felgyorsult a levélzállítás is, 1838. szeptember 1-től a levélposta Nagyszeben, Kolozsvár, Temesvár között hetente négyszer közlekedett. 1843-tól Budáról Temesváron át Nagyszebenbe már naponta járt.

Postautak, delizsánszok

Az erdélyi postajáratok Nagyszebenből az Erdélyi Postaigazgatóság székhelyéről, az országrész közlekedési csomópontjából indultak és oda érkeztek. A posta Erdély hagyományos útjait - gyakran még a rómaiak által építettek - használta, melyek többnyire a folyók, a Maros, Nagy-Szamos, Olt stb. völgyében haladtak. Erdélyben az utak a magas hegyekre is felkapaszkodtak és átvágták a Meszes, Királyhágó, Nyíres stb. hegységeket.

A XVIII. század közepén főútvonalnak számított a *Buda-Nagyszeben* (Hatvan - Debrecen-Zilah érintésével) és a *Kassa-Nagyszeben* (Tokaj-Nagybánya-Dés érintésével) útvonal. A XVIII-XIX. század fordulóján Erdély közlekedési tengelyének déli irányba való eltolódásával az utóbbi járat Kassáról Debrecen és Zilah érintésével érkezett Nagyszebenbe, a Szatmár-Nagybánya út mellékvonallá minősült.

2. ábra:
Erdély postatérképe
(1799)

Az erdélyi posta- és utasforgalomban évszázadokon keresztül fontos szerepet játszott a Maros völgyét követő *Bécs-Buda-Temesvár-Nagyszeben-Brassó* vonal is.

Forgalmasabb mellékútvonalak ún. "lateralis cursus"-ok voltak a *Nagyszeben-Beszterce* és a *Debrecen-Szatmár-Máramarossziget* postautak.

II. József 1786-os közlekedési és kereskedelempolitikai reformjának keretében építették a Királyhágón vezető utat, melyen *Nagyvárad-Telegd-Feketető-Nyíres-Kolozsvár* érintésével új postajáratot indítottak.

A XIX. század első évtizedében a Kolozsról Élesdre vivő sóutat kikövezték és ettől kezdve a posta is a Nagykapuson és Bánfyhunyadon áthaladó utat használta.

1794-ben 6 erdélyi postautat említenek a források;¹⁴

1. *Bécs-Buda-Temesvár-Nagyszeben* postajárat (Vonalán 55 1/2 postaállomás.) Temesvárról Belgrádon keresztül érkezett a posta Konstantinápolyba, Nagyszebenből Bukarest érintésével jutott a "fényes Portára".¹⁵
2. *Bécs-Buda-Debrecen-Kolozsvár* postajárat
3. *Kolozsvár-Nagyszeben-Brassó* postajárat (17 postaállomás).
4. *Kolozsvár-Nagyvárad-Temesvár* postajárat
5. *Nagyszeben-Beszterce-Nagybánya-Kassa* postajárat (Nagyszeben-Beszterce vonalon 10 postaállomás).
6. *Nagyszeben-Beszterce-Csernovic-Lemberg* postajárat.

1843-ban 9-re emelkedett az erdélyi postajáratok száma, a régi kalendáriumokban az előbbieken kívül a *marosvásárhelyi* (Kece-Radnót vonalon) és a *csikmartonfalvi* (Segesvár-Székelyudvarhely vonalon) és *szamosújvári* (Kolozsvár-Szamosújvár vonalon) postajáratok szerepelnek.¹⁶

A posták útvonalát a rossz útviszonyok miatt időnként megváltoztatták. A Temesvár-Nagyszeben járatot 1818 -tól Mag helyett Szecsel felé vezették, a Nagyszeben-Brassó járat 1808 -tól a Hortobágy völgyében közlekedett.

A XVIII. században az utak tarthatatlan állapotáról szóló hivatalos jelentések gyakran szerepelnek a hatóságok aktái között.

1762-ben bécsi rendelkezés utasítja Bruckenthal Sámuel kormányzót a postautak rendbehozására, 1768 -ban II. József császár első erdélyi látogatása alkalmával megparancsolta az utak kijavítását, 1783 -ban második útja során 50.000 forintot adományozott öt fővonal rendbetételére.¹⁷

A rossz utakon számos baleset történt, 1800 -ban például a Nagyszebenbe tartó postakocsi a város előtt felborult, két utas halálát lelte.¹⁸ A XIX. század negyvenes éveiben új postajáratokat indítottak: 1835 -ben Brassó -Sepsiszentgyörgy -Kézdivásárhely vonalon, 1846 -ban Gyulafehérvár - Nagyhalmágy -Arad között (Zalatna, Abrud, Mihaileni, Körösbánya, Nagyhalmágy érintésével), 1847-ben Déva-Vajdahunad, Brassó-Felsőtömös, Nagyszeben -Arad vonalon. A delizsánsz megjelenése megnyitotta a menetrendszerű tömegszállítás korszakát, az utazás mind több ember számára vált szükségessé. Milyen volt az utazás a XVIII -XIX. század fordulóján? A feketesárga színű négylovas delizsánsz belsejében kilenc utas, fedetlen helyen kettő utazhatott. Az utazókocsit a postakocsis és a "conductor" kísérte, ez utóbbi az utazás rendjére és a küldemények biztonságára ügyelt. Utazni csakis a császári -királyi rendőrség által láttamozott ún. "szabadutazó cédulá"-val (Passierschein) lehetett. Az utast -az indulás előtt 2-3 nappal a "cs. és kir. postaexpedició" előjegyzésbe vette. Egy 1837 -ben kiadott kalendárium ideális képet rajzol az utazás körülményeiről: "...a hálóstatióban minden utas tiszta bevont ágyneműt és szobát kap...a reggeli két findzsa kávéból áll fehér kenyérral. Az ebéd hús mártással, nyergelt főzelék, tésztaétel és sült salátával teszi ...a reggelihez és vacsorához félóra, ebédhez egy óra, éji alváshoz hét óra engedtetik."¹⁹

A közúton elsőbbség illette meg a postakocsit, a kürt jelére a szembejövő szekerek, kocsik kötelezően kitértek. Az utazás ennek ellenére a - a mai fogalmaink szerint - igen lassú volt. Gyarmati Sámuel 1795. december 16-án indult el a Kolozsvár melletti Papfalváról és csak harmadnap érkezik meg a mintegy száz kilométerre levő Zilahra. Szamosújvárról Nagyváradra négy napig tartott az út, miközben a Körösön 32 gázlón kellett átkelni.²⁰

Dinicu Golescu bojár 1824 -ben erdélyi utazásairól írott beszámolójában felsorolja a postaállomások nevét és minden egyes alkalommal megemlíti a folyókon való átkelés mikéntjét, mely bizonyára veszélyes lehetett: "Brassó és Fogaras között három postaállomás van -írja -Vledény, Sárkány és Fogaras .... Fogarastól Nagyszebenig három ...Ucsa, Szombatfalva és Nagyszeben. Kőhídon kelünk át a Fogaras patakán, míg ki Marosvásárhely vagy Medgyes felé tart az Olton halad át...függesztett hídon. Nagyszeben felé tartva, nem messze Felektől kompon kelünk át az Olton..."²¹

A XIX. század elején Budáról Temesvárra 3 napig, Nagyszebenbe 6 napig tartott az utazás. Nagyszebenből-három napos várakozás után- Brassóba egy nap alatt ért a kocsi, Budáról Kolozsvárra - Nagyszebenben keresztül nyolc és félnap alatt.²²

A viteldíj postaállomásonként nyáron 30 krajcár, télen 45 krajcár volt, az utas maximum 25 kg -os csomagot vihetett magával. 1840 -ben az utazás Budáról Temesvárra 11 forint 34 kr-ba, Nagyszebenbe 20 ft 30 kr -ba került.²³ (Borravalóként a postakocsisnak mérföldenként másfél pengő-krajcár ostopérez járt!)

1837 -ben Erdélyben a következő postakocsijáratok közlekedtek:²⁴

A járat neve	Indulási ideje	Utazási idő	Az utazás ára	
			A kocsi belsejében	A gabriolban
1. N.Szeben-Buda Buda-N.Szeben	kedd 6 óra csütörtök 8 óra	6-7nap	15 ft 30 kr	11 ft 40 kr
2. N.Szeben-Brassó Brassó-N.Szeben	hétfő 6 óra péntek 6 óra	1 nap	3 ft 36 kr	2 ft 43 kr
3. Szászsebes-Kolozsvár Kolozsvár-Szászsebes	hétfő 6 óra péntek 6 óra	24 óra	3 ft	2 ft 15 kr

A levélposta gyakrabban közlekedett. Kolozsvárról pl. a "levélposták és curiok" hetente kétszer indultak a következő menetrend szerint:²⁵

A járat neve	Indulási ideje	Érkezési ideje
1. Bécs-Buda (N.Váradon keresztül)	hétfő, szerda, péntek este 6 óra	csütörtök, péntek délelőtt
2. N.Szeben-Brassó, Déva, Marosvásárhely, Csík	kedd, szombat este 6 óra	hétfő, péntek délig
3. Beszterce (Bukovina, N.Bánya)	szerda, szombat este 6 óra	hétfő, péntek délig
4. Kassa (Debrecen, Zilahon keresztül)	csütörtök, vasárnap este 6 óra	

Erdély nagyobb városaiban a delizsánsz-állomások a neves vendégfogadók voltak: Nagyszebenben a híres "Római Császár" (a "Römischer Kaiser"), Brassóban a "Korona", Kolozsváron a "Biasini", Nagyváradon a "Fekete Sas" nevű szállodák.

Nagyszebenből indultak Erdélyt a Török Birodalommal, a Dunai Fejedelemségekkel összekötő járatok is. A levélposta Nagyszebenből -aVöröstorony szorosán keresztül-Bukarestbe hetente kétszer, Bécsből -Nagyszebenen át - Konstantinápolyba havonta kétszer közlekedett. Bécsből a hónap elején és közepén, Konstantinápolyból minden nap 10-én és 25-én indult.

1850 -től a Dunai Fejedelemség postai vezetését a Nagyszebeni Postaigazgatóság látta el.

A feudalizmus korában a hagyományos világ embere – az éhínség és a háború mellett – a pestistől félt a legjobban. A pestisjárványok nemcsak a lakosságot tizedelték, hanem gyakran lehetetlenné tették az élet minden megnyilvánulását, így a közúti szállítás, a postaforgalmat is.

A kiszolgáltatott ember számára a védekezés egyetlen módja a járvány széthurcolásának, terjedésének megakadályozása volt. Védelmi intézkedésként a hatóságok gyakran rendelték el zárlatot, vesztegzárat.

1739-ben feljegyezték: "ekkor valának bérekesztve Nagyszében, Kolozsvár, Torda, Vásárhely a pestis miatt".²⁶

A szigorú járványellenes intézkedések betartására az 1740 -es években létesített egészségügyi igazgatóság az ún. "Directorium Sanitatis" ügyelt.

Bod Péter Önéletírásában megemlékezik a járványos időkben tett utazásáról: "Az 1740. év május 23. napján elindultam Enyedről...Mivel a pestis még nem szűnt meg mindenütt a Szébenben felállított Egészségügyi Bizottság levelével kellett menni...minden lépésnél figyelve és körültekintve... Károlyba jöttünk...Debrecenbe s innen Pestre, majd átkelve a Dunán Székesfehérvár felé fordítottuk utunkat...Mór községben, a Vértes hegy lábánál kényszerültünk...tizenkét napig...vesztegzárban maradni. Kiszabadulván...egyenesen Bécs felé indultunk, ahová július 3-án be is léptünk".²⁷

Erdélyt különösen a Török Birodalom felől fenyegették a járványok. A ragályos betegségek feltartóztatására a havasföldi és moldvai határon egészségügyi állomásokat létesítettek, ahol az utasokat -járvány esetén- két-három hétig vesztegzárba tartották. Ilyen állomások működtek: -*Vulkánon* (Hunyad vm. Vulcan), *Tömösön* (Brassó vidéke, Timis), *Törösváron* (Brassó vidéke, Bran), a *Bodza-szorosban* (Felső Fehér vm., Vama Buzăului), a *Ojtoz-szorosban* (Háromszék vm. , Oituz), a *Gyimesi-szorosban* (Csik vm. , Ghimeș), a *Tölgyesi-szorosban* (Tulghes).

A konstantinápolyi postát a "Via Carolina" korszerűsítése után a Vöröstorony szorosban működő állomáson ellenőrizték, fertőtlenítették. A személyzet az igazgatóból, az orvostól és papból, valamint az ellenőrökből állt, a vesztegzár szigorú betartására a határőrség ügyelt. Az utasokat külön épületekben a "Lazaretum"-ba elkülönítették, a küldeményeket fertőtlenítették. A levelek fertőtlenítése kezdetben füsttel, később ecetgőzzel történt. A belülről fertőtlenítésre kerülő leveleket átlukasztották vagy felbontották. A fertőtlenített leveleket lepecsételték az állomás "Sanitatis Rothen Thurne" feliratú pecsétnyomójával.

A szigorúan titkos leveleket csak kívülről fertőtlenítették és "Kívülről fertőtlenítve, belülről nincs fertőtlenítve" feliratú pecsétel látták el.

Erdélyből az első fertőtlenített levelet 1787 -ből ismerjük.

A díjszabások és postabélyegzők

A levélforgalom a katonai cenzúra miatt gyakran akadozott. A katonaság a levelek egy részét visszatartotta, elkobozta. A nagyszebeni polgárok többször tiltakoztak a cenzúra visszaélései miatt. Mária Terézia 1752 február 9 -én válaszolt panaszukra: "A posta ellenőrzését nem lehet megszüntetni - írja - de a mi akaratunk az, hogy minden levelet és csomagot adjanak át a nagyszebeni postának, hogy azokat időben szétosztassák....kivéve a gyanusakat".²⁹

Erdélyben a levéldíjszabás összege az idők folyamán többször változott, a küldemény súlya és a szállítás távolsága szerint. Az 1 lat(17,5gr) súlyig a levelek díjszabása a következő volt:

1750 előtt	6 kr.
1750	8 kr.
1798	12 kr.
1803	16 kr.
1806	24 kr.

A "loco" levelekért 2 kr-t fizettek.

1817. január 1-től a levéltarifák megállapításánál a küldemény súlyán kívül figyelembe vették a távolságot is. (A belföldi küldemények esetén háromfokozatú távolsági díjazást alkalmaztak.)

A postakocsin történő szállítás meglehetősen drága volt, 1792 -ben Déván a deliszánszon érkezett "kis ferslágért" 6 ft 21 kr -t, 1814 -ben a Bécsbe küldött 1052 Rft-ért és két levélért 6 Rft 12kr -t fizettek.³⁰

A levelek gyakori késése miatt- 1758. június 23 -án -Paar Vencel János főpostamester utasította a postamestereket, hogy a küldeményekre vezessék reá az érkezés időpontját és a postaállomás nevét. E rendelkezés eredményezte később a postabélyegzők megjelenését. (1819 -ben a levelek 1/4 órás késését 15 krajcárral büntették.)

Az első erdélyi postabélyegzőt 1782 -ből ismerjük Szebenből "V Hermanst" gótbetűs felirattal, melynek hossza 29,5 mm, magassága 3 mm volt. 1815. körül a latinbetűs HERMANNSTADT, 1832 -ben az ovális alakú "O.P.A.HERMANN /STADT feliratú bélyegzők jeleltek meg.

1837 -től kezdve a bélyegzőkön az időpontot is jelölték (év, hó, nap, napszak), 1839. május 1 -től bevezették a "FRANCO" (bérmentesítve) és a PORTO (bérmentesítés nélkül) valamint a "RECOMMANDIRT" feliratú bélyegzőket.

Magyar feliratú bélyegzőt elsőként 1839 -ben a kolozsvári posta használt.

A leveleket a postaállomás expedálás esetén a címzés oldalán, érkezéskor a hátsó oldalon pecsételte le.

Az Erdélyi postaprefektorátus köralakú bélyegzőjén az osztrák kétfejű sas, postakürt és HERMANNSTADT felirat, a posta expeditio ovális bélyegzőjén "HAUPTPOST-WAGENEXPEDITIONHERMANNSTADT" és a kétfejű sas volt látható.

ERDÉLYI POSTAUTAK ÉS POSTAMESTEREK A XVIII-XIX. SZÁZADBAN

I. BÉCS–Temesvár–Nagyszeben postaút

1. Nagyszeben, 1729 (Hermannstadt, Sibiu)
  1. De Martin Leopoldus 1789 -1796
  2. Karaszek Joseph 1800 -1809
  3. Hetzel Laurentius 1810 -1818
  4. Bruckenthal Carl 1819 -1838
  5. Hössler Franz Josef 1839 -1847

2. Mág (Schärdörfel, Mag)
  1. Molnár Miklós 1779 -1789
  2. Molnár Mária özvegy 1794 -1806
  3. Molnár Gábor 1808 -1818

3. Szecsel, 1818 (Feketevíz, Scharzwasser, Säcel)
Nagyszeben közössége

4. Szerdahely, 1729 (Reissmarkt, Miercurea Sibiului)
  1. Zimetschaufen Franciscus 1774 -1780
  2. Ládai József 1782 -1796
  3. Jerkovits Demetrius 1800 -1808
  4. Patsai Ferenc 1809 -1814
  5. Jerkovits Demetrius özv. 1816 -1818
  6. Csergedi György 1819 -1847

5. Szászsebes, 1729 (Müllenbach, Sebes Alba)
  1. Reederin Chatharin özv. 1774 -1778
  2. Niagoe Nicolaus 1779 -1789
  3. Kardos Michael 1794 -1819
  4. Bosnyák Antal 1820 -1835
  5. Varró Elek 1836 -1847

6. Šibot, 1729 (Alkenyér, Šibot)
  1. Benedict Joannes 1774 -1778
  2. Benedict Florentina özv. 1779 -1782
  3. Benedicti Leopoldus 1783 -1784
  4. D.N.Kirchner 1788 -1796
  5. D.C.Kun Ladislaus 1800
  6. Schelker Sámuel 1804
  7. Holtzhei Johann 1806 -1819
  8. Székely Antal 1820 -1844
  9. Székely Josepha 1845 -1847

7. Szászváros, 1751 (Broos, Orăștie)
  - 1-5. :ua., mint Šibot
  6. Schelker Georg 1800 -1815
  7. Székely Antal 1816 -1819
  8. Kontz János Nagysolymos 1820 -1843

8. <i>Déva</i> , 1729 (Diemrich, Deva)	
1. Kesserü Imre	1774 -1779
2. Csürös Sándor	1780
3. Kesserü Imre	1782
4. Csürös Sándor	1784 -1785
5. Schönher Michael	1794 -1796
6. Schönher Nanet özv.	1800 -1804
7. De Lucio Johann	1806 -1826
8. Weliska József	1827 -1847

9. <i>Lesnyek</i> , 1729 (Lesnic)	
1. betöltetlen	1789 -1818
2. Szeredai Domokos	1819 -1823
3. Szeredai Rozália özv. de Sz. Háromság	1823 -1847

10. <i>Dobra</i> , 1738(Dobra)	
1. Koller Pál	1774 -1778
2. Koller Anna	1779 -1780
3. Pap Georg	1782
4. Koller Anna özv.	1784 -1785
5. D.N. Koller	1789
6. Nemes János	1794 -1818
7. Nemes Paul	1819 -1842
8. Nemes Jozepha	1843 -1844
9. Glasz Josephus	1845 -1847

11. <i>Kosesd</i> , 1729 (Cosești)	
1. D.N.Imrefffi	1789 -1794
2. Haller Karolina comissa	1796 -1811
3. Haller Karlcomite	1812 -1818
4. Baktsi Ferencné özv.	1819 -1822
5. Szentés Ferenc	1823 -1847

II. Szászsebes–Kolozsvár–Kassa postaút

1. <i>Szászsebes</i> vö.: I-es postaút	
2. <i>Károlyfehérvár</i> , 1741 (Gyulafehérvár, Alba-Julia)	
1. Karaszek József	1789 -1796
2. Walter Johan	1800 -1818
3. Fogarasi Sámuel	1819 -1847
3. <i>Tövis</i> , 1789 (Dreikirchen, Teius)	
1. D.N.Váradí	1789 -1796
2. Váradí Éva özv.	1800
3. Balló Sámuel	1804 -1822
4. Balló Debora özv.	1823 -1838
5. Balló Ladislaus	1840

4. *Nagyenyed, 1741 (Strassburg, Aiud)*
1. Tőkés László	1774 -1782
2. D.N.Cseh	1789 -1796
3. Pálfi István	1800
4. Pálfi Barbara özv.	1806 -1815
5. Pávai Vajna István	1816 -1822
6. Varró Márton	1823 -1840
5. *Felvinc, 1741 (Ober -Wintz, Unirea)*
1. Veres Benedek	1774 -1782
2. D.N.Vérés	1789
3. D.N.Kolosvári	1794
4. Kövendi Sándor	1796 -1806
5. Paris Johann	1807 -1818
6. Paris Rozalia	1819 -1836
7. Alsójárai Pápai József	1837
8. Aron Botz	1840
9. Kovács János	1846 -1847
6. *Torda, 1741 (Thorenburg, Turda)*
1. Kovács Zsigmond	1774 -1778
2. Kovács Mária Thereza	1779 -1780
3. Gotthard Joan	1782
4. D.N.Kerekes	1784 -1789
5. D.N.Walter	1794 -1796
6. Hetzel Laurentius	1800 -1807
7. Rediger Carl	1808 -1847
7. *Bányabükk, 1789 (Buchgrub, Vilcele)*
1. Beringer Anton	1789 -1807
2. Rhedei Ádám comes	1808 -1847
8. *Kolozsvár, 1716 (Klausenburg, Cluj)*
1. Magner Antal	1774 -1778
2. Gercsy Izsák	1779 -1780
3. Gyéresi Izsák	1782
4. Beringer Johann	1784 -1811
5. Kapdebou Emmrich	1812 -1813
6. Bogdánffy Gábor	1814 -1847
Caspar Johann Kontrollrat	1816 -1838
Kovács Ferenc	1840 -1847
9. *Kóród (Nádaskóród, Corusu)*
1. D.N.Helbeing	1774 -1794
2. Helbling Rozalia özv.	1794 -1810
3. Jánossy Johann	1810 -1820
4. Bartalis Johann	1821 -1820
10. *Berend, 1717 (Nádasberend, Berindu)*
1. Gerendessy István	1774 -1778
2. Almássy János	1779 -1782

3. Almássy Elisabetha özv.	1784 -1785
4. D.N.Almási	1789 -1799
5. Kellő Sándor	1800 -1834
6. Kellő Katalin	1837 -1839
7. Kellő Johann	1839 -1847
11. <i>Sombor</i> , 1717 (Magyarzsombor, Zimbor)	
1. Mittingerin Barbara	1774 -1778
2. Német András	1742
3. D.N.Magner	1779 -1789
4. Potyo Adalbert	1794 -1840
5. Pottyó Ignác	1843 -1847
12. <i>Magyaregregy</i> , 1716 (Alsóegregy, Romănași)	
1. Kéthely László vice comes	1774 -1789
2. Kétheli Rosalia özv.	1800 -1822
3. Kétheli Ladislaus	1823 -1840
4. Kétheli Eszter	1841 -1847
13. <i>Bréd</i> , 1716 (Bredendorf, Brebi)	
1. Almássy János	1774 -1778
2. Rátz Demeter	1779 -1780
3. Rátz Ladislaus	1785 -1806
4. Gyujtó István	1807 -1847
14. <i>Zilah</i> , 1716 (Zaláu)	
1. Paulovits József	1774 -1778
2. Paulovits Gáspár	1779 -1785
3. D.N.Paulovits	1789 -1794
4. Paulovits Julianna özv.	1794 -1818
5. Paulovits Franz	1819 -1836
6. Paulovits Therezia	1837 -1847
15. <i>Somlyó</i> , 1716 (Szilágysomlyó, Șimleu Silvaniei)	
1. Moldoványi László	1774 -1778
2. Kajtsa Imre	1779 -1782
3. Kelemen Julianna	1784 -1785
4. D.N.Kelemen	1789 -1794
5. V.D.Kelemen	1794
6. V.D.Suini	1796
7. Suini Philip	1809 -1815
8. Suini Anna özv.	1816 -1822
9. Liebnitzky Károly	1823 -1834
10. Suini Johann	1835 -1847
16. <i>Kémer</i> , 1716 (Kémer, Cămar)	
1. Losteiner József	1774 -1780
2. Losteiner András	1782 -1789
3. Koszta Nikolaus	1794
4. Koszta Therezia özv.	1806 -1811
5. Kováts László	1811 -1818

6. Suba István	1819 -1826
7. Suba Mária özv.	1827 -1839
8. Barothy Dániel és József	1842 -1847

III. Kolozsvár–Nagyvárad postaút

1. Kolozsvár

vö.: II-es postaút

2. Andrászáza (Andrászáza, Rădaia)

1. Gerési Izsák	1789 -1803
2. Mártonffy Antal	1804 -1824

3. Bogártelke (Bagara)

1. D.N.Durati	1789 -1794
2. D.N.Raupenbach	1796
3. Istvánfi László	1800 -1818
4. Elekes István	1819 -1834

4. Kispetri (Petrinzel)

1. D.N.Kallai	1789
2. Szombatfalvi Mihály	1794 -1818
3. Szombatfalvi Anna özv.	1819 -1820
4. Szombatfalvi Gregor	1821 -1834

5. Nyires (Almásnyires, Mesteacănu)

1. D.N.Tarpai	1789 -1796
2. Tarpai Ágnes özv.	1800 -1816
3. Tarpai József	1817 -1818
4. Tarpai Sámuel	1819 -1824

III/a) Nagykapus–Bánffyhunyard postaút 1827

1. Nagykapus, 1827 (Magyarkapus, Căpusu-Mare)

1. Bánffy György comes	1827 -1839
2. Bartalis Joannes	1840 -1841
3. Vári József	1843 -1844

2. Bánffyhunyard, 1827 (Huedin)

1. Bánffy Ladislaus	1827 -1840
2. Bánffy Nicolaus	1842 -1847

IV. Nagyszeben–Beszterce–Lemberg postaút

1. Nagyszeben

vö.: I-es postaút

2. *Szelindek*, 1789 (Stolzenburg, Slimnic)
1. D.N.König	1794
2. Máthé János	1843
2. Binder Johann	1796 -1806
3. Jamtsó Valentin	1807 -1818
4. Császár Lajos	1819
5. Máté Johann	1820 -1847
3. *Nagysejk*, 1796 (Markt-Schelken, Seica Mare)
1. D.N.Czirjék Pál	1779 -1794
2. D.N.Prodan	1796
3. Nagy Sándor	1800 -1847
5. *Erzsébetváros*, 1778 (Ebesfalva, Elisabethstadt, Dumbrăveni)
1. Ant Lukáts	1782
2. Lukáts Theodor	1789 -1804
3. Simon György	1806 -1827
4. Lukás Lukács	1832 -1837
5. Lukács Emanuel	1838 -1844
6. Zacharias Josephus	1846-1847
4. *Medgyes*, 1769 (Mediasch, Medias)
1. Buchels Joannes	1779 -1789
2. Platz Adreas	1794 -1806
3. Hambacher Michael	1807 -1809
4. Rihtarschek Franz	1810 -1819
5. Császár Lajos	1820 -1827
6. Császár Dániel	1832 -1847
6. *Segesvár*, 1769 (Schassburg, Sighisoara)
1. Hungariae Tarkanyiensis	1779 -1780
2. Wolff Joannes	1782 -1789
3. Thelmann Johann	1794 -1818
4. Thelmann Michael	1819 -1827
5. Thelmann Anna özv.	1832 -1847
7. *Nagykend*, 1792 (Nagykend, Chendu)
1. D.N.Henter	1794 -1796
2. Henter Theres	1800
3. Téglás Ádám	1804-1815
4. Téglás Mária özv.	1816 -1845
5. Téglási Georg	1847
8. *Balavásár*, 1791-ig (Bladen, Bălăușeri)
1. Simonyi Georgius	1779 -1785
2. D.N.Schönherr	1789
9. *Vaja*, (Székelyvaja, Văleni)
1. Balla Mihály	1805 -1815
2. Balla Anna özv.	1816 -1822
3. Balla József	1823 -1824

10. *Marosvásárhely, 1769* (Agropoliensis, Tîrgu -Mures)
1. Wales Maccarius	1779 -1785
2. Horváth János	1789 -1800
3. Horváth Teréz özv.	1804 -1807
4. Soos Sámuel	1808 -1815
5. Petky József comite	1816 -1818
6. Petky Elisabeta com.	1819
7. Göpferth Joseph	1820 -1834
8. Keéri Vallyi Károly	1835 -1847
11. *Szászrégen, 1769* (Rennmarkt, Reghin)
1. Szakadáti Miklós	1779 -1789
2. Bruckner Michael	1794 -1827
3. Bruckner Eszter özv.	1832 -1833
4. Wagner Daniel	1838 -1847
12. *Teke, 1777* (Tekendorff, Teaca)
1. Szentkirályi Zsigmond	1778 -1785
2. D.N.Ballas	1789
3. D.N.Budai	1794 -1796
4. Dingers Antal	1803 -1818
5. Dingers Antónia	1819 -1823
6. Müller Georg	1824 -1827
7. Müller Caroline özv.	1832 -1843
8. Müller Carolus	1845 -1847
13. *Beszterce, 1769* (Bistritz, Bistrita)
1. Adamus Joannes	1779
2. Anton Austel	1782
3. Austin Anna özv.	1784 -1789
4. D.N.Sombori	1794
5. D.N.Fogarasi	1796
6. Schuster Daniel	1800 -1815
7. Drexler Johann	1816 -1833
8. Drexler Anna özv.	1835 -1838
9. Szerdahelyi Josepha	1840-1847
14. *Borgóprund, 1787* (Prundborgó, Prundu -Birgaului)
1. D.N.Bekes	1789
2. Békes Maria özv.	1794 -1815
3. Kohl Jakob	1816 -1846
4. Kohl Johanna	1847
15. *Tihutza, 1787* (Illuza)
1. D.N.Röterich	1789 -1794
2. Held Joseph	1796 -1806
3. Bachner Martin	1807 -1834
4. Bachner Egry Klára	1838 -1847

V. *Beszterce-Nagybánya* postaút

1. *Beszterce*

Vö.: IV.-es postaút

2. *Somkerék*, 1788 (Șintereag)

1. D.N.Sarosi	1789 -1794
2. Tamási Péter	1796 -1832
3. Kornis Johannes	1833 -1840
4. O'Nachten Maria sz.Kornis	1844 -1847

3. *Árpástó*, 1822-ig (Branîștea)

1. D.N.Alsó	1789 -1796
2. Alsó Sophia özv.	1800 -1822

4. *Csicsókeresztúr*, 1822 (Cristești Ciceului)

1. Torma Judit özv.	1823 -1827
2. Torma József	1832 -1847

5. *Dés*, 1787 (Dej)

1. Vajda Gábor	1789 -1815
2. Vajda Pál, Gábor árvája	1816 -1847

6. *Kaczkó*, 1827-ig (Cîțcău)

1. Alsó Franz	1789 -1818
2. Alsó Franz jun.	1819 -1822
3. Alsó Ladislaus	1823 -1826

7. *Galgó*, 1787 (Gîlgău)

1. Kászoni Alexander	1789 -1807
2. Kászoni Rosalia özv.	1807-1820
3. Kászoni Franz	1821 -1847

8. *Nagyilonda*, 1787 (Ileanda)

1. Vajda József	1789 -1806
2. Vajda Mihály	1807 -1822
3. Vajda Theresia özv.	1823 -1839
4. Jánossy Stephanus	1840 -1847

9. *Gaura*, 1827-ig (Kővárgara, Valea Chioarului)

1. Betzkai Péter	1789 -1819
2. Teleky Johann comes	1820 -1826

10. *Nagysomkút*, 1787 (Șomcuta-Mare)

1. Szarvadi Imre	1789 -1803
2. Szarvadi Klára	1804 -1815
3. Csüdör Franz	1816 -1845
4. Hosszu László	1846 -1847

11. *Szakállosfalva*, 1827-ig (Szakállasfalva, Săcălașeni)

1. Préda Johann	1789 -1803

2. Préda Tereza	1804 -1815
3. Meltzer Johann	1816 -1820
4. Meltzer Anna özv.	1821 -1826

VI. Nagyszeben-Brassó postaút

1. Nagyszeben

Vö.: I-es postaút

2. Porumbák, 1736 (Porumbach, Porumbacu)

1. Tischler Johann	1789 -1818
2. Bruckenthal Carl	1820 -1847
3. Benedict Martinus	1774 -1785

3. Alsóúcsa, 1736 (Ucea de Jos)

Bruckenthal Josef	1826 -1847
-------------------	------------

4. Fenyőfalva, 1794 (Gierelsau, Bradu)

1. Filts Thomas	1794 -1804
2. Jantsó Sámuel	1806 -1846

5. Szombatfalva (Unter-Mühlendorf, Sîmbata de Jos)

1. Kaszony Michael	1774 -1778
2. D.N.Fustye György	1779 -1789
3. Fustye Helena özv.	1794 -1804
4. Bruckenthal Josef baron	1806 -1823

6. Fogaras 1736 (Făgăras)

1. Bruckenthal Josef	1826 -1847
----------------------	------------

7. Sárkány, 1736 (Scharken, Șercaia)

1. Dávid Gergely	1780 -1785
2. Wolff Joannes Carolus	1774 -1780
3. Fronius Friedrich	1789 -1804
4. Christoph Sámuel	1806 -1844
5. Christoph Elisabeta	1846 -1847

8. Vledény, 1736 (Wladein, Vlădeni)

1. Trumer Franciscus Jos.	1774 -1778
2. Willner Franciscus	1779 -1789
3. Máté József	1796 -1815
4. Máté József özv.	1816 -1818
5. Publicum Coronense	1819 -1847

9. Brassó, 1736 (Corona, Kronstadt, Braşov)

1. Dóczy Jos. Franciscus	1774 -1789
2. Fronius Georg	1794 -1806
3. Fronius Friederich	1807 -1847
4. Convay Johann kontrollrat	1816 -1818
5. Eichlehner Johann "	1819 -1822
6. Theodor Rusz	1832 -1847

VII. *Kolozsvár–Szamosújvár–Dés* postaút

1. *Kolozsvár*

Vö.: II-es postaút

2. *Válaszút, 1804 (Rascrucu)*

1. Bánffy György	1804 -1833
2. Bánffy Albert	1838 -1847

3. *Szamosújvár, 1804 (Gherla)*

1. Baltha Emánuel	1804 -1827
2. Novák Márton	1832 -1838
3. Zachariás István	1839 -1847

4. *Dés*

Vö.: V-ös postaút

VIII. *Torda–Marosvásárhely* postaút

1. *Torda*

Vö.: II-es postaút

2. *Kecze, 1807 (Maroskece, Chetani)*

1. Tamási András	1807 -1827
2. Horváth Ferenc	1832 -1847

3. *Radnóth, 1807 (Jernut)*

1. Bethlen Joseph	1807 -1815
2. Bethlen Josephin özv.	1816 -1842

4. *Marosvásárhely*

Vö.: IV-es postaút

IX. *Medgyes–Szőkefalva–Radnóth* postaút

1. *Medgyes*

Vö.: IV-es postaút

2. *Szőkefalva, 1807 (Dunkeldorf, Ganesti)*

1. Széky Károly	1807 -1827

3. *Radnóth*

Vö.: VIII-as postaút

X. *Nagykend–Csíkmárfalva* postaút

1. *Nagykend*

Vö.: IV-es postaút

2. *Segesvár*
Vö.: IV-es postaút
3. *Székelykeresztúr*, 1807 (Szitáskeresztur, Cristuru-Secuiesc)
1. Biró József 1807 -1847
4. *Székelyudvarhely*, 1807 (Odorheiu-Secuiesc)
1. Saidel Johann 1807 -1847
5. *Oláhfalva*, 1807 (Szentegyházafalu, Vlâhita)
1. Györffy István 1807 -1815
2. Mártonffy Johann 1816 -1843
6. *Csikmártonfalva*, 1807 (Csikszentmárton, Sinmartin)
1. Lázár Ferenc 1807 -1820
2. Lázár Antal 1821 -1847

Jegyzetek

1. Hennyey Vilmos: A magyar posta története, Budapest, 1926.105.p.
2. Hennyey Vilmos: im.109.p.
3. Hennyey Vilmos: im.123.p.
4. Emanoil Munteanu: Istoria postala a Sibiului,Sibiu, 1980.16.p. (Nagyszebenben postatörténete)
5. Szabó T. Attila: Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár, Bukarest, IV.kötet 386.p.
6. Szabó T. Attila: im.I kötet.1187.
7. Emanoil Munteanu: im.16.p.
8. Szabó T. Attila: Kalotaszeg helynevei, Kolozsvár, 1942
9. Szabó T. Attila: Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár, Bukarest, IV.kötet 323.p.
- 10.Uo.
- 11.Uo.
- 12.Emanoil Munteanu: im.39.p.
- 13.Emanoil Munteanu: im.16.p.
- 14.Novum Calendarium ad annum...1794. Claudiopoli.
- 15.A posta a Dunai Fejedelemségek nagyobb városaiban Nagyszebenben keresztül jutott el. Nagyszebenben és Bukarest között 23 postaállomás létezett. 1791-től a postát Bécsből kurir vitte Nagyszebenbe, az út 6-7 napig tartott. Innen követségi altiszt taligán Bukarestbe, majd onnan lovas janicsár Konsztantinápolyba vitte. A fejedelemségekben működő ún. konzuli posta 1869.március 31-én szűnt meg.
Vö.: Hennyey Vilmos: im.
- 16.Novum et vetus Calendarium ad annum vulgarem MDCCXLIII...in usum M.Principatus Transsilvaniae et partium adnexarum. Claudiopoli. Typis Lycei Regii.
- 17.Emanoil Munteanu: im.16.p.
- 18.Uo.: 22.p.
- 19.Új oktató és mulattató Filler-Kalendarium. Kassa, 1937. 83-84.p.
- 20.Dankanits Ádám: A hagyományos világ alkonya Erdélyben. Budapest,1983. 61-62.p.
- 21.Dinicu Golescu: Utazásaim leírása (1823). In: Ódon Erdély Bp.1986.
- 22.Hennyey Vilmos: im.146.p.
- 23.Im.147.p.
- 24.Új oktató és mulattató Filler-Kalendarium. Kassa, 1837. 83-84.p.
- 25.Új és Ó Kalendarium. Kolozsvár, 1837.
- 26.Dankanits Ádám: im.88.p.
- 27.Bod Péter: Önéletírása.. In: A bölcsőhely parancsai, Bukarest, 1978. 98. p.
- 28.Emanoil Munteanu: im.31-32.p.
- 29.Uo.
- 30.Szabó T. Attila: Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár, Bukarest, 1978. II.306.

The history of the Transylvanian Post in the XVIII-XIX-th century is an especially interesting part of the history of the Hungarian post: the ancient messenger institution was replaced by the postal organization that time, which was managed by the state. The first stage-coach and later the diligence started on its first route that time.

In 1693 Leopold I. ordered to establish a postal management at Nagyszeben, and to start from there three postal routes to Brassó, Kolozsvár and Szilágysomlyó. The Nagyszeben Post Prefecture managed and controlled 32 Transylvanian postal stations.

In 1722 Charles II. declared the post to be an imperial regalia.

The author introduces three types of the postal services: the letter post (*ordinaria*) the extraordinary letter post (*extraordinaria*) and the passenger transport either by horseback or by stage-coach.

The order, issued in jun.28, 1754, on the start of a diligence route between Vienna and Nagyszeben is connected to the name of Maria Theresa. With the start of the diligence route a new age was started in the history of the Hungarian passenger transport, the age of the scheduled mass passenger transport.

The author introduces the routes of the postal services, and according to the contemporary accounts of travels he gives samples of the journey with stage coach, the rules of the transportation and the conditions of the transportation. (He reports about schedules, tables of fees, etc.)

The charges of the letter delivery was changing: the charge of the letters up to 1 lat (appr. 17.5 gr) was 6 krajcár (approximately 6 pennies) before 1750 in 1750 it was 8 krajcár, in 1798 it was 12 krajcár, and in 1803 it was 16 krajcár.

A very interesting part of the study is the one which deals with the epidemics of the plagues, and the activities of the health checking stations. The quarantines and the health checking postal stations made the postal traffic slow, or even frequently they stopped it for a short period of time. Health checking postal stations were operating in Transylvania in Vulkán, Tömös, Töröcsvár, and in the Vöröstorony pass, etc.

The study closes with a firstly published interesting collection of data on the chronological register of the names of the post masters and postal stations of the XVIII-XIX-th. centuries of Transylvania.

Telemuseum - Stockholm

A Djurgardsbrunnsvägen egykor katonai lóistállójának átalakított épületében 1975-ben nyitotta meg kapuit a stockholmi Távközlési Múzeum. Története azonban közel másfél száz esztendőre nyúlik vissza, 1853-ra, amikor magalakult a Királyi Elektromos Táviró Igazgatóság, amelynek korai táviró készülékeit egy speciális típusgyűjteményben oktatási célokra összegyűjtötték. Az oktatási osztály először 1908-ban mutatta be gyűjteményét, amikor Malmskillnadsgatanra költözött. Az 1800 darabból álló gyűjteményt

*1. ábra:
Látogatók a távbeszélő alközpontok csarnokában*

ekkor még csak a sajtó és a szakmai körök tekintették meg, a nagyközönség előtt először 1937-ben nyílt meg a Karlaplan-i kézikapcsolású telefonközpont 1930-ban automata központtá alakított épületének folyosóin. A kiállítás a kézikapcsolású központok fejlődéstörténetét mutatta be, 1964-ben a Svéd Távközlési Igazgatóság a múzeum fejlesztésére egy alapítványt létesített, amely a Tudományos és Műszaki Alapítvánnyal megállapodott a gyűjtemény áttelepítésére a Műszaki Múzeum melletti, akkor még rendeltetés nélküli, egykor katonai épületrészbe. A 135 méter hosszú, 18 méter széles épület átalakítása 1971-ben kezdődött. A gyűjtemény első része 1974-ben már átköltözött és 1975-ben megnyílt a földszinten első kiállítása, majd 1979-ben az emeleti kiállítások. A kiállítási terület 4000 négyzetméteren kívül filmvetítésekre és előadásokra külön termeket találunk, a könyvtáron, okmánytáron kívül raktárak és műhelyek, valamint múzeumi munkaszobák vannak az épületben. Mindössze a belépőcsarnoka közös a Műszaki Tudományok Múzeumával. Ebben mintegy bevezetesként láthatjuk azt a kiállítási vitrint, amely az 1897-es stockholmi kiállításon az LM Ericsson Telefon Rt gyártmányait mutatta be.

A múzeum állandó kiállítása a távközlés teljes fejlődéstörténetét mutatja be. A kezdeteket az optikai és akusztikai jelek használatával. A történelmi és néprajzi leírásokban megörökített távközlést életképeken ismerhetik meg a látogatók, a görög fáklyafény jelzéses "távírótól" az indiánok füstjel-távírójáig, kiegészítve a svédországi füst- és tűzjelzések emlékeivel.

Az 1794-ben Claude Chappe szerkesztette optikai távíró bemutatása mellett megismerjük az azonos időben Svédországban folyt kísérleteket, A.N. Edelcrantz találmányát, amely egy numerikus rendszerre épített, jelkönyvvel azonosítható kódot közvetített a távíró tíz, mozgatható karjának pozicionálásával. Mint minden jelentős találmány, úgy ez is háborúban vált ismertté. 1808-1809-ben a finnekkel folytatott háború idején épült az első állomása, amely Furusundból továbbított üzeneteket a stockholmi szigetvilágba. A helyszínen rekonstruált távíró képei mellett kiállították Edelcrantz terveit, és kódkönyvét.

Az elektromos távírás történetének bemutatásánál a didaktikai szempontok megkövetelte teljességre törekedve ismerjük meg Luigi Galvani, a dán Hans Christian Oersted találmányaira épülő "tü-távírók" működési elvét, az oroszországi Schilling von Cannstadt és az angliai Sir Charles Wheatstone találmányait, mely utóbbit működésében láthatjuk a kiállításban.

A Morse távíró működési elvének megismerését a Svédországban 1853-ban megnyílt első távíróhivatal Morse gépei egészítik ki. A hálózat kiépítésében igen nagy jelentőségű volt a tengeralatti kábelek lefektetése, amelyek lehetővé tették, hogy 1857-re létrejött Ystad és Haparanda között a teljes észak-déli összeköttetés az országban.

A kékírós Morse és a Wheatston távírók az 1870-es években terjedtek el, melyek hosszú évtizedekig szolgálták a távírást a Hughes gépekkel együtt. A távírástörténet újabb fejezeteit a teletex, telefax gépek bemutatása egészíti ki. Minden kiállított készülék működőképes, s minden típusból egy-egy a látogatókat szolgálja, hogy kipróbálják működését.

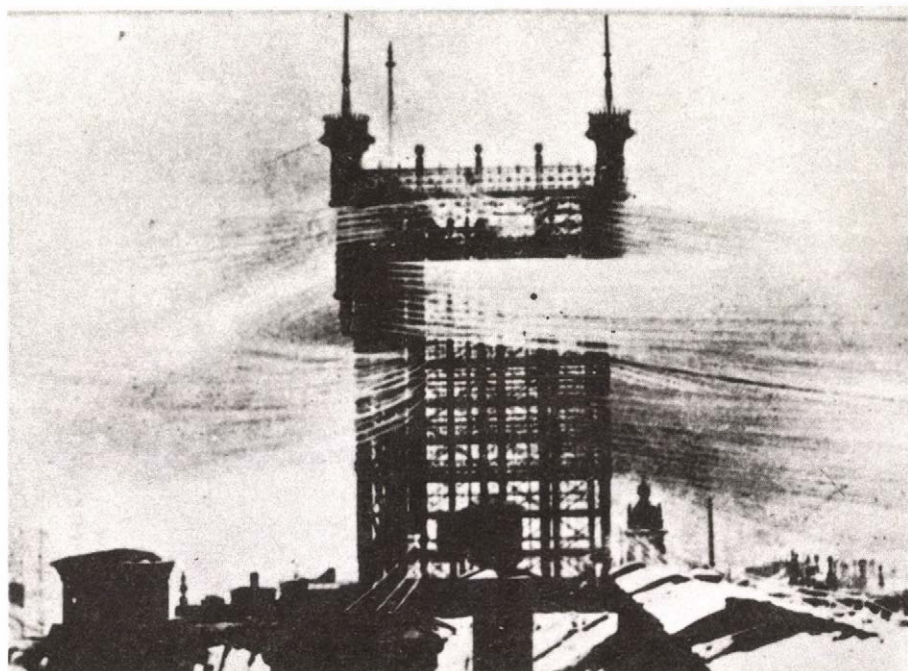
A távírás történet azonban korántsem tisztán a műszaki eredmények és működési elvek bemutatására korlátozódik, hanem a találmányok társadalmi jelentőségére is. Így természetes, hogy a rekonstruált uppsalai távíróhivatal 1853-ból a maga korhú enterieurjében nem nélkülözi a hivatalvezető portréját sem.

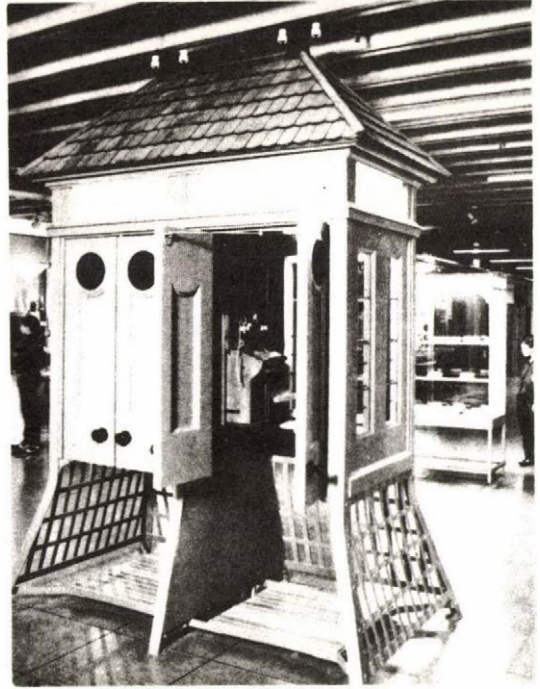
A telefónia történetében méginkább nyomon követhetjük ezt a szemléletet, nemcsak Bell és Watson első beszélgetésének felidézésével, de a telefon bemutatásával Oszkár svéd királynak 1877 nyarán. Még ennek az évnek a végén létrejött az első gyakorlati célt szolgáló telefonösszeköttetés a fővárosban Cedergren kereskedő üzletháza és lakása között a Drottninggatanon. Stockholm első telefonközpontja 1880-ban épült meg, 121 előfizetőt számlált. A központokat és a készülékeket az USA-ból importálta a Stockholmi Bell Telefon Társaság. A kir. Táviró Hivatal távbeszélő szolgáltatását 1881-ben kezdte el a fővárosban egy kisebb hálózat megépítésével. A svéd városokban magán telefontársaságok alakultak, s mivel a hazai gyártás LM Ericsson jóvoltából kiemelkedő jelentőségű lett, Svédországban a távbeszélő elterjedése páratlan gyorsasággal megindult. A legnagyobb telefontársaság az 1883-ban alapított Allmänna Telefon Társaságnak nagy szerepe volt abban, hogy 1885-ben a világ legnagyobb városait is beleértve a legnagyobb telefonsűrűséggel Stockholm rendelkezett.

A Malmskillnadsgatanon az Allmänna Rt 4000 vonalas távbeszélő központja, akkor, 1887-ben a világ legnagyobbika volt. A légvezetékek az épület tetején magasodó 50 méteres toronyból indultak az előfizetőkhez. A gigantikus torony 1953-ig, mígnem tűzvész áldozata lett, valóságos jelképe volt a városnak.

Jóllehet kisebb manuális központok 1972-ig működtek Svédországban, az automata központok korán elterjedtek. Az 1900-as párizsi Világkiállításon aranyéremmel tüntették ki az első svéd automata központot, Betulander és Pehrson a kir. Táviró Igazgatóság mérnökei tervezték. Az első crossbar központ (500 állomással) az Ericsson Rt gyártmánya 1924-ben kezdte meg működését Stockholmban.

2. ábra: Az Allmänna Rt. 1887-ben épült tornya

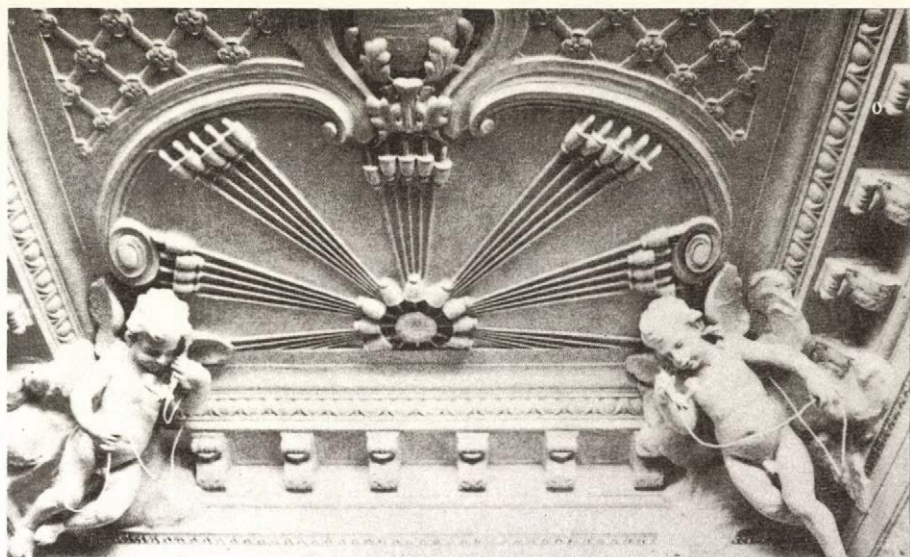

3. ábra:
Utcái telefonfülkék a század-
előről

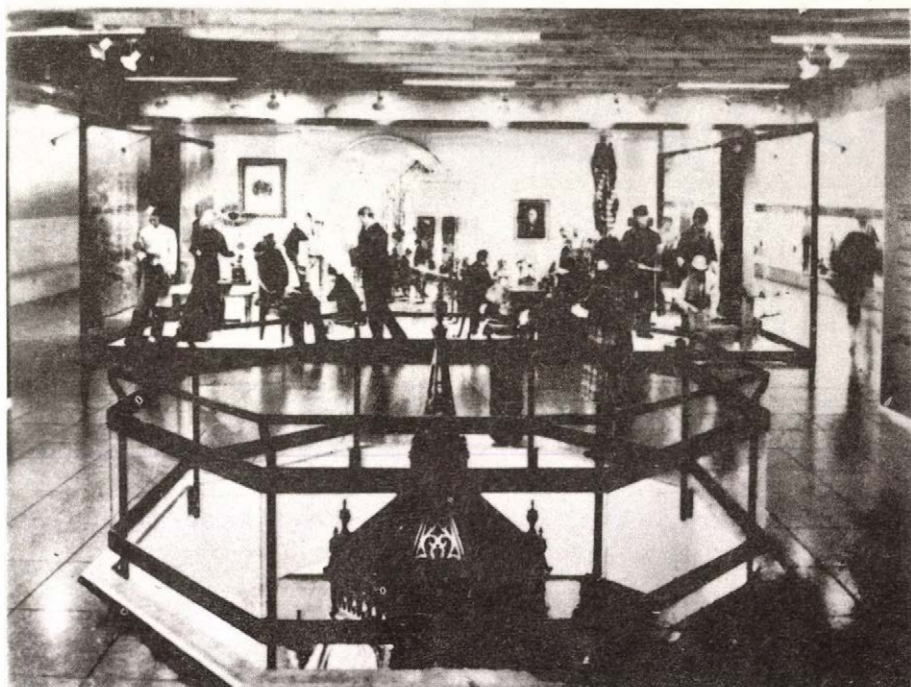

4. ábra: Vidéki távíró- és távbeszélő-hivatal közönségforgalmi helyisége
az 1920-as évekből

5. ábra: Az Ericsson cég tárgyalótermeinek mennyezeti díszítése

6. ábra: Életkép a hírközlés munkatársairól

7. ábra:
Az első hajókon működő
rádiótávíró-állomások
egyike

A századfordulón a svéd utcaképbén egyre több cseréptető, faszerkezetű nyilvános távbeszélő állomás jelent meg. A kiállításban egy iker fülke képviseli őket. 1918-ban a kir. Távíró Igazgatóság több magántársaság, így az Allmänna hálózatát és központjait is megvásárolta, s egyidejűleg országszerte kibővítette távíró hivataljai szolgáltatását a távbeszélővel. Élethű viaszbábukkal ezt a korszakot egy falusi hivatal közönségforgalmi szobájával idézi fel a kiállítás.

A hálózat fejlődését a légvezetékekből a koaxiális kábelekkig nemcsak minták, hanem kitűnő utcaképek során is bemutatják. A szerelés folyamatát fényképek és makettek szemléltetik a munkaeszközök, műszerek mellett.

A készülékek valóságos desing kiállítással érnek fel. A két legrégebbi darab Bell és Ericsson 1877-ből illetve 1878-ból származó készüléke. A svéd távközléstörténeti készülékek sorából kiemelkedik az 1962-ben bevezetett "Dialogus" márka nevet viselő készülék, amelyből 10 millió darabot adtak el.

A svéd telefóniatörténet nem lenne teljes, ha nem emlékezne a történetét alakító emberekről, jeles személyiségekről. Lars Magnus Ericsson emlékezetét az Ericsson emlékszoba ápolja. Ez a cég 1903-ban épült igazgatósági székházának tárgyalóterme. A napjainkban oly sokat emlegetett vállalati image egyik szép példája is egyben. A mennyezet stukkói között telefonáló angyalkák és a párizsi Világkiállításon nyert

aranyérem felnagyított másolatát láthatjuk. Az áttelepítés költségeit természetesen az Ericsson cég fedezte.

A svéd Távközlési Igazgatóság személyzetét reprezentatív életkép mutatja be az emeleti előcsarnokban. A királyi Elektromos Távíró Hivataltól (1853) a Televerket Távbeszélő Művekig (1953) minden kibővített, átszervezett távközlési igazgatóság a folytonosság, a múlt örökségének ápolása jegyében munkálkodott, amit elsősorban a múzeum páratlanul gazdag gyűjteményei is igazolnak. Az életkép viaszbábui az igazgatóktól a kábelszerelő munkásokig minden szakalkalmazottat bemutatnak, munka és egyenruhák kavalkádjában. A csatlakozó tárlók és tablók dokumentum anyagai között személyi iratok, igazolványok, bizonyítványok, szakkönyvek láthatók valamint az életkörülményeikre utaló bértáblázatok, szociális és kulturális egyesületeik emlékei. Akárcsak nálunk az első központkezelő kolleganő Matkovits Ilona emlékét, úgy Stockholmban is ápolják az első távközlési nőalkalmazott Elfrida Andrée távírásznő alakját, aki később, mint zeneszerző ismertté lett.

A rádiótörténeti kiállításban megismerhetjük Marconi pontecchioni sikeres kísérleteit, a rádió működési elvét, Maxwell, Hertz, Branly, Lodge és Popov felfedezéseit, természetesen korabeli alkalmazásuk bemutatásával.

8. ábra:
Einar Malmgren, a svéd
kísérleti rádióadások
atyja

A kohérerek között nemcsak az 1895-ből származó Marconi-féle kohéer kelt érdeklődést, de az 1903-ból való is, amelyet az Antartic hajó mentésében résztvett svéd hajó rádióadójából őriztek meg. Svédországban ugyanis a tengeri közlekedésben igen nagy szerepe volt a rádiótávíró összeköttetéseknek. Az első rádiótávíró állomást 1902-ben helyezte üzembe a Svéd Tengerészeti Hivatal. A kereskedelmi hajókat 1911-től látták el rádióállomásokkal, amikor a kir. Távíró Hivatal átvette a tengerészet göteborgi állomását. Mivel a rádiótávíró állomások nyilvánosak voltak, forgalmuk rendkívül megnövekedett és egyre több parti állomás létesítéséhez vezetett.

Svédország 1923-ban lépett rádiótávíró kapcsolatba az Egyesült Államokkal. A nyugati partra telepített adó rotációs nagyfrekvenciás generátorát az amerikai svéd emigráció jeles mérnöke, Ernst Alexander tervezte.

A szikratávíró társadalmi jelentőségét a Titanic tragédiájával érzékelteti a kiállítás, hiszen a rádió segélykérés segítségével több száz embert sikerült megmenteni. A svéd hajókon az 1920-as évektől a rádiót iránymeghatározóként is használták, s a kiállítás számtalan rádió berendezése, mint navigációs eszköz üzemelt.

A rádiózás története a szatellitok megjelenéséig vezet végig a látogatókat. Az első kísérleti rádióadásokat a Távíró Igazgatóság oktatási központjából sugározták. Einaer Malgren mérnök konstruálta és működtette az adót, amely kezdetben gramofon zenét sugározott, azoknak a prominens stockholmi polgároknak otthonába, ahova a készülékeket kihelyezték. A kísérleteket 1923-ban, egy év múltán, egy amerikai adóval folytatták. A rendszeres rádióadások 1925. január elsején indultak meg. A stockholmi Lakihegy - Motala - hosszú ideig Svédország fő adója volt, közép és hosszuhullámú adásait külföldön is jól vették. Napjainkban Svédország műsorszórását frekvencia modulációs FM hálózat látja el. Az interferencia zavarok kiszűrése érdekében az FM hálózat üzembehelyezése előtt az ország területén vezeték nélküli rendszerek működtek. A svédországi Bohuslan-Tanumban épült meg Svédország, Dánia, Norvégia, Finnország közös szatellit állomása.

A kiállításban természetesen megismerjük a svéd rádiózás úttörőjét Gösta Essvik és Artur Lindenstam mérnököket, akiket egy 1923-ban készült fénykép örökít meg a 500 W-os Western Electric adó mellett. Természetesen nem hiányoznak az első stúdiók fotói és berendezései sem, s páratlan gazdagságban találkozunk a vevőkészülékekkel a detektoros rádióktól a sztereó rádióig.

A legfiatalabb távközlési médium, a televízió történetét a stockholmi Műszaki Egyetem kísérleti TV-adójának bemutatása vezeti be. A kísérleti adások 1947-ben indultak el, s a rendszeres adások egy 60 kW-os állomással 1956-ban Stockholm térségében. A svéd rádióipar gyors szerkezetváltása következtében a televíziós műsorszórás minden elképzelést felülmúló gyors fejlődésnek indult. A kiállítás a korai felvevő kameráktól a modern videómagnóig, az 1928-ban Angliában gyártott "Baird Televisor"-tól a legújabb készülékekig állította ki a legjellegzetesebb berendezéseket. Természetesen a régi készülékeken sokszor korabeli műsorral élénkítik fel a látogatók figyelmét, s ki ne csodálkozna rá neves rádiós személyiségek hangjára, vagy azokra a televíziós műsorokra, amelyeket a múzeum segítségével és szervezésében diákok készítenek a távközléstörténet különféle korszakairól.

A múzeum előadóterme dia- és filmvetítésekkel sok látogatót vonz. A múzeum könyvtárát a diákságon túl a szakemberek is rendszeresen látogatják, hiszen a teljes

hazai távközléstörténeti irodalom mellett jelentős külföldi folyóirat és könyv állománya van.

A stockholmi TELEMUSEUM (Telecommunications Museum rövidítése) ismertetésével kettős célunk volt. Egyrészt kiállítását, a kezdetektől napjainkig vezető köreit, a távközlés társadalmi szerepének bemutatását példaként kívántuk állítani a magyar kiállításrendezés elé, másrészt inspirálni a magyar távközlés munkatársait, hogy a hasonló törekvéseket követő hazai Postamúzeum segítségével megszülessen a magyar távközlés múzeuma.

Telecommunication Museum of Stockholm

The author describes brief history of the telecommunication Museum of Stockholm, dating back almost 150 years, which had been opened in its reconstructed form in 1975.

The exhibition shows history of telecommunication beginning from the telegraphs with light signal, of the ancient world, through the optic telegraph of A.N. Edelcrantz of Sweden at the beginning of the 19th century upto the electric Morse telegraph and to the up-to-date telex and telefax machines.

The telephone was shown Oscar Swedish king summer 1877 and the first exchange of Stockholm with 121 subscribers started its operation in 1880. The exhibition shows, very illustratively, the rapid development, as a result of which the Swedish capital possessed the telephone network all over the world // by 1885. The first automatic exchange of Sweden was awarded a gold medal in 1900 at the World Exhibition. The first crossbar exchange, the product of the Ericsson Ltd. began to operate in 1924.

A separate memory room is showing lifework of Lord Magnus Ericsson in the exhibition.

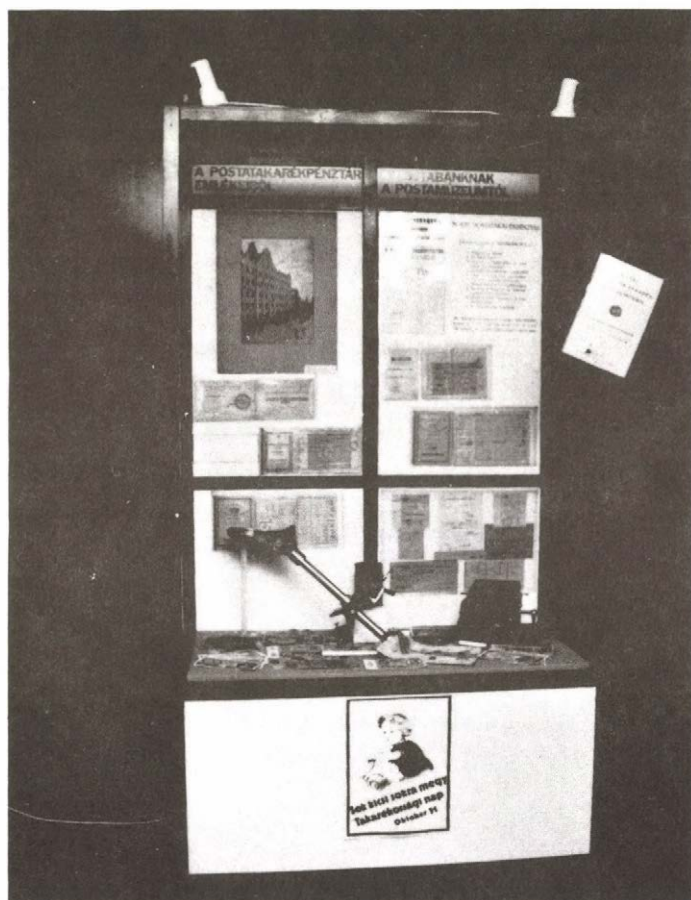
The section of radio history by means of its extremely rich material makes the visitor familiar with the history of the radio just from Marconi upto the satellite system. Pioneers of the Swedish radio history were engineers Gösta Essvik and Artur Linestam. Regular radio broadcasts began on 1st January 1925, and television broadcasts started in 1956.

In addition to showing the old apparatuses, attention of the visitors is enlivened by radio and television programs of the age.

A Postamúzeum kiállításai (1989-1990)

1. A kiállítás címe: "A Postatakarékpénztár emlékeiből 1886-1948"

A kiállítás helye: Budapest, Hotel Atrium Hyatt.

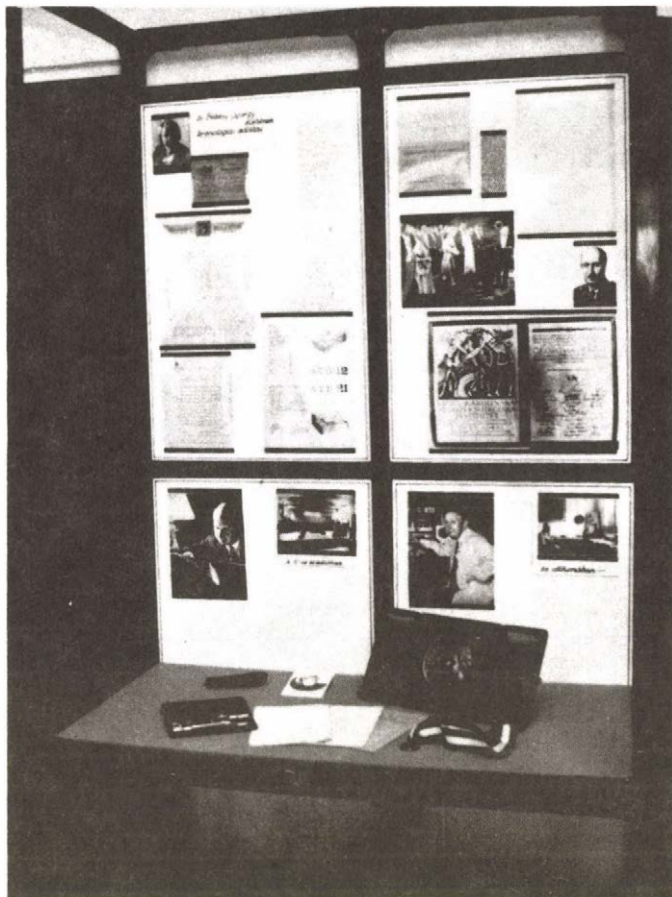
A kiállítás időpontja: 1989. március 31.

A kiállítás célja: A Postatakarékpénztár tárgyi emlékeinek és eredeti dokumentumainak bemutatása

A kiállítás kivitelezői: Sebestyén Kálmán, történész (Postamúzeum)

Grünwald Éva, restaurátor (Postamúzeum)

Kiss János, szakértő (Postamúzeum)

2. A kiállítás címe: "Békésy György (1899-1972) életútja"

A kiállítás helye: Budapest, Békésy György Postaforgalmi Szakközépiskola

A kiállítás időpontja: 1989. május 17.

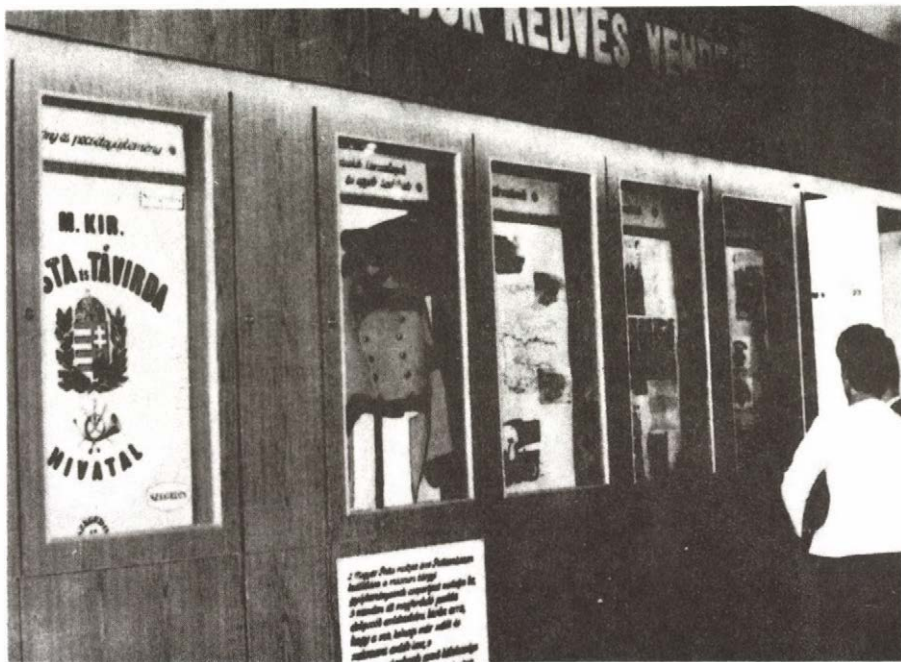
A kiállítás célja: Békésy György Nobel-díjas mérnök-tudós munkásságának bemutatása

A kiállítás kivitelezői: Krizsákné Farkas Piroska igazgatóhelyettes, múzeológus (Postamúzeum)

Nánási Miklós grafikus (Postamúzeum)

Koppándi Ágnes fényképész (Postamúzeum)

3. A kiállítás címe: "Emlékek a magyar posta és távközlés történetéből"

A kiállítás helye: Szeged, Postás Művelődési Ház

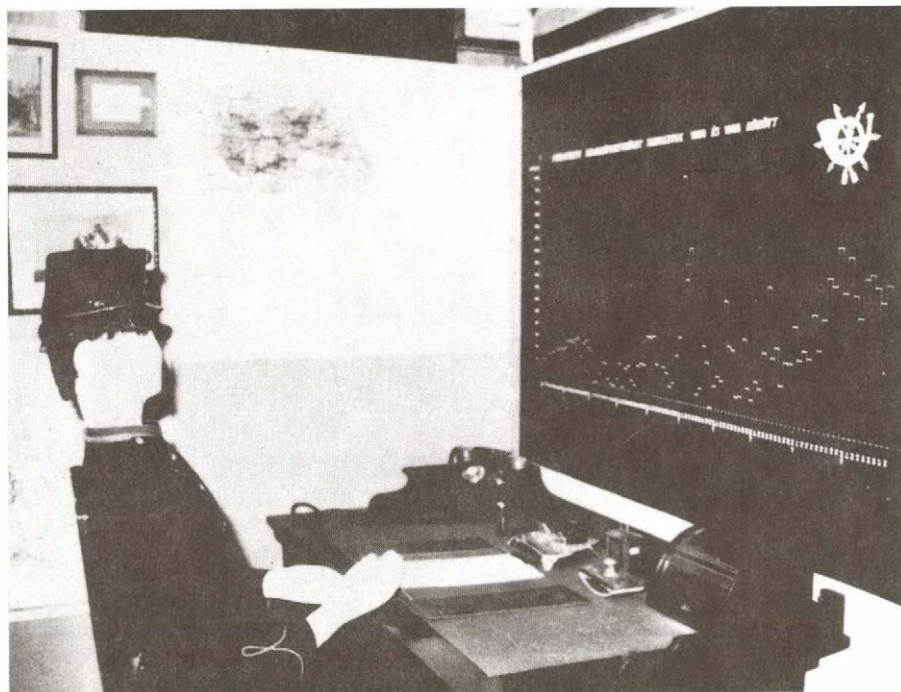
A kiállítás időpontja: 1989. október 9.

A kiállítás célja: A magyar posta történetének bemutatása, a Postamúzeum gyűjteményi csoportjainak alapján.

A kiállítás kivitelezői: Grünwald Éva, restaurátor (Postamúzeum)

Nánási Miklós, grafikus (Postamúzeum)

Koppándi Ágnes, fényképész (Postamúzeum)

4. A kiállítás címe: "A rádió története"

A kiállítás helye: Debrecen, Delizsánsz Kiállítóterem

A kiállítás időpontja: 1989. december 6.

A kiállítás célja: A magyar rádió történetének, a műsorszórás és a vétel folyamatának bemutatása

A kiállítás készítője: Krizsákné Farkas Piroska, igazgatóhelyettes, múzeológus (Postamúzeum)

A kiállítás kivitelezői: Nánási Miklós, grafikus (Postamúzeum)

Koppándi Ágnes, fényképész (Postamúzeum)

Szadovszky Lajosné, fényképész (Postamúzeum)

Balázs Dénes, restaurátor

5. A kiállítás címe: "A Magyar Posta történetének századai - Nógrád megye postatörténete"

A kiállítás helye: Hollókő, Postamúzeum

A megnyitás időpontja: 1990. május 17.

A kiállítás célja: A Magyar Posta évszázadainak bemutatása, különös tekintettel a Nógrád-vidéki, valamint a faluzó posta tevékenységére

A forgatókönyv készítője: Sebestyén Kálmán, történész, főmunkatárs (Postamúzeum)

A kiállítás kivitelezői: Majsai Mária, grafikus (Bélyegmúzeum)

Nánási Miklós, grafikus (Postamúzeum)

Erőss Pál, grafikus (Bélyegmúzeum)

Teleki Katalin, belsőépítész

Koppándi Ágnes, fényképész (Postamúzeum)

Szadovszky Lajosné, fényképész (Postamúzeum)

Összeállította:

Sebestyén Kálmán

The exhibitions of the Post Museum (1989-1990)

1. "From the relics of the Postal Savings Bank - 1886-1948"
Budapest, Atrium Hyatt Hotel, Mar. 31, 1989.
2. The course of life György BÉKÉSY (1899-1972).
Budapest, Békésy György Postal Communication Secondary School, May 17, 1989.
3. Pictures from the history of the hungarian post and the telecommunication.
Szeged, Postal Culture House, Oct. 9, 1989.
4. The history of the radio
Debrecen, Delizsánsz Exhibition Hall, Dec. 6, 1989.
5. The centuries of the history of the Hungarian Post. The postal history of Nógrád Country.
Hollókő, Post Museum, May 17, 1990.

A MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉNEK GYARAPODÁSA 1989-BEN (db-ban)

Távközléstörténeti gyűjtemény	88
Postatörténeti gyűjtemény	81
Dokumentációs gyűjtemény	215
Adattári gyűjtemény	5602
Könyvtári gyűjtemény	73

A hollókői postatörténeti kiállítás forgatókönyve

A kiállítás helye:

Hollókő, Postamúzeum

A megnyitás időpontja:

Kossuth Lajos u.80.

A kiállítás célja:

1990. május 17.

A Magyar Posta évszázadainak bemutatása, különös tekintettel a Nógrád-vidéki, valamint a faluzóposta tevékenységére.

A kiállítás jellege:

Ismeretterjesztő.

A kiállítás területe

I. terem: Nógrád-vidék postatörténetéből

Alapterülete: 19,8 négyzetméter

II.terem: A Magyar Posta évszázadaiból

Alapterülete: 21,2 négyzetméter

A forgatókönyv írója:

Sebestyén Kálmán történész, főmunkatárs (Postamúzeum)

Teleki Katalin belsőépítész

Az installáció tervezője:

Majsai Mária grafikus (Bélyegmúzeum)

A kiállítás kivitelezői:

Nánási Mária grafikus (Postamúzeum)

Eröss Pál grafikus (Bélyegmúzeum)

Fényképek:

Koppándi Ágnes, Szodovszky Lajosné (Postamúzeum)

I. TEREM: NÓGRÁD MEGYE ÉS HOLLÓKŐ VIDÉKÉNEK POSTATÖRTÉNETE

1. *tabló:* falra erősítve (118x138 cm)

1.1. *Szalagcím* a tabló középvonala felett 5 cm széles betűnagysággal (5x60 cm)

NÓGRÁDI KRÓNIKA

NÓGRÁD vármegye nevét - Novigrad - szláv településtől kapta, amely a XIII-XIV. században királyi várként a várispánság központja volt. A honfoglaló magyar nemzetségek jelenlétére a megye településnevei: Balassa- Gyarmath, Salgó-Tarján, Diós-Jenő stb. utalnak.

A táj felszíne hegyes-dombos, völgyekkel szabdalta. A falvak medencékbe húzódva követik egymást, népük mind a mai napig

megőrizte sajátos palóc nyelvjárását, népviseletét.

A tatárjárás után épült nógrádi várak - Füleek, Gyarmathy, Kékkő, Nógrád, Salgó, Somoskő, Szécsény - az évszázadok során fontos szerepet játszottak a magyarság önvédelmi harcában. Hollókő vára a XIII. század második felében épült, ősi birtokosai a Kacsics nemzetség Illés ágának tagjai voltak, első írásos említése 1310-ben "Castrum Hollókew" néven történt. Török kézre 1552-ben került. Evlia Cselebi a híres utazó XVII. századi leírása szerint: "A vár alakja magas halmon fekvő kicsi ötszögű vár; fakapuja van. Egyetlen templomát dzsámivá alakították át a paradisah tiszteletére..."

A falu középkori eredetét a település XIV. századi temploma bizonyítja. Az 1782. évi felmérés szerint egyutcás falu, palóc nagycsaládai - a hagyománynak megfelelően - szalagtelkekre építették jellegzetes boronafalás, zsupfedeles házaikat. Hollókőn az ősi nógrádi falukép, mind a mai napig fennmaradt, páratlan értékű emlékei a Világ Kulturális Örökségét alkotják.

1.2. Összefoglaló felirat: (60x50 cm)

A történeti Nógrád vármegye adatai:

	1910	1970
Területe	4128 km ²	2546 km ²
Lakossága	261517 fő	240129 fő
Megyeszékhely	Balassagyarmat	Salgótarján

	Lakosság	
Salgótarján	13746	40.095
Losonc	12939	-
Balassagyarmat	10887	15.147

Járásai:

Balassagyarmat, Balassagyarmat,
Kékkő, Losonc, Pásztó, Rétság,
Nógrád, Salgótarján, Salgótarján,
Szécsény, Szirák, Gács, Szécsény

Megjegyzés: Az I. világháborút követő trianoni békeszerződés a vármegye területének északi részét Losonccal Csehszlovákiához csatolta.

1.3. Fotórepró: Díszítő miniatura a hódoltság éveiből való jelenettel (30x45 cm)

2. *Tabló*: falra erősítve (108x138 cm)

2.1. *Szalagcím* a tábló középvonala felett 5 cm magas betűnagysággal. (5x75 cm)

2.2. *Térképgrafika* Nógrád vármegyéből Joseph von Reilly: Allgemeiner postatlas... Wien, és Görög Márton: Magyar atlas... Bécs, 1802-1811 alapján (90x54 cm) (Jelölve és színekkel kiemelve: domborzati formák, várak, lovasfutárok, postakocsik, postautak és állomások, stb.)

2.3. *Fotórepró*: a tábló jobb oldalán Balassagyarmat város címere (30x20cm)

2.1. *Összefoglaló felirat* (55x35 cm) (Jelmagyarázat Nógrád vármegye postatérképéhez)

2.5. *Fotórepró*: a tábló bal oldalán Losonc város címere (30x20 cm)

2.6. *Fotórepró*: a tábló bal oldalán Nógrád-vidéki postajárati menetrend a XVIII. századból (35x25 cm) A fotó alsó részén felirat

2.7. *Fotóreperó*: postajárati menetrend a XVIII. századból (20x15 cm)

3. *Színes üvegfestmény* az ablakkeretre erősítve: Nógrád vármegye címere (125x76 cm)

4. *Tabló*: falra erősítve (118x138 cm).

4.1. *Szalagcím* a tábló középvonala felett (5x70 cm)

4.2. XVIII. századi pecsétnyomatok gipszből készült, zsinórral felfüggesztett másolatai a tábló jobb és bal felső részén (30 cm átmérőjű)

4.3. *Fotórepró*: Nógrád postafutárok és postamesterek a XVI-XIX. századból (30x70 cm)

NÓGRÁD POSTATÉRKÉPE

Jelmagyarázat

Postajárati menetrend a XVIII. századból

Nógrád vármegye címere

A POSTA NÓGRÁDBAN

Balassagyarmat és Losonc

Postaküldöncök a budai szandzsák 1559. évi összeírásából:

Sipos Mihály küldönc Bercel faluban
Erdős István küldönc Kozsd faluban
Varga András küldönc Becske faluban

XVIII-XIX. sz. postamesterek:

1. <i>Rétság</i>	
Valovics József	1785
Bogdányi József	1790-95
Rátz József	1797-1802
Bebesi Ferenc	1804-1811
Nagykárolyi Nagy Antal	1815
2. <i>Balassagyamar</i>	
Bobrik Sándor	1778-1784
Skultéty György	1786-1792
Popovics György	1795-1797
özv. Popovics Anna	1802
Mihálkovic József	1803-1810
özv. Mihálkovic Erzsébet	1812
3. <i>Szakál</i>	
Dolenszky János	1774-1778
özv. Lessenyeczy Anna	1778-1784
Popovics György	1785-1797
Skutari Tamás	1802-1815
Avakumovics János	1815
4. <i>Gács</i>	
Stocskó György	1774-1780
Modrovics Márton	1784-1815
5. <i>Vámosfalu</i>	
Kraszmic Sámuel	1790-1797
özv. Kraszics Joanna	1802
Tóbiás János	1803-1815

- 4.4. Gervay Mihály 1867. évi rendelete (eredeti okmány, a tabló bal oldali részén, 35x20 cm)
- 4.5. *Barnított fotó*: Nógrád megyei postahivatalok épületei, 4 db fotórepró egymás mellé helyezve a tabló középső részén (20x75 cm)
- 4.6. *Fotómontázs*: 37 Nógrád megyei postahivatal statisztikai adatai (20x80 cm)
- 4.7. *Barnított fotó*: A salgótarjáni posta épülete a XX. század elején, külső és belső felvételeken (4 db-15x20 cm-es fotórepró a tabló bal oldali részén, egymás alá helyezve)

5. *Asztaltárló:* (55x116 cm) "Nógrád postatérképe" című tabló előtt. A tablón a Nógrád-vidéki kis postahivatalok tárgyi és írásos emlékei:
  - fémpénzszámláló
  - bontókés
  - bélyegzőpárna gumialátéttel és bélyegzővel
  - fém írószertartó, ívelt toll-és ceruzatartó, tintásüveg
  - fém pecsétnyomó Rétság felirattal
  - karancssági posta menetlevele
  - balassagyarmati és losonci levelezőlapok
6. *Asztaltabló* (55x116 cm) "A posta Nógrádban" című tabló előtt. A tárlóban a Faluzó posta és a Nógrádi posta tárgyi és írásos emlékei:
  - kézbesítőtáska, postásíp
  - értékcsikkartó kis láda aprónyomtatványokkal
  - Gervay Mihály rendelete a salgótarjáni postára vonatkozóan(1867)
  - nógrádi levelek, táviratok
  - a losonci posta leltára 1919-ből
  - hollókői levelezőlapok
7. *Tabló:* falra erősítve az ablak melletti részen (5x90 cm)
  - 7.1. Szalagcím a tabló felső részén (5x90)
  - 7.2. *Térképgrafika:* Hollókő és vidéke, madártávlati kép (40x50 cm)
  - 7.3. *Barnított fotók:* A tabló jobb oldali felső részén: Rétság és Szécsény postabélyegző lenyomata (20 cm-es átmérőjű)
  - 7.4. *Barnított fotó:* Buda és Gács postajárási menetrendje a XVIII. század végéről (20x25 cm)
  - 7.5. *Barnított fotó:* A hollókői posta adatai (30x40 cm)
  - 7.6. *Eredeti folyóirat:* A Rendeleték Tára, 1900-as évfolyamából: Utasítás a faluzó levélhordók számára (60x30 cm)
  - 7.7. *Fotórepró:* A faluzó posta naplója (30x40 cm)

HOLLÓKŐ ÉS A FALUZÓ POSTA

Utasítás a faluzó levélhordók számára

- 7.8. Barnított fotók: Faluzó postások a XX. sz. elején, 7 db fotó a tabló jobb és bal oldali és alsó részén (30x20 cm)
8. Tárgy: postai csomagmérleg a XX. sz. elejéről, dobogón (40x70x20 cm)
9. *Bábú állványon*: Öltözete XX. századi postás egyenruha (az ablak jobb oldalán)
10. *Tárgy*: Festett címeres, fa levélszekrény a XX. század elejéről, dobogón az ablak alatti részen (40x47x20cm)
11. *Forgóállvány*, 3 db 70x30 cm-es méretű szárnyain 18 db barnított és színes fotórepró:
- Nógrádi várak a XVII. században (Nógrád, Gács, Kékkő, Somoskő, Gyarmat, Füle)
  - Nógrádi városok a XX. század elején (Losonc, Balassagyarmat, Salgótarján, Szécsény)
  - Nógrádi népviselet és táj a bélyeg-ábrázolásokon (Örhalom, Buják, Karancsság, Hollókő)
12. *Tabló*: falra függesztve (138x48cm)
- 12.1. *Címfelirat* tördelve (5x40 cm)
- 12.2. *Fotórepró*: Nógrádi posta távirдахálózati térképe 1908-ban (40x50 cm)
- 12.3. *Fotórepró*: telefonelőfizetők és telefonbeszélgetések számának ábrázolása oszlopp grafikával (30x40 cm)

TÁVKÖZLÉS 1910-BEN

Telefonelőfizetők és telefonbeszélgetések száma Nógrád vármegyében 1910-ben:

	Előfizetők száma	Beszélgetések száma
Losonc	127	286312
Balassagyarmat	57	73112
Salgótarján	47	76700
Szécsény	6	6942
Gács	6	2782
Szirák	3	2.944
Rétság	3	6570
Vilke	3	504

- 12.4. *Fotórepró*: Telefonelőfizetők névsora Nógrád megye városaiban a XX. sz. elején (50x50 cm)
13. *Tárgy*: LB III/30 típusú vertikális telefonközpont a "Távközlés 1910 ben" című tabló mellett (70x50x25 cm)
14. *Tabló*: falra erősítve (100x70 cm)
- 14.1 *Címfelirat* tördelve (5x60 cm)
- 14.2. *Barnított fotók*: Nógrád megyei postamesterek ovális alakú fotói (10 db, 20 cm átmérővel)
15. *Tárgy*: Orion MOD 332 típusú rádió állványon, felette vezetékes rádió hangszórója
16. *Olajfestmény*: Gy. Vad Erzsébet: "Hollókői postás" című festménye (62x82 cm)

NÓGRÁDI POSTAMESTEREK A MILLENIUM ÉVÉBEN

II.terem: A MAGYAR POSTA ÉVSZÁZADAIBÓL

1. *Tabló*: falra erősítve (118x138 cm)
- 1.1. *Szalagcím* a tabló középvonala felett kb. 5 cm magas, 4 cm talpú betűmagysággal (10x105 cm)
- 1.2. Összefoglaló felirat a tabló bal oldalán (40x30 cm)

A MAGYAR POSTA ÉVSZÁZADAIBÓL

Árpádházi királyainak idején a levelet ún. futókövetek (lovasfutárok) továbbították. Szent László király törvényei kötelezővé tették a futókövetek ingyenes ellátását étellel, szállással, lóváltással. A középkor folyamán levelet vándor kereskedők, szerzetesek, diákok, állataikat vásárra hajtó tőzsérek is közvetítették. Mátyás király (1458-1490) uralkodása idején - 1485 körül - Buda és Bécs között kocsi-szekér járatot indítottak. A kocsi-szekér járatok az ország főbb útvonalain is közlekedtek.

- 1.3. *Színes fotó*: Magyarország Lázár deák térképén (60x40 cm)
- 1.4. *Színes fotó*: Levélvivő követek a magyar király előtt. Három iniciálé Bécsi Képes Krónikából a tabló baloldali részén (25x15 cm)

Magyarország Lázár deák térképén (1528)

Levélvivő követek a magyar király előtt

- 1.5. *Színes fotó*: Mátyás király arcképe a tabló középső részén (25x20 cm)
- 1.6. *Fotórepró*: Lovas futár kürttel (30x40 cm)
- 1.7. *Fotórepró*: Mátyás kocsipostája (20x30 cm)
- 1.8. *Fotórepró*: Mészárosposta (30x40 cm)
2. *Tabló*: a falra erősítve (138x108 cm)
- 2.1. *Szalagcím*: 5 cm-es betűnagysággal (5x75 cm)
- 2.2. *Összefoglaló felirat* a tabló bal oldalán (40x30 cm)
- 2.3. *Fotórepró* az összefoglaló felirattól jobbra: II. Ferdinánd arcképe (20x15 cm)
- 2.4. *Színes fotó*: Magyarország a hódoltság korában, a tabló középső részén (40x50 cm)
- 2.5. *Színes fotó*: Taxis-címer (30x20 cm)
- 2.6. *Fotórepró*: A Taxis címer alatt II. Ferdinánd postapátensének másolata (20x40 cm)
- 2.7. *Barnított fotó*: Buda török kori látképe (20x30 cm)
- 2.8. *Fotórepró*: Török csausz (30x20 cm)
- 2.9. *Fotórepró*: Török levél (40x20 cm)
- 2.10. *Fotórepró*: Bethlen Gábor címere (20x20 cm)
- 2.11. *Fotórepró*: Erdélyi törvénykönyv (30x20 cm)
- 2.12. *Barnított fotó*: Kolozsvár látképe (20x40 cm)
- 2.13. *Fotórepró*: I.Rákóczi György levele (20x40 cm)
- Mathias Rex
- Lovas futár kürttel
- Mátyás kocsipostája
- A mészárosposta
- A MOHÁCS UTÁNI POSTA
- A három részre szakadt országban különböző posták működtek. A királyi Magyarországon Habsburg szolgálatban a Taxis család szervezett postajáratot. A hódoltsági területeken a törökök saját postájukat az ún. "csausz-postát" működtették. Az Erdélyi Fejedelemségben tovább élt az ősi futárintézmény, melynek élén a főpostamester állt. A két magyar haza közötti összeköttetést a törökök nem akadályozták.
- II. Ferdinánd arcképe
- Magyarország a hódoltság korában
- A Taxis család címere
II. Ferdinánd postapátensének másolata
- Buda a török uralom idején
- Török csausz
Török levél
- Bethlen Gábor címere
- "Approbatae Constitutiones" törvénykönyv
Kolozsvár a XVII. században
- I. Rákóczi György levele

- 2.14. *Barnított fotó*: Erdélyi postakövet (30x20 cm)
 3. *Címeres értékörző vasláda* dobo-
 gón, az ablak alatti részen
 (60x30x20cm)

4. *Bábú átlványon*: Rákóczi postalegényének öltözete.

5. *Tabló*: a falra erősítve (138x108 cm)

5.1. *Szalagcím* 5 cm-es betűnagysággal (5x60 cm)

5.2. *Összefoglaló felirat* a tábló jobb oldalán (35x25 cm)

5.3. *Színes fotó*: Mátyóki Ádám: II. Rákóczi Ferenc portréja (40x40 cm)

5.4. *Tárgy*: Rákóczi zászlója a tábló baloldali részére helyezve

5.5. *Barnított fotó*: Bercsényi Miklós köralakú pecsétlenyomata (30 cm átmérőjű)

5.6. *Fotórepró*: Passus postalis (30x25 cm)

5.7. *Színes fotó*: Rákóczi postafutára (30x20 cm)

5.8. *Fotórepró*: Rákóczi postahálózata (50x30 cm)

6. *Tabló*: a falra függesztve (138x118 cm).

6.1. *Szalagcím* 5 cm-es betűnagysággal (5x50 cm)

6.2. *Összefoglaló felirat*

6.3. *Tárgy*: Eredeti osztrák sasos címer-tábla a tábló középső részén 90x63 cm)

Rákóczi postalegénye

II. RÁKÓCZI FERENC POSTÁJA

II. Rákóczi Ferenc Magyarországon és Erdélyben önálló magyar postát szervezett. "Postalis lineái" behálózták a két magyar hazát és menetrendszerűen személyeket és leveleket szállítottak.

Mátyóki Ádám: II. Rákóczi Ferenc

A CSÁSZÁRI POSTA

Az egész országra kiterjedő postahálózatot a XVIII. sz. elején az osztrákok szervezték. A posta működését Mária Terézia postapátense szabályozta, mely 1752-től bevezette a fő útvonalakon menetrendszerűen közlekedő postakocsi (delizsánsz) járatokat.

- 6.4. *Színes fotó:* Mária Terézia arcképe (30x20 cm) Mária Terézia
- 6.5. *Fotórepró:* Mária Terézia postapártensének másolata (40x30 cm)
- 6.6. *Színes fotórepró:* Postajárati térkép a XVIII. sz.-ból (40x60 cm)
- 6.7. *Színes fotó:* Delizsánsz és postaállomás (60x40 cm)
- 6.8. *Fotórepró:* Postabélyegzők lenyomatái a XVIII-XIX. századból (átmérő: 25 cm; 4db) Pozsony, Munkács, Debrecen, Nagyszében
7. *Bábu átványon:* Császári postamester öltözete Császári postamester a XVIII. században
8. *Tabló:* falra erősítve (138x118 cm)
- 8.1. Szalagcím 5 cm-es betűnagysággal (5x90 cm)
- 8.2. *Összefoglaló felirat* (50x35 cm)
- 8.3. *Tárgy:* Eredeti magyar postai címertábla 1870-ből a tábló középső részén (85x57 cm) M. KIR. POSTA
- 8.4. *Fotórepró :* Gervay Mihály arcképe (1819-1896) -20x20 cm, a címertábla jobb oldalán Gervay Mihály
- 8.5. *Fénymásolat:* A Rendelvények másolata, 1867. május 1. (40x30 cm)
- 8.6. *Eredeti okmány:* Postatiszti esküszöveg (30x20 cm)
- 8.7. *Eredeti okmány:* Postamesteri tisztiszerződés, a címertábla alatt (40x30 cm)
- 8.8. *Fotórepró :* Than Mór bélyegterve (20x15 cm)
- 8.9. *Barnított fotó:* Nagyszében postájának Kossuth-címeres pecsétlenyomata 1904-ből (20 cm átmérőjű)
- 8.10. *Színes fotó:* Osztrák bélyegek 1850-ből (5 db különböző névértékű és színű bélyeg, lépcsőzetesen elhelyezve)

AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR POSTA LÉTESÍTÉSE

1848-ban az első felelős minisztérium megkezdte az önálló magyar posta szervezését. A szabadságharc bukása után a posta újra osztrák vezetés alá került, de 1867-ben a kiegyezés évében a magyar posta végleg önállóvá vált. A Földművelés-, Ipar- és Kereskedelmi Minisztérium postaosztályának főigazgatója Gervay Mihály lett.

9. *Asztaltárló*: A "Császári posta" c. tabló előtt (116x55 cm)
- Tárgyak: a postakocsi fegyverzete: kard, pisztoly, puska, alabárd, tarsoly, szarvkürt, lat-súlykészlet
  - iratok: a bélyeg feltalálása előtti levelek, utazási jegyek.
10. *Asztaltárló*: Az "Önálló magyar posta létesítése" c. tabló előtt (116x55 cm)
- Eredeti iratok:
- XVIII. századi "útlevél", postakocsi menetrend
  - bélyeggel bérmentesített, futott levelek, levelezési lapok, milleneumi képeslapok
  - aprónyomtatványok: feladó és térítvévények
  - postai naptárak, postakönyvek
  - Postatakarékpénztár betétkönyvei, nyomtatványai, bankjegyek
11. *Tabló*: falra függesztve (65x68 cm)
- 11.1. *Címfelirat tördelve* 5 cm-es betűnagysággal (5x40 cm)
- 11.2. *Fotóreprók*: Rátétként elhelyezve (70x60 cm)
- Kariolkocsik (XIX. sz.)
  - bicikli
  - tricikli
  - Csonka-féle gépkocsik (1907)
12. *Tabló*: falra erősítve (138x118 cm)
- 12.1. *Címfelirat tördelve*: 5 cm-es betűnagysággal (5x110 cm)
- 12.2. *Összefoglaló felirat*: a tabló jobboldali részén (35x35 cm)
- 12.3. *Színes fotórepró*: Magyarország posta és távírda térképe, 1896-ban, a tabló középső részén (70x55 cm)
- 12.4. *Fotórepró*: Távírda bélyeg a térképtől balra (20x15 cm)
- 12.5. *Barnított fotó*: Budapesti távírda hivatal belseje (30x30 cm)
- 12.6. *Fotóreprók*: Puskás Tivadar és Baross Gábor arcképei az összefoglaló felirat alatt (20x15 cm)

POSTAJÁRMŰVEK A XIX-XX. SZ.-BAN

A MAGYAR KIR. POSTA AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG

Az első távírvonal 1850-ben létesült Pest és Bécs között. A telefon térhódítását a kapcsoló központ feltalálása tette lehetővé. Az első telefonközpont Budapesten 1881-ben a feltalálók Puskás Tivadar és testvére Puskás Ferenc helyezték üzembe. A gyorsan fejlődő távíróhálózat és posta 1887-ben Baross Gábor (1848-1892) nevéhez fűződött.

12.7. *Oszlopgrafikon: vagy piktogram:*
Postahivatalok adatai 1896-1914
között (60x30 cm)

Postahivatalok száma 1896-1914 között

	1896	1914
- Postahivatal	2911	1937
- Posta- és távirdahiv.	1053	415
- Posta- és távbeszh.	90	999
- Távíróhivatal	9	5
- Távbeszélő-hivatal	2	4
- Posta- távíró- és távbeszélőhivatal	-	1389
- Távírda- és távbeszh.	-	2
Összes hivatal:	4054	4751

12.8. *Barnított fotó:* Telefonközpont, telefonos kisasszony a kapcsolótáblánál (40x30 cm)

12.9. *Barnított fotó:* Tábori posta, a tabló bal alsó részén (30x30 cm)

12.10. *Barnított fotó:* I. világháborús tábori üteg, sziluett formában (20x20 cm)

12.11. *Eredeti okmányok:* Tábori postalapok, táviratok (4 db, 50x20 cm)

13. *Bábu állványon:* Postahivatalnok a XX. század elején, zsinóros egyenruhában

14. *Bábu állványon:* Postakisasszony öltözete a XX. század elején

15. *Tárgy:* XX. századi fémpostaláda, dobogón (30x40x20 cm)

16. *Üveges vitrin:* A távíró és telefon tárgyi emlékei (210x50 cm)

1-2. polc: *Telefon alkatrészei:*

LB fali távbeszélő,
indukciós tekercs,
mikrofon, berregő,
pótcsengő

3-4. polc: *Távíró alkatrészei:*

Kékíró, jelfogó, billentő,
telepváltó, szalagorsó, tájoló,
Leclanche elem, koaxiális
csőkábelek

Alapítványi hírek, kuratóriumi előterjesztések

A Postamúzeum új állandó kiállítása

koncepció tervére pályázat kiírása

A Telefónia Múzeum létesítése - a távbeszélőtörténeti kiállításrész felköltözése a Várba-lehetőséget ad az Andrássy úti kiállítóterem új berendezésére. Megítélésük szerint az 1896. évi milleniumi postakiállítás, majd az 1955-ben a Posta Vezérigazgatóságon megnyitott kiállítás óta a magyar postatörténet mindenre kiterjedő reprezentáns kiállítása nem volt. Az új állandó kiállításnak a gyűjteményi anyag figyelembevételével a posta- és távírdatörténetet kellene bemutatni. Nagy kitekintéssel a szállítástörténetére, a speciális postai szolgáltatások (takarékpénztár, hírlapüzletág, stb.) valamint a gépesítés (szerelési kisgépek, Toshiba, stb.) fejlődésére.

Célunk, hogy élő múzeumként a látogatók által is működtethető berendezéseket állítsunk ki, látványos enteriőrökben, a jeles személyiségeink és a postás társadalom életének bemutatásával. Törekedni kell arra, hogy az installáció, a termek belsőépítészeti értékeit ne zavarja.

Ennek az összetett feladatnak a megoldását nyilvános pályázat meghirdetésével (alapítványi dolgozók, a Posta és Távközlési Kulturális Társaság körében) kívánjuk elősegíteni. A múzeológus, szakmai szakértő, belsőépítész, akusztikus szakemberekből álló pályázó csapat pályamunkái hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a XX. század végéhez méltó kiállítást rendezhessünk.

Pályázati felhívás a 'FUTICS - DÍJ' - ra

Futics Lajos ny. postaigazgató 1987-ben 100 000 Ft-os múzeumi célú alapítványt tett.

Az 1990-es évben az alapítvány 5. pontjának megfelelően - múzeumi díjban azokat a pályázókat kívánjuk részesíteni, akik a gyűjteménygyarapításban kimagasló eredményeket szereznek, jelentős múzeumi értékeket képviselő tárgyi vagy írásos emléket adományoznak vagy ajánlanak fel. A gyűjteménygyarapítást elősegítő a MPK 1129/1989. évi központi utasítását is kiteljesítendő várjuk múzeumi tárgyi és dokumentációs gyűjteményeinkbe beszállításra vagy felajánlásra "pályaműveket". A Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány múzeumaiban az alábbi gyűjtemény csoportok gyarapításához járulhatnak hozzá:

POSTAMÚZEUM

I. Tárgyi gyűjtemények:

A) *Postatörténeti gyűjtemények*

1. Ügyviteli és üzemviteli emlékek (postahivatalok berendezési tárgyai, postakezelési kiségek, csőposták, levélgyűjtőszekrények, stb.).
2. Postajárművek (járművek alkatrészei, fogatolási eszközök, járművek rekonstrukciói és modelljei).
3. Egyenruhák, zászlók, karszalagok, egyéb textiliák (szolgálati jelzések, címeres gombok, rangjelzések).
4. Érem-, jelvény- és porcelángyűjtemény (emlékérmék, plakettek, szobrok, bélyegzők, pecsétek).
5. Társadalmi, szakoktatási és személyi emlékek (postai alkalmazottak személyes emlékei, posta oktatási, kulturális, szociális tevékenységgel kapcsolatos emlékek).

B) *Távközlési és híradástechnikatörténeti gyűjtemények*

1. Távírástörténeti emlékek (távíróberendezések, alkatrészek, energiaszolgáltatók).
2. Távbeszéléstörténeti emlékek (telefonkészülékek, telefonközpontok, erősítők, kábelek).
3. Rádiótörténeti emlékek gyűjteménye (rádió adó-vevő berendezések, rádióipar kifejlődésének emlékei).
4. Televíziótörténeti emlékek gyűjteménye (adó-vevő berendezések, alkatrészek).
5. Egyéb műszaki létesítményi és ipari emlékek (a Magyar Posta műszaki fejlődésével kapcsolatos emlékek).

II. Dokumentációs gyűjtemények:

1. Okmány és iratgyűjtemény (oklevelek, jegyzőkönyvek, bizonyítványok, levelek, munkakönyvek, rendeletek, utasítások, kinevezések, postakönyvek).
2. Műszaki rajz és dokumentáció gyűjtemény (kiviteli tervek, műszaki leírások, tanulmányi rajzok, diplomatervek).
3. Postatörténeti térképgyűjtemény (atlaszok, kéziratok térképek, metszetek, földgömbök).
4. Postatörténeti kép- és ábrázolásgyűjtemény (festmények, metszetek, fényképek, szobrok, levelezőlapok).
5. Fotónegatív gyűjtemény (fényképfelvételek és ezek negatívjai).
6. Postaszolgálati és aprónyomatvány gyűjtemény (űrlapok, nyomtatványok, szolgálati utasítások, címkék, névjegyek, plakátok, meghívók, ragjegyek).
7. Hangemlék gyűjtemény (postai dolgozók visszaemlékezéseinek hangfelvételei, postai kürtjelek, zeneművek).
8. Mozgófilm-videó gyűjtemény (műszaki berendezésekről, kiemelkedő személyekről, postai vonatkozású eseményekről).

BÉLYEGMŰZEUM

1. Klasszikus magyar bélyegek 1850-1926
2. Újabb magyar bélyegek 1927-napjainkig
3. Magyar bélyegek támpéldányai
4. Magyar elsónapi borítékok gyűjteménye
5. Magyar értékes (bélyeges) postai nyomtatványok
6. Külföldi bélyeggyűjtemények - Európa, Afrika, Amerika, Ausztrália és Óceánia államainak bélyegei, ENSZ postabélyegek gyűjteményei
7. Külföldi elsónapi borítékok gyűjteménye
8. Külföldi értékes (bélyeges) postai nyomtatványok
9. Különgyűjtemények - neves személyiségek gyűjteményei

Tárgyi gyűjtemények

1. Alkalmi bélyegzők gyűjteménye
2. Nyomóeszközök gyűjteménye
3. Érem, jelvény és plakett gyűjtemény
4. Egyéb tárgyak gyűjteménye

Dokumentációs gyűjtemény

1. Okmány és iratgyűjtemény
2. Bélyeg, tervrajz és ábrázolás gyűjtemény
3. Bélyegzőlenyomatok gyűjteménye
4. Filatéliai aprónyomtatványok gyűjteménye
5. Bélyegminták (muszter) gyűjteménye
6. Fotónegatív gyűjtemény

A gyűjtemények mindkét múzeumban könyvtárakkal egészülnek ki, amelyek a szak-könyvek, szakfolyóiratok mellett a postai kiadói tevékenység kiadványait is gyűjtik a telefonkönyvektől a propaganda kiadványokig.

A gyűjteménygyarapításra szánt tárgyi és írásos emlékanyagot kérjük 1990. szeptember 30-ig bejelenteni a Postamúzeumban (Budapest, Andrásy út 3., Postafiók: 441, 1372) amelynek nyomán megküldjük a pályázati benevezéshez szükséges nyomtatványt, valamint megadjuk a múzeális anyag beszállítására vonatkozó tájékoztatást.

Az értékelésre a Postamúzeumban nyilvánosan - a pályázó meghívottak jelenlétében - a Postai és Távközlési Múzeum Alapítvány decemberi kuratóriumi ülésen kerül sor szakértői bizottság felkérésével.

Díjak: I. díj: 7000 Ft
II. díj: 4000 Ft
III. díj: 2000 Ft.

Budapest, 1990. VI. 13.

*Postai és Távközlési Múzeumi
Alapítvány Kuratóriuma*

A POSTAI ÉS TÁVKÖZLÉSI MÚZEUMI ALAPÍTVÁNY 1990. ÉVI KIADVÁNYAI

Az Alapítvány az emelkedő nyomdai költségek figyelembe vételével, de az információ szükségességétől meggyőződve megpróbálja periódikus kiadványait megtartani, de némileg egyszerűsíteni.

1. A Postamúzeumi Évkönyv (1500 db.) 1990. július 15-én kerül nyomdába adható állapotba. Két ajánlatot kaptunk, s nagyságrendjükben 300 - 350 e Ft-ot tesznek ki.
2. Bélyegmúzeumi Szemle (1000 db.) az 1990/1-2 füzetben a Bélyegmúzeum 1970 - 1990 közötti történetét kívánjuk közreadni, mivel korábbi története már megjelent a szemlében. Ajánlatot még nem kértünk, a kézirat még nem áll rendelkezésre, várható költség 150 e Ft.
3. Hollókői Kiállításvezető három nyelven, egy füzetben kézirat és fotóanyag szerkesztésével várható költség (10 e db.) 250 e Ft.
4. A Bélyegmúzeum új állandó kiállítása vezető füzeté 4 - 6 oldalas színes, többnyelvű tájékoztató készítése, fotók, kézirat készítés alatt. Várható költsége 350 e Ft.
5. Belépőjegy a Bélyegmúzeumba (10 e db.) képeslapszelvénnel, színes nyomattal, számozottan kb. 50 e Ft.
6. Könyvjelző (10 e db.) Kass János grafikával, felsorolva az összes alapítványi kiállítóhelyet (szóróanyaggal, 20 e Ft).
7. Levélzáró a Bélyegmúzeum számára, Kass János grafikáival 20 e Ft (5 000 db).
8. Képeslapok a bélyegmúzeumi színes prospektus fotóanyagának felhasználásával 3 féle 5 - 5 ezer darab, kb. 70 e Ft.
9. Mappa, dosszié, zacskó, minden bemutató helyet reklámozó grafikával, fajtánként 1000 db, kb 80 000 Ft.
10. Plakát összesen ezer darab, áttetsző, öntapadós anyagból, minden kiállítóhely feltüntetésével, távbeszélőfülkékre helyezhetőn, kb. 150 000 Ft.

GYŰJTEMÉNYI ÜGYEK

A Postamúzeum gyűjteménygyarapítási tevékenységében három, a múzeum életében kimagasló értékű postatörténeti emlék múzeumi megőrzését kell biztosítanunk.

1. Toshiba levélfeldolgozógép működőképessé tehető részegységeinek beszállítása az alábbi feltételekkel:
  - a.) A lebontott egységekről és azok felállítási, üzembehelyezési munkáiról összeállítás és ajánlat kérése a Levélfeldolgozó Üzemtől.
  - b.) Ennek alapján a selejtezési eljárás lefolytatása.
  - c.) Beszállítás és elhelyezés biztosítása.
2. Lengyel mozgópostakocsi felállítása Balatonszemesen. A Magyar Posta Vállalat szállítási ügyosztálya egy selejtezésre kerülő mozgópostakocsit adna a múzeum gyűjteményébe, egy másikat múzeumi és postai érdekeket is szolgáló egyéb célokra (pl. Balatonszemesen az önkormányzat használatára). A felállítással kapcsolatos teendők (helyszín, alapzat, sínpar, szállítás, stb.) pontos felmérése, költségigénye folyamatban van.
3. A Szentés 1. postahivatal felvevő korlátja.

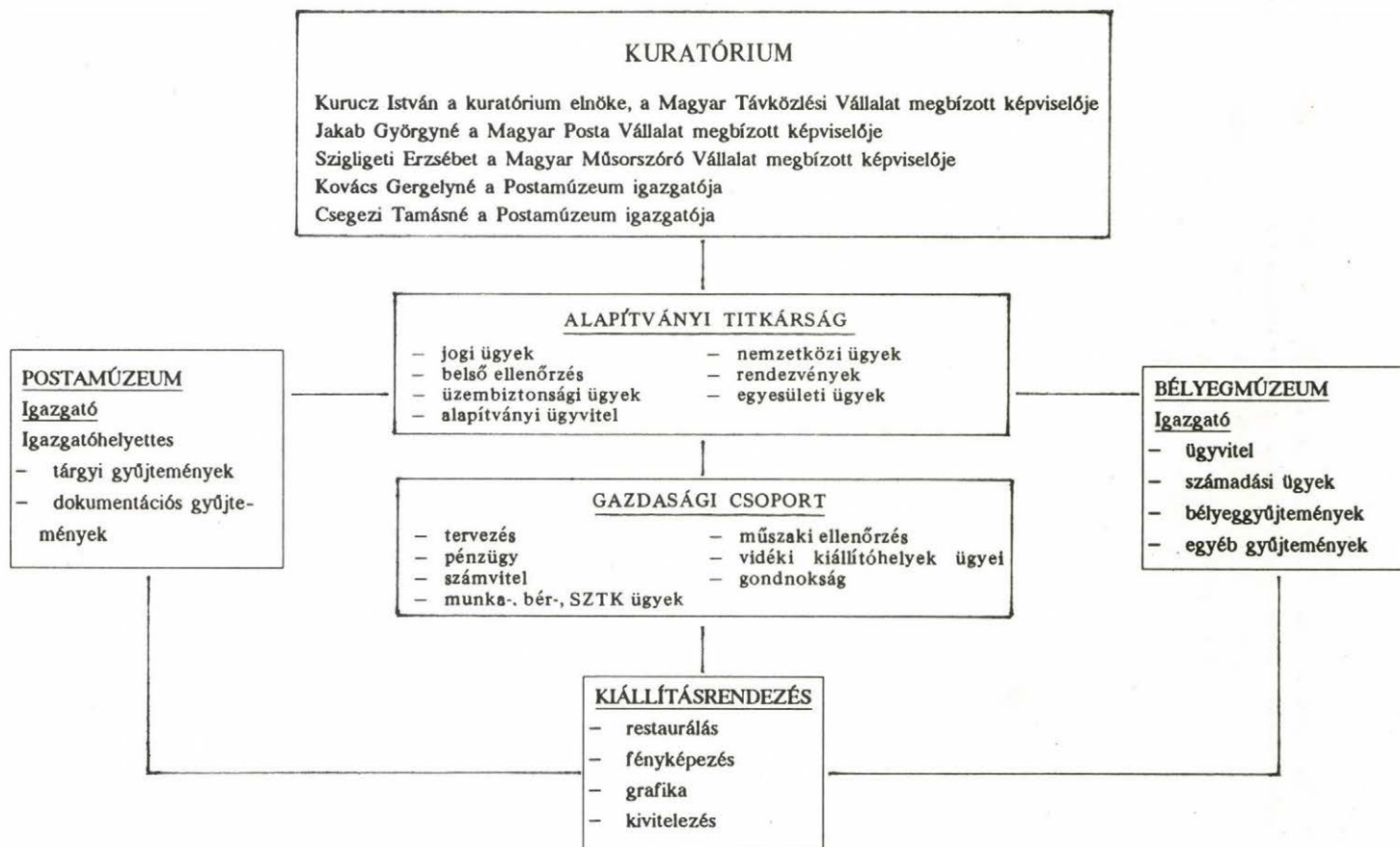
A század 20-as éveiben készült mives salter múzeumi megőrzését már 1986-ban kezdeményeztük, akkor az ópusztaszeri Múzeumpostán kívántuk felállítani. Kiváltására akkor nem volt lehetőség, most az új hivatal felépültével selejtezésre vár. Átadása érdekében Gyimicsné dr. Etsedy Sarolta igazgató asszonyt megkerestük. Beleegyezése esetén:

- szakszerű lebontását
- konténeres szállítását
- megfelelő tárolását, biztosítani fogjuk, míg az új állandó kiállításban felállításra nem kerül.

Restaurálások

1. A pestlőrinci raktárunkban bekövetkezett 1988. évi vízbetörés alkalmával súlyos sérülést szenvedett fémtárgyak és festmények restaurálása kb. 0.5 mFt értékében a szerződések megkötése ezévi felújítása folyamatban van.
2. A Telefónia Múzeum kiállításba kerülő anyagának felújítására és működőképessé tételére "magas szintű" tárgyalásokat kell folytatni Schneider és Polyik igazgató urakkal.

A Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány szervezeti felépítése és munkatársai

POSTAI ÉS TÁVKÖZLÉSI MÚZEUMI ALAPÍTVÁNY
 Budapest, VI. Andrásy út 3.
 1372 Postafiók 441.

Név	Beosztás	Szakképzettség	Szakterület	Megjegyzés
Kovács Gergelyné	ügyvezető igazgató	magyar-történelem tanár,néprajzos-múzeológus	kultúrtörténet	
Hadi Antalné	gazdasági csoportvezető	érettségi, kép. könyv. terv és statiszt.	alapítványi gazdálkodás	
Bartók Ibolya	alapítványi titkárságvezető	gimnáziumi érettségi	alapítványi ügyvitel	
Lehelvári Sándorné	előadó	társadalombiztosítási tanfolyam	munka-, bér- és szociális ügyek	
Varga Aladárné	előadó	gimnáziumi érettségi mérlegképes könyvelő	könyvelés és leltári ügyek	
Muha Istvánné	belső ellenőr	gimnáziumi érettségi mérlegképes könyvelő	számviteli munka ellenőrzése	
Sebestyén István	múzeumgondnok	szakmunkás	gondnoki teendők	

POSTAMÚZEUM
Budapest VI, Andrásy út 3 szám
1372 Budapest, Postafiók 441. Telefon: 142-7938, 142-6997

Név	Beosztás	Szakképzettség	Szakterület	Megjegyzés
Kovács Gergelyné	múzeumigazgató	magyar - történelem tanár néprajzos-múzeológus	kultúrtörténet	
Krizsákné Farkas Piroska	múzeumigazgató-helyettes	műszaki tanár	távíró-, távbeszélő-, műsorszórástörténet	
Sebestyén Kálmán	történész főmunkatárs	történelem tanár	művelődéstörténet	
Szigetiné dr.Tóth Judit	múzeológus	néprajzos-múzeológus magyar tanár	postatörténet- postástársadalom, hangtár	
Kisfaludi Júlia	múzeológus	régész-múzeológus történelem tanár	postatörténet, szakmai egyesületek története	
Rákóczi Margit	könyvtáros múzeológus	könyvtáros-népművelő	bibliográfia	
Kiss János	gyűjteménykezelő	ny. postafőtanácsos	postatörténet	
Szalay Gyuláné	adattáros	gimnázium	adattár	
Bán Ferenc	szaktanácsadó	villamosmérnök	távbeszélőtörténet	
Dérszegi Miklós	szaktanácsadó	villamosmérnök	távbeszélőtörténet	
Molnár Miklós	szaktanácsadó	mérnök	műsorszórástörténet	
Kiállításrendezés:				
Grünwald Éva	restaurátor	restaurátor tanf. érettségi	Papír, könyv és textil restaurálás	
Koppándi Ágnes	fényképész	érettségi, fényképész	fotótáros	
Szadovszky Lajosné	fényképész-reprográfus	szakm. bizonyítvány szakmunkás	tárgyfotózás archiválás	

BÉLYEGMÚZEUM

Budapest VII. Hársfa u. 47.

1400 Budapest, Postafiók 86. Telefon: 142-0960

Név	Beosztás	Szakképzettség	Szakterület	Megjegyzés
Csegezi Tamásné	múzeumigazgató	Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola	magyar bélyegtörténet, bélyegkiadás	
Sipos Józsefné	múzeológus	érettségi, felsőfokú postaforgalmi tanf.	magyar bélyegtörténet és díjjegyes nyomtatványok	
Tóth Béláné	múzeológus	érettségi, felsőfokú postaforgalmi tanf.	magyar bélyegtörténet	
Szegedi Istvánné	múzeológus	érettségi, felsőfokú postaforgalmi tanf.	magyar bélyegtörténet	
Kiss Béláné	múzeológus	érettségi, felsőfokú postaforgalmi tanf.	Ázsia és Afrika bélyegtörténete	
Solymosi Jánosné	múzeológus	főiskola, népművelődés-pedagógia	Amerika és Ausztrália bélyegtörténete	
Horváthné Nikodém Gabriella	múzeológus	magyar - történelem tanár	Európai bélyegtörténet	
Solnainé Orbán Ildikó	múzeológus	érettségi	Európai bélyegtörténet	
dr. Józsné	könyvtáros	történész, okleveles	művelődéstörténet, közművelődés	
dr. Halász Margit		könyvtáros	közművelődés	
Schlott Györgyné	számadásvezető	közzgazd. technikum	gyűjteménykezelő	
Sajtos Gáborné	adminisztrátor	gimnáziumi érettségi	címfelvétel	
Dandó Katalin	általános előadó	8. által. gépiró isk.	múzeumi ügyvitel	
Kiállításrendezés:				
Majsai Mária	kiállításrendező grafikus	Képzőműv. Főisk. restaurátor szak	papírrestaurálás	
Nánási Miklós	kiállításrendező	szakmunkás	kiállításrendezés kiállításstervező és rendező grafikus	

Tartalom

Előszó	5
Alapító okirat – Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány Alapító Okirata . .	7
<i>Tanulmányok</i>	
dr. Kamody Miklós: Az ajánlás (Rekommandáció) mint postai szolgáltatás múltja	25
Krizsákné Farkas Piroska: A magyarországi távbeszélő-hálózat kiépítése és fejlődése	53
Morvay Márta: A Postatakarékpénztár helye és szerepe a magyar bankéletben, speciális szolgáltatásai (1886–1948)	69
dr. Mészáros Vince: Csonka János, a magyar postaautó megteremtője	79
Susánszky László: Kassa és Kolozsvár rádiós szemmel (1941–1944)	97
<i>Adattári közlemények</i>	
Sebestyén Kálmán: Adatok az erdélyi posta XVIII–XIX. századi történetéhez	121
<i>Nemzetközi kitekintés</i>	
Kovács Gergelyné: Telemuseum – Stockholm	141
<i>Múzeumi krónika</i>	
Sebestyén Kálmán: A Postamúzeum kiállításai (1989–1990)	151
A múzeum gyűjteményeinek gyarapodása 1989-ben	156
Sebestyén Kálmán: A hollókői kiállítás forgatókönyve	157
Alapítványi hírek, kuratóriumi előterjesztések	169
A Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány szervezeti felépítése és munkatársai	174

